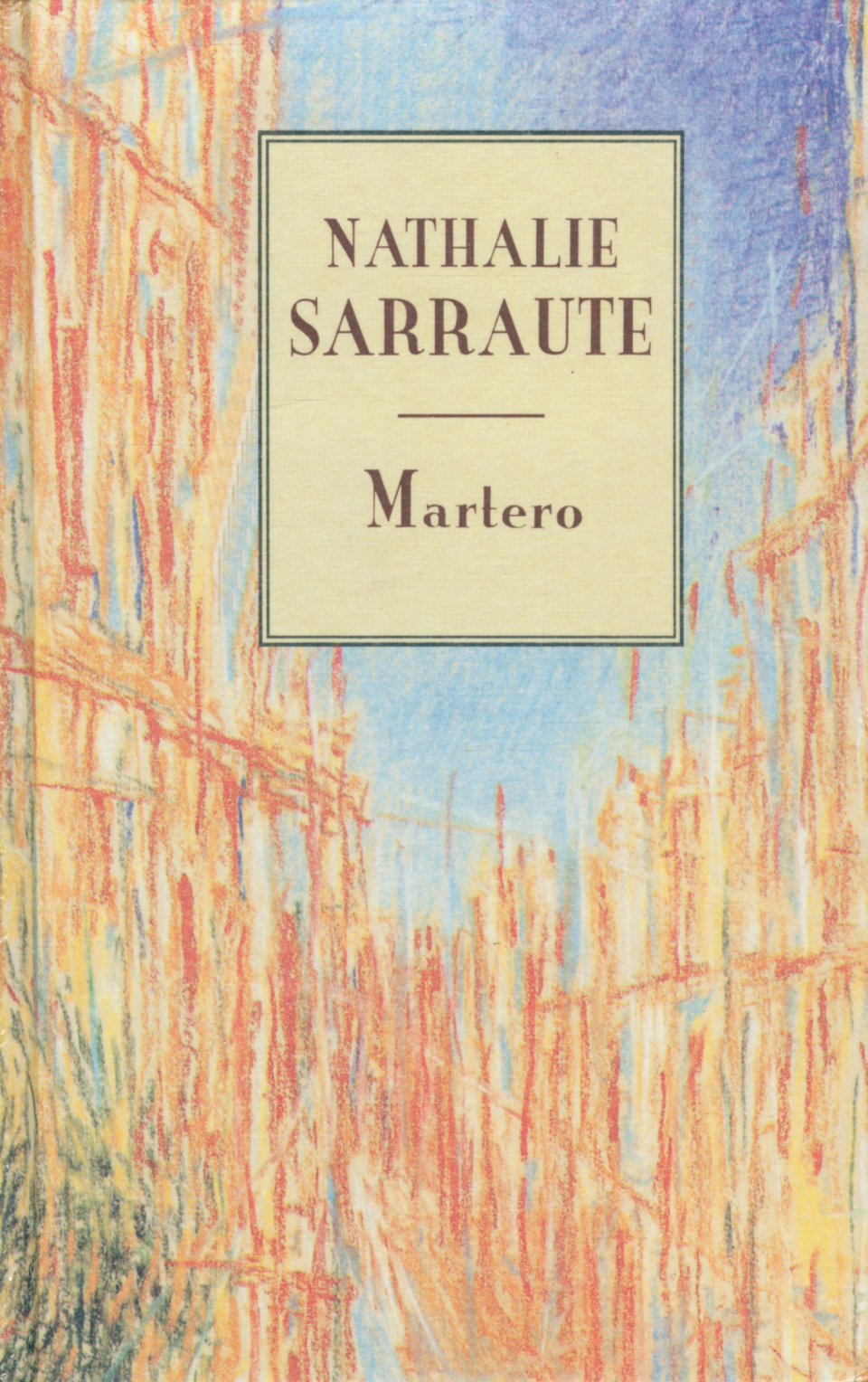
NATHALIE
SARRAUTE
Martero

NATHALIE SARRAUTE

Martero

Iš prancūzų kalbos vertė
VIOLETA TAURAGIENĖ

alma littera
VILNIUS 1995

UDK 840-3
Sa215

Nathalie Sarraute
MARTEREAU
Éditions Gallimard, Paris. 1953

© Éditions Gallimard, 1953
© Vertimas į lietuvių kalbą,
Violeta Tauragienė, 1995
© Straipsnis „Apie autorę ir knygą",
Galina Baužytė-Čepinskienė, 1995

ISBN 9986-02-101-4

Manyje nėra nieko, kas priverstų ją suklusti, bent kiek pažadintų jos įtarumą. Aš neparodau jokio ženklo, nė nekrusteliu, kai ji nepastebimai, visa virpėdama, ironiškai sako „žymūs žmonės", „dideli šulai": „Mes privalėjome surengti priėmimą begalei „žymių žmonių". Mes buvome priėmimuose pas begalę „didelių šulų". Aš skrupulingai laikausi žaidimo taisyklių. Nenukrypstu nuo pasirinktos pozicijos. Žiūriu į ją nė nekrusteldamas net tomis akimirkomis, kai darosi truputį gėda, kai perlieja šiluma ir prieš valią nusuku akis, kad jie nepastebėtų, jog matau; net ir tokiomis akimirkomis aš žiūriu jai į akis nekaltu pritariamu žvilgsniu.

Taigi mano draugijoje ji tikrai gali išlieti širdį. Visi jie gali išlieti širdį mano draugijoje. Aš niekad nėmaž nesipriešinu. Tikriausiai būtent šitai, tas keistas mano pasyvumas, nuolankumas, kurio man taip niekad ir nepavyko sau paaiškinti, jaudina juos ir nenumaldomai verčia varvinti, susidūrus su manim, tokią substanciją, panašią į skystį, kurį išskiria kai kurie gyvūnai, norėdami apakinti savo auką... „Begalė „žymių" žmonių, didelių „šulų". Vienas toks... jūs jį pažįstate? Be abejo, esat apie jį girdėję. Anądien aš pietavau su juo... jis man pasakojo..."

Įdomu stebėti miną, tą apdairaus būgštavimo miną, kurią jie nutaiso iš pat pradžių, kai dar gerai nežino, ko čia griebtis. Kaip atsargiai jie sukaliojasi aplinkui, kaip uostinėja. Net mano perdėtas kuklumas, matyt, iš pradžių jiems atrodo įtartinas. Paskui jie įsidrąsina, bet vis dar neramūs, nepasitikintys savimi. Aš taip ir nežinau, ar juos varžo tai, kas yra juose pačiuose, ar aš, pats to nenorėdamas, labai stengdamasis to išvengti, priverčiu juos susigėsti, bet man atrodo, jog ir jiems norisi

nugręžti akis, kai jie kuo atsainiausiai, kuo natūraliausiai dėsto: „Tai man papasakojo X... Nepažįstat jo? Jis mūsų geras draugas, žavingas žmogus. Paskutiniu metu labai paseno. Žmonos mirtis jam buvo didelis išbandymas, bet kai jis gerai jaučiasi, tai vis dar būna tiesiog stulbinantis ir toks paprastas..."

Ir dar man nepavyko perprasti to nemalonaus, šleikštoko džiugesio, kuris mane apima, kai pajuntu, kaip jie pamažėle įsidrąsina, bando mane lengvai kumštelti, o paskui įdėmiai akies kampučiu stebi, kaip aš stengiuosi išsilaikyti ant kojų padoria poza ir atsakinėju tonu, seikėdamas po lygiai abejingumo ir susižavėjimo... „Ne, aš jo nepažįstu. Tačiau įsivaizduoju... iš tiesų esu girdėjęs, kad jis buvo neprilygstamas..." Taip, su manim jie žaidžia nepralošdami.

O ji, įveikusi tą vos pastebimą sumišimą, lengvą drovumą, kurį patiria net mano draugijoje, ji jau gali siausti ligi valiai... „Didieji šulai... Visokiausi žymūs žmonės... Mano vyro padėtis... Jūs nepažinojot savo dėdės anais laikais. Tuomet mudu gyvenom ne kaip vilkai, visai ne taip kaip dabar. Kone kas vakarą lankydavomės priėmimuose. Ir nuolat rengdavome juos pas save..." Kaip gerai ištreniruotas kordebaleto šokėjas, išgirdęs tam tikrą gaidą, šokteli į šalį ir laikosi atstu, kai į scenos vidurį artėja primabalerina, taip, rodos, ir aš iškart nežymiai pakeičiu poziciją, pasitraukiu į šalį ir, linktelėjęs priekin, sustingstu; ji nurausta, veikiau vos vos parausta, vos vos susilaiko nekosčiojusi, bet jai reikia susitvardyti: „Man pavyko suburti aplink save keletą draugų... Tasai Lebriksas, ar girdėjote, garsus tapytojas..." Aš įsijausminęs pritariamai linkteliu galvą... „Anais laikais mudu labai artimai bendravome, tuomet jį pripažino tik nedidelis žmonių ratelis. Jis tai primiršo, bet anuomet aš daug padariau, kad jis išgarsėtų.. Diukrė[1]... — ji truputėlį virpčioja... — Žinot, tas garsus kolekcionierius, aš juos pasikviečiau pietų ir kone verste priverčiau Diukrė nupirkti vieną jo paveikslą. Dabar, kai kartais susitinkame, jis man tai primena, ir mes juokiamės: „Atsimenate, kaip

[1] Tapytojo ir kolekcionieriaus pavardės, atrodo, yra išgalvotos.

ilgai reikėjo man piršti tą Lebrikso paveikslą?" Turiu jums pasakyti... — man rodos, kad ji virpčioja, įjaudrinta savo pačios narsumo... — turiu jums pasakyti... anais laikais tam tikruose sluoksniuose, kaip sakoma, tam tikrame „elite"... — ji nuduria akis, bet tučtuojau ir vėl jas drąsiai pakelia... — su mano nuomone buvo truputį skaitomasi. Apie mane sakydavo (man taip pasakojo): „Žinote, ta vėjavaikė moteriškaitė"... — ji ulba, ritindama raidę „r", iš lėto skiemenuodama... vė...ja...vai...kė... — taigi ta moteriškaitė, vaizduojanti, jog ji čia niekuo dėta, šiuo metu daug lemia. Jūsų dėdė tuo labai didžiavosi. Jis niekad ypatingai nesidomėjo tais dalykais... visuomet būdavo pernelyg užimtas savo reikalais, bet apskritai jis manimi labai didžiavosi..." Dar kiek, ir ji imtų maivytis, apsimetinėti naivuole, kaip kad daro anksti subrendusios mergaitės, vaidinančios vaiką... „Jo akimis žiūrint, visur, kur mudu eidavome, aš visad būdavau geriausia..." Ji išdykėliškai žvilgteli į mane ir pasilenkia prie ausies: „Tarp mūsų kalbant ir po visai teisybei, manau, kad jam dar šitai nepraėjo... aš dažnai kartoju jam, kad jis senas beprotis... Jis sakydavo, kad aš — jo talismanas... Aš privalėjau būti pati šauniausia. Kartais spyriodavausi, sakydavau: man nusibodo būti tavo reklama. Tačiau aš dievinau gražius drabužius... Pakenas... Patu... Puarė[2]... Ak! Jeigu jūs būtumėte pažinojęs Puarė... Koks nuostabus žmogus! Jis man sakydavo, kad aš prasilenkiau su savo pašaukimu, kad galėjau susikrauti turtus. Iš teisybės, kartais savo malonumui apsirengdavau iš nieko. Jis išpūsdavo akis ir sakydavo — buvo akylas, niekas pro jį neprasprūsdavo,— taigi sakydavo: „Iš kur, po galais, ji visa tai iškniso?" Prisimenu vieną suknelę... — ji suraukia vokus ir meiliai atkiša lūpas: — „O! Visiškas niekalas, paprasčiausia ilga palaidinė violetiniais ir žaliais dryžiukais. Bet ji stačiai pritrenkė jį! Aš jam ir atsakiau — žinot, tai buvo tikra teisybė: „Ogi... susikirpau iš senos

---

[2] Trijų garsių Paryžiaus siuvėjų vardai. *Polis Puarė (Paul Poiret)* išgarsėjo 1911 metais, kai išlaisvino moterį iš korseto ir įvedė į madą sijoną-kelnes; ypač didelį autoritetą turėjo 1920—1925 metais.

užuolaidos..." Jis buvo sužavėtas.— Dabar ji jaučiasi saugi, niekas jos nebetrikdo: uždeda delną ant mano rankos — „Bet, žinote, nepaisant viso šito, aš ne itin mėgau Paryžių. Ne, aš grįždavau čionai dažniausiai pavasarį... Ar gali būti kas gražesnio už Paryžių pavasarį, kai žydi kaštonai? Be to, norėdavau pamatyti drabužių kolekcijas, aplakstyti visas parodas. O žiemą, ak! Žiemą aš labai mėgdavau Žydrąją pakrantę. Ir keliones... O! tos kelionės... Anais laikais mano vyras daug keliaudavo darbo reikalais. Siųsdavo man telegramas, kad atvykčiau pas jį į Konstantinopolį, Romą, Kairą... Pasiimdavau dvi tris sukneles. Žinojau, kad jis tampys mane po visus priėmimus. Bet grįžusi visuomet reikalaudavau to, ką aš vadinau „savo mažąja premija"... mudu trumpam užplaukdavom į Neapolį ar keletui dienų išlipdavom iš Rytų ekspreso Venecijoje. Jis kiek pasiraukydavo ir sakydavo: „Mažyle, tu verti mane daryti kvailystes". Žinoma, tokiam užimtam žmogui, kaip jis, kiekviena prarasta diena būdavo nuostolis. Bet aš spyriausi. Ak! Italija... Venecija... Tai man būdavo tarsi rojus... Mes apsistodavome Danieli viešbutyje[3]... Venecijoje būtinai reikia apsistoti Danieli viešbutyje. Tas vaizdas pro jo langus... San Džordžas... Lagūna".

Ji gali ir nebūgštauti, manyje jau seniai tai įsirėžę kaip gyvas atvaizdas. Keletas atsainiai nubrėžtų brūkšnių, keletas paskubom mesteltų riebių štrichų — ir vaizdas išnyra pats savaime, kaip tuose vaikų albumuose, kur pakanka išmarginti pieštuku baltą popieriaus lapą, ir šit jau piešinys... Venecija... Didysis kanalas. Seni ryškiai apšviesti rūmai... rausvi žibintai, linguojantys sidabru žvilgančiuose gondolų pirmagaliuose... vyrai su frakais, moterys vakarinėmis suknelėmis parimusios balkonuose kvėpuoja grynu oru... o už jų — aukštos lubos, paauksinti sienų paneliai, pluoštinio stiklo sietynai, didžiulės raižytos skrynios, sidabrinės skrynelės, paveikslai, rytietiški kilimai, rausvo marmuro terasa, į kurios turėklus

[3] Vienas iš prabangiausių viešbučių Venecijoje, šalia Dožų rūmų.

buvo atsirėmęs Aretinas[4], kur buvo parimęs Tintoretas[5], ir šitame fone, nelyginant Karpačo[6] princesės, jinai, ta tolimoji princesė, ta dama su vienaragiu[7], mažoji fėja... jos „dailiai pirštinėta ranka" vos tepaliečia ištiestą gondolininko ranką, ji nepaprastai lengvai nušoka ant laiptelių, gracingai eina, tokia slėpininga, šalta, „tokia gležna tarp tų didžiulių surištų kaspinų", tvoskiančio šviesomis vestibiulio link, o „beždžionė brokato liemene", „purpurinis negriukas"[8] seka jai iš paskos, užbėga į priekį, senasis durininkas atsistoja ir ją pasveikina, kai ji eina pro šalį, liftininkas atiduoda pagarbą,— ji brangi vaza, Tanagros statulėlė, trapus rytietiškas porceliano indas, kurį kiekvienas, eidamas pro šalį, rėžteli kalteliu, brūkšteli teptuku, galutinai ištobulindami nepakartojamą jos formą, kiekvienas prisideda — šitai ji jaučia praeidama ir atsakydama į jo sveikinimą — prie tos džiugios nevaržomos laikysenos, prie tos laisvės, prie judesių tikslumo, lankstumo, prie tos subtilios ir mielos išraiškos — svajingos, melancholiškos, truputį atsčios; ji įsmunka į minkštą, vatinį, iškvėpintą pasaulį, kur visi mechanizmai sutepti alyva, visi garsai sugeriami kaip tas švelnus lifto virbų žvangsėjimas, kurį prižiūrėtojas, diskretiškai mosteldamas ranka, tarsi braukte nubraukia, kaip tas drungnas melsvo vandens gurgėjimas erdvioje alebastro vonioje... kambarinė pagauna ore vangiai nusviestą jos skrybėlaitę su besiplaikstančiu vualiu, tada, užsisvajojusi, ji leidžia nutraukti ilgas pirštines nuo „plonų pirštų su

---

[4] *Pjetras Aretinas (Pietro Bacci,* pramintas *l'Aretino,* 1492—1556)— italų rašytojas ir žurnalistas.

[5] *Džakopas di Robustas Tintoretas (Jacopo di Robusti,* pramintas *Il Tintoretto,* 1518—1594) — italų tapytojas.

[6] *Vitorė Karpačo (Vittore Carpaccio,* 1460—1526) — Venecijos mokyklos italų tapytojas.

[7] „Tolimoji princesė" minima prancūzų poeto *Žofrė Riudelio (Jaufré Rudel)* eilėraščiuose; čia pasakotojas prisimena poeto meilės tolimajai princesei, grafienei de Tripoli, legendą, išpopuliarintą *Edmono Rostano (Edmond Rostand)* 1895 m. „Dama su vienaragiu" — pagrindinis šešių garsių XV a. prancūzų gobelenų personažas.

[8] **Jie išnyra iš garsiųjų XVI a. Venecijos tapytojų *(Veronese, Tintoretto)* paveikslų.**

stambiais žiedais", nelyginant kokia ledi Hamilton, gražioji Ferono žmona, Dama su kamelijomis[9]...

Tačiau kažkas vyksta. Kažkas tuoj tuoj pasikeis. Ji suraukia vokus, ilgesingai įbeda akis į tolį, atsidūsta... „Taip, visa tai buvo gražu... Buvau jauna... Geri buvo laikai..." Bet aš jaučiu, kad jos širdis jau kitur. Ji galvoja apie kažką kita. Mechaniškai kartoja: „Taip, geri buvo laikai. Ir aš taip mėgau visa šitai..." Sakytum ji sutramdo, nesąmoningai sulėtina savo polėkį. „Taip... Visa tai buvo labai gražu... Bet, suprantat..." Ji žvelgia į mane rimtai: man rodos, ji susitelkia, pasiryžta: „Matot, vieną gražią dieną aš supratau, kad tai dar ne viskas, kad tai dar ne visas gyvenimas. Ir tuomet nesudvejojau nė akimirkos... — jos judesys man primena tą grakštų strėnų ir pečių judesį, kuriuo gerai ištreniruoti slidininkai naudojasi slalome... ji pasigręžia... daro posūkį... — nė sekundės, suprantat, pasiųsdama viską po galais"... Ji kažką pajuto, be jokios abejonės... kažką įtarė... ji mane stebi... ji nebuvo liovusis mane stebėti iš padilbų, kai dėjosi nekaltai čiuškanti, nerūpestingai besipurtanti, tarsi išlipusi iš vandens, kai aš jaučiausi toks saugus, uždaras, iš visų pusių saugomas — juk niekad nepavyksta, kad ir kokių apsisaugojimo būdų griebtumeisi, jų apgauti — ji bemat kažką pastebėjo, lyg ir virptelėjimą, net ne atsidusimą, o kažkokį krustelėjimą lūpų kampučiuose, blykstelėjimą žvilgsnyje, ir suprato: čia ne tai, ko reikia, kirtis netikslus, ji apsiriko, kaip būna tuomet, kai kyštelėjus į spintą ranką per klaidą išsitraukia ne trumpą, o ilgą vakarinę suknią, visiškai ne tai, kas derėtų. Ji lengvabūdiškai leidosi pasroviui, liovėsi apie tai galvojusi, paskui staiga prisiminė: tai, ką žinojo, ką netikėtai manyje pamatė, surinko draugėn, sukolekcionavo, arba tai, kas blykstelėjo jos sąmonėje praregėjimo, ūmaus įžvalgumo akimirką, kuri mus retkarčiais aplanko: kar-

[9] Visos trys moterys minimos dėl jų grožio; *ledi Hamilton* (1761—1815, jos portretus tapė *R. Reynoldsas*) tapo legenda dėl savo meilės ryšių su admirolu Nelsonu, legendinę Ferono žmoną yra nutapęs *Leonardas da Vinčis (Leonardo da Vinci)*, dama su kamelijomis asocijuojasi ne su romanu (1848), o veikiau su *Aleksandro Diuma, sūnaus (Alexandre Dumas)* asmenine drama (1852).

tais joms pakanka visiško niekniekio, intonacijos, netyčia mestelėto žodžio, arba dar mažiau — jos pasimoko iš tų žymių, kurias regi tiktai jos; kažkas išsprūdo iš manęs, mano paties nepastebėta, kažkas neapibrėžiama mano eigastyje ar rūbų kirpime kurią nors dieną, kai ji matė mane slampinėjant palei krantines ar gatvėmis, galvojantį, kad jau nutolau, valandėlę iš jų išsilaisvinau, užsigalvojusį, nerūpestingą, atsipalaidavusį (koks nejaukumas mane apėmė, kai ji pasakė šaižiai juokdamasi: „Hm, hm, žinot, aš jus mačiau važiuodama autobusu"); arba tąsyk, kai pastebėjau ją bindzenant susirūpinusią kitapus gatvės, šniukštinėjančią, tykančio šuns žvilgsniu prismeigiančią daiktus parduotuvių vitrinose, kai ji taip pat galėjo mane pastebėti,— juk niekas neprasprūsta pro jos akis, ji mato viską — kai iš netyčių sugavo kažką mano veide, kai išsipleikęs priešais saulę sėdėjau kavinės terasoje; arba dar — to bijau labiausiai — kažkas jai šitai įpiršo, įbruko klastingai į pasąmonę (pakako vieno žodžio, šypsnio, pasisukus kalbai apie mane), ir visa, kas laisvai joje plūduriavo, staiga susitelkė apie tą daiktą — aš nieko nežinau, ji tikriausiai taip pat, bet, šiaip ar taip, jinai pajuto, aš tuo neabejoju, kad derėtų mane pavaišinti kažkuo kitu: dėl tokių smulkmenų ji nesutrinka, jos lanke — ne viena templė, ji turi gausų repertuarą... „Taip, vieną rytą nubudau — būtent iš ryto, tik nubudusi aiškiai regi tuos dalykus,— atsisėdau ant lovos ir tariau sau: „Vargšele, ką tu čia veiki? Ką tu darysi su savo gyvenimu? Juk tu virtai paukščiu, patupdytu į auksinį narvą. Prabangos daiktu". Suprantat, visa tai buvo labai gražu — ryte ryti knygas, burti į krūvą žmones, padėti kitiems išgarsėti, bet aš žinojau, kad esu verta daugiau nei šito, aš norėjau kažką veikti pati, norėjau dirbti, gyventi, kaip sakoma, savo gyvenimą. Tuomet — juk žinot, aš ilgai negalvoju,— vieną gražią dieną susikroviau mantą, nors taip tik sakoma, nekas ten tų daiktų ir buvo, norėjau pasiimti tik tai, be ko negalima apsieiti, nė vienos brangenybės neišsinešiau — tiktai mergautines ir tas, mano motinos, tai buvo viskas, ir dar tą mažytę kamėją, kurią man dovanojo jūsų dėdė, ji buvo man labai brangi... ir išėjau. Visi buvo stačiai priblokšti. Tė-

vas mirtinai įtūžo. O vyras elgėsi itin šauniai. Didžiomis progomis jis visad puikiai elgiasi. Kartais jam sakau: „Kaip gaila, kad didžios progos nedažnai nutinka, tuomet tu būni tikra tobulybė". Jisai atėjo manęs aplankyti. Iš pradžių niekaip nesuprato, kad aš tai padariau rimtai, tačiau paskui, kai jau susivokė, padarė viską, kad sugrįžčiau; buvo pasiryžęs bet kokioms nuolaidoms... siūlė man pinigų įkurti meno žurnalui, atidaryti dailės galerijai, įsteigti leidyklai, madų salonui... kam tik panorėsiu... bet tuomet atsilaikiau. Suprantat, man atrodė, kad gyvenau tarsi letargo apimta. Staiga pajutau, kad dar negyvenom iš tikro, todėl panorau pulti į gyvenimą visa savo esybe, kovoti, tikrai kentėti... — Ji sekundę padvejoja... — ...mylėti... Kai ištekėjau, buvau visai dar vaikas. Nedera tekinti tokių jaunų mergaičių. Tik pamanykit: man buvo septyniolika! Mano savimeilę kuteno, kad toks šaunus visų gerbiamas ponas — tėvas labai jį vertino,— toks išsilavinęs, inteligentiškas žmogus domisi tokia mergaičiuke. Tėvai buvo tokie laimingi, kai jis paprašė mano rankos... Jie buvo jau senyvo amžiaus ir nerimavo, kas bus su manim, kai jų nebebus... O man nė motais. Buvau be galo išdidi, jaučiaus netrukus tapsianti kažkokia labai svarbia persona. Jūs neįsivaizduojate, ką reiškia šitas jausmas jaunai merginai... Jūsų dėdė, aišku, buvo man po kojų, tenkino visas mano užgaidas... Tai buvo gražus sapnas... O paskui vieną gražią dieną nubudau..." Aš jai iš visos širdies pritariu, nepaisant visko, susijaudinu, jaučiuosi lyg ir pamalonintas, tokiais atvejais visuomet taip jautiesi: jos tai žino ir lošia nepraloš-damos... skatikai, kuriuos jos dosniai paberia tupinčiam prie jų kojų kinui pedikiurininkui, kirpėjui, masažistui, puikiai suvokdamos, ko verta toji žaisminga dovana, išlikdamos nesusiteršusios, išdidžios, šaltos, tokia ponia Rekamjė, besišypsanti mažam kaminkrėčiui[10], kilnios damos, dosniai atveriančios širdį kokiam nors sumišusiam buržua, kuris atrodo toks „malonus", toks „simpatiškas",

[10] *Ponia Rekamjė (Récamier)* buvo įsitikinusi, kad jai nėra ko bijoti senatvės ar rūpintis savo grožiu, kol kaminkrėčiai atsisukdavo jai praėjus.

jog iš tikrųjų verta jį padrąsinti,— taip nuoširdžiai, taip nuostabiai kukliai ir paprastai kaip visiškai lygų joms, ir tai „būdinga tik joms, kad ir kas ką besakytų", paskui tas, kurį jos panoro taip atlyginti, pasakos juo besigėrintiems susigraudinusiems draugams: „Iš tikrųjų tik jos vienos teišsaugojo tą elegancijos, to paprastumo paslaptį". Kaip ir aš sužavėtas, trupučiuką sutrikęs, nustebęs, bet jausdamasis pamalonintas, kartais net su savotiška vidine savim patenkinto žmogaus šypsena, jis priima tai, kaupia savy, jisai tvirtai nusprendė pamaldžiai saugoti tas relikvijas, kurias jos, darydamos jam garbę („juk jis toks nepanašus į kitus — tiesa? — toks supratingas, toks subtilus"), jis saugos tuos brangius daiktus, kuriuos jos, darydamos jam garbę, jam patikėjo. Tačiau kartais pakanka kokio menkniekio, perdėto jų uolumo, norint panaikinti distanciją, pašalinti jo drovumo, nuolankumo likučius, tą varžantį kerėplišką jo nelankstumą, kur joms baisu aptikti priešiško santūrumo, noro nepasiduoti... gal jos pernelyg skuba, gal per toli nuėjo, staiga pačią ryškiausią pajausto nuostabaus artumo, gimstančios draugystės, netikėto suartėjimo akimirką jame kažkas sukyla, plūsteli žvarbus gūsis, dvejonė, kurią jis vos drįsta suformuluoti — kaip patikėti tokiu jų cinizmu, veidmainišku šaltumu, tokiu perdėtu hierarchijos jausmu,— kažkas jame sukyla, kažkas, ko jis niekad neįteisins, nebent daug vėliau, viena iš tų pačių pavojingiausių pusiau neapykantų, gėdingų, užslėptų pagiežų, kurių neįmanoma numalšinti.

Bet tarp manęs ir jos — visai kas kita. Toli gražu ne tai. Tatai nejučia įsigavo į mane — kažkoks aidas, atspindys, netgi ne prisiminimas, o lyg miglota užuomina į kažką, ko aš, galimas daiktas, pats net ir nepatyriau, tik mačiau, kažkur skaičiau, nuspėjau, netyčia užkliudžiau, nežinia kur nei kada užuodžiau. Veikiau tai atsitiko tuo metu, kai ji kalbėjo,— tarsi išvydau tolimos žemės kyšulį, ragą, ūmai blykstelėjusį priešais mane valandėlę nusigiedrinus dangui, tik spėjau jį pamatyti akimirką, ir jis išnyko, dingo.

Ne, tarp manęs ir jos visai kas kita. Gal tik truputėlį panašu. Jinai regali man jausti tokio išdidaus malonin-

gumo. Ji nesistengia man atsidėkoti, ar bent jau daro tai kaip galima mažiau. Jos pagrindinis tikslas — mat visad esti keletas tikslų,— jeigu leistum sau įsižiūrėti iš arčiau, nustebtum pamatęs, kad jų, besigrūdančių, skubančių, regis, visai bereikšmiuose žodžiuose kur kas daugiau, nei galima įsivaizduoti,— jos tikslas, sąmoningas ar nesąmoningas, turėtų būti ne čia... „Taip, vieną gražią dieną aš nubudau... Ak patikėkit, tai įvyko ne savaime. Aš patyriau sunkių valandėlių. Draugai, pas kuriuos gyvenau, tuomet buvo tokie pat skurdžiai kaip ir aš, mes vos sudurdavome galą su galu. Gyvenome dirbtuvėje Grand Šomjer gatvėje[11], tai buvo man permaina po didelių patogumų: žiemą mes ten stipdavom nuo šalčio, o vasarą būdavo tikra pirtis. Bet kaip smagu ten buvo dirbti! Ir linksmintis... Tai buvo nuostabu! Koksai gyvenimas... Pradėjau tapyti... amžina mano svajonė... aš visados geidžiau tapyti, nuo tada, kai buvau va šitokia... draugai atkakliai mane drąsino... Ak, kad jūs žinotumėt, kokie šitie žmonės užsidegę, kokie jie drąsūs, kaip tiki savo talentu! Kai nusidirbę griūdavom iš nuovargio, išeidavom į gatvę... Monparnasas tuomet virte virdavo. Visi burdavosi „Kupole", „Žokėjuje", „Rotondoje"... Jaučiausi tarsi pasaulio širdyje..." Pasaulio centre. Pačioje viršūnėje. Viršukalnėse, kur pučia proto vėjai. Vėsiais pavasario vakarais, karštomis vasaros naktimis jie palieka darbo stalus, dirbtuves, jie eina išlieti jėgų pertekliaus, kuris susikaupė per sunkius ieškojimus, per atkaklias, džiugesio kupinas pastangas. Jie žengia dideliais lengvais žingsniais, jie vilki duksliais plevenančiais drabužiais, pilnomis knygų, popierių kišenėmis, atsisagstę marškinius, su megztiniais uždaru kaklu, su besiplaikstančiais vėjyje plaukais, nieko nepaisantys, ekstravagantiški, laisvi nuo bet kokių suvaržymų bei priimtų bendravimo taisyklių, nuo šlykščių rūpesčių, tarsi pašventinti tik to vienintelio įnirtingai siekiamo tikslo,

[11] Gatvė Monparnaso rajone, kur yra tapybos studija *Grand Šomjer (Grande Chaumière);* netoliese įsikūrusios kavinės „Kupolas" (Dôme), „Rotonda" (Rotonde), „Žokėjus" (Jockey), išgarsėjusios po I pasaulinio karo, ypač apie 1920 metus.

kilnios manijos, trypiantys visas kliūtis... didieji laukiniai užkariautojai... nuožmus, negailestingas, skvarbus, švelnus, giliai įsismelkiantis jų žvilgsnis gręžte gręžia terasas, ieškodamas draugų ir išrinktųjų... net jeigu nugyventum visą pasiaukojimo, sunkiausio darbo kupiną gyvenimą, neturėtum teisės — tam reikia Dangaus malonės, Dievo dovanos — atsisėsti šalia jų, kai jie svajoja, tokie vieniši, neįžvelgiami, nepasiekiami, gromuluojantys po savo plačia kakta nuostabius planus, naujas ir keistas mintis...

Kad ir kaip save grūdinčiau, meluočiau sau, šaipyčiaus iš to vaikiško paveikslo, kuris išniro iš po negrabių pieštuko brūkšnių, turiu pripažinti, kad šįkart ji pataikė tiksliai: kaip vien tik savo skaičiavimais anas astronomas atrado nematomas planetas ir jų buvimo vietą, taip informacija, kurią jinai surinko apie mane man nežinant (dabar tai matau aiškiai ir netveriu iš įtūžio ir gėdos), davė jai galimybę neprašauti pro šalį. Manyje slypi, ji tai žino (šįkart, kad ir kaip stengčiausi, man nepavyktų jos suklaidinti), manyje slypi — taip taip: atmieštas susižavėjimu tobulas lydinys, teisybė, sudarytas iš pačių menkiausių dozių, tačiau daugiau ir nereikia, joms pakanka pačių menkiausių dozių — žiupsnelio kiek gėdingo ilgesio, užslėpto pavydo. Dabar jau nesvarbu — suklupsiu ar nesuklupsiu, virptels ar nevirptels žvilgsnis, užkims ar neužkims balsas. Ji pajunta, ji nujaučia visus alei vieno įbauginto žvėriūkščio, visomis išgalėmis besispraudžiančio į savo urvo galą, judesius, bandymus susigūžti. Žaidimas komplikuojasi, darosi dirglesnis: „Taip... Ir, žinote, aš pati užsidirbdavau sau duoną. Pradėjau kurti negrų stiliaus papuošalus, pakabučius, vėrinius... tais laikais negrų menas buvo nepaprastai madingas... Iš pradžių ėjosi nekaip, bet pamažėle pradėjau gauti begales užsakymų. Ko gero, net per daug. Kartais tekdavo dirbti kiaurą naktį... nes dieną tapydavau... Bet kiek buvo džiaugsmo, kai gavau pirmuosius skatikus! „Mano pačios prakaitu" uždirbti pinigai, tik pamanykit! Man nebereikia nieko iš nieko prašyti... Nepriklausomybė..." Žvėriūkštis, kurį ji tebeerzina, kurį galiausiai jai pavyko išrūkyti, gėdingai iššliaužia iš savo urvo... Koks

malonumas stebėti, kaip jis svirduliuoja, markstosi nuo šviesos, galiausiai ryškioje dienos šviesoje pamatyti jo piktą, pasalūniską, kupiną paniekos ir nusižeminimo miną ir jo baimės sutramdytą norą įkąsti.

Ne, neįmanoma nuo jų apsiginti, jiems pasipriešinti — jie perdėm stiprūs. Man teliktų ta didvyriška ir nevilti nga priemonė, kurios griebiasi žinantys, jog nebeturi ko prarasti. Tai reikštų duoti sau absoliučią valią, paleisti viską, visus stabdžius, sušukti jiems, kad ir aš nesu kvailas, kad matau šlykščius jų manevriukus... šlykščius ir žiaurius... taip, aš neužsidirbu duonos ir dėl to kenčiu, jie puikiai žino... aš negaliu atsikratyti jais, išsivaduoti nuo jų... esu pakliuvęs į jų spąstus, įvarytas kampan, esu ligonis, ir jie naudojasi tuo... esu ligonis, tai rėkte išrėksiu jai, aš negaliu gyventi nešildomoje dirbtuvėje, ir jūs tai puikiai žinote, negaliu būdrauti kiaurą naktį... būtent todėl aš čia ir pūvu, klausydamasis jūsų sapalionių, dalyvaudamas šlykščiose jūsų pramogose, juk pramogauji kaip išmanai, argi ne taip? Jūs žinote, kuria koja aš raišas, ir kertat būtent į ją, norėdami mane pažeminti, sutriuškinti — jūs visuomet tą darote — akimirką tai jums suteikia žvalumo, pasitikėjimo, sudirgina jus...

Tačiau aš niekad neišdrįsiu. Niekas niekad šito neišdrįsta. Jie tai žino ir yra ramūs. Jie nė trupučio nerizikuoja. Jeigu kada koks beprotis išdrįstų šitaip, „lyg niekur nieko", leisti sau nepadorų akibrokštą įtūžio valandėlę, žinia, kas jam nutiktų. Jis pamatytų, kaip jie ūmai atsitraukia, nusišalina — jie puikiai moka tai daryti — atsitraukia kuo toliausiai, milžinišku atstu, palikdami tarp jo ir savęs tvyroti liūdną nustėrimo, nesupratimo, nekaltumo, nesąmoningumo nuotaiką, jis liktų vienas, dykumoje, visų apleistas, be partnerio, be priešininko, tik su savimi pačiu; ir jis draskytų, kąstų, apsiglėbtų tik save, suktųsi aplink save, kaip kvailas šuo, besikandžiojąs sau uodegą, juokingas dervišas.

Turiu pripažinti, jog sugaišau daug laiko, kol šiaip ne taip susivokiau, kur čia šuo pakastas. Iš pradžių, kai buvau dar vaikas, man atrodė, kad šitai kyla iš aplinkinių daiktų, niūrios ir netgi kiek grėsmingos aplinkos:

tai sklido iš sienų, suniokotų platanų, iš šaligatvių, iš perdėm nuglotnintos vejos, iš dirbtinai linksmos karuselės muzikos, ataidinčios iš už buksmedžio pertvaros, iš šaltų kaip ledas metalinių žiedų žvangėjimo... nelyginant koks nebylus priešiškumas, neaiški grėsmė. Paskui supratau, kad daiktai niekuo arba labai mažai dėti. Daugių daugiausia jie tik bendrininkai, blausūs statistai, ištikimi tarnai, prisitaikę prie šeimininkų būdo. Daiktai kuo paprasčiausiai galėjo atrodyti — jie turėjo tam viską, ko reikėjo,— savi ir jaukūs, bent jau visai neutralūs, blankūs ir nepavojingi — jeigu ne jie, ne šitie žmonės. Viskas kilo būtent iš jų: šypsena, žvilgsnis, žodis, mesteltas einant pro šalį,— visa tai staiga išnirdavo iš bet kur, iš paties menkiausio daikto tarsi nebylus pasikėsinimas ar grėsmė.

Būtent dėl to, o ne iš noro būti jų globojamas,— kaip ilgokai maniau klysdamas,— visuomet prie jų glaudžiausi, linkau, šliete šliejausi, sekdamas kiekvieną jų žvilgsnį, žodį: viena neatsargi nerūpestingo atsipalaidavimo, užsimiršimo valandėlė, ir tie žodžiai netikėtai nelauktai užgriūtų mane, užšoktų ant manęs iš užpakalio, arba staiga, kur kas vėliau, nejučia įsismelkę, kažkokio paslaptingo laikrodžio mechanizmo veikiami, susprogtų manyje ir sudraskytų mane į gabalus. Reikėjo juos visus pagauti tik ištartus, nė vieno nepraleidžiant, visus žodžius, visas menkiausias intonacijas, palengva juos ištirti, išnarstyti dalimis kaip pavojingus mechanizmus, atidaryti, ištraukti iš vidaus įtartinas, šleikščiai dvokiančias drumzles, apžiūrėti iš visų pusių, pakratyti, tolydžio čiuopti pirštais, uostyti... Tai ir yra svarbiausias, pagrindinis dalykas, jo nedera išleisti iš akių: būtent tas savotiškas susižavėjimas, tas poreikis apžiūrėti juos iš visų pusių, čiuopti pirštais, uosti, tas pojūtis, maskuojamas nerimo, baimės, pasišlykštėjimo, kai vartalioji į visas puses ir čiuopi juos su keistu vangiu gašlumu, ir tas sau nepripažintas pasitenkinimo jausmas, kai nepajudi iš vietos, lieki prigludęs prie jų, iki ausų paniręs į jų gleives, ir geidi, kad tatai truktų kuo ilgiau, amžinai.

Beje, čia jie reklysta, aš net neabejoju. Ji tikrai jaučia šitai, ta dama su vienaragiu, mažoji fėja, kai pui-

kuojasi priešais mane nesitramdydama. Jie šitai jaučia — taip jie išsikrauna — šitie nebylūs geradariai, išdidžiai atsiveriantys savo jauniems globotiniams: jie jaučia tą drėgną šuns žvilgsnį, tą ištroškusią dėlę. Nuolankus parazitas. Ryte ryjantis juos su gašlia baime ir pasidygėjimu. Ateinantis paimti kąsnį jiems iš rankų. Suryjantis viską.

Aš iš tikrųjų nieko neapgaučiau, nei savęs, nei jos, jeigu būčiau gana kvailas ir jai sušukčiau: tai mano bėda, mano liga ir atvedė pas juos, privertė mane sutikti su jais gyventi, leistis jų prijaukinamam, ji trukdo man iš jų išsivaduoti. Tačiau tos rožiniu vandeniu atsiduodančios pasakos skirtos tik klusniems vaikams, ne jiems... Ne jiems. Jie, kaip ir aš, puikiausiai žino, kaip elgtis.

Nė kiek nesivaržydami jie įeina, kur nori, įsikuria, voliojasi, išmeta atliekas, išsivynioja pirkinius; viskas leidžiama mindžioti, nėra draudžiamų vejų, gali eiti, kur nori, pro kur nori grįžti, vestis vaikus, šunis, įėjimas laisvas, aš — sekmadienį atviras žmonių miniai viešas parkas, o per šventes — miškas. Jokių draudžiamų užrašų. Jokio sargo. Nieko, su kuo reikėtų skaitytis.

„Jūs niekad nepareiškiat savo nuomonės"... „Jūs" galėtumėt mąstyti savaip"... „Jūs" savotiškai žiūrite į žmones"... „Jūs"... „Jūs"... „Jūs"... ir mudu raitomės, glaudžiamės kits prie kito, laikomės susikibę, sulipę viens su kitu lyg išgąsdinti žvirbliai.

„Jūs"... ir mudu išsitempiam priešais jį tarsi pagal komandą, mūsų veidai lėkšti, suakmenėję, pasigręžę jo pusėn tuo pačiu kampu: kareiviai per paradą, išsirikiavę patikrinimui skustagalviai katorgininkai dryžuotomis palaidinėmis.

„Jūs"... ir jis mus persmeigia vieną po kito, pamauna ant iešmo tarsi keptus viščiukus, minkštučius pieninius paršelius.

„Jūs"... grybšteli paskubom, kai, kiek sugluminti ir sužavėti niurgzlios, grėsmingos jo išvaizdos, meiliai vir-

pam prieš jį, artinamės nutaisę nekaltą miną, norėdami jam prisigerinti, jį suvilioti. „Jūs"... — pats patikimiausias jo ginklas. Pats taikliausias smūgis — jam buvo iš tolo užsimota, ilgai ruoštasi,— visuomet mikliai kertamas, nepaprastai tikslus ir stiprus. Aš žaviuosi visų jo smūgių taiklumu.

Tos nemalonios jam užkraunamos pareigos... tie pasirodymai visuomenėje su visa šeima... tie pietūs restoranuose... tas priverstinis meniu — to jis nepakenčia užvis labiausiai... Sėdėdamas priešais, stebi jas... papūgos... nepasotinamos šarkos... visi žino, kiek tesveria jų smegenys, ir teisūs tie, kurie jas laiko uždarytas haremuose, puntančias saldumynus, susmukusias ant sofų, tauzijančias niekus, kiaurą dieną kartojančias nesąmones... tas žeminantis familiarumas... tik jos ir gali įsivelti į kažką bjauraus... jis įdėmiai stebi jas, nusiteikęs priešiškai, jo veidas padribęs, niūrus — dar prieš valandėlę jis buvo toks linksmas, bet tai visuomet jį apninka staigiai,— o aš, nelyginant vieno garsaus filmo žiūrovas išbadėjusio Šarlo akimis matęs, kaip jo nelaimės brolis virsta apetitą keliančiu viščiuku, aš irgi matau dvi sėdinčias priešais mus lėles: duktė — jau grynas motinos paveikslas (be abejo, jis turi jas galvoje — tai manęs nestebina,— kai kartais ištaria griežliu tonu, nuo kurio man suskausta dantys, kad jauni įsimylėjėliai galės priekaištauti tik patys sau: dangus įspėja juos, bet jie,— kvailiai! — nenori to matyti, jiems tereikėjo įsižiūrėti į nuotakos motiną, kad suvoktų, kas jų laukia po dvidešimties metų), abidvi išsidažiusios, nenatūralios, motinos veidas išvalytas, išdžiovintas, išlygintas grožio salonuose, kur ji itin dažnai lankosi, abi, kaip dera, apsitaisiusios drabužiais, žyminčiais jo galią, sumanumą, tomis brangiomis puošmenomis, motina — audinės pelerina, duktė — žavingu vasariniu šermuonėlio puspalčiu, abi su perlų vėriniais, dukters — mažesnis, kuklesnis, dar tik užuomina, drovus ženklas... juodvi palinksta viena prie kitos suokalbiškai šypsodamos, ... dukrai augant motina tolydžio pereina prie draugiškų santykių, juodvi pašėlusiai ir erzinamai

juokiasi, kaip kokios mokinukės, persimeta tik joms suprantamais sutartais žodeliais, juodvi paslapčia — jis dedasi nepastebįs, bet žino viską — kombinuoja... vaikštinėja susikibusios, šniukštinėja po parduotuvių vitrinas, jis moka už viską nežiūrėdamas, gerasis princas, nuolaidusis tėvelis, draugės joms pavydi... jos rezga pinkles, žavėdamosios visais lepūnėliais, visais nenaudėliais, skrajojančiais aplink jas, uostinėja turtus... rengia priėmimus, pobūvius, ralius, vis kurdamos ir vėl griaudamos savo statinius, kad galiausiai vieną gražią dieną, nuėmusios visus pastolius, negrabius karkasus, pademonstruotų tą šedevrą, tą tobulą meno kūrinį, tą džiaugsmą akiai, tą taikinį sužavėtam, pavydžiam žvilgsniui, tą atvaizdą iš madingo žurnalo, fotografiją, kurią jis išdidžiai pasistatys ant rašomojo stalo — jaunoji tarp lelijų puokščių, besišypsanti muslino šyduose... Jos čiauška nerūpestingai, lyg niekur nieko — negi kreipsi dėmesį į tėčio nuotaikas, jo juk nepakeisi, kai jis sulaukė tokio amžiaus, jo nepakeisi, jis pernelyg daug dirba, paskutiniu metu pervargo,— švytinčiomis, skvarbiomis it paukščio akimis jos atidžiai apžiūrinėja žmones už kaimyninių staliukų... jos taip įpratusios... o kaip mažylė buvo auklėjama... bet jis jau seniai liovėsi tai daręs... kitados, būdamas jaunas, turėjo iliuzijų (ir kaip teko nusivilti!), norėdamas save paguosti įsivaizdavo, kad viskas priklauso nuo auklėjimo, jis ropodavo po vaikų kambarį, stengdamasis priversti ją žaisti medžioklę džiunglėse, statė laivus, tvirtoves, padovanojo jai švininius kareivėlius... Bet kur tau... Joms tereikia tų daiktų vitrinose, ir nieko kito... jos tik ir tegalvoja, kaip ištekėti, visa kita — mokslai, diplomai, pamokos, už kurias mokama aukso kaina,— tik apsimetinėjimas, būdas prastumti laiką... ir ką jos tikisi apgauti? Nė nemirktelėjusios atlaiko ledinį priešišką jo žvilgsnį, kuris turėtų jas priversti, susitraukusias, nublukusias, nuvytusias, tik baikščiai susiglausti,— ir tai galėtų jį nuraminti,— bet jos nieko nejaučia, o gal ir nebegali ištrūkti iš tos formos, į kurią jas įspraudė jo kerai, o gal, apsvaigusios ir žinančios, jog yra pasmerktos, pačios, norėdamos priartinti savo lemtį, kiša galvą po giljotinos peiliu, arba, per daug pasitikėda-

mos savim ir jausdamos, jog visi kiti jas palaiko, padrąsina, nori mesti jam iššūkį, arba tiesiog nesipriešindamos pasiduoda tam paikam linksmumui, vangiam jaudrumui, į kurį kartais nugrimzta prieš savo valią, apsvaigintos lengvumo, tingaus saugumo, lengvabūdiškumo... jos pasigręžia į mane: „Ar matėt, pažvelkit į tą staliuką už jūsų nugaros... toji moteriškė su didžiule skrybėle... ji atsispindi veidrodyje..." Aš dvejoju, neišsiduodu... dabar man tik pakaktų krustelėti, vos vos atsitraukti, parodant joms nepritarimą, panieką — to būtent jis ir laukia iš manęs,— kad uždėčiau antspaudą, garantijos ženklą ant tos sunkios ir kietos formos, ant geležinės kaukės, kurią mudu ką tik joms nukalėm,— ir jis šiurkščiai prispaus tą kaukę joms prie veido, sutraiškys burną, suplos nosį, jos pradės dusti, spardytis, norėdamos išsivaduoti... aš nusisuksiu, sutrikęs, susigėdęs... bet kuria kaina reikia pamėginti jį sustabdyti, suturėti, apsimesti, kad nieko neįvyko, kad viskas taip, kaip turi būti, normalių normaliausias dalykas, reikia pasigręžti nė kiek nesidrovint... „Kur ta dama su smaila skrybėle?"... ištarti su atsainia šypsena... Aš atsigręžiu, kažkas mane stumteli... bet tai ne poreikis apginti jas nuo jo, ne... žinau, kad aš... kad aš bijau jų, kad jų bijau kur kas labiau nei jo... būtent jose glūdi kažkas, ko nieku būdu nenorėčiau išjudinti, kažkas baisaus ir nenumaldomo, kažkas, kas tuoj nubus, pradės iš lėto plėstis... kažkas grėsmingo jam, jis to nemato, jis puls tai lengvabūdiškai kaip šuniukas, įkišęs nosį į gyvačių lizdą... aš pasigręžiu, jos mane drąsina: „Ana ten, sukitės palengva, ana ten, prie lango... ta blondinė... ji jūsų nemato". Sutartis pasirašyta, aš neatmečiau to negarbingo šokiruojančio artumo, gėdingos brolybės... jis stebi mus: dabar mūsų lemtis susieta, mes visi trys vienodi, jos ir aš, visi sukišti po bendra iškaba, šliaužiojantys šlykštybėje... tie mūsų lakstymai po parduotuves... mes bendrininkai, kartu besirausiantys sendaikčių turguje, antikvariatuose, ieškantys kokio atsitiktinio daikto... visi tie prastos kokybės daikčiukai, kainavę jam turtus, tie prasčiokiškos moters pomėgiai, tas „amatas"... ar tai galima vadinti amatu... ar galima įsivaizduoti jaunuolį, gaištantį laiką

kuriant tas vingrybes, tas kėdes iš vielučių, tikras paukščių laktas, bet juk jos priima bet ką, bet kuris kvailas paliegėlis ar lepūnėlis aptemdytų joms protą, jie vadina tai „menu"... o ta panieka jam — tai jau viršūnė — atseit jis ir esąs tasai storžievis, jis nieko nenutuokia apie MENĄ... o iš tikrųjų jis — jų melžiama karvė, taip, niekas kitas, jis mus pažįsta, ir mane taip pat, tą mažylį, nieko sau atžalą... beje, jam yra iš ko paveldėti, jo motina niekad nepakrutino nė piršto, ji nėra išadžiusi nė vienos puskojinių poros ar išvirusi kiaušinio, taip nevykusiai ištekėjusi už to alkoholiko, neatsitraukiančio nuo vyno taurės, bet ji buvo taip į skverną įsisegus... o paskui, kaip ir visuomet, už viską tenka mokėti jam... žavingasis sūnėnas, „mano sūnėnas", kadaise jis juo didžiavosi, tikėjosi iš jo ką nors padarysiąs, tarėsi dėl jo su klientais, su konkurentais: „Mano sūnėnas dirba su manim, jis bus mano paveldėtojas", bet viskas nuėjo perniek, jie niekam tikę, visa šeima, vėjavaikiai, dykaduoniai... Visa tai ir dar daugiau išreikšta ne žodžiais, žinoma, kaip aš dabar esu tai priverstas padaryti neturėdamas kitų priemonių, ne tais tikrais žodžiais, kuriuos išsakai balsu ar mintyse, o veikiau tai numanu iš tam tikrų ženklų, vos vos šmėkštelėjusių, juose visa šitai glūdi sutraukta į daiktą,— nelyginant trumpą formulę, vainikuojančią ilgą algebrinę konstrukciją, išreiškiančią sudėtingų cheminių kombinacijų seriją — tokių akimirksnio ženklų, kurie taip greitai įsismelkia į jį, į mane, kad man niekad nepavyks kaip reikiant jų suprasti, įsisąmoninti, aš tegaliu tik nuotrupomis atkurti ir negrabiai išreikšti žodžiais tų ženklų prasmę, tuos lakius įspūdžius, mintis, jausmus, dažnokai užmirštus, kurie susikaupė per metų metus, ir dabar, surinkti it gausi ir galinga kariuomenė už savo vėliavų, persigrupuoja, pajuda iš vietos, tuoj plūstels it banga... aš susikūprinu, įtraukiu galvą į pečius, jis lenkiasi prie mūsų žvelgdamas su neapykanta, šnopuoja... „Jūs" savotiškai žiūrite į žmones..." Valandėlę liekame sustingę, prisispaudę viens prie kito, pilkut pilkutėliai, tarsi sutūpę ant laidų žvirbliukai, virpantis negaluojančių beždžionių būrelis, o paskui kažkas, snūduriavęs joje,— tas kažkas, dėl ko aš taip išsigandau, dėl

ko taip silpnadvasiškai persimečiau jos pusėn, stodamas prieš jį,— išsitempia, atsipalaiduoja, atsitiesia... jos žavesio apvalkalas, suturėjęs ją, įtrūksta, plyšta (dabar jau žinau, išsigando ir jis, kaip koks išdykęs mažas foksterjeras, neapdairiai įkišęs nosį į gyvačių lizdą), ir čia pasirodo ji, rūsti, ledinė, negailestinga, ji tyrinėja jį iš tolo... toji dama su vienaragiu, brangi statulėlė, tolimoji princesė... „Suprantat, aš viso to neišsinešiau išeidama... aš palikau viską iškart"... ji gulėjo ant lovos ir skaitė romaną, delnu parėmusi skruostą, o jis vaikštinėjo į priekį ir atgal ir nesiliaudamas kalbėjo, šaukė, jis visur suburdavo minią nesiliaujančiomis pavydo scenomis, priekaištais, riksmais, jis išvadindavo ją visokiausiais žodžiais, kekšė, ji buvo tik kekšė, bjauri kekšelė... bendras gyvenimas, jų gyvenimas? ir tai vadinama bendru gyvenimu! tai buvo pragaras nuo pat pradžių, jis nuo pat pradžių tai žinojo, jai tereikėjo jo pinigų... tegu ji sau kraustosi, tegu eina po velnių, tegu eina į kekšyną... jos vieta ten... tegu nemano, kad jos ieškosiąs... jis išeidavo trenkdamas durimis, paskui sugrįždavo... jau per jų povestuvinę kelionę Sirijoje, kai jis karščiavo... toks mažos mergiūkštės šaltumas, toks cinizmas... nė atomo švelnumo, užuojautos, mažiau nei šoferiui, mažiau nei šuniui... na, tegu ji pasako, tegu atsako, jis prisiartindavo sugniaužęs kumščius, ištraukdavo iš rankų knygą, tegu ji ką pasako... ji likdavo šalta, sustingusi, nuleidusi akis ir dėdavosi skaitanti... jisai verkšlendavo, atrėmęs galvą į durų staktą, jis buvo vienišas, beginklis, jis negalėdavo to ištverti... na, nors žodelį... niekada nė vieno švelnaus, meilaus žodžio, net vardu nepavadindavo kaip kitados jo motina... o jai niekaip nepavykdavo kreiptis į jį vardu... tegu ji pasako, ko nori, viską, ko norėtų, juk jiedu nugyveno kartu dešimt metų, turi vaiką... viskas buvo paruošta, apačioje laukė taksi, ji praėjo pro šalį tiesut tiesutėlė, apsivilkusi kelioniniais drabužiais, nuleidusi vualį, apsimovusi pirštines, šoferis nešė lagaminą... aš norėjau pulti maldauti, apginti jį, kad ji atleistų jam, nekreiptų dėmesio, juk jis toks geras, toks negrabus, nervingas, toks karštakošis... Ji žiūri į jį ilgai

tylėdama, paskui nusuka akis, „paniekinamai suraukia lūpą": „Kas jums nutiko?"

Tačiau ne visada šitaip. Kartais, nors ir po grėsmingų įspėjamųjų ženklų, ją galėjai užklupti netikėtai: matyt, pernelyg ties juo susitelkusi tuo momentu, pernelyg atsipalaidavusi, atsidavusi vaikiškam nerūpestingumui, kvailam linksmumui, ji prarasdavo budrumą ir neįstengdavo sureaguoti tučtuojau. Šitai mane dar labiau baugina. Kai mums stinga jėgų, greitų refleksų reaguoti į užgaulius žodžius, dažnai gan didelio lankstumo ir drąsos, būtinų duoti atkirtį, tie žodžiai tampa tarsi kulkos, kurių nesugebėjai ar kurių nepasirūpinai tuojau pat ištraukti iš kūno: jie taip ir lieka giliai įsmigę, supūliuoja, iškyla pavojus, kad susidarys augliai, pūliniai, kuriuose pamažėle kaupiasi neapykanta. Žinau, kad laukdamas jis nieko nelaimės. Juk vieną gražią dieną, netikėčiausiu jam ir, ko gero, net ir jai momentu susitvenkusi joje neapykanta plūstels į paviršių, ištrykš jam į akis.

Kol kas ji nejuda — gal tik vos krusteli. Truputėlį nurausta; mes žiūrim kits į kitą šypsodamiesi, gūžtelim pečiais, nustebę, beveik smagiai nusiteikę, atlaidūs, mes narsiai, lyg niekur nieko šnekučiuojamės toliau, tik ramesniu, jau ne tokiu užtikrintu balsu, vengdami jo žvilgsnio: „Žiūrėkit, dabar ji pasisuko, ar matėte skrybėlę? Šių metų mada tiesiog neįtikėtina... nebent būtum plona kaip nendrė... o tokioms moterims — sunku įsivaizduoti"... nekalti paršiukai, šokantys priešais pikto vilko akis, drugeliai, kuriuos kažkoks storžievis pamėgino sučiupti dviem storais pirštais ir kurie vėl nuplasnoja vos vos aplamdytais sparnais.

Jie eina pievomis. Jie žengia koja kojon per upokšnius. Po jų kepuraitėmis įsitempusios tos pačios sausgyslės. Per dešinįjį kiek pakeltą petį jie persimetę vienodus odinius diržus, prie kurių prikabintas sidabrinis puodelis įmovoje. Jų žemos nugaros linguoja vienodu ritmu. Eičiau paskui juos į pasaulio kraštą. Restorane negaliu atitraukti akių nuo vyro rankų su didžiuliais mentelės formos nagais, apkraštuotais odos rumbeliais, pjaustančių mėsą

vaiko lėkštėje. Aš lydžiu juos į gydomųjų vandenų kurortus, žiūriu, kaip jie vienu sykiu skalauja gerklę, sykiu kvėpuoja sieringais garais, pakaitom kišdami mažytį piltuvėlį į kiekvieną šnervę.

Stebėdamas juos, patiriu tikrą palaimą. Juose regiu, atpažįstu mus. Tai mūsų įvaizdis, mūsų portretas, kokį galėtų nupiešti tik labai gabus tapytojas. Jie turi tai, ko trūksta mums, beformiams modeliams, chaosui, kuriame susibloškia tūkstančiai galimybių, jie turi stilių, viską išduodantį nesaikingumą, paprastumą ir neslepia savo ryškių bruožų.

Mes einame pievomis. Mes žengiam koja kojon per upokšnius. Mindom žibuokles, saulutes, niekad nesustojam pažiūrėti į žydinčias gudobeles, fiksuojame kalvas ties horizontu, debesis, eglynus, jų nematydami, jis man užspaudžia nosį, aš nuryju, jis kalba, su juo kalboms nebūna galo... bevardės bendrijos, administracijos tarybos, pajamos ir nuostoliai; infliacija, defliacija, stagnacija biržoje; karo pavojai; akcijų patikimumas; jų kurso kritimas Maroke; žemės kainų kilimas Argentinoje; pasai; vizos; užsakomos vietos traukiniuose, laivuose; šoferio atleidimas... kas mėnesį vagiamas benzinas, arba skaitiklis, rodantis nuvažiuotų kilometrų perviršį; sekretorės aplaidumas; mašininkės pakeitimas — nepataisomas nuostolis, ji buvo „perlas", ji suprasdavo jį iš pusės žodžio; butų, namų pirkimas; vilų nuomojimas; ligos, vaistai, gydytojai, kepenys, blužnis, inkstai, plaučiai... visa tai čiurlena jame be paliovos, sunkiasi lauk, tvinsta per kraštus, užlieja mane, užlieja viską aplink mus, kad ir kur būtume,— kalnus, upes, pievas, jūras, padanges, saules,— prakaito, pelenų, purvo sluoksniu.

Kartais — bet tai visai nepanašu į mane, taip nebūdinga man, taip tolima, jog man sunku net patikėti, kad išdrįsau tai padaryti, man rodos, kad mačiau tai darant ką nors kitą arba veikiau susapnavau, žingsniuodamas šalia jo ir visa tai klusniai rydamas,— kartais, netikėtai apimtas narsos ar, sąmonei užsnūdus, staiga sustoju, ir štai čia, vidury pievos, prie upelio, išplėtęs šnerves drįstu įkvėpti nušienautos žolės kvapo, pažvelgti į kalvas,

eglynus tolumoje ir pasakyti... „Paklausykit... girdite tuos varpelius... tą šaltinį... Pažvelkit ana ten, į miško ruožą... tas kalnų namelis..." Atvanga, kurią suteikia man šis bravūriškas poelgis, labai trumpa. Jis pasigręžia, prisimerkia, nekantriai žvilgteli įtūžęs į upokšnį, paskui nutyla — toji slogi tyla vienu gaistu sunaikina varpelių žvangesį, šaltinių gurgenimą. Įtempęs visas jėgas, atidžiai stebiu jo tylėjimą. Mano klausa — išlavinta, ištobulinta tarsi traperio, kuris, priglaudęs prie žemės ausį, girdi tolimą arklių galopą,— pajunta nerimą keliančius virpesius. Netrukus jo tylėjimas darosi garsesnis už brutaliausių priekaištų srautą, už riksmus. Per kvailą savo nesupratingumą, per beprotišką įžūlumą aš paliečiau kažką itin pavojinga, absoliučiai draudžiama. Aš padariau mirtiną nuodėmę. Aš išdrįsau jį pamokyti, pasityčiojau iš jo... Meilė gamtai, taip? Mėlyna gėlytė? Nekaltybė?.. Svajotojai, nevykėliai, vaikštinėjantys po pievas ir uodžiantys gėlių kvapus, renkantys herbarijus, gaudantys drugelius... kvailiai, netikėliai, už kuriuos tokie, kaip jis, turi galvoti, grumtis, o jie dar leidžia sau niekinti — tik pamanykit, juk tai toks purvas — tą tvirtą ir rūstų pasaulį, kur už juos kovojo tikri vyrai, už tuos netikšas, tinginius, jautruolius, kuriems viskas šlykštu, už tuos „estetus"... jis juos gerai pažįsta... kimšte prikimštus apviltos savimeilės, tuštybės... drauge su švelnumu ir apdairumu nešiojančius su savimi kaip šaliką savo niekingus jausmelius... ir jie dar mokys jį gyventi, mokys jį tyrumo, abejingumo, ne, iš tikro, nors mirk iš juoko...

Tačiau jaučiu, kaip pamažėle, kai mudu einame tylėdami vienas šalia kito, jame sukilęs bruzdulys nurimsta. Išdrįstu žvilgtelėti į jį iš šono: man pasirodo, kad jis kiek susmuko, suglebo, veidas tapo apgailėtinas, apnuogintas, apleistas ir panašus į senstančios moters, kuriai kažkas šiurkščiu kempinės brūkštelėjimu staiga nuplovė dažų sluoksnį. Mane graužia sąžinė. Aš jį ištraukiau iš kiaukuto, šarvų, kur jisai jautėsi saugus kaip savo namuose, kur be baimės kilnojosi iš vieno pasaulio krašto į kitą... Bet tai tik menkniekis, svarbu ne tai. Aš pasielgiau kur kas blogiau: atplėšiau jį nuo savęs. Aš jį atstūmiau, nubloškiau kaip tik tuomet, kai jis mėgino

mane suturėti, prispausti prie savęs; mudu būtume susiglaudę, saugūs šitoje priebėgoje, kurią jis pasistatė, kurią tolydžio tvirtino,— tokie artimi, apgaubti šilumos, aš truputėlį nustumtas į kampą, sugniužęs po jo svoriu... Sunaikinau tai vienu gaistu, brutaliai išsilaisvinau ir palikau jį vienui vieną, pliką, suglumintą, negrabų, nuginkluotą... atidaviau jį, be galimybės apsiginti, nebyliai grėsmei, nepakeliamam sielvartui, kuris sunkiasi į jį su pernelyg ramiu švelniu vakaro oru, varpelių skambesiu ir drumstu, salsvu pievų kvapu.

Mėginu pasitaisyti, norėčiau, kad man būtų atleista. Sutrikusiu balsu atnaujinu pokalbį, pradedu klausinėti... „Bet tos akcijos, tos šachtos Maroke, apie kurias jūs kalbėjote... kaip jūs paaiškintumėte, kodėl taip krito jų vertė?.." Jis leidžiasi timpteliamas už ausies, truputį pasipučia, bet tik dėl akių: jis nori vieno — užmiršti, viską pradėti iš pradžių, elgtis taip, lyg nieko nebūta. Netrukus visai sušvelnėja, pagyvėja... viskas grįžta į savo vietas. Cikloniukas, mažytis taifūnas, audra vandens stiklinėje nurimo. Mes pradedam iš naujo.

Bet tai, kaip jau sakiau, retas potyris. Veikiau svajonė, proto žaismas. Aš retai kaišioju jam va šitaip pagalius į ratus. Kiek įmanydamas stengiuosi visa tai jam palengvinti.

Kartais netgi užbėgu už akių, ir nors ir kaip būtų keista, dažniausiai taip elgiuosi tada, kai jaučiuosi persisotinęs iki šleikštumo, kai man labiausiai norisi nusišalinti, pabėgti. Dažnai klausdavau save, koksai šėtonas mane stumia tomis akimirkomis... Kentėjimo pomėgis, man būtų atsakyta... neaiškus troškimas būti paniekintam, neaiškus noras pamatyti, kaip pagaliau suliepsnos tai, kas grėsmingai ruseno po pelenais, ir praris mane, o gal ta vaikiška viltis supanašėti su juo, galėti jaustis šalia jo laisvai, padrąsintam, priimtam, pasijusti saugioje vietoje, jaukiai priglusti prie jo toje priebėgoje iš gelžbetonio, o gal beprotiška viltis jam tai įteigti, nurungti jį jo ginklu jo paties teritorijoje?.. be abejonės, visa tai suplakta į krūvą, taigi staiga, pačiu netikėčiausiu sau momentu aš prisiartinu prie jo su aukų rinkėjo mi-

na ir atkišęs ranką nusižeminęs maldauju — tuo tarpu man nėra kas veikti, ir aš puikiai žinau, kas manęs laukia,— jo nuomonės, jo patarimų, aš pasakoju, lieju jausmus, atveriu širdį, giriuosi: „Žinote... norėjau jūsų paklausti... ta paroda, kurioje aš dalyvavau su savo draugu, na, su tuo padėjėju... juk žinot, tikrai žinot... na, ta jaunųjų paroda, kuriai sukūriau stalą ir sofą..." Jo veide — jokio gyvybės ženklo, jis toks pat susmukęs, žvilgsnis iškart apsiblausia, tampa mieguistas, kupinas nuobodulio, kaip ir visuomet tokiais atvejais. Aš to ir tikėjausi, bet mano balsas vis dėlto virpteli... „Įsivaizduokit, ten yra toks dekoratorius... Jisai dar jaunas, ne itin žinomas, bet labai talentingas, teikiantis daug vilčių, taigi jis taip susidomėjo mano darbu, ir ne tik tuo, jį domina viskas, ką mes darom... Jis buvo atėjęs į svečius... pasiūlė dirbti drauge, sudaryti savotišką sąjungą... jis labiau žinomas už mus tam tikruose sluoksniuose... Mes pagalvojom, gal kartais, tam tikromis sąlygomis, susijungtume... Mums tai pasirodė labai viliojantis dalykas, bet paprašėme leisti dar pagalvoti... žinoma, nesinorėtų, kad tave apvyniotų aplink pirštą, todėl ir pamaniau, kad jūs..." Jis ūmai pasisuka į mane, tarsi būtų ką tik nubudęs, įsmeigia akis: „Kas? Koks dekoratorius? Kaip? Kokia firma? Tokios nežinau. Koks jo kapitalas? Ką jis iš tikro siūlo? Ką? Nesuprantu. Kokiu pagrindu? Kokiomis sąlygomis?.." Jis nesiklauso padrikų mano aiškinimų, mano burblenimo. Jis turi ką veikti ir be šito. Jis pernelyg susikaupęs. Jis ruošiasi. Proga iš tikro nuostabi. Ištroškusi aukotis auka, net svirduliuojanti nuo kančios geismo, atėjo pati, virpanti ir nuoga, atsiduoti jo malonei. Skubėti nėra ko. Jis delsia. Juk mudu vieni, drauge įkalinti, durys uždaros, visi išėjimai užtverti. Iš išorės jokia pagalba neįmanoma. Jis visiškai saugus. Nebaudžiamumas garantuotas. Jis oriai įsitaiso priešais mane... žiūri į akis, jo žvilgsnis tiesiai nutaiko į jautrią vietą, susminga į mane it geluonis... „Paklausyk, mažyli, jeigu jau pats pradėjai šitą kalbą — juk žinai, kad aš niekur nesikišu, senų seniausiai atsisakiau bet kur kištis, daryk, ką nori, bet jeigu jau pats užsiminei apie tai, būsiu atviras. Beje, tu puikiai žinai, kad aš kalbu, ką galvoju.

Nesu įpratęs eiti prie reikalo aplinkiniais keliais... Taigi, jeigu nori žinoti, ką aš galvoju iš esmės,— visa tai neverta nė sudilusio skatiko. Net jei turėčiau laisvų milijardų, tokiam reikalui neskirčiau nė vieno su. Nori, kad pasakyčiau kodėl? Todėl, kad visa tai, visi tie susižavėjimai, visi tie menkučiai genijai iškapstomi dusyk per metus, iškeliami į padanges siauram draugų rate, o po dvejų metų apie juos neišgirsi nė žodžio, niekas nebeprisimena net jų pavardės, visi jie — tušti svajotojai, nerimti žmonės... Jie šito nesupranta — jis spragteli pirštais,— neišmano, girdi? nė menkiausio nieko. Jie gyvena svajonėmis, verčiasi visokiais smulkiais darbeliais, svaiginasi kits kito sakomais komplimentais, o dirbti nemoka, jie net nepasivargino kaip reikiant išmokti savo amato, jie tenkinasi prasimanymais... vadinamaisiais atradimais... visa tai — tik akių dūmimas, beverčiai niekalai žmonėms stulbinti..." Aš vos krusteliu, norėdamas išsilaisvinti: padėtis, į kurią pats negrabiai įsiveliu, suteiks jam galimybę, puikiai žinau, patogiau mane sugriebti, suspausti gniaužtais... „Juk jūs nemanot, kad tokie žmonės kaip Lenė... Tą patį būtumėt galėję pasakyti apie Lenė arba Tijė, jei būtumėt juos pažinojęs jų karjeros pradžioje..." — „Aš nepažįstu Tijė, bet dėl Lenė, tai jau atsiprašau. Lenė pažįstu. Kitados gan iš arti stebėjau, kaip jis sukasi, buvau nupirkęs jam akcijų. Lenė — visai kas kita. Jis šaunus vyrukas. Darbštuolis, ir turi kietą galvą. Galiu tau pasakyti, jis žino, ką daro, išmano savo reikalą ir dirba geriau negu bet kuris jo darbininkų. Jis moka dorai įkalti vinį. Ir tas jo darbas — ilgam, patikėk man. Visa tai tvirta, gerai surėsta. Jis turi realybės jausmą. Jokių svaičiojimų. Jei nori, pasakysiu tau, kadangi jau kalbam atvirai, kadangi jau apie tai išsitarei... nenorėjau nieko tau sakyti, kad paskui man nepriekaištautum, jog noriu tave paveikti... aš tau pasakysiu... tu pasielgsi, kaip norėsi... aš šiek tiek pažįstu žmones... ne itin daug kartų mačiau tavo šeimininką ar padėjėją, kaip tau parankiau, bet nužiūrėjau jį gerai, ir manau, kad neapsirinku. Taigi, jei nori, pasakysiu tau: Lenė ir jis — tiesiog priešybės. Aš pažinojau tokių žmonių... vėliau iš jų nieko neišeina... jisai toks

mažas garbėtroška, įtarus nelyginant žmogus, kuriam buvo gyvam nulupę odą... perkrimtau jį iš pirmo žvilgsnio... jis visuomet atrodo įskaudintas, rausta ir maivosi tarsi jauna mergaitė, vos tik leidi sau jį kiek pakritikuoti, nekeli į padanges vadinamųjų jo išradimų... Aš leidau sau nekaltai pasišaipyti, jau nebepamenu kaip, iš tų elektros kėdę primenančių fotelių, kuriuos jis sukūrė mūsų salonui: jis sureagavo taip, tarytum būčiau jį įkandęs. Puikiai pažįstu tokius žmones; kada nors prisiminsi, vaikeli, ką tau sakau: gyvenime prasisiekiama ne šitaip. Tokie žmonės įsivaizduoja, kad viskas turi kristi jiems iš dangaus jau gatava... jie nė nenutuokia, ką reiškia iš tikrųjų plušti, būti iškoneveiktam... kaip aš būdavau iškoneveikiamas savo šeimininko, kai prastokai atlikdavau darbą... Būdamas jo metų, aš rausdavau iš pasitenkinimo, kai man kas pavykdavo,— o tai būdavo ne itin dažnai, tuomet nerengdavau parodų, patikėk man,— aš džiūgaudavau, kai šeimininkas tapšnodavo man per petį sakydamas: na, vaikeli, šiandien pavyko, galite būti patenkintas, visai neblogai išėjo... Pamatysi, prisiminsi, ką aš tau sakau: su tokia mąstysena nieko nepasiekiama. Kai pareiškei man, kad nori su juo dirbti, aš nepasakiau nė žodžio... Ničnieko... Elkis kaip nori. Pamatysit... Gyvenimas jus išmokys".

Galima buvo tikėtis, būtų buvę natūralu, jei mano savisaugos instinktas, kad ir koks menkas, kad ir koks atbukęs, vis dėlto būtų paėmęs viršų, privertęs mane pašokti iš tikro įsiūčio, lieti pagiežą, priešintis, neigti arba, atvirkščiai,— tai irgi būtų suprantama,— būčiau susitaikęs su pralaimėjimu, visko atsižadėjęs, paklusęs... Bet ne. Aš vis dar laikausi to, dėl ko mudu susitarėme be žodžių, aš žaidžiu žaidimą iki galo. Tai tik mudviejų žaidimas, nieko daugiau. Apsimetinėjimas. Korida be žūties. Jei būčiau liovęsis žaidęs, jei būčiau rimtai priėmęs jo žodžius, kaip esu stebėjęs — didžiai sutrikęs ir susisielojęs — atsitinkant neprityrėliams, kaip kad nutiko mano padėjėjui, kuris kartą po tokių kalbų lyg niekur nieko pasiūlė grąžinti man laisvę, patarė eiti mokytis to amato pas labiau patyrusį mokytoją, jis būtų susiraukęs, sutrikęs, įtūžęs — žaidimas būtų baigęsis nekaip, partne-

ris būtų palikęs jį per patį įdomumą, jo veidas būtų sudribęs, jis būtų prabilęs pakitusiu, slopiu, apkimusiu balsu: „Ką jūs! Apie tokius dalykus nesprendžiama va šitaip, per sekundę, tai ne taip paprasta, juk reikia viską apmąstyti. Reikia pagalvoti. Nuspręsim, kai galva nebus pavargusi, dar pakalbėsim apie tai".

Tad leidau sau pasakyti — jeigu man tai nebūtų buvę papasakota, būčiau tuo suabejojęs,— kad jis gali parodyti draugams tuos straipsnelius, kur išsikirpo per parodą iš laikraščio, mūsų maketų fotografijas... „Na, ką jūs pasakysit apie mano sūnėną? Gabus vaikas, visai neblogas... Kaip manote?"

Šitai man ir yra sunkiausia mūsų santykiuose: niekaip negaliu ryžtingai dėl jų apsispręsti. Ar iš tikrųjų juos mylėti, ar jų nekęsti. Užnerti jiems ant kaklo kilpą, užklijuoti ant krūtinės numerį, kad žinočiau, kaip turiu elgtis. Visiems tatai pavyksta be jokių pastangų (antraip, kaip galima būtų gyventi?), greit, daug nedvejojant, ir tai kiekvienąsyk mane trikdo. Žmonės atsistoja priešais jus per gerą nuotolį ir žiūri: į ką jis panašus? Ką man pasakė? Ką padarė? Ar prisileisti jį? O gal laikyti atstu? Būtent tas savisaugos instinktas, visuomet toks stiprus, ir leidžia jiems susidaryti nuomonę ir, kai jiems pasirodo tinkama, išdrįsti atsitolinti. Už tas taip ryškiai nubrėžtas elgesio linijas, tokias aiškias, tokias švarias, jie turi būti dėkingi šitam savisaugos, savigarbos, kaip jie tatai vadina, instinktui, kurio aš jiems labai pavydžiu. Daug kartų mėginau juos pamėgdžioti. Bet veltui. Man tai nesiseka. Čia, tarp mūsų, tai neįmanoma.

Laibi jos pirštai, apmaustyti didžiuliais žiedais, laiko meniu; elegantiškai prisimerkusi, įnoringai ir grasiai suraukusi lūpas, ji permeta akimis jo puslapius, o jis, pasilenkęs per stalą, jai siūlo, siūlosi, tegu tik ima, viskas — jai, viskas, ko tik užsigeis, ji turi tik ištarti žodį, ir jai bus paruošta, surasta bet kas, reikia tik jos ženklo, ir jis išties priešais ją skraidantį kilimą, nuklotą nuostabiausiais valgiais, jis spragteli pirštais... eil.. atbėga padavėjai... „Ar omaras šiandien tikrai skanus, be prie-

kaištų?.. Matai, jis ir negali būt šviežesnis, jis ką tik ištrauktas iš vivariumo ir išvirtas; garantuoju, jis sužadins tau apetitą, tik imkime be majonezo, su majonezu jis, ko gero, pernelyg apsunkins skrandį... Nenori? Žiūrėk, neapsirik... tuomet pradžiai gal austrių... Plokščiųjų? Juk tu mėgsti jas... Valgomosios kriauklės, įdomu būtų paragauti..." Ne, ji visai nealkana, ne, šįvakar ji nieko nenorinti... ji pakelia į metrdotelį savo nuostabiai išsilaikiusį veidą, tokį lygų, išpuoselėtą... per dvidešimtį metų jis neką tepasikeitė, bruožai veikiau sutaurėjo, o įdegusi oda, šilkinė, plonytė, vis dar tokia pat švelni, taip pat nuostabiai ir gaiviai kvepia... ne, ji nieko nenorinti šįvakar, tik griežinėlio kumpio ir angliškų obuolių, tik tiek... Jo jaudulys ūmai nuslūgsta. Veidas sudrimba. Dar valandėlė ir, jei galėtų, vėl taptų niurgzlus, surukęs, tačiau ne, jis kaipmat atsitiesia, privalu atsispirti nesėkmei, viskas į gera, svarbiausia, kad visi būtų patenkinti, laimingi; šiandien mes, visi trys — ji, jų duktė ir aš — jo garbės svečiai, išskirtiniai lankytojai, kuriuos jis priima, su kuriais vaikštinėja, jo žvilgsnis glosto mus, tiria, ar mes patenkinti, ar jam pritariam... „Jums patogu? Per arti nuo tako? Ar nelabai traukia skersvėjis? Taip, taip, gerai, puiku. Nuostabu. Tik pažiūrėkit, ar matot tą neoninę šviesą, kurią jie įsirengė? Čia kažkas nauja... O akvariumas? Jis stačiai nuostabus". Jos mandagiai pažvelgia į lubas, atsainiai pritaria, pasilenkia viena prie kitos, juokiasi, šnibždasi... Ką jos sako?.. jis lenkiasi prie jų: „Kas atsitiko? Kur? Kas?" Jos vos tesiteikia atsakyti... — „Nieko... ana ten... tu nematai jos, ji — tiesiai už tavo nugaros. Ta dama su didžiule skrybėle..." Jis atsargiai pasigręžia, žiūri... jam tereikia mažumėlę pasistengti... tegu tik jos duoda jam galimybę, tegu tik leidžia prisiartinti, įsitraukti į žaidimą... jis nori tik išmokti, suprasti, jis to nevertas ir puikiai tai žino, jis toks nevėkšla, storžievis... jis pasijunta mažumėlę sunerimęs, sutrikęs, su jomis viskas taip neapčiuopiama, neryšku, išreikšta pustoniais, subtilu, delikatu, nesvaru, siaubingai trapu... Ir visur — pinklės, slapti pavojai, užmaskuoti išoriniu nerūpestingumu, išmoningu lengvabūdiškumu... Kad jų išvengtum, reikia mokėti paklusti tūkstančiui

slaptų, niekad neformuluojamų, neįmanomų išmokti taisyklių, kurias turi gebėti taikyti pats to nesuvokdamas, net negalvodamas apie jas... jos turi savyje kažkokį labai jautrų prietaisą — bet koks niekniekis sujudina jo švytuoklę, stumteli rodyklę ant sužymėto laipsniais apskritimo, mažiau nei niekniekis, koks nors gestas, intonacija, tarties ypatumas, plaukų, drabužių kirpimo linija... menkiausios žymės būna pačios svarbiausios — kažkokia akis jose, pro kurią niekas neprasprūsta, negailestingai, lediniu žvilgsniu visąlaik jus matuoja, vertina... pusiau šypsena jų veide, gudrus žvilgsnis, ūmus juoko protrūkis,— ir jums jau aišku, kad esat galutinai pasmerktas... jis tyrinėja, tyko... aš pamatau jo ranką, jau pasirengusią iššluostyti lėkštę duonos plutele, paskui jis tą plutelę padeda, ima šakutę... jai nereikėjo net mirktelti, ji net nepažvelgė į jį, o jis tuojau pajuto... buvo tam paruoštas ilgo sunkaus dresavimo... ta plūstanti iš jos srovė, tos neregimos galingos bangos, kaip tos, kur valdo per atstumą lėktuvus, diktuojančios visus jo judesius... jis susilenkia, atsitiesia, prisiartina, atsitraukia, virpa, įsitempia... norėčiau ištraukti jį iš to užburto rato, kur jis pakliuvo, kur sykiu su juo puoliau ir aš, jausdamas, kaip ir jis, ne, net labiau, kur kas labiau už jį — šiuo požiūriu aš visuomet didesnis katalikas už popiežių, didesnis rojalistas už karalių,— kaip iš jos sklinda ir mus prislegia tos neregimos bangos, nenoromis stebėdamas, tykodamas, stengdamasis numatyti, nuspėti kiekvieną jo judesį, akylai sekdamas, koks buvo jo efektas... Kaip palengvėtų, kaip pasijustume išsivadavę, jei jis sunaikintų tuos kerus, staiga pasikeistų ir vėl taptų toks, koks buvo, tebesėdėtų toje pačioje vietoje, jos irgi liktų priešais, tos lėlės, tos šarkos patarškos, nuolat kartojančios savo nesąmones, besidalijančios, piktai jam stebint, savo mažytėmis paslaptimis, pratrūkstančios pašėlusiu juoku dėl niekniekių, it mokinukės, kai jis palenkia prie jų galvą, nesuvokdamas pavojaus, nepaisydamas nebylios jų pagiežos, suvėluoto jų keršto, kai jis košia pro dantis tą savo šnypščiantį, tą deginantį „jūs", taip rėžusį mums ausį... Man geriau būtų šitai.

Tačiau dabar visa tai užmiršta, išdildyta iš atminties.

Kartais jam taip būna: pakanka kokio menkniekio... ištarto komplimento, vykusiai sutvarkyto reikalo, dailios laikraščių pardavėjos šypsnio, skėčio, kurį manė jau pametęs ir kurį jam kažkas grąžino, kartais netgi nieko konkretaus — ir ūmai viskas pasikeičia, jam nusišypso laimė... beje, laimę juk pats susikuri... gyvenimas dar gali būti gražus, viskas priklauso tik nuo jo paties, gyvenimas yra toks, kokį jį pasidarai, mažumėlė geros valios, geros nuotaikos, ir viskas susitvarko... kartais taip kvailai gaišini laiką, gadindamas sau gyvenimą, kai laimė čia pat, po ranka... jis skuba namo, nekantrauja, viską spartina, reikia tučtuojau viską atitaisyti, viskas gali susitvarkyti, niekas niekad nebūna prarasta suvisam, jis kopia laiptais švilpčiodamas... žmonės teisūs, kad ir ką sakytum, tai — nuostabu, juk galų gale tik šitai ir tėra svarbu, namų židinys, žmona, duktė, nors ir kiek būtų rūpesčių, trinties — kas jų nepatiria?.. Ak! Jis save pažįsta, jo prastas būdas, tikriausiai ne visuomet lengva jį ištverti, žinoma, jis nepiktas, visai ne, bet toks nervingas, toks karštakošis — jis bėgte užlekia laiptais, išsitraukia raktą... ji namie, ji laukia jo savo kambary, tikriausiai besiruošianti... tokia rausva, šilkinė gūžta, ir ji pati šilkinė ir rausva, kvepianti, tik kiek apvytusi, tačiau nuo to tik dar labiau jaudinanti, trapi, gležna ir švelni, jis nori ją išsaugoti, išpuoselėti, jis myli ją, juk taip yra iš tikrųjų, jis visuomet ją mylėjo, visa kita buvo niekai, o vis dėlto kaip keista, kaip gražu,— jis tai gali prisipažinti,— ir vėl tas nekantrumas, tas jaudulys po tiekos metų... jis kone bėgte perbėga per vestibiulį...

Vos jam įėjus, vos jį išgirdus ji bematant juos atpažįsta, ji pažįsta juos nuo seno,— tą balsą, toną, kuriuo jis prabyla švelnumo akimirkomis, tą vaikišką, bejėgį, naivų glamonėjantį toną ir tą glebų, kaip jai atrodo, suminkštėjusį nuo švelnumo balsą,— aš tai žinau ir pajuntu tai kiekvienąsyk kaip ir ji — viskas joje pasistoja piestu nelyg plaukai katei ant nugaros. Iškart gerai net nesuvoki, ką pajunti, būdamas šalia jo tokiomis valandėlėmis: sumišimą... pasibjaurėjimą... ta meilikaujama, drėgna ir glebi intonacija braunasi į tave, stengiasi prasiskverbti į slapčiausias, labiausiai saugomas kerteles, ji — savotiš-

kas padorumo stygius, nusikalstamas pagarbos stygius, mėginimas išprievartauti... tu jautiesi esąs jo malonumų įrankis, jo žaisliukas... Jis tyčiojasi iš to, ką žmonės gali jausti... beje, jisai nemato aplinkinių, jis į juos nežiūri... galėtum mirti iš skausmo, sunykti šalia jo, ir jis to nepastebėtų... žmonės tėra marionetės, lėlės, paklūstančios jo, kvailo, lengvabūdžio, išlepinto vaiko, įnoriams... jis įsivaizduoja, jog pakanka jam sušukti „viens, du, trys", ir akimoju galės sukeisti vaidmenis, pradės žaisti kitą žaidimą, nutrins savo drėgnu balsu nelyginant kempinės brūkštelėjimu tai, ką įrėžė joje, manyje, tuos neišnaikinamus pėdsakus, kuriuos paliko jo nagai, jo dantys, tas sieros rūgštimi išdegintas dėmes ir subjaurojimus, kuriuos paliko jo neapykantos protrūkiai. Vienu vieninteliu, vos tematomu judesiu (bet jis beregint jį pastebi: tai tarsi šalto oro gūsis, toks šaltas ir blyškus švytėjimas, kurį ji skleidžia, tai jis pajunta iš pernelyg neutralaus tono, kuriuo ji atsako jam į klausimą, kur jie eisią... „nežinau, kur nori"... iš jos pauzės... iš gesto, kuriuo ji kilsteli apsiaustą lipdama priešais jį į automobilį...) ji nustumia jį toliau nuo savęs, laiko atstu, rausia tarp jųdviejų tuštumą, kurią jis trokšta užpildyti, nudriekia ledinę dykumą, kurią jis geidžia įveikti bet kuria kaina, jis spurda, neriasi iš kailio, išsitempia, šokis prasideda. Vaidmenys — nei jis, nei ji jau nieko negali pakeisti — jau paskirstyti visam vakarui.

Veltui stengiuosi kaip galima tyliau atverti ir uždaryti duris, vogčia nusėlinti per koridorių: jos klausa, išlavinta it vienutėse sėdinčių kalinių, iškart pagauna ir atpažįsta menkiausią garsą. Lindėdama savo kambaryje, ji būdrauja, tyko. Kartais įsivaizduoju jau išsigelbėjęs, manau, kad man pavyko prasmukti pro pavojingiausią vietą, pro didžiulį atvirą prieškambarį, kur parketas girgžda visuomet garsiausiai, tuoj truktelsiu laukujų durų velkę ir, peržengęs jas, jau galėsiu sprukti, kai staiga nugara pajuntu tarsi per stuburą man perbėgant elektros srovelę, privertusią mane pašokti, ir išgirstu lauktą jos balsą: „Ak, jūs jau išeinate? Pokaitis baigėsi? Noriu jums

kažką pasakyti. Tik penkias minutes... Man reikia šnektelti su jumis..." Mykdamas atsiprašinėju, tačiau neįtikinamai, tik šiaip, dėl akių... Mano laikas — ir jie tai žino — ne toks kaip kitų, uždaras, saugomas tvirtų pertvarų, į kurias atsitrenkę jie susižeistų kaip įsilaužėliai, mėginantys šturmuoti tvoras, prismaigstytas butelių šukių. Mano laikas neturi nei sienų, nei duriančių daiktų. Mano laikas — atvira visiems vėjams perėja... Aš vapu, kad norėčiau pasišildyti saulėje, o ji man aiškina, kad dangus jau niaukiasi, kad geriau trupučiuką palaukti, išvengti to staigaus oro pasikeitimo, taip būsią mažiau pavojaus peršalti, juk niekas nedega... Ir aš iškart paklūstu. Aš niekad nesipriešinu. Tiesą pasakius, man palengvėjo, aš, nors ir nedrąsiai, mėginau pabėgti, siutau, šlykštėjausi, išgirdęs jos balsą, tačiau likau patenkintas vėl grįžęs prie savo įprastinių polinkių, vėl nugrimzdęs į tai, kas čia mūsų laikoma norma. Jei ji iškrėstų man piktą pokštą ir leistų pasprukti keliskart iš eilės, nemėgindama sulaikyti, aš puikiai žinau — ir ji taip pat,— kad netrukčiau kokia nors dingstimi sugrįžti ir pabelsti į jos duris. Eidamas paskui ją su pasitenkinimu aš vėl jaučiu tą lengvą svaigulį, tą vos juntamą šleikštulį, koks būna prieš nualpstant, aš tai visuomet patiriu, kai pasiduodu va šitaip jų įtakai, išsižadu savęs, mėtomas į visas puses jų judesių, vos vos regimų, tolydžio verčiančių juos nenustygti vietoje, kai va šitaip plūduriuoju, inertiškas, glebus, nunešamas ir vėl sugrąžinamas šitų potvynių ir atoslūgių, panašus į pilkšvas stipenas, šokinėjančias vandens paviršiuje jūrų, neveikiamų nei potvynių, nei atoslūgių, pakrantėse.

Mes įsitaisome jos kambaryje įprastoje vietoje, aš — fotelio kampe, ji — priešais mane sofos gale. Ji krypteli galvą į sienos pusę: „Girdite? Ten jiedvi, kiaurą dieną užsidariusios jos kambaryje, anoji sėdi ten jau daugiau kaip dvi valandas... Juk matėte, mes tik pakilome nuo stalo, ir ji atėjo. Ir šitaip nieko neveikiant, klausantis džiazo, tauškiant niekus prabėga ištisos dienos... Apie ką galima kalbėti su tokia papūga, pasakykit man... Vakar jau nebeiškenčiau, jos visą popietę klausėsi džiazo...

aš įėjau... jos drybsojo foteliuose... o netvarka... aš sakau jums ne viską... nešvarūs indai išdėlioti ant visų baldų... parketas klote nuklotas nuorūkų... jos skaitė *Votre Beauté*[12]... ji puikiai matė, kad aš įsiutau, tačiau jos nė nekrustelėjo, įsivaizduojat, priešingai... jei tik pamato, kad man kas nors nepatinka, ji tai daro tyčia... Aš puikiai žinau, kad negerai elgiuosi, kišdamasi į tuos dalykus, kad tai bergždžias reikalas, bet lengva pasakyti... juk jau kuris laikas šitai užgožia viską... ji niekuo nebesidomi, nieko nebeskaito... anksčiau dar mėgo koncertus, retkarčiais nueidavo į kokią parodą..." Jos balsas visiškai nusilpsta — plonytė srovelė, vos prasiveržianti pro tinstančią burną; už sienos kažkas sunkus irgi ištinsta ir velka kažkokią sunkią ir glebią įskiepytą į ją egzistenciją, bet įskiepytą su tokiu neįveikiamu ir pasalūnišku atkaklumu, koksai būdingas pragaištingam augliui, besiplečiančiam navikui, gyvenančiam savarankišką gyvenimą; iš ten atsklinda negailestingas, skaudžiai žeidžiantis juokas, balsai, puodelių ar šaukštelių skimbčiojimas, nuo kurio ji tarpais sudreba ir nutyla: tokie trumpučiai proveržiai... reikia šitai užčiuopti, pamaigyti, gerai ištyrinėti iš visų pusių, paspaudinėti, kaip, norint save padrąsinti, suerzinti, nuolat čiuopiama ir spaudinėjama skaudama vieta, ir kuo labiau ji spaudinėjama, tuo labiau tinsta... „Na taip, prisimenu, jau tuomet, kai buvo ta paroda, pernai... flamandų tapytojų... aš nebeiškenčiau, jau buvo rengiamasi ją uždaryti, ji truko jau du mėnesius, buvau nuėjusi į ją keletą kartų... juk žinot, kaip aš dievinu tapybą. Aišku, nėra ko reikalauti, kad vaikai būtų panašūs į tave, tačiau vis tiek... ji nebuvo nuėjusi į ją nė sykio... nusprendžiau nieko nesakyti, o kam? Bet neištvėriau, išdrįsau pasiūlyti lyg niekur nieko... abejingai... tarsi tai būtų dingtelėję savaime... juk dabar turi griebtis išradingiausių vingrybių, kad priverstum ją ką nors padaryti... pasiūliau jai nueiti kartu, jeigu ją tai domintų... norėjau pamatyti juos paskutinį sykį, jie tokie gražūs, tiesa, kad ir kiek žiūrėtum, neatsižiūrėtum... ir ką gi? Kad būtumėt matęs jos miną... veidas pasikeitė, užsisklendė... juk ži-

[12] Moterų estetikos žurnalas, pradėjęs eiti 1932 m.

not, kokią miną ji nutaiso... Suburbleno, kad negali, kad jos kažkas laukia, ir tai buvo toji kvaišelė, ta beraštė, kuri niekuo nesidomi, su kuria nėra apie ką kalbėti... kai pagalvoju... — jos balsas prikimsta, darosi plonesnis, tokia vos vos betrykštanti srovelė... — kai pagalvoju apie visa, kas liko nepadaryta... juk jūs pažįstat savo dėdę... jis visuomet darydavo taip, kaip aš norėdavau, jis man sakydavo, kad tai tuščias reikalas, kad tai prarasti pinigai ir laikas, bet juk jūs pažįstat jį, jis niekad dėl nieko nešykštaudavo, niekas nebūdavo jam per gerai, tos labiausiai lankomos paskaitos, geriausi profesoriai... aš tikėjausi, kad ji susiras draugų, tatai juk taip svarbu... ten buvo Maliu duktė, žavinga mergina, dvi Rolano Deprė dukros, žodžiu, puikiausia aplinka, jai buvo tik keblu išsirinkti, ir ką gi? Ogi susibičiuliavo su pačiomis vulgariausiomis, su pačiomis kvailiausiomis... O anądien aš buvau tiesiog priblokšta, jūs niekad neatspėsite, ką jinai skaito... tvarkiau jos kambarį, pasinaudojau tuo, kad ji buvo išėjusi — ji keliasi iš ryto neįtikėtinai vėlai, kambarinė skundžiasi nebegalinti sutvarkyti jos kambario,— ir žinot, ką radau? krūvas detektyvų, visokiausių siaubų, Deli[13] romanų... Viską jai skolina toji; toji, žinoma, juos dievina, ir ko iš jos norėti, kai ji gyvena tokioj aplinkoj? Kad pamatytumėt jos tėvus... Ak! O žinote, ką dar radau po krūva idiotiškų knygiūkščių... jūsų knygą, kurią jai dovanojote... prisimenat, kaip sukot galvą prieš jos gimtadienį, ką čia jai padovanojus... tuos Apolinero eilėraščius, tą gražų leidinį, kurį aptikote pas bukinistus... taigi, brangusis, jums nevertėjo vargintis, jinai jos net neatvertė, puslapiai taip ir liko nesupjaustyti". ...Nušauti vienu šūviu du zuikius, iškart atlikti kelis judesius, va šitai ji dabar ir daro, būtent šitai jos ir daro visuomet: čiuopdama skaudamą vietą, ją maigydama ir draskydama, ji spaudžiasi prie manęs, trinasi į mane, glamonėja ir stengiasi įsiteikti. Kaip ligonis per skausmingą operaciją, per sunkų kokio organo pašalinimą iš kūno randa

[13] *Mari Ptižan de la Rozjer* (*Marie Petitjean de la Rozier*, 1875—1947) ir jos brolio Frederiko (1876—1949), daugybės sentimentalių lėkštų romanų autorių, pseudonimas.

paspirtį spausdamas stiprią ir sveiką sanitaro ranką, taip ir ji spaudžia tvirtą mano ranką — visos mano silpnybės, kurias ji taip gerai pažįsta, visi šiurpūs draskymaisi į gabalus, prie kurių ji irgi kitąsyk prisideda, išnyko, liko užmiršti,— mudu dabar toje pačioje pusėje, tarp puikių, energingų ir rafinuotų žmonių, mudu suprantame vienas kitą iš pusės žodžio, mudu kalbame ta pačia kalba, persekiodami bendrą priešą... Tačiau mane pagauna pasišlykštėjimas, noras atplėšti ją nuo savęs, aš atmetu tą sąjungą, nenoriu įsitraukti į jos žaidimą... po velnių, nors truputėlį padorumo... mano tonas irzlus, šaltakraujiškai nepatiklus: „A, manau, dabar jūs perdedat, jūs pati save įaudrinat, juk jūs visai to nemanote?"... Jos viešai rodoma kančia, jos silpnumas, priklausomybė akina mano įžūlumą... „Ji ne tokia jau išglebusi... Prisiminkit, kaip didžiavotės, kai ji išlaikė bakalauro egzaminus... Juk jai vis dėlto reikėjo padirbėti..." Ji juokiasi metaliniu dirbtiniu juoku... „Padirbėti? Didžiavausi? Juokaujate...", paskui pritildo balsą: „Dabar aš jums papasakosiu, kaip ji išlaikė tuos bakalauro egzaminus, tik jūs to niekam nesakykit, gerai? pažadat man? visa tai liks tarp mudviejų?" Iš susijaudinimo, iš to ūmaus mane nutvilkiusio karščio pliūpsnio aš suprantu, kad būtent šito ir norėjau, drauge ir šito (aš irgi visuomet šaudau kelis zuikius vienu šūviu): pastūmėti ją į išdavystę, kad ji įduotų kitą žmogų mano malonei. Išzonduoti dirvą... Sužinoti... Visuomet tas liguistas smalsumas, tas poreikis ištirti, ką jie slepia, žvilgtelti už jų dekoracijų, įsitikinti, jog pasitvirtina tai, ką iššniukštinėjau, nujaučiau... Ji pasilenkia prie manęs, jos balsas suminkštėja, suvilgytas salsvoko išdavystės geidulio... „Aš jums papasakosiu, kaip ji gavo tą bakalauro diplomą... reikėjo sumokėti aukso kainą, toms pamokoms mes išleidome milijonus, jūs juoksitės, bet jai reikėjo pakartoti viską: gamtos mokslus, istoriją, ir su geriausiais mokytojais... prancūzų kalbos ją mokė universiteto profesorius... beje, tik jo dėka ji ir gavo tą bakalaurą, jai pasisekė ištraukti temą, kuriai jis ruošė ją mėnesį prieš egzaminą, jis padiktavo jai planą, sugromulavo visas mintis, kitaip, galit įsivaizduoti... ji nieko neveikė nuo trečios klasės, visuomet

vilkosi uodegoj... niekuo nebesidomėjo..." Valandėlę nutyla, žiūrėdama į tolį... „Ir kai pagalvoju... Koks gabus vaikas ji buvo... tokia gyva, tokia smalsi... Ir tokia stropi... Visi man ją tik girdavo..." O dabar ji nori spustelti atbulinį bėgį... ji pajuto, kaip aš virptelėjau iš pasitenkinimo: vis dėlto nereikia, nevalia leisti man pasijusti pernelyg laisvai... priskirti jai... jinai čia niekuo dėta, priešingai... geras kraujas negali meluoti... dirva buvo pati puikiausia, gabumai išskirtiniai... toji slapta kalba tokia aiški, žodžiai, parašyti simpatiniu rašalu, tokie įskaitomi, kad jai visai nebūtų reikėję taip atkakliai teigti, jeigu nebūtų buvę noro dar stipriau draskyti, kruvinti tą žaizdą, čiuopti, maigyti skaudamą vietą, atknoti, truktelti, nuplėšti tai, kas užsitraukė... „Viskas labai paprasta... ji buvo gabi viskam... o atmintis... Būdama trejų metų, ji deklamavo atmintinai daugelį Lafonteno pasakėčių. O kai jai buvo dvylika ar trylika, vienuoliktą vakaro turėdavau plėšti jai iš rankų knygas. O sportas... Plaukymas... Čiuožė ji tobulai... Jos mokytojas sakė man, kad ji buvo nauja Sonja Heni..."[14]

Taigi pats laikas. Pasikeista vaidmenimis. Penas teka iš vieno į kitą priešinga kryptim. Dabar ji yra tas parazitas, glebus auglys, prikibęs prie kito organizmo, traukiantis iš jo gyvybės syvus. Ji įsitaisiusi, kaip kad jos įsitaiso... priešais teniso kortus, palei baseino čiuožyklos kraštą; minkštai apsigobusios patogiu stinguliu, nuostabiu saugumu, jos godžiu žvilgsniu limpa prie kiekvieno vaiko judesio, palaimingai praveria burną, kai jas nusmelkia pavykusio judesio, atsiradusio iš prakaito, iš nerimo ir džiaugsmo, spinduliavimas, teikiantis gyvybinių jėgų.

Bet jeigu neįvyksta tai, ko laukiama, kas jas pradžiugintų, jei vaikas atsipalaiduoja, mėgina išsisukti, išsigąsta, nedaro to arba jam nepasiseka, tuomet visos nepanaudotos jų jėgos veržte išsiveržia neapykanta, smūgiais, šauksmais, vaikas staiga pamato prieš save megerą su pagiežos ir įtūžio iškreiptu veidu, godų, ištroškusį sker-

[14] Norvegė dailiojo čiuožimo čempionė nuo 1927 iki 1936 metų, vadinta „ledo fėja".

dynių gyvulį... „Ak! Sakau jums, ji labai pasikeitė... dabar ji tiesiog ištižėlė, slunkė. Ji pamažu metė viską: tenisą, plaukymą, ji netgi fiziškai pasikeitė... išstorėjo, raumenys suglebo, buvusio lankstumo — nė žymės... ar pastebėjot, kokią kankinės miną nutaiso, kai jai reikia pasikelti nuo kėdės... vos teišdrįsti paprašyti, kad ji paduotų peleninę... ak! jėgų ji randa tik vienam dalykui, ir čia jau niekad nesijaučia pavargusi,— spoksot į veidrodį, jinai praleidžia prie jo valandų valandas, galėtų tapti pasaulio čempione, mokslų daktare, jei paaukotų tam bent ketvirtį to laiko, kurį skiria spoksojimui į veidrodį... aš stačiai pasidarau ligonis, vieną dieną sudaužysiu namuose visus veidrodžius... Ir kam visa tai, sakykit man, kad kiaurą dieną sėdėtum užsidariusi su ta bukagalve... Aš pasakysiu jums... — ji pritildo balsą... — jei manot, kad nežinau... joms rūpi vienui vienas dalykas... vaikinai... kaip patikti berniukams... sėkmė... suprantamas dalykas, kad jauna mergina koketuoja, bet čia visai kas kita... tvarkydama jos kambarį, radau užrašų knygelę"... jų skubrios, visur landžiojančios rankos... jos surenka pūvančias atmatas kriauklėse, naršo po riebaluotą vandenį, išskleidžia abejonių sukėlusius baltinius, supurvintus vystyklus, jų nesulaiko nei pasibjaurėjimas, nei drovumas, tai jų vaidmuo, jų misija — nuolatos šniukštinėti, krapštytis po tamsias kerteles, viską švarinti: daiktus, kūnus, sielas, gremžti, knistis, minkyti, karpyti... „Anądien, garbės žodis, mane ištiko šokas. Aš įtariau, kad taip yra, bet nemaniau, kad šitai pasiekė jau tokį mastą: tai jau tikra manija. Beliko vien šitas rūpestis... ar aš pakankamai graži?.. ar patikau jam?.. ką jis pagalvojo?.. ir be galo be krašto — grožio paslaptys, sakytum ji būtų subrendus, bijanti pasenti moteris; receptai, kaip pailginti blakstienas, paploninti nosį, tapti žavia, elegantiška... vargšelė, visa bėda, kad šitai darosi va čia... — ji parodo pirštu į kaktą... — jos galvoje... kai tik reikia padaryti kokią pastangą, išeiti iš namų, viskas ir baigiasi, nieko nebelieka, vos tik jaunuolis prisiartina, kuldu, kuldu, ji nori pabėgti, ji išsigąsta jo..."

Ji iš tikrųjų nuostabi, aš niekad nepaliausiu ja žavėjęsis — ta nuojauta, ta stebuklinga įžvalga, nesąmoningai

diktuojančia kai kuriuos mūsų judesius: visa tai, ką ji dabar atveria, pateikia mano akims, ir dar kai ką, kur kas daugiau, kažką subtilesnio, sudėtingesnio, visa tai aš jau buvau nuspėjęs, ūmai suvokęs, ir ne tik aš, jei būčiau tai suvokęs pats vienas, tai nebūtų buvę nieko nuostabaus: aš jas pažįstu iš arti ir jau senokai, tatai galėjo pamažėle susikaupti manyje, man nė nepastebėjus, paskui staiga sykiu išplaukti į paviršių; ne tik aš, vienas mano draugas, vos jas tepažįstantis, nors, tiesą pasakius, dažnai tokie dalykai geriau matomi iš nuotolio ir neįgudusia akim, irgi tai pastebėjo, mes staiga viską pamatėm, nepersimetę apie tai nė vienu žodžiu, netgi to nesuvokdami... tik dabar aš suprantu... viskas atgyja atminty, toji scena, toji mažytė drama anądien laiptinėje... kai mudu su jomis prasilenkėm... tos dvi draugužės, taip panašios į pensiono bičiules, baikščias ir virpančias: vienas judesys atskleidė man viską, tasai vos pastebimas judesys, kuriuo viena iš jų, mus pastebėjusi, akimoju pasitaisė plaukų sruogą, o gal dar menkesnis judesys, nematomas plika akim, neįmanomas aprašyti, vien tik virptelėjimas, bliktelėjimas, vos juntamas malonus kedulys... kažkas vos vos krustelėjo, kažkas godaus, išgąstingo... mudu pajutome sklindant iš jų salsvoką kvapą, prėską aromatą... ir kaip kad gydytojas, uosdamas žaizdą ar pastebėjęs paraudimą, iškart nustato diagnozę... tačiau ne, neteisybė, mudu nespėjom nieko pagalvoti, nenustatėme jokios diagnozės, tai, kas staiga sukilo mumyse, mums nė nežinant kodėl, veikiau panašu į įniršį rajaus tigro, kuris jaučia suglebusią ir jau nuolankią auką virpant po savo letena, arba veikiau jų paskleistų aromatų poveikį mums galima būtų palyginti su tuo, kaip vanagą paveikia saldus maitos dvokas: mudu bematant kibom į jas snapais, draugas pirmas, jis greitesnis, miklesnis — aš juk toks nevikrus, tačiau iškart pasekiau jo pavyzdžiu, įsitraukiau į puotą,— jis žiūrėjo į jas su šypsena, žodžiai radosi savaime, jis neieškojo jų, jam tik reikėjo parinkti juos iš gausybės kitų: „Sakykit, kaip laikosi ta draugė, kurią anąsyk mačiau su jumis? Juk žinot, ką turiu galvoje... tokia aukšta blondinė... Prisimeni... — jis pasigręžia į mane: — Nuostabi

mergina, labai liekna, įkypomis akimis... Mums ji pasirodė tokia daili..." Man regis, aš išgirdau, kaip jos, subliūškusios nuo dūrio, lyg išskrostos, staiga suglebusios ir susiraukšlėjusios, su apgailėtina ir priverstine šypsena atsakinėja: „O taip... žinau, apie ką jūs kalbate... Andrė... taip, kartais matomės... taip, ji iš tikrųjų puiki... mokosi Sorbonoje, šiemet rašo diplominį iš anglų kalbos..." — rodos, aš išgirdau, kaip tyliai šnypšdamas, it dujos iš perdurto jau nebegyvo gyvulio pilvo, iš jų skverbiasi lauk puvėsių dvokas...

Tai, ką dabar patiriu, panašu į mokslininko, matančio, kaip jo skubota hipotezė patvirtinama bandymo rezultatais, pasitenkinimą, jaudulį. Aš noriu dar geriau įsitikinti, patyrinėti tą procesą iš arčiau... „Tai, ką jūs neseniai man pasakėte, labai įdomu, toji mintis, kad jose viskas vyksta čia (rodau į kaktą). Aš irgi tai pastebėjau... Sakytum, jos iš tikro ir negyvena... sakytum, jos gyvena kažkokiame romane... išėjusiame iš mados romane... ir jose pačiose esama kažko nebemadingo, pasenusio... tokios senamadiškos merginos... visai ne mūsų laikų... labai keista..." Turiu pripažinti savo kaltę. Aš klydau taip iš aukšto ir su pasibjaurėjimu kalbėdamas apie visur landžiojančias geros namų šeimininkės rankas, valančias tamsias kerteles, čiuopiančias atmatas kriauklėse, viskas buvo ne taip, bent jau ne visai taip, visuomet klysti pasileidęs stačia galva viena kryptim, labai greit pastebi, jog reikia ją keisti; josios veide, kai ji atsako man mažumėlę su apmaudu, žymu rimtumas, kilnus išsižadėjimas, abejingumas. Kaip mokslininkas, leidžiantis paaukoti savo kūną mokslo pažangai, ji sutinka, pergalėdama savo kančią, padėti man tęsti tyrinėjimus: „Taip, jūs teisingai sakote, tai keista. Apie aną aš nieko nežinau, bet dėl dukters jūs teisingai pastebėjote: ji — išėjusi iš mados, ji — ano šimtmečio mergina. Jos metuose, priešingai, reikėtų būti avangarde, tokiam amžiuje atsiranda noras viską griauti, laužyti senus rėmus... Aš, būdama jos metų... — Ji valandėlę susimąsto, dvejoja... — Žinote, ką jums pasakysiu... kartais klausiu savęs, ar tai ne dėl manęs... ar čia nėra trupučio ir mano kaltės, netiesioginės... ji žino, kad mano gy-

venimas buvo gan prašmatnus, savotiška sėkmė... ir aš klausiu savęs, ar ji negeidžia būti panaši į mane... juk taip dažnai būna, ar ne?" Aš nekantriai nutraukiu ją: „Taip, labai galimas daiktas, tai visiškai įmanoma, tačiau ne tai svarbu, visa esmė ne čia..." Dabar ne laikas klaidžioti, mes priėjome karštą vietą, mes tuoj, jaučiu, paliesime tą tašką, iš kur sklinda tasai keistas kvapas... „Man rodos, iš viso to, ką jūs pasakėte, svarbiausia yra tai, kad viskas vyksta jos galvoje... juk ji neturi tikrų savo norų, tikrų polėkių, viskas ištroškinta ant mažos ugnies... Ji tenkinasi gatavais įvaizdžiais, todėl ir stengiasi visuomet ką nors pamėgdžioti... todėl... dabar suprantu, ką miglotai jaučiau, niekad to neišsiaiškinęs... todėl ir jos amžiaus draugams, ypač vaikinams... galiu prisipažinti, kad netgi man... kažkas nepavyksta, nepajunti joje liepsnos, žodžiu, suprantate, ką noriu pasakyti, to spontaniško proveržio... to tikro temperamento, kuris patraukia... prie kurio linksti... Priešingai, pajunti kažką šalta, inertiška..." Padariau viską, ką galėjau: gangrenuojanti galūnė beveik nukirsta, o toliau ką daryti nebedrįstu. Dabar tegu veikia ji. Ji sukaupia jėgas, ji iš tikrųjų kenčia, aš matau, bet reikia būt narsiam... „Taip... būtent taip... — žodžiai košiami sunkiai... — jūs tikriausiai teisus... būtent taip... gyvybės stoka, viskas tuo ir paaiškinama... nėra stipraus instinkto... jokio temperamento... sterilus postringavimas... — ji sukaupia visas jėgas didžiausiai pastangai: — Iš esmės ji astenikė, štai kas ji yra... štai kokia ji tapo. Beje, aš jau seniai šitai žinojau". Ryšys nutrauktas, skausmingas pašalinimas baigtas. Nesveika galūnė tapo ištižusia kraujuotų audinių mase, išdrikusia šalia kūno.

Čia kas nors naivesnis už mane, mažiau patyręs, pasitikintis savo drąsa, įsivaizduojąs, jog jam pavyko ją paguosti, jausdamasis pats pasiguodęs ir galiausiai išsivadavęs, būtinai pritartų: „Na ką gi, tokia jau ji yra. Reikia su tuo susitaikyti. Jos amžiuje jos nebepakeisite". Bet aš „žinau, kaip reikia elgtis su saviškiais", kaip sako mano dėdė. Žinau, kad leidausi per daug įveliamas. Visuomet pavojinga tiesiogiai dalyvauti šitoje paskutinėje operacijos fazėje. Dabar pats laikas būti atsargiam.

Mėginu trauktis iš šio žaidimo, spustelti atbulinį bėgį... „O! Aš manau, kad jūs per daug įsibėgėjote... galimas daiktas, jai mažumėlę trūksta gyvybingumo, sutinku... tačiau teigti, kad ji astenikė... nereikia nieko perdėti. Visi mes kažką panašaus patyrėme tokiuose metuose... Manau, kad tai tik amžiaus klausimas..." Per vėlu. Prastai suvaidinta. Ji žvilgteli į mane iš šono smelkiančiu, neapykantos kupinu žvilgsniu ir prabyla šaltai mandagiu balsu, saloniniu tonu: „Ką gi... Tokios tokelės... Patikėkit manimi ir niekad neturėkite vaikų... O jūs... iš tikro... aš tiesiog nepakenčiama... kalbu su jumis vien apie savo nemalonumus... ką jūs dabar veikiate? Ką ketinate daryti?" Ji vargiai klausosi mano atsakymo. Ištempus ausį, ji vėl tyko. Jeigu tik pasigirs šalia atidaromos durys, žingsniai koridoriuje, ji iškart atsities, nekantraujanti, mažumėlę sutrikusi... „Atleiskit... turiu eiti... Manau, kad man jau laikas eiti..."

Nustebtum pamatęs, kaip greitai, nenumaldomai traukos jėgos veikiamos, jos vėl susirenka į krūvą, susitelkia. Po dviejų valandų sutinku jas koridoriuje, kartu linksmai grįžtančias, apsikrovusias paketais, spigiai besijuokiančias... niekad nepatikėtum, jog tai motina ir duktė, sako susigraudinę žmonės, iš tikrųjų, pasakytum, jog tai dvi seserys, dvi draugės... Galiu kirsti lažybų, beveik nerizikuodamas pralaimėti, kad jos atnaujino sąjungą mano sąskaita. Žinoma, šįkart aš esu toji sąmoningai pasirinkta auka, kurią motina, kad numalšintų savo apmaudą ar sąžinės graužatį, pasiūlė pašiepti savo vaikui. Vaikštinėdamos susikibusios už parankės, sustodamos apžiūrėti vitrinų arba sėdėdamos viena šalia kitos su užrašų knygele ir pieštuku rankoje, kai demonstruojama paskutinė drabužių kolekcija, jodvi pasilenkia viena prie kitos: „Žinai, kartais jis man kelia nerimą... Iš tikrųjų... Šiandien šnektelėjom, aš jo paklausiau, ką jis ketina daryti, ką planuoja... jis tik kažką suburbleno, atrodė toks suglumęs... Kai pagalvoji, kiek jam metų... Tik pamanyk... Ne, įsivaizduok jo amžiuje savo tėvą..."

Galų gale juk nėra nieko banalesnio — reikia pripažinti — nieko labiau nuvalkiota kaip tokios rūšies pramogos. Visiems daugiau ar mažiau būdingas šitas poreikis,

retkarčiais — ir dargi gan dažnai,— verčiantis ištiesti kits kitam pagraužti kaulą, kad numalšintum alkį, blizgutį, ant kurio užkimbame, maldydami nebylų savo susierzinimą, niežulį. Moralistai, satyrikai gan dažnai aprašinėjo jį ir išjuokė, o psichologai nepraleido progos jį išstudijuoti, vadinamąjį jų poreikį koneveikti: anot jų, tai vaistas, kurį dažniausiai vartoja kenčiantys nuo nepilnavertiškumo komplekso, kad palengvintų sau gyvenimą, tai tobula tonizuojamoji priemonė tiems, kuriuos vargina depresija. Tiktai tas dažnas, apskritai nekaltas laiko praleidimas palyginti su mūsiškiais žaidimais yra tas pat, kas malonūs visuomenės žaidimai palyginti su kruvinomis cirko pramogomis. Ir labai reta, kad mes, vieni ar kiti,— o ypač aš,— išeitume iš jo, jeigu ir nesumaitoti visiems laikams, tai bent jau pusėtinai sužeisti. Ir vis dėlto aš negaliu atsistebėti, matydamas, kaip mes, nelyginant tos moterys, kurias, kaip sakoma, įžvalgi gamta priverčia užmiršti gimdymo skausmus, vis dar tebedūsaudami su ką tik perrištomis žaizdomis, nieku gyvu nepraleidžiame galimybės griebtis pirmos pasitaikiusios progos vėl pradėti viską iš naujo.

Dažnai, būdamas su juo, ypač iš pradžių, ir norėdamas nusiraminti, imu įtikinėti save, jog pasiduodu gailesčiui: jis pasijunta be galo nejaukiai, ir man taip sunku, taip nepatogu justi,— taip buvo atsitikę tąsyk, kai mudu ėjome viens greta kito per pievas,— koks jis apimtas sąmyšio, priklausomas, virpantis, kupinas kažkokio nenumaldomo nerimo, su tykančiu šuns žvilgsniu... aš mesteliu jam šitai, norėdamas jį nuraminti. Bet jau tą pačią valandėlę kažkur giliai savyje jaučiu: jis šeimininkas. Jis nurodinėja. Apsimetu tikįs, kad nusileidžiu, kaip nusileidžiama sergančio vaiko įnoriams arba maldaujamam šuns žvilgsniui. Tačiau šitoje situacijoje aš esu šuo. Nenuleisdamas nuo jo akių tykau, paklūstu. Vos tik jis spėja numesti man akmenį, vos spėja užsimoti, kaip gerai išdresuotas šuo aš iškart puolu pirmyn, ieškau, rausiu žemę, iškapstau, surandu savo neklystama uosle ir atnešu. Aš vikrus ir ūmus. Nuostabiai išmiklintas. Ilgas dresavimas ištobulino mano pojūčius. Mažiausias menkniekis pažadina mano budrumą, verčia su-

klusti; kokia nors staigi permaina,— vos vos juntama, nenusakoma,— jo tylėjime, ir man atrodo, jog kažkas — tarytum sniego kamuolys — rieda didėdamas tiesiai į mane ar staiga randasi kokia ertmė, tokia tuštuma... aš nemokėčiau to įvardyti... arba jo žvilgsnis staiga sustingsta, apsunksta... ir aš iškart pašoku, toks miklus, toks greitas, jog man atrodo, kad darau tatai be jokių pastangų ir su nekalta mina, būtent tokia ji ir turi būti, aš atnešu... „Ar žinot, ką aš sutikau?" Jis nė nekrusteli. Aš nutaisau koketišką, žaismingą miną... „Atspėkite..." Jis nekantriai mosteli ranka: „Nežinau. Iš kur galiu žinoti?" — „Žmogų, kuris labai jus mėgo..." Jis gūžteli pečiais ir pasimuisto fotelyje nutaisęs priešišką, kupiną paniekos veidą... Aš muistausi... „Pagalvokite... Negalite atspėti? Pasiduodate?.. Ogi senus mūsų stalo kaimynus iš Eks le Beno. Prisimenat juos?.. Z. šeimą..." — „Kokią Z. šeimą?.." Jis žiūri į mane: jo žvilgsnyje toks man pažįstamas, neapykantos kupinas pasišlykštėjimas manimi, jais... „A, tie seni iškvėšę idiotai?" Man pasirodo, kad aš nevalingai atsitraukiu ir brūkšteliu ranka per veidą, kaip daroma norint nusišluostyti lašelį seilių, kuriomis pašnekovas tave aptėškė. Papurtau galvą... „O ką gi, tegu bus kvailys, jeigu jums taip patinka. Bet, šiaip ar taip, jis neblogai prasisiekė... Jie ką tik nusipirko namą Pietuose... Jis sakėsi, kad reikalai jam eina kaip iš pypkės... Klausė manęs, kaip jūs laikotės... sakėsi negalįs užmiršti tų pokalbių su jumis... tuomet jūs trykšte tryškote jaunyste, buvot kupinas polėkių..." Pasibjaurėjimo mina tampa itin ryški... „Klausė, ar negalėtų su jumis pasimatyti..." Jis pašoka: „Pasimatyti su manim! Tik to betrūko... Bet juk tu puikiai žinojai, kad aš nenoriu jokių pasimatymų su tokiais žmonėmis. Žinai, kad jie mane vargina..." Aš vangiai ginuosi, veikiau apsimetu, kad ginuosi, ir tai jį dar labiau įsiutina... „Nežinau, juk jūs eidavot su jais į pobūvius, žaisdavot bridžą... kartu vaikščiodavot... Jis prisispyręs klausinėjo... aš jam sakiau, kad esat labai užsiėmęs, kad jis galėtų paskambinti..." Jis atsitiesia, šnypščia... „Aš žaisdavau su jais bridžą... Ak! Nuostabu... puiku... Puiki dingstis vėl susitikti su tais žmonėmis... su bet kuo... su pirmais pasitaikiusiais... nes per-

simečiau su jais keliais žodžiais kažkokiame viešbutyje, kai dvėsiau iš nuobodulio... Beje, ko jis iš manęs nori? Man tiesiog kelia siaubą kurortiniai pažįstami, kurie stengiasi atnaujinti pažintį... užmegzti ryšius,— jis šaiposi ir ištaria žodį „ryšius" kabutėse... — juk ne dėl mano gražių akių jis nori su manim pasimatyti, tai jam nebūdinga. Pažįstu tokius tipus. Beje, jis jau zondavo dirvą... Jis nori sudominti mane savo bizniu... Turi krūvą pasiūlymų... — jis kone trypia kojomis... — Juk tu darai tai tyčia, stačiai neįmanoma... Beje, viskas per tave... jeigu ne tu, niekad nebūčiau net prisiartinęs prie jo, būčiau vengęs jo kaip ugnies. Tai tu juos man atvedei... Tai tavo manija bičiuliautis su tokiais žmonėmis... Tik žinai ką, mielasis, prašau nevedžioti jų pas mane. Aš noriu, kad mane paliktų ramybėje. Pasakyk jiems, kad aš išvykęs, miręs, ką tik nori, man jų nereikia, ne jau, ačiū... To dar betrūko..." Valandėlę jis tyli... Man belieka nė nekrustelint laukti. Dabar jau viskas, jis nebepaleis to kąsnio, jis per daug skanus... Jis galvoja, šypsosi sau į barzdą — tokia paslaptinga, paniekinama šypsenėle... „Ji irgi čia?" Apsimetu nesuprantąs: „Kas?" — „Kas? Ogi ta sena beždžionė... baidyklė žvirbliams... Jo žmona... Ak! Kokia ji buvo negraži. Neįmanoma, ji negalėjo pasikeisti, ji visuomet buvo tokia. Matyt, turėjo ypatingą kraitį, kad jis... Beje, tikriausiai jis gyvena kaip... Ak! Manau, jis priverčia ją už tai mokėti... Kartais man būdavo net nepatogu, jis elgdavosi taip storžieviškai... Bobone..." Jo juokas mane deginte nudegina. „Bobone... jai tai labai pritiko... Iš tiesų, kai pagalvoju, o ką dabar veikia toji jų duktė, jos vardas irgi buvo keistas... Zezetė?.. Zuzu?.. Kaipgi jie ten ją vadino? Irgi geras paukštis..." Pagaliau prisikasėm. Pavyko. Jis susirado, ką norėjo. Beje, jis tai nujautė, užuodė iš pat pradžių, jis žinojo, kur šuo pakastas, tik neskubėjo, paliko tai užsigardžiavimui. Aš irgi tai žinojau nuo pat pradžių, nors ir neprisipažinau sau, net neturėjau laiko pagalvoti apie tai — aš taip mikliai sumetu, ko jis nori, ką jam atnešti,— aš žinojau, kad suradau jam puikų gabalą, rinktinį kąsnį, tikrą smegeninį kaulą, ir kad tai iš tikro buvo smegenys: minkštas, riebus, sultingas gabalas, tikra puota, jis jau sučiupo jį

dantimis, tuojau krimstels... Bet, norėdamas būti iki galo atviras, turiu pasakyti — nors didžiulė patirtis daug ką žiauriausiu būdu paneigė — aš vis dar dvejoju iki paskutinės akimirkos. Niekad neprarandu vilties, tos neaiškios vilties, kurią, matyt, turėjau rinkdamasis tą gabalą, ir to absurdiško tikėjimo, kad jis pasirodys padorus, kilniaširdis, kad vis dėlto neleis sau piktnaudžiauti... ir sykiu mane akino kažkoks smalsumas — jaučiu jį ir dabar,— tas nenumaldomas mane alinantis smalsumas, jis tarsi koks užeinantis svaigulys, aš noriu sužinoti, kur toji riba, jei jie iš tikro leisis sugundomi, jeigu tai, ką nujaučiu, ko bijau, laukiu, trokštu, įvyks; tai sykiu ir poreikis mesti jiems iššūkį. Aš prisiverčiu prisiminti tą klouną, matytą nebepamenu kokiame cirke, svarbiausias jo numeris buvo atkišti veidą kitam klounui, pasiruošusiam skelti antausį ir pasakyti: „Na, pamėgink tik, trenk". O anas išsyk ir „trenkdavo". Šįkart „trenkia" ir jis — kaip visuomet. Netgi savotiškai rafinuotai. Jis kreipiasi jau nebe į mane, o į kažką kitą — jis visuomet taip daro, pasinaudojęs proga, kad yra kitas žmogus,— į žmoną, dukrą; ūmai apsimeta nebekreipiąs į mane dėmesio ir mikliu judesiu mane parbloškia, užkemša man burną, priverčia nekrutant stebėti tai, kas įvyks... „Ak, ji irgi buvo geras paukštis, toji mergiotė, iš jos daug buvo galima tikėtis. Ne tokia negraži kaip motina... ji toli eis, toji maža akiplėša, toji gudruolė, aš gerai ją nužiūrėjau, ji žino, ką daro apsimesdama šventuole, žino, ko nori..." Akimirką jisai nutyla, tarsi apmąsto ką pasakęs, pakraipo galvą, pats sau nusišypso: tai būdas, kuriuo naudojasi, norėdamas suteikti savo nuomonei, primestai manęs nepaisant, objektyvaus konstatavimo, akivaizdumo įspūdį. Ir vis dėlto aš dar dvejoju, jis atrodo toks nekaltas, toks nesąmoningas... gal aš be reikalo jį kaltinu, aš juk toks įtarus, jis taip dažnai man sako, kad aš išsigalvoju, kad esu labai jautrus, juk negalima kategoriškai tvirtinti, kad jis suvokia, ką kalba... tikriausiai pamiršo, juk taip nepanašu, kad galėtų prisiminti tokius dalykus... švelni vasaros naktis, šilto vandens teškenimas, tramdomas mūsų juokas, kuždesys, švelni ir šilta jos alkūnė mano delne, kai padėjau jai iššokti

iš valties... ji nusigręžia, iš lengvo paliečiu jos plaukus... iki rytojaus... iki rytojaus... tik eikit kuo tyliau... aš slimpinu koridoriumi... jis atidaro savo kambario duris, iškiša galvą: „Tai tu? Ar žinai kelinta dabar valanda?" — „Žinau... buvau išėjęs paplaukioti valtele... toks gražus oras..." — „Paplaukioti valtele? Bet juk aš tau sakiau, kad naktį plaukiot valtimi draudžiama. O be to, klausyk... — Jis dar labiau pritildo balsą... — Norėjau su tavim pasikalbėti... Aš nenoriu jokių istorijų... Prašau tave baigti tuos linksmus pasiplaukiojimus valtimi naktį su ta mergaičiuke. Aš nieku būdu nenoriu tų naktinių serenadų... Tėvai atrodo įtūžę... jie pučiasi jau kelinta diena... taip, taip, aš žinau, ką kalbu".

Anksčiau, kai buvau naivesnis ir dar labai netašytas, tomis akimirkomis, kai jis va šitaip mane parblokšdavo ir aš tapdavau priklausomas nuo jo malonės, kartais imdavau priešintis — negalėdavau savęs pergalėti,— atsitiesdavau, beprotiškai vildamasis, kad jis nebeprisimena, kad pakaktų jam priminti, norint bet kuria kaina įsitikinti, priversti jį atsiverti, liautis žaidus... Aš pasipiktindavau: „Ak! prašau, dėde, nereikia... Tai negražu. Jūs puikiai žinot, kad Zezetė buvo mano didžioji meilė... Jūs jau pakankamai iš to išsityčiojot... negi nebepamenate?" Tuomet jis pasisukdavo į mane ir žiūrėdavo nustėręs: „Nagi, kas čia tau šovė į galvą? Ar aš turiu prisiminti visas tas istorijas, visas tavo aistras? Ne, tu tiesiog išsikraustei iš proto... Tik pamanykit, jis reikalauja delikatumo, pagarbos. Didžioji romantiška meilė... Aš mat išniekinau jo jausmus... reikia su atodaira tarti kiekvieną žodį, visi čia tokie delikatūs, tokie jautrūs, nepripažįstą jokio netakto, jau nebegalima nė žodžio pasakyti...", susierzinęs, tačiau širdyje jaučiąsis nepatogiai, suglumęs, truputį susigėdęs, aš irgi iškart susigėsdavau, pajusdavau nepatogumą dėl jo, dėl savęs, imdavau apgailestauti dėl savo „išpuolio", pasiruošęs tikėti jo nekaltumu, savo kalte... Ne, dabar aš nė krust. Tegu baigiasi puota. Aš leidžiu jam — beje, man stinga andainykštės drąsos, narsumo — ramiai praryti tą sultingą kąsnį. Jis mėgaujasi be jokios gėdos, šėlioja, išdaigauja: jis vis dar kreipiasi ne į mane... „Kuo vardu buvo

tas tipelis? Tas vaikinas... jūs puikiai žinot... tas lepūnėlis, kuris visuomet važinėdavo lenktynine mašina?.. Jo tėvas turėjo fabrikus Tunise ar dievai žino kur... Aš visuomet matydavau ją sukantis aplink jį, ji taisydavo jam meilias akutes... O! Ji tai jau mokės vairuoti savo laivą. Beje, ji buvo puikiai išdresuota motinos, kuriai ir terūpėjo ją ištekinti... Jiems nebus vargo, ji puikiai ištekės, be jokios abejonės, jiems nėra ko nerimauti. Ji ne iš tų, kurios spyriotųsi. Ji žino, ką daro..."

Jis gali šėlti kiek tinkamas, smagintis iki soties. Su manimi, aš jau sakiau, jiems nėra ko bijoti: man nepavyksta net rimtai ant jų supykti, o juo labiau pradėti jų nekęsti. Ir netgi, reikia prisipažinti, per tuos mūsų žaidimus, per tas grumtynes mane apima keistas jausmas, jog esu tarsi persiplėšęs pusiau tarp jų ir savęs, jog visuomet stoviu viena koja vienoje, kita koja kitoje stovykloje. Ir jeigu reiktų rinktis, manau, veikiau rinkčiausi jų pusę, o ne savąją. Būtent tas jų pasitikėjimas savimi, tas nekaltumas (tikras ar apsimestinis — nesvarbu; jeigu tai ir suvaidinta, suvaidinta taip puikiai, jog tatai tapo jų antrąja prigimtim, net jie patys apsibrenda), būtent ta jų nekaltumo išraiška man imponuoja, mane klaidina. Aš visad pasiruošęs, netgi tuomet, kai jaučiu, kaip jie delikačiai suleidžia į mane dantis, viskuo apkaltinti save. Man gėda savo virpulių (todėl taip puikiai juos ir slepiu), tų šokčiojimų, sukeltų skausmo. Kai virpu, man rodos, kad pats esu kaltas, kad pats esu toji niežuota avis, dvokiantis gyvulys, kuris priverstų — jeigu išdrįsčiau pasiskųsti — visus šaunuolius su pasišlykštėjimu nusisukti: jie atsisakytų tyrinėti mano žaizdas, visus tuos įsikalbėtus įkandimus, užpuolimus, tuos smūgius žemiau juostos, kurių niekas kitas negauna, nepastebi, nuo kurių niekam niekad neatėjo į galvą išmokti saugotis; aš gaudau žuvį drumstam vandeny, drumsčiu tyrus vandenis savo atspindžiu, savo kvėpavimu; tas, kas mato ore nematomą Dievo trajektoriją, žino, kokie tie akmenys, kurių nieks į mane nesvaidė ir kurie atneša tai, ko niekas nelaukia; aš, be paliovos budinantis tai, kas geidžia snūduriuoti, jaudrinantis, kurstantis, tykantis, ieškantis, šaukiantis, aš — nešvarusis.

Martero susitikau ne atsitiktinai. Aš netikiu atsitiktiniais susitikimais (kalbu tik apie tuos, kurie yra reikšmingi). Mes klystame, manydami, kad susiduriam su žmonėmis iš netyčių. Mane visuomet lydi jausmas, jog mes patys padarom taip, kad jie staiga išdygtų priešais mus: jie atsiranda numatytoje vietoje, nelyginant specialiai surinkti ar pagal užsakymą sukurpti faktai, kad tiksliai patenkintų (dažniausiai mes tai pastebim tik kur kas vėliau) mūsų poreikius, kartais nesąmoningus troškimus, kurių patys neprisipažįstam. Ir vis dėlto sutinku, kad tiesiog protingiau, įtikimiau tvirtinti, jog, ko gero, ilgai jų ieškoję, patys to nežinodami, galiausiai vieną gražią dieną juos surandame; kaip sakoma, kiekvienas susiranda batą pagal savo koją.

Aš visuomet ieškojau Martero. Visuomet jo šaukiausi. Jo įvaizdis — dabar tai žinau — visuomet mane persekiojo įvairiausiais pavidalais. Aš ilgesingai jį stebėjau. Jis buvo toji tolima tėvynė, iš kurios buvau ištremtas dėl paslaptingų priežasčių; prieglobstis, ramus uostas, į kurį buvau pametęs kelią; žemė, kurios niekad nepriplauksiu, siūbuojamas audringos jūros, nuolatos nešamas tolyn visų srovių.

Būtent jį, visai dar vaikas būdamas, stebėdavau susižavėjęs, su pavydu, lindėdamas savo kampe, glausdamasis prie jų šiltoje jų gūžtoje, gromuluodamas kiekvieną jų žodį; jį, mėgdžiojusį garvežio švilpimą tolimose alėjose, plukdydavusį laiviūkščius upokšniuose, statydavusį prie jų malūnus, graudulio kupinu žvilgsniu stebėdavusį, kur nusileis jo popieriniai lėktuvėliai, tyrinėdavusį akmenėlius, kad atskirtų titnagą nuo skalūno; jį, turėjusį galios nepakrutinus nė piršto priversti juos būti pagarbius, atsisakyti familiarumo: tik kartais jie tyliai

supliaukšėdavo delnais, šūktelėdavo, kai jis suplėšydavo drabužius ar per toli nueidavo ir pamiršdavo kelinta valanda; tuo tarpu priešais mane jie voliodavosi, išvertę pilvus, atlapodavo širdį, siūlydavosi, kandžiodavo mane, myluodavo, pasipūsdavo, arba staiga, norėdami mane išgąsdinti, nutoldavo, apgaubdavo slogia tyla, kad uždusintų, kad pasijusčiau priklausąs nuo jų malonės; būtent jį, Martero, spinduliavusį paslaptingus fluidus, neprileidžiantį artyn jų žodžių, verčiančius juos kuo toliausiai atšokti, nelyginant lengvus vandens purslus, šokinėjančius fontano viršūnėje.

Jam nereikia jokių didvyriškų pastangų, nereikia išplaukti su išskleistomis burėmis, nereikia leistis į nebylias ar brutalias kontratakas (kiekvienas judesys juos provokuoja, erzina, menkiausias gestas pavojingai apnuogina): jam nereikia net krustelti. Būtent jo neveiklumas ir tramdo juos. Jo šiurkštumas daro juos šiurkščius.

Vėliau svajonėse aš mėgdavau įsivaizduoti jį kitokį. Man patikdavo regėti jį pražystant po kitomis padangėmis. Jam, sau, tam ilgesiui, kurį jis manyje sukeldavo, atverdavau derlingesnes žemes ir palankesnį klimatą.

Ypač mane žavėdavo Olandija: mažučiukas miestelis su švarutėlaitėmis snūduriuojančiomis gatviūkštėmis, abipus jų — vienodi tamsių plytų namai. Jis sėdi prie lango (žvilga tik stiklas) už kambarinių gėlių eilės, už tulpių, už petunijų, toks pagyvenęs vyras, pliktelėjęs, apkūnokas — toks man labiau patikdavo,— sėdi fotelyje prie lango nejudėdamas, traukdamas pypkę. Ant sienų aplink jį kabo paveikslai: jauna kaimietė, šėlstanti jūra, saulėlydis žvejų uoste. Baldai kambaryje — nei senoviški, nei gražūs: patys paprasčiausi serijiniai baldai, išrinkti be jaudulio, be jokių pastangų, gaubiami švelnaus rūpesčio; patogus ir kuklus jų negražumas nepaprastai jaukus. Jau prietėmis, ir jo žmona, kurią matai pro praviras duris plušant virtuvėje, kur sienos išklotos baltos emalės plytelėmis, tuoj įeis, uždegs šviesą, padengs stalą. Pusiau prieblandoje priešais žįdinį žvilga oranžinės arabeskos, kurias piešia įkaitęs dujinio radiatoriaus gyvatukas. Vos neužmiršau dar štai šito — kodėl turėčiau

save nuskriausti? — pilvoto varinio virdulio — jis stovi ant radiatoriaus ir „dainuoja".

Aš kaip paprastai stoviu lauke. Stebiu jį, pasislėpęs po prieangiu. Esu panašus į apdriskusį vaiką, stebeilijantį didžiulę Kalėdų eglę žėrinčioje vitrinoje.

O Anglija mudviem buvo palaimingoji žemė. Anglijoje buvo graži judanti lėlė šypsančiu, maloniai paspalvintu veidu, kas valandą pervelkama naujais drabužiais, gyvenanti balto marmuro rūmuose: prašmatnus žaislas, demonstruojamas pakerėtos minios žvilgsniams. Tenai aš susiliedavau su džiūgaujančia minia, valandų valandas laukiančia akimirkos, kada galės pažvelgti į sustingusį ir šypsantį jos veidą už ilgo, žvilgančio, jos herbais išpuošto limuzino stiklo, kada pamatys ją balkone, linkčiojančią galvą, iš lėto mojuojančią ranką. Ištisas įvaizdžių pasaulis, sukurtas pagal mano skonį, palaikė mano svajones, malšino alkį. Ant visų stalų, visų parduotuvių vitrinose galėdavau prisižiūrėti į valias tų ryškiaspalvių paveikslėlių, vaizduojančių jį išplaukiantį į vandenyną, stovintį ant šarvuočio kapitono tiltelio, prilaikantį admirolo kepurę balta pirštinėta ranka; arba vilkintį generolo uniformą, sustingusį ir tiesų ant žirgo, priešais jį nepriekaištingai defiliuojant kariūnų būriams; kartais jis būdavo palinkęs ties sužeistojo galvūgaliu, spausdavo ranką darbininkui, bet dažniausiai — didžiausia palaima — būdavo namuos, tarp saviškių, sėdėdavo kampe prie židinio, o priešais jį — žmona tokiu pat sustingusiu šypsančiu veidu, prie apvalaus staliuko, inkrustuoto dramblio kaulu, kur paskleistos kortos, vieną ji laiko pakeltoje rankoje, veidas dėmesingai sukauptas, akys nuleistos: ji dėlioja pasjansą; pasilenkęs ties žmona prie pianino verčia partitūros lapus, kai ji skambina jam mėgstamų kūrinių ištraukas; vaikštinėja parko alėjomis su vaikais, baltaplaukiais cherubinais, vilkinčiais baltais drabužiais; duoda cukraus ponioms; plekšnoja per kaklą savo mylimam seteriui; didvyriškas manekenas, mūsų akyse nuostabiai tiksliu, vienodu, tvirtu žingsniu žengiąs per visus etapus: rubuilis kūdikis ilgais mezginiuotais marškinėliais, sėdintis ant močiutės kelių; išdykęs vaikas ir sykiu žavus princas; laimingas tėvas, šokdinantis

ant kelių pirmagimį; sūnus, plika galva iš lėto lydintis tėvo karstą; ir galiausiai — pats mirties patale, veidas neką šaltesnis, taip pat gražiai padažytas, beveik šypsantis...

Brangi skrynelė, puošni brangenybių dėžutė, išklota švarutėlaičiu atlasu,— jokios raukšlelės, jokios netikusios klostės užsiglausti menkiausiai dulkelytei, kurioje visų akių džiaugsmui išdėlioti, sukrauti į paruoštus skyrelius didžiuliai brangakmeniai, tyriausi deimantai — nuostabiai išraižyti ir nušlifuoti, kieti, gryni, amžini.

Tačiau Martero buvo čia, visai šalia, reikėjo tik ištiesti ranką. Gyvų gyviausias Martero, šimtąkart geresnis už gražiausius žaislus ir brangiausias skryneles. Martero, kurį aš pažinojau jau daugybę metų.

Dažniausiai, kai likimas mums būna itin dosnus, kai tikrovė, kurią vaizdavomės, kurios šaukėmės, tampa ranka pasiekiama, iš pradžių jos neatpažįstam. Martero atsiskleidė pamažu, bendraujant. Be to, tikriausiai ir aš pats ilgokai nemokėjau jo akivaizdoje pasinerti į tą imlumo būseną, kuri paruošia dirvą atsiskleisti visam jo žavesiui. Ne sykį, vos tik jį užmatęs, mėgindavau apeiti, pabėgti nuo jo. Man atrodydavo, kad ramus gerų jo akių žvilgsnis paveiks mane taip, kaip negrabus pataisymas ar per ankstyva siūlė paveikia dar pūliuojančią žaizdą: pro ją dar tebesisunkia pūliai, ji pūva ir dvokia. Kai pajusdavau tyrą, geraširdišką jo žvilgsnį, kuris mane suerzindavo, man užeidavo noras nusukti akis, o ypač lūpas — nejaukumo valandėlėmis jos visuomet virpa, trūkčioja kažkaip įtartinai ir gėdingai, taigi kai tik galiu, aš visuomet stengiuosi ranka vangiai prisidengti lūpas,— tebevirpčiojančias, ieškančias patogios padėties. Ne, kad viskas gerai klotųs, aš turiu jį pamatęs būti, kaip tas malonės palytėtas krikščionis, deramai pasiruošęs, kad jausčiausi daugmaž pasitikįs savim. Tad vos tik išvystu jį, lengvai, klusniai, ištiesęs ranką einu prie jo. Tuomet stiprus, draugiškas jo delnas pliaukšteli man per petį: „Kaip sekasi, jaunuoli?" ir iškart mane paveikia. Būtent tas rankos uždėjimas, tas piktų dvasių išvarymas, tas kryžiaus ženklas nuveja blogį. Staiga ta-

rytum nuo kokių kerų išnyksta visi tie mauduliai, silpnumai kojose, virpuliai, visos dėmės, žaizdos, atsiradusios manyje nuo pragaištingų jų palytėjimų, įtartinų glamonių, įkandimų. Viskas išsilygina, sukietėja, viskas įgauna aiškius kontūrus, švarų, tvarkingą ir išblizgintą pavidalą, įkvepiantį pasitikėjimą savim. Blogas sapnas, kerai išsisklaido: aš matau aiškiai kaip visi, žinau, kur esu ir kas esu. „Kaip sekasi, jaunuoli?" Šiuose žodžiuose, šiame žvilgsnyje, taip glaudžiai juos apglobusiame, kad nebelieka nė menkiausio plyšelio, pro kurį galėtų prasiskverbti kas nors įtartina,— tik nuoširdus susirūpinimas, atviriausias geraširdiškumas: „Na, o kaip sveikata? Atrodote kur kas geriau, papilnėjote... taigi, teta moka lepinti, skanūs naminiai valgiai daro savo? Ak! Koks jis prižiūrėtas..." Aš sutinku, šypsausi: „O, iš tikrųjų taip".— „Nesijuokit, jūsų amžiuje tai rimta, su šitokiais dalykais nejuokaujama: geras maistas, poilsis — tik tai ir padeda išgyti nuo tokių ligų. Kai buvau mažas, visi manė, kad su manim jau baigta: spjaudžiau kraujais, gydytojai jau buvo mane pasmerkę, jie siuntė mane į Tunisą, balažin kur... o žinote, kur aš nuvykau? Į Normandiją, pas senelę... Ir miegodavau ten, kiek tik man lįsdavo, o rydavau kaip besotis. Sakydavau: mikrobai manęs nesuės, aš pats juos suėsiu. Ir matote, tebesu gyvas. Nesigirdamas galiu pasakyti, jog dar laikausi kaip ąžuolas. Nedaug jaunuolių mane nurungtų. Svarbu tik viena — būti atsargiam. Reikia gyventi pamažu, ramiai ir labai saugotis. Bet jūs elgiatės protingai, žinau".

Iš tikrųjų protingai. Taip ir yra. Aš saugausi. Ir čia esu tik dėl sveikatos, dėl akivaizdžių sveikatos sumetimų, gydytojų patarimu štai gyvenu šitą lėtą lepūnėlio gyvenimą, jų patarimu aš ir priėmiau jų svetingumą. Esu pasmerktas pusiau neveiklumui, tam „visų ydų tėvui", tai jis palaiko manyje tuos bergždžius apmąstymus, nuo kurių darausi toks jautrus — prisideda čia ir fizinis silpnumas,— lyg būčiau isteriška moteris, tai jis sukelia tuos liguistus kaltės jausmus. Ir vis dėlto žinau, kad elgiuosi protingai, kaip bet kuri kita vidutinybė, niekad nekvailiodamas, žengdamas nuzulintu keliu ir niekad o niekad nepamiršdamas, ko noriu. Aš niekad nesugebė-

davau sukelti tikros scenos, sudaužyti kokio daikto, „visko sudaužyti", išsižadėti to, kas akivaizdžiai — tai žinau lygiai taip gerai kaip Martero — man naudinga. Visa kita — tie prisilietimai, tie kerai, glamonės, įkandimai, apsvaigimai, pasidygėjimai, virpuliai, tie keisti potraukiai tėra fioritūros, ornamentai, girliandos, kuriuos dyki mano pirštai prasiblaškymo dėlei pina aplink tvirtą, tiesų, lygų, apvalų, visų matomą strypą: normaliausią elgesį, protingiausią, tikriausią ir sveikiausią savisaugos instinktą.

Ir čia, mūsų namuose, jie, be jokios abejonės, tai žino. Kaip ir Martero jie žino, kas svarbu, reikšminga. Teta puikiausiai tai žino, kai užsako pakepintos mėsos griežinėlį, iškepa mano mėgstamą pyragą, kai įpila man prieš pietus taurelę portveino apetitui sužadinti. „Jums labai pasisekė. Žinot, kai jūsų sveikata kiek pablogėja, kai tiktai pradedate mesti svorį, jie taip sunerimsta, jog tiesiog graudu žiūrėti". O aš — ir Martero pajunta, kaip mano žodžiai lyg koks tobulai pritaikytas dėklas tobulai, be jokios raukšlelės ar klostelės suguldo mano jausmus,— iškart atsakau: „Žinau. Aš irgi, pone Martero, labai juos myliu". Man ima rodytis, kad mes atsiduriam pačioje iždinėje, kambaryje, panašiame į šarvuotus rūsius, kur saugomas Prancūzijos Banko auksas, mūsų pinigų garantas, suteikiantis jiems vertę, kambaryje, kur slypi dideli, tikri jausmai (visa kita čia, tarp mūsų — netikri pinigai, beverčiai popierėliai, su kuriais žaidžia vaikai, lengvabūdiški, naivūs lepūnėlių įnoriai, svaičiojimai, mirgėjimai, atšvaitai), dideli paprasti jausmai, suteikiantys vertės ir svarbumo vieninteliam reikšmingam dalykui: mūsų poelgiams. „Taip, jūsų dėdė sakė man ne sykį, kad jūs jam kaip sūnus. Anądien aš guodžiau jį. Jis nerimastavo dėl jūsų ateities. Jo didžiausias noras — kad jums pasisektų gyvenime taip, kaip pasisekė jam. Jis užėjo jus paakstinti ir nusiminė, kad liovėtės su juo dirbęs. Jis būgštauja, kad galit nesurasti savo tikro kelio, kad dekoravimas — ne visai tai, kas jums tinka. Jis bijo, kad neprarastumėte veltui laiko. O aš jam pasakiau: tik nekliudykit. Reikia leisti visiems jauniems žmonėms kapstytis kaip jie sugeba. Atkreipkit

dėmesį, jis nepasakė „ne", jis sutiko su manim. Aš jam pasakiau: „Matysit, kai pasijus geriau, bus drąsesnis, atgaus pasitikėjimą savimi, tuomet sugrįš ir noras rimtai dirbti. Dabar jis slampinėja, linksminasi, dirba smulkius darbus, nesivargina, nes visų svarbiausia — sveikata. Matysit, viskas atsiras savaime. Su laiku, su amžiumi viskas susitvarko. Kaip mane gyvą matot, aš perėjau per visa tai jaunystėje: svajodavau, rašydavau eilėraščius, kiaurą dieną drybsodavau lovoje. O dabar, matot, koks tapau".

Aš matau. Man niekad nepabosta į jį žiūrėti: jis nuostabiausias, labiausiai raminantis ir akinantis reginys. Žaviuosi kiekvienu jo krustelėjimu. Menkiausi gestai lyg paprasta, nepakartojama, tobula gražaus piešinio linija, rodos, nusako jį, išreiškia visą: kai prie savo namų slenksčio, palinkęs, iš lėto, rūpestingai valosi kojas į kilimėlį priešais namsargės langelį, švelniai pabarškina sulenktu smiliumi į to langelio stiklą, kyšteli galvą pro praviras duris, paklausia: „Ar yra paštas?"; kai kopia laiptais, kniausiasi kišenėje, ištraukia raktą, iš lengvo pasuka jį, atveria duris. Aš negaliu atitraukti akių nuo storų jo pirštų, tempiančių tabako kapšelio užtrauktuką, imančių žiupsnelį tabako, pakratančių jį, kemšančių į pypkę, paskui ją spaudinėjančių ir plekšnojančių. Man rodosi, jog viskas, kas jame galbūt tik kartais, o manyje nuolat virpčioja, dreba, svyruoja, galiausiai nurimsta — nelyginant metalo drožlės, kilstelėtos galingo magneto,— nuo ramių ir tikslių stambių jo pirštų judesių. Tuo plonu tinklu, kurį sumezga jo pirštai, pagaunamas, sulaikomas pats laikas. Tame esama kažkokio tikrumo, saugumo.

Kai esu pas jį, jaučiuosi lyg lūšnoje tarp riksmų ir smūgių augantis vaikas, sėdintis sekmadieninės mokyklos suole, besiklausantis mokytojo aiškinimų, giedantis choru šventas giesmes, vartantis šventas knygas, žiūrintis į šventus paveikslėlius; užsigalvojęs žvelgiantis į pageltusias senas fotografijas ant židinio: Martero motina, šviesiaplaukė dama su mezginiuota kepuraite, sėdi didžiuliame fotelyje ir girdo viščiuką. „Mano motina juos girdydavo karštu vynu,— aiškina Martero.— Jai at-

nešdavo pačius silpniausius, ir ji lašindavo jiems į snapą karštą vyną, kad sustiprėtų. Po keturiasdešimties santuokos metų tėvas sakydavo apie motiną,— kalba toliau Martero: — Ji neatnešė į mano namus nė sudilusio skatiko kraičio, ji nebuvo gražuolė, bet štai jau keturiasdešimt metų aš kartoju, kad, ją vedęs, ištraukiau laimingą loterijos bilietą". Pamaldžiai verčiu sunkius violetiniu pliušu aptraukto albumo su didžiule plieno sagtimi lapus paauksintais kraštais; mano susižavėjimas visuomet stebina, džiugina Martero, tikriausiai šiek tiek glosto jo savimeilę; jis pasilenkia sykiu su manim, kartoja tai, kas man niekad nenusibosta: „Ak! Va šitą jūs pažįstate: čia mudu su žmona kaime, uošvių sode prieš sužadėtuves. Koks aš buvau kvailas... Šešis mėnesius lankydavaus pas juos kasdien, bet nedrįsau pasipiršti... O čia mes Korsikoje per povestuvinę kelionę, jinai alpėdavo iš baimės, kai kopdavo stačiais takais, suknelė užkibdavo už brūzgynų, asilėnai spyriodavosi, trypčiodavo vietoje, žiūrėkit, ji stačiai surakinta siaubo..." Ponia Martero šypsosi, gražios raukšlelės su ryškiom pleišelėm ant jos lygios standžios odos susitelkusios akių kampučiuose, Martero apglėbęs rankomis jos pečius, jiedu žiūri kits į kitą šypsodamiesi. Martero pasigręžia į mane: „Suprantat, jaunuoli, tai šeimos bruožas, matyt, paveldėjau tatai iš tėvo... nuo tos kelionės į Korsiką praėjo dvidešimt penkeri metai, na taip, netrukus švęsim sidabrines vestuves, taip, taip! tačiau man niekas nepasikeitė, norėčiau tik vieno, įsivaizduokit sau, kad viskas vėl prasidėtų iš naujo, norėčiau pakartoti tą drauge nueitą kelią nuo pat pradžių. Viskas prabėgo perdėm greitai, ir tai vienintelis dalykas, kurio gailiuosi". Tik jis vienas, tik Martero pakankamai stiprus turėti tai, ko neieškojo, negeidė, Martero, į kurį žiūriu taip, kaip žiūriu dabar — jis stovi priešais mane, atsirėmęs į židinį, apglėbęs žmonos pečius, ir man nesinori atitraukti nuo jo akių, o mano veido neiškreipia ta priverstinė nenatūraliai patikli ir graudi, mažumėlę drovi šypsena, ištempianti prieš valią jums lūpas, kai žmonės atsistoja prieš jus va taip pozuodami — tuoj spustelsiu mygtuką, ir viskas, nejudėkit,— norėdami, kad į juos žiūrėtų.

O Martero nenori nieko, jis nesistengia sukelti nei pavydo, nei susižavėjimo. Patenkintas ir ramus, jis nė nesvajoja mokytis gyventi.

Štai jie priešais mane lyg upės, medžiai, pievos: demonstruojantys save su tokiu pat kilniu begėdiškumu, su tokiu pat abejingumu.

Jų jausmai — ir tai mane ypač žavi — turi deginančio spindesio, įkaitinto plieno skaidrumo ir lankstumo... Šešis mėnesius jisai nedrįso pasipiršti ir daugiau nei metus, kol truko jų sužadėtuvės, vos tedrįsdavo (palydovė, kuria pasirūpino jaunosios tėvai, buvo visai nereikalinga), vos tedrįsdavo paliesti savo sužadėtinės pirštus, kai jie vaikštinėdavo,— jiedu aplankė Sen Klu, Versalį,— taip stipriai jis mylėjo ją ir taip ją gerbė. Tarsi įkaitęs plienas jų jausmai laisvai tekėjo į paruoštas formas, ten virsdavo tvirtais, sunkiais daiktais, labai atspariais, glotniais lytėti, be menkiausio nelygumo, be mažiausio įtrūkio... Mes verčiame albumo lapus: štai jiedu ir vėl, ji su balta prijuoste, pasiraitojusi rankoves, jie juokiasi, abu laikydami didžiulio puodo, iš kurio kyšo jų pirmagimio galva, ąsą... „Vyras būtinai norėjo nufotografuoti jį puode: kūdikis sutilpo jame visas, jis buvo toks juokingas, žiūrėkit, kokią miną nutaisęs". Martero atlaidžiai šypsosi, tyli: drovumas, jaudulys, vyriškai santūrus švelnumas, derantis tokiam momentui; jis perverčia puslapį: „Žiūrėkit, čia jis jau visai kitoks, jau nebetilptų į jokį puodą, o čia panašus į Šiaurės Afrikos kareivį..." Dabar aš noriu kuo greičiau perversti lapą, kad jo nenuliūdinčiau, bet jis mane sulaiko: „Čia mano tėvas mirties patale. Jis gražiai numirė, užgeso nuo senatvės aštuoniasdešimt devynerių metų, apsuptas anūkų ir proanūkių. Sulaukęs aštuoniasdešimties, jis man sakydavo: „Negali būti, aš senstu, garbės žodis, aš pradedu blogiau girdėti". Mes tyliai nusijuokiame. Viskas išeina į gera. Prijaukinta mirtis ateina kaip savas gyvulys, leidžiasi draugiškai patapšnojama, valgo iš rankos. Perverčiu lapą, jis pratrūksta juoku: „O! šitoji tai tikra žiežula. Pusseserė Matilda. Ji mirė jauna, pasitraukė į vienuolyną dvidešimt ketverių metų, niekas negalėjo jos atkalbėti. Kai buvau mažas, aš jos neken-

čiau, ji mane taip įsiutindavo... O čia juk niekas manęs neatpažintų, tiesa? Čia aš jūrų vilko kostiumu „Audringosios" denyje: tai mano žvejybinė valtis. Taip, taip, juk aš — didysis žvejys Amžinybės akivaizdoje. Valtis buvo nuostabi: su burėmis ir motoru. O štai čia aš grįžtu sužvejojęs šešis šimtus skumbrių: nemeluoju, tikrai šešis šimtus. Bretanėje tokių dalykų pasitaiko. Pakanka tik užeiti rėvą: jos buvo susigrūdusios kaip silkės, kitaip nė nepasakysi. Reikėjo tik baksnoti į tą krūvą kabliuku. Po vieną kas sekundę, tik užsimoji ir — op! O žmona skaičiavo į taktą". Atsipalaidavęs, kupinas pasitikėjimo, ramaus džiugesio verčiu puslapį po puslapio... „O! Čia jau ne taip linksma, čia tuoj po mano avarijos. Žmona su antruoju sūnumi ant mūsų namo slenksčio, prieš pat mums išvažiuojant..." Žinoma, ne visuomet viskas spindėjo rožine spalva, būta ir žiaurių smūgių, gedulo, ligų, likimo akibrokštų, tikrų negandų, jas galima rikiuoti vieną po kitos, atvirai, jas visi supranta, užjaučia, tos negandos kaip didžiuliai stori, sunkūs luitai, ryškių kontūrų, aiškaus piešinio... Ryškios ir aiškios, iš vieno gabalo, kaip Martero. Jo vertos. Atitinkančios jo matą.

Aš puikiai žinau, kad nereikia nieko perdėti, kad reikia būti atsargiam, nepasiduoti tam tobulumo, absoliuto, kurį jis manyje sužadina, potroškiui. Žinoma, jis tikriausiai ne visai toks, koks man atrodo šią akimirką, galbūt priešais mane jis mažumėlę patobulina savo įvaizdį, gal kiek pagražina save, kad susilietų su tuo savo atvaizdu, kurį regiu ir kuris taip tobulai prie jo pritampa. Be to, jis būna ir kitoks — kitų įvaizdžių kopijos irgi tokios pat ryškios: įsiutęs kaip visi vyrai... žmona šypsosi švelnia, atlaidžia šypsena, kai jis, gudriai į ją žiūrėdamas, sakosi esąs tikras kantrybės angelas. Ji kraipo galvą: „Angelas! Na, žinoma, tu gali, jei nori, taip sakyti. Betgi ne, jis karštuolis, va kas jis". Visai neblogas, tik karštakošis. Žinoma, ne su ja, bet užsiplieskia kaip degtukas ir neįmanoma jo sustabdyti. „Kartą jam taip nutiko su vienu meistru — kai turėjo savo mūrijimo darbų įmonę,— jis visiškai pasitikėjo vienu tokiu nenaudėliu, paskui sučiupo jį už rankos vagiant,

o tas, be kita ko, išdrįso jam papriešta rauti; šoko purtyt jį kaip slyvmedį, aš taip išsigandau, patikėkit, maniau, kad pasmaugs. Bet po valandos viskas baigėsi: jis viską užmiršo, buvo pasiruošęs jam atleisti".

Ir dar kiti pavidalai, irgi santūraus ir aiškaus piešinio, kurių žmona gal net nežino ar išmintingai dedasi nežinanti. Kitados gal net vėjavaikis, kas žino, bet ar ką tatai nustebintų, kad toks gražus vyras, kaip jis, kartais trumpam įsimylėdavo? Žmona visad atrodė tuo neabejojanti, bet jis niekad nėra jai nieko apie tai sakęs, jis myli ją, ji tatai puikiai žino, tai kam daryt iš to istorijas, dramas, su moterimis niekad nežinai, kaip gali pakrypti reikalai, nors jo žmona tikriausiai būtų tai supratusi, atleidusi, bet niekad negali žinoti, rizikuoji susigadint gyvenimą dėl niekniekio, dėl iš esmės visai bereikšmio daikto, juk visi vyrai tokie „gaidžiai", kaip sakydavo jų gydytojas, puikus praktikas, didis lėbautojas, ak! jau jis tai gyvenime nenuobodžiavo — taigi gaidžiai, išskyrus retas išimtis, tačiau tas retas išimtis reikėtų iš arčiau patyrinėti: jose visuomet, „patikėkit manimi, sakydavo tas daktaras, kažkas ne taip, kaip turi būti".

Staiga mes pasijuntam traukiami: atsiveria apsauginis vožtuvas, atsiranda oro trauka, sugerianti visas mūsų sukauptas jėgas. Stipriausiai tatai visuomet paveikia jį, mano dėdę.

Jis seniai spyriojosi, ir vos tik žmona apie tai užsimindavo, tuoj imdavo bambėti... „Dar viena manija, dar vienas užgaidas... Ką mes darysime su dvaru kaime? Juk puikiai žinai, kad mes ten niekad nevažiuosim. Aš tave pažįstu; kai jį nusipirksim, kai sukišim krūvą pinigų jam įrengti, jis tau pabos, tu nenorėsi nieko apie jį girdėti. Ir mes būsim priversti jį parduoti, kaip tąsyk Pietuose, prarasdami visus tuos pinigus, kurių tikėjomės..." O paskui vieną gražią dieną, jis staiga, anot jos, „užsikepa": „O ką, jeigu ten nuvažiavus? Tik iškart. Važiuojam dabar. Negalima prarasti nė minutės, jeigu teisybė, ką rašo tas jūsų sukčius agentas". Jis kalba susijaudinęs, gyvai... „Gal tai reta proga, kas žino? Ji nelauks". Jis patapšnoja man per petį: „Na, važiuojam, juk tu gali atšaukti savo pasimatymą, tai visai nesvarbu, padarysi tai rytoj. Niekis, pasiųsime laiškelį... Na ir kas, kad per vėlu, tuščia jų, neįspėsi... jie palūkės, nenumirs, supras, kad tau kažkas sukliudė, juk tai visai nesvarbu, važiuojam, paskubėkim". Negaliu atsispirti maloniam ir sykiu kankinamam svaigulio pojūčiui, gana neaiškiam, panašiam į tą, kurį tikriausiai patiria apsinuodijęs žmogus prieš gerdamas savo vaistus: laike tuoj prasivers spraga, maloni pauzė... džiugi nuojauta, kažkoks linksmumas mus tarsi kilsteli į viršų, neša, mes bėgame... „Greičiau, negaiškim, pasiimkime šiltų drabužių, ko nors užkąsti, tu paruošk automobilį, o aš tuo tarpu paskambinsiu agentui".

Tarp mūsų įsigali paliaubos. Mes tampame ginklo

broliais, pasirengusiais ištverti tuos pačius nuotykius, įveikti bendrus pavojus... „Tik žiūrėk, gerai apsirenk,— šaukia jis man,— oras nekoks. Apsivilk ką nors labai šilta, jei nori, imk mano storąjį megztinį, baisus vėjas. Neužmirškite, kad kaime dviem trim laipsniais šalčiau nei čia. Pasiimkit į automobilį antklodes, pledas per plonas".

Ta jį apnikusi džiugi, vaikiška nuotaika kaip visuomet priverčia ją atsitraukti, sudrumsčia džiaugsmą. Ji dreba, susisupa į kailinius, eina prie lango: „Labai kvaila važiuoti į kaimą tokiu oru. Tuoj pradės pilti kaip iš kibiro. Ištisus mėnesius lauki, o paskui lyg kas užsidegė. Bus tiesiog nuostabu: klamposim per purvą, viskas atrodys baisiai". Bet jis nenusileidžia, atkakliai laikosi savo — aš žinau, nes pats esu tatai patyręs, kaip jį kankina tasai alkis, kaip neįmanoma dabar jam sutramdyti savo polėkį, įtraukti vidun visus išlindusius čiuptuvus, pasirengusius čiupti grobį, kaip sunku dabar susmukti ir suglebusiam pakibti tuštumoj.— „Ne, ne, tai niekis... tai tik debesėlis, jis tuoj nuslinks, labai galimas daiktas, kad ten išvis nelyja... o be to, tu klysti, juk žinai, kad geriau, priešingai, pamatyti viską blogiausiu metu, taip bent jau nebus netikėtumų. Eime, viskas jau gatava, negaiškim, dienos dabar trumpos,— jis paima mane už rankos, vedasi,— eime, skubėkim, ji mus pasivys". Mes laukiame jos prieškambaryje, jis nekantrauja: „Po galais, kas gi čia dabar, ką tavo teta veikia? Su moterimis visad taip, jos pačios nežino, ko nori. Ji visuomet krapštosi valandas, sakytum išvažiuojam šešiems mėnesiams. Eik pažiūrėti, ką ji ten daro, prašau jai pasakyti, kad jeigu dar gaišuos, tai būsim ten tik vakare. Kertu lažybų, kad ji dabar virtuvėje aptarinėja tą dalyką, ar balažin ką daro. Tai tiesiog neįmanoma, ir taip visuomet, kai reikia važiuoti..." Randu ją ramiai stovinčią kambario vidury. „Ką? Nevažiuojate? Prašau jus, eime, dėdė nekantrauja". Ji staiga nusiima skrybėlaitę, švysteli ją ant lovos, kresteli trumpus plaukus. „Ne, aš tikrai nevažiuosiu. Pernelyg kvaila važiuoti tokiu oru, ne, važiuokit be manęs: jei namas bus tinkamas, aš nuvažiuosiu kitą kartą. Puikiausiai sugebėsite nutarti patys. Iš tikrųjų

šiandien man visai ne ta nuotaika, toks bjaurus oras, be to, jaučiuosi tokia pavargusi". Ji ryžtingai nusivelka kailinius. „Ne, neįkalbinėkit. Aš iš tikrųjų noriu pasilikti".

Žavėdamasis jos pusiausvyra, jėga, jaučiu, kaip mane perveria kažkas šalta, gerai pažįstama... tai — savotiškas nusiminimas, sąmyšis. O jis, vos mane pamatęs dar nespėjus man iškošti: „Ne, ji pasiryžo nevažiuoti, sako, kad važiuotume be jos: labai jau prastas oras, ji jaučiasi pavargusi"... tarsi pabąla, viskas jame nublanksta, nušunta lyg sieroj išmirkytas audeklas, balsas pasidaro duslus, nebegyvas: „Tai ką darom? Važiuojam?" Mudu surenkam antklodes nuo prieangio suolelio, apmirusiom rankom imame skėčius, lengvi ir perregimi it šmėklos pakirstom kojom nulipame laiptais. Tikslas tolumoje irgi ima svyruoti į šalis, apsiblausia. Stumiami prieš valią, žengiame į niaurią, bergždžią lemtį. Lipdamas į automobilį jis pasigręžia į mane, primerktose akyse šviečia neapykanta: „Ar bent žemėlapio neužmiršai? Jūs visuomet viską užmirštat". — „Ak, iš tiesų, kas dedasi mano galvoje? Tuoj, sekundę",— skubiai užkopiu laiptais, bėgu, ji išsitiesus ant lovos, parėmus ranka smakrą skaito knygą „Skaitančiosios"[15] poza, kurią nutaiso visuomet,— aš maldauju: „Na, pasistenkit, važiuojam, jūs sugadinsit visą reikalą, be jūsų ten nė važiuoti neverta..." Ji pasirąžo, sudejuoja: „O! Kodėl?" — „Betgi jūs puikiai žinote..." — imu ją už rankos, juokdamasis traukiu, žinau, kad negalima pulti jos iš priekio, stengiantis palenkti ją per jos jausmus, švelnumą, o apylankom, nerūpestingai ir lengvai, svarbiausia nekalbėti apie jį, tik apie save, apie mus, linksmai, gyvai: „Eime, aš jus pagrobsiu, mes linksmai praleisim laiką, užkąsime bistro, tenai bus šilta, ten dega didžiulė krosnis, išgersim balto vyno, juk jūs taip mėgstat jį, paskui pasižiūrėsim į tą trobeliūkštę, gal ji kokia nepaprasta, niekad negali žinoti, pradėsim kurti planus, kaip ją sutvarkyti",

[15] Turimas galvoje *Žano Žako Henerio* (*Jean-Jacques Heuner*, 1829—1905) paveikslas, vaizduojantis skaitančią moterį: ji guli nuoga kniūpsčia, pasirėmusi ant dešinės rankos alkūnės.

aš užmetu jai ant pečių kailinius, o ji nusimeta: „Nagi palaukit, beproti, aš juk basa".— „Tuomet paskubėkit, aš lipu žemyn, mes laukiam jūsų automobilyje, tik jokiu būdu neapsigalvokit, šito aš jums niekad neatleisiu". Atbėgu prie jo spinduliuodamas: „Ji tuoj ateis, jinai važiuoja su mumis, buvo išsigandusi blogo oro, bet persigalvojo, ji eina paskui mane". Jį užplūsta begalinis džiaugsmas, didžiulis palengvėjimas, kurio jis stengiasi neparodyti, juk reikia neprarasti orumo, tad suirzęs gūžteli pečiais, suniurna: „Ak, ak, bepročių namai, taip mes niekad neišvažiuosim, su jumis reikia turėti geležinius nervus". Nusiminimo kaip nebūta, grėsmė nutolo, ji eina, ji lipa laiptais, patsai gyvenimas lipa laiptais tiesiai į mus, ji įsitaiso greta mudviejų automobilyje, nekaltai papurto galvą, juokiasi... „Iš tikrųjų, reikia būti išprotėjusiam, pažiūrėkite, koks oras. O čia... — ji rodo į ryšulį ant savo kelių... mus perlieja šiluma, džiugus saugumo jausmas, nuostabus švelnumas, alkanas kūdikis, čiuopdamas lūpomis motinos krūtį, nesijaučia ramesnis... — o čia, po šimts! — sumuštiniai, jūs, žinoma, užmiršot juos ant suolo prieškambaryje".

Mes apsimuturiuojame kojas antklodėmis, jis pasilenkia į priekį, deda ranką šoferiui ant peties: „Na, judam". Paskui patogiai įsitaiso automobilio gale, persimeta per petį diržą, patenkintas suniurna: „Pirmyn, vyručiai, važiuojam". Malonumai, kuriuos nujaučiau, prasideda: pasislėpę nuo lietaus ir vėjo, mes ridam per balas, šiltai susispaudę savo hermetiškoje dėžutėje. Pagaliau — atokvėpis, nuostabi pauzė, susiformuoja ertmė, kad mus priglaustų linkis laiko tėkmėje, prieglobstis, minkštas lizdas, kur mes susigūžiame, tuo tarpu lauke aplink mus zuja žmonės, erzelioja, šokinėja per nutekamuosius griovelius, įeina į namus, išnyra iš parduotuvių, kavinių, vejasi autobusus, srovės nešamas šakeles. Atsipalaidavę, abejingi, kupini lengvo it tuščias lukštas linksmumo, stebime juos juokdamiesi ir linksmai krykštaujam: „Ana, toji storulė, žiūrėkit, tuoj peršlaps kiaurai, tekšt! Ar nesakiau? O ta mažylė ana ten su tuo didžiuliu krepšiu, tikra skruzdė",— akseleratoriaus pokštelėjimas jas iš-

baido, jos bėga, staiga pasisukęs automobilis priverčia jas trauktis iš kelio, juokdamiesi mes įsikimbam į dureles, lekiam priekin ieškoti nuotykių, laisvi, nerūpestingi, pasišokčiodami.

Sulėtiname greitį niūriame miestelyje, didžiulių plynų laukų viduryje. „Jis tenai, prie išvažiavimo iš miestelio: štai toji didžiulė tvora dešinėje. Sustokit čia". Ji žiūri pro automobilio langą nusivylusi. Tik ji išdrįsta garsiai pasakyti: „Nieko sau, vieta ne iš linksmųjų". Mes nenorime apžiūrinėti namo, nedrįstam apie jį galvoti, žaizda būtų pernelyg brutali, pernelyg žiauri... tarytum medžiui nugenėtos šakos pavasarį, kai kyla syvai, ne, ne, dar ne viskas prarasta, reikia žvilgtelt iš arčiau, dar turėkime vilties... jis ją padrąsina: „Palauk, juk tu dar nieko nematei, nepulk sielotis, agentas man dar pakartojo telefonu, kad ten labai gražu. Iš čia nieko nematyti, gal ten kokia pilaitė... tu paversi ją mažuoju Trianonu... Reikia paskambinti va čia: agentas sakė, kad sargas turi raktą". Aš skambinu. Niekas neatsiliepia. „Luktelkim dar trupučiuką. Paspausk stipriau. Jis tikriausiai sodo gale, agentas tvirtino, kad sargas niekad neišeina iš namų, kad nuvažiavęs visuomet ką nors rasi. Gal paskambint į namelį šalimais". Namelyje žmonės nieko nežino, bet, po perkūnais, kurgi jis? Mes pradedame nekantrauti, nerimauti, kaip kvaila, juk ne tam sukorėme penkiasdešimt kilometrų per lietų, kad nieko nerastume, mes beldžiam iš visų jėgų, bėgame, aš perbėgu fermos kiemus, nepaisydamas lojančių šunų, žąsinų, tiesiančių į mane nulenktas galvas, šokinėju per balas, apsitaškau kelnes, „sargas, kur dingo namų sargas? Jau visur klausėm..." — „Ar buvote bistro ir pas jo dukrą grotimoje fermoje?" — „Taip, žinoma, buvom, bet niekas nežino, kur jis. Mums buvo pasakyta, kad jis neišeina iš namų, kitaip, supraskit... mes jokiu būdu nebūtume važiavę penkiasdešimt kilometrų per lietų".— „Palaukit, sugalvojau..." Blyškūs atšvaitai ant stalo klijuotės; įkaitusi krosnis; moteris laiko rankose likimą, jos žodžiai skelbia Dangaus malonę, laimės ratas pasisuka; aš susigraudinęs žiūriu į didžiulį Henriko II stiliaus

bufetą, į batus mediniais padais, kuriuos ji avi, į stambiai nertą skepetą, kuria ji gobiasi pečius... „Palaukit manęs čia, aš tuoj sugrįšiu, rodos, žinau, tikriausiai jis pas poną Merą, jis man sakė, kad turi paduoti jam pasirašyti kažkokį popierių..." Žmonės geri, be reikalo valstiečius apkalba, žmonės paslaugūs ir geri, tai ir yra tikrasis taurumas, nesavanaudiška kilniaširdystė, va šitaip bėgt per lietų... Gyventi čia, prie jų, nuolat; ateiti čia kas dieną trupučiuką pasėdėti, klausytis, kaip traška krosnyje ugnis, uždėti ranką ant šitos klijuotės, būti čia, prie jos, prie šito šuns, prie šito katino, žiūrėti, kaip vilnų kamuoliukas rieda rausvomis grindų plokštėmis, ką tik išplautomis, gyvenimas toks geras, toks švelnus... štai ji sugrįžta, ji pritariamai linkčioja galvą, mums nusisekė, likimas mums palankus... „Aš suradau jį, jis buvo merijoj, jis ateina, jis lauks jūsų prie namų. Ajajai! Koks baisus oras".— „Ačiū, labai ačiū, jūs — mūsų išgelbėtoja, tik pagalvokit, sukarti penkiasdešimt kilometrų per lietų ir nieko nepešti..." Aš pajuntu prielankumo, bendrumo, brolystės poreikį, ji irgi jį pajunta, atsiliepia... „Ak jau tikrai, tarsi kas būtų užsakęs tą lietų, baisiau nei per Visus Šventus... bet tai nenuostabu, po tokios vasaros to ir reikėjo laukti... Paryžiuj, žinoma, šito nepastebi, o mes čia brendam purvą iki kelių, vien purvas... Bet juk neužsakysi oro pagal pageidavimą".— „Taip, iš tikrųjų, deja, jo negali užsakyti..." — „Kaip ir viso kito, tiesa?" — „O! Taip, žinoma... iki pasimatymo, ačiū, nesivarginkit, viskas gerai, ačiū".

Priešais vartus, kol sargas kiša raktą į skylutę, dėdė tirta iš nekantrumo; virtęs vaiku, atsipalaidavęs, jis vos nepradėjo šokinėti ir ploti... „Nagi nagi... — jis kumšteli mane alkūne... — tu, didysis žinove,— apimtas džiaugsmo ir jaudulio, jis netgi tampa kilniaširdis,— tu, būsimasis didysis dekoratoriau, žiūrėk atidžiai".

Gal tas namas ir liūdnokas, o parkas per tamsus, ypač per tokį lietingą orą, bet paprastose, kilniose jo sienų, sumūrytų iš seno pilko akmens, formose, apsamanojusių stogo čerpių bangavime justi kažkoks švelnumas... Tai, ko mums reikia, tai, ko ieškojome, tai, ko aš nuo seno

šaukiausi... viskas čia gali būti įmanoma... reikėtų tiktai atsiduoti, laisvai tekėti, įgauti formą. Paprasti, tvirti kontūrai. Aš atsisėsiu įsaulyje ant žemų to slenksčio laiptų su apvaliais nugludintais kraštais, jodvi nulips jais su pintinėmis ir sodo žirklėmis, pasilenks ties rožynais, mes žiūrėsime į dėdę, vaikštantį po veją, sustojantį, uodžiantį kvapus, susimąstantį... Aš švelniai perbraukiu ranka senus kaltinės geležies turėklus. „Tie seni turėklai labai gražūs, tiesa?" Jis žingteli atgal, susigūžia, susitraukia... Pasielgiau negrabiai, suklydau, vaikiška jo mina akimirką privertė mane užmiršti, jog reikia būt budriam... Jis nepatikliai tyrinėja įtrūkimus fasade, rodo sargui atšokusius kabančius sienų apmušalus, apkalkėjimus: „Sakykit, čia juk labai drėgna, drėgmė net sunkiasi iš sienų. Pažiūrėkit". Sargas jį ramina: „O ne, dėl šito, pone, jums nėra ko baimintis, namas labai sveikas, labai gerai sumūrytas, sienos labai storos... Tai tik dėl to, kad jis jau labai seniai nekūrenamas". Jo nuotaika išties puiki. Buvo mažumėlę susijaudinęs. Jam reikia vieno — atsiduoti. „Nieko nepasakysi, neblogai..." Jis pritariamai linkčioja galvą, kai sargas pakviečia mus pasigrožėti puikiu ąžuolo parketu, inkrustacijomis, paneliais: „Jeigu šiandieną reiktų šitai perdaryti. Jau vien užmokestis — šiais laikais, tik pamanykit..."

Mes pereiname didžiulius kambarius su aukštais langais, erdviais židiniais, žengiame plačiais koridoriais, kopiame ir lipame žemyn laiptais... Atsiveria durys, paskui dar kitos, į kitus kambarius, į miegamuosius, į rūkomuosius, į sienines spintas, į slaptus kabinetus... Mes patys apaugame priestatais, pasklindame į visas puses, plečiamės, pumpuruojame užgniaužtais poreikiais, nenumalšintais norais, užgaidom, svajonėmis... Čia ideali vieta... „Ši vieta — tau... būtent tai, ko norėjai... Pažvelk čia, argi ne nuostabi dirbtuvė... net yra atskiras įėjimas..."

Matyt, drėgmės, pelėsių kvapas tame didžiuliame apleistame name, tuose apgriuvusiuose kambariuose... kažkoks neaiškus tvaikas... ataušę kitų gyvenimų likučiai... visa tai jau smelkės į mane, kai aš skleidžiaus į visas puses ir leidau pumpurus, sužavėtas, sulig kiek-

viena nauja staigmena pritariamai linkčiojau galvą, jos pamažėle skverbėsi vidun — tos nerimą keliančios miazmos. Jos mus apgaubia, mes nužengėm pernelyg toli į priekį, patekom į nelaisvę, likom apsupti, va čia, kaip tiktai ties „mano dirbtuvės" langu, tasai maumedis įsidrąsina, jo juodi krumplėti pirštai susminga į mane... pasišiaušę krūmokšniai gale lauko braunasi į mane, spaudžia mane, uždeda savo antspaudą, nori mane paženklinti, ir aš juos nešiosiuos išraižytus savyje: neišdildomą žaizdą, randą... Išsilaisvinti, pabėgti... mane pagauna ūmus įtūžis, aš šokteliu, norėdamas išsivaduoti... „Dirbtuvė?.. O! Aš nemanau, kad čia užsibūsiu, nereikia manęs paisyti..." — „Kaipgi tavęs nepaisysi? Sakyk tu man..." — šito tai jau ne, šito jie man, žinoma, neleis, jokio niekšiško atsimetimo, jokios neištikimybės, atsisakymo, jau per vėlu, mes — visi kartu, suvienyti to paties nuotykio, paaukoti tai pačiai daliai, jie mane traukia, spaudžia, man skauda... „Sakyk tu man, čia tai naujiena... Juk būtent tu, manau, dažniausiai čia ir atvažiuosi, dėl sveikatos... Visa tai daroma daugiausia dėl tavęs. Kaimo tau reikia labiau negu mums..."

Sargas vis dar veda mus. Diena slenka vakarop. Darosi šalčiau, ji dreba... „Brrr, tuoj suledėsiu..." Dėdė žvelgia pro langą į rūką... „Kas ten pievos gale? ežeras? tvenkinys? Ak! Tvenkinys... puiku... — šaiposi... — galėsit rengti vandens šventes, labai pritiks..." Ta jo paleista rūgšties čiurkšlė aptėškia mus, įsigraužia į ją, į mane, aptraukia rūdimis švelnias vietas... Ji šaižiai nusijuokia... „Žinoma... hm, hm, o jūs tuo tarpu svajosit mėnesienoje kiek atokiau, terasoje, hmm, hm..." Mes uždaryti čia visi drauge, drauge patekę į vienus spąstus... mus gaubia miazmos, mes smaugiam vienas kitą, draskome nagais... reikia nieko nelaukiant nuo viso šito atsiplėšti, pabėgti laukan, į gryną orą... sargas nori mums parodyti, kaip veikia valgių, krovinių keliamasis mechanizmas, nori mus priversti nusileisti į požemį, aprodyti virtuves, rūsius. Tai neįmanoma. Laikas grįžti. Darosi tamsu. Už langų, aplinkui, tarytum priešiška paniurusi jūra, plyti tas lygumų kaimas, čaižomas vėjų, tie laukai, kiek užmato akis, ir mes, pasiklydę, atvykę čia nežinia kam...

reikia pasistengti, sudaužyti tuos kerus, dar nevėlu, mes tik truputį neatsargiai įsismaginom, per daug užsižaidėm... ana ten mūsų laukia gelbėjimo valtis, mes būsime išgelbėti, o visa tai — tą namą su įtrūkiais fasade, tamsokus didžiulius kambarius, maumedį krumplėtais pirštais, pasišiaušusius krūmokšnius — visa tai nuneš bangos, visa tai dings suvisam, išnyks... „Ne, ne, mes nebeturim laiko, reikia grįžti, tuojau sutems, pavojinga važiuoti naktį tokiu oru, mes beveik viską matėm... ačiū... Pasvarstysim... Reikės dar sykį atvažiuoti viską apžiūrėti blaivia galva... Ačiū, nelydėkit mūsų... Mes surasim..." Raminanti automobilių žibintų šviesa alėjos gale rodo mums kelią... greičiau, greičiau, nugrimzti į tą šiltą, apmuštą brangenybių skrynelę, mums įlipus durelės užsitrenkia, mes — išgelbėti, išlaisvinti, dabar mes saugūs... karšto vandens šildynė, mūsų antklodės... Pagaliau. Kaip gera. Kuo skubiausiai į Paryžių... Važiuojam... Patogiai įsitaisę, apsikamšę pagalvėlėmis, mes žiūrim kits į kitą, į dėdę... Valandėlę mūsų likimas pakimba ore... Netrukus jis su neapykanta čiups mus už sprando, pasuks galvas ir sadistiškai vers mus žiūrėti — vien nuo tokios minties iš pasibjaurėjimo mums šiaušiasi plaukai ant kupros — į priekį, atgal, aplinkui mus — praraja, baisi žiojėjanti ertmė... aš jau girdžiu jį sakant... „Ką gi, jūs patenkinti... dar viena prarasta, perniek nuėjusi popietė; tai vis tie jūsų sumanymai, planai... Jūs kankinate mane jais kiaurus mėnesius... Ką aš veiksiu tokioj skylėj? Jausčiausi dešimtkart geriau bet kuriame viešbutyje, bet jūs visuomet su tais savo norais... „man reikia atskiro namo, kaimo, dirbtuvių, priėmimų"... krūva parazitų, nesugebančių sumokėti už viešbutį, susirinks čionai gyventi jūsų sąskaita... Bet juk jums šito ir tereikia, tik pamanykit, Tartanpionai tiesiog už dyką nusipirko deimančiuką... žinau aš tuos deimančiukus ir kiek jie rūpesčių pridaro, kiek jiems reikia išlaidų... bet jums tai tik smagus užsiėmimas..." Tačiau ne, mums šypteli sėkmė, jis atsilošia į pagalvėles, akyse švyti vaikiškas šelmiškas linksmumas, skruostais išsivagoja žavingos naivaus gerumo raukšlelės, jis mus nužvelgia vieną paskui kitą, pratrūksta juoku... „Na, ką pasaky-

sit? Jums nieko nesako tie... tie... tie... — Jis dūsta nuo juoko... — tie metaliniai kilimėliai kojoms valyti... ar atkreipėte dėmesį, kai jis reikšmingai paskelbė: „Prie visų durų yra..." — jis sunkiai ištaria garsus... mus apima pašėlęs mokinukų juokas... — „Taip, taip... mes atkreipėme dėmesį... metaliniai kilimėliai kojoms valyti... jis taip pasakė: „Ir prie visų durų yra gražūs metaliniai kilimėliai kojoms valyti".— „Tik pamanykit, vienintelė vieta, kur jie yra... būtent tai ir galėjo mus iškart paveikti... tiktai šitai... metaliniai kilimėliai kojoms valyti!.. Ir tvenkinys... kai aš paklausiau, ar ten yra uodų..." — „O, ko jau ko, bet uodų tai nėra"... — „Betgi aš mačiau uodų gaudiklius ant langų..." — „Žinote, poniai pasivaideno, kad jų yra... ir ji liepė pakabinti keletą..." — „Jai pasivaideno... nuostabu!.. Ją aplankė vizijos... Prisimeni... — Mes verkiame iš juoko... skruostais ritasi ašaros... — ...tą naktį Kamarge... praleistą kaime... tu sėdėjai ant kėdės..." — „Taip... taip..." — ir mes prisimename, tai vienas mėgstamiausių mūsų pasilinksminimų, mes leidžiam sau retkarčiais juo pasimėgaut, kai kyla noras drauge maloniai pasipurtyti, sušilti, apsišvarinti — it svilinančiais garais bei vantomis geroje turkiškoje pirtyje — tais galingais juoko protrūkiais... — tu kiaurą naktį išsėdėjai ant taburetės jų tykodamas... o koks iš ryto buvo tavo veidas... Prisimeni... kaip gaudei juos... kepšt... kepšt... dejuodamas..." — Mes raitomės iš juoko... — „Och! Och! Nebegaliu... liaukitės..." — „Jai pasivaideno... Bet gal todėl ji ir norėjo jį parduoti... Juk uodai — tikras košmaras... Įsivaizduokit, jūs išėjote vakare į terasą pakvėpuoti grynu oru... kepšt... vėl kepšt... Ak, tos agentūros... visos jos vienodos... sukčiai..." Vos vos pasprukę nuo bendro priešo, nuo nebylios grėsmės, laisvi, nerūpestingi, džiugiai švaistydami jėgų perteklių, susiglaudę, maloniai jausdami šilumą, mes riedame keliu... štai artimiausias priemiestis, tarp namų eilių oras darosi švelnesnis, štai ir pirmieji žibintai, policininkai, pėstieji, perėjos, raudonos šviesos... „Juk neisime iškart namo... O ką, jeigu pavakarieniautume restorane?"

Maloni oranžerijos vėsa, subtiliai prislopintos rausvos šviesos, mirgėjimas, tylus žvangėjimas, balsų klegesys...

Atsipalaidavę, abejingi, išsiblaškę mes plūduriuojame... Tik valandėlę surimtėjame ir susikaupiame patyrinėti meniu... „Po tokio nuotykio jaučiuos išalkęs tartum vilkas... O jūs? Na, žinoma, visi išalkę. Tik kaimas sužadina tokį apetitą... Ak!.. Nagi... Ką skanaus jie šiandien turi? Ką užsakysim?"

Savaime suprantama, Martero įsigauna į vidų ne pro slaptas duris. Jis ne iš tų, kurių bėgu ieškoti, išgirdęs nebylų jų įsakymą, o paskui vergiškai padedu jiems po kojų. Ne, Martero čionai įeina labai oriai, pro paradines duris, kaip ir pridera gerbiamam žmogui. Ir turi tam garbingų priežasčių. Jo vardą aš miniu be baimės, ar beveik be baimės. Dėdei neuždrausi suraukti antakių, apsimesti kurčiu... jis tai daro visuomet, vos tik man ištarus kokį vardą... „Kas? Apie ką tu čia kalbi? Martero... Kam? Nieko sau mintis... Kodėl turėčiau į jį kreiptis?" Bet man nebus sunku jį sudrausti... „Ak, suprantat, tuoj pasakysiu... Aš pamaniau, kad Martero galėtų duoti mums gerą patarimą, ir tiek. Manau, kad jis išmano tuos dalykus. Beje, juk, rodos, jūs man sakėte, kad kitados jis vadovavo kažkokiai statybos, mūrijimo darbų įmonei... Jis patikimas, labai blaiviai mąstantis žmogus. Bet, žinoma, jūs pasielgsite kaip tinkamas. Aš nė žodžiu jam neprasitariau apie tą dvaro pirkimą. Norėjau pasitarti apie tai iš pradžių su jumis".

Puikiai suvokiu, kad netgi čia mano paskatos ne tokios paprastos, ne itin nekaltos. Šituos namuos, su jais, jos tokios niekad nebūna. Ir šįkart mano poelgius provokuoja dėdė. Aš noriu jį palenkti savo pusėn, įteigti jam šitai, pademonstruoti savo lojalumą... įrodyti, kad aš einu išvien su juo, kad aš toks kaip ir jis, toks, kokiu jis dedasi, nenukrypęs nuo tikrojo kelio, kad laikausi tikrų vyrų draugijos, o ne tokių kaip aš ir mano draugai, „tas tavo padėjėjas, kaip tu jį vadini", gėdingai drebinantys kinkas, ne, aš ten, kur tvirtai stovima ant abiejų kojų ir vadovaujamasi galva, gerai besilaikančia ant pečių, anot jo, patikimi, blaiviai mąstantys žmonės, darbštuoliai, kuklūs, atkakliai siekiantys savo

tikslo; ten, kur ir jis — tai man patinka — visuomet buvo, sunkiai dirbo, nes to reikėjo, juk pinigai mums nenukrito iš dangaus, argi ne taip, pone Martero? Mes juk tai žinome... Bet ak! tie jauni žmonės, jie tokie nekantrūs, jie norėtų, kad viskas kristų jiems į burną jau sukramtyta ir nereiktų nė pirštu pajudinti... Martero pritaria linksmai šypsodamasis, Martero išvien su juo, jis jo pusėje... Sėdėdamas atokiai, aš sukryžiuoju ant pilvo rankas, žiūriu į jas, linkčioju galvą, irgi šypsodamasis, viskas puiku, aš patenkintas... jie — mano kūrinys, tai, kad tie šaunūs žmonės, taip puikiai sutariantys, kalbantys viena kalba, taip susiėjo — mano darbas... išsiskyrusių tėvų vaikas, kuris galiausiai juos mato kartu, turi patirti tą patį džiugesį... visi drauge, nuo visko apsaugoti, viskas normalu... aš — su jais, panašus į juos, jų jungtis... mes suprantam viens kitą... o tie kumštelėjimai, kuriais dėdė mane apdovanoja, eidamas pro šalį,— niekis, tik pakutenimas — juk Martero čia,— tik ramūs juokeliai, nekalti paerzinimai, subrendę žmonės mėgsta taip bendrauti su jaunimu... Martero linkčioja galvą atlaidžiai šypsodamasis... „Taip, žinoma, jaunimas yra jaunimas! Gyvenimas juos pamokys... Jie išmoks, būkit ramūs..." Taip gera. Nuo to gerumo norisi pasirąžyti. Tuoj snūstelsiu prie jų, užmigsiu saldžiu vaiko miegu.

Bet tikriausiai savo troškimus aš priimu kaip realybę, aš kliedžiu... Net Martero nėra pakankamai stiprus mus sulaikyti, kai mudu susieiname su dėde.

Puikiai žinau, kad jeigu manęs čionai nebūtų, viskas būtų kitaip, tarp jų įsitvyrotų lėkšta ramybė, apie kurią svajoju, tobulas sutarimas. Martero ją įtvirtintų labai paprastai.

Aš esu jų džiaugsmo drumstėjas, katalizatorius. Kas akimirką mane virpina kažkokie nekontroliuojami jauduliai... Aš bijau, gėdijuos, drebu, aš negaliu atplėšti nuo jų žvilgsnio, tykau, norėdamas užbėgti už akių, sustabdyti tai, kas bet kurią minutę gali įsiplieksti. Mano žvilgsnis tolydžio šokinėja nuo vieno prie kito, ir aš susižavėjęs seku, kaip kad teniso turnyro žiūrovai seka kamuoliuko trajektoriją, jų žodžių kryptį; ypač dėdės

žodžių... ar jie atmuš ir šitą smūgį, trenks rikošetu Martero, ar šįkart, paleisti per smarkiai, įsmigs, pervers jį kiaurai...

Bet kad ir kaip atidžiai žiūriu, nepastebiu, kad Martero bent virpteltų ar susirauktų. Ramus, besišypsąs, nuostabiai tvirtas ir tyras, lyg niekur nieko Martero linksmai žiūri į mus ir stebi, kaip mes nesiliaudami šokame įprastinį Šv. Vito šokį...

Priglusti prie dėdės kiek įmanoma arčiau — nė žingsnio šalin, kad jis nieku gyvu nepagalvotų, jog stebiu jį iš aukšto, iš tolo, saugiai įsikūręs šalia Martero,— apsivynioti apie jį, kad jis nurimtų, pasijustų patenkintas, štai ką dabar turiu daryti ir štai ką darau: nutaisau šypseną, žiūriu pritariamai, išdidžiai linkčioju galvą, aš taip stengiuosi, jog imu didžiuotis juo, ir iš tikrųjų juo žaviuosi, beje, žavėtis yra kuo, netgi teta, kuri mus stebi visus tris tylėdama, iš lengvo pritariamai linkčioja galvą, Martero irgi pritaria, supranta: plūkėsi ligi devinto prakaito? Jis, dėdė? Dirbo visą gyvenimą? O kaipgi, žinoma, ir dar kaip! Kas to nežino? Niekad nieku nesikliaudamas... ir jam tai kuo puikiausiai pavyko... Nelengvas tikriausiai tuomet buvo jo gyvenimas... žiemą ir vasarą keldavo šeštą ryto... „Septintą aš jau būdavau statybos aikštelėje... Jūs tikriausiai prisimenate, pone Martero. Bet ne, net jūs tuomet dar buvote per jaunas, tai buvo dar prieš Milerano[16] dekretus... tuomet darbo diena truko trylika valandų. Ak! Tuomet nė kalbos nebuvo apie mokamas atostogas, visi plušėjom iš peties, nuo viršaus iki apačios, Prancūzija tuomet dar nebuvo tokia kaip dabar. Aš buvau jaunas inžinierius, ką tik baigęs neprastą, nesigiriant, Kelių inžinerijos institutą..." Aš numanau kiekvieną žodį, kurį jis pasakys, noriu jį aplenkti, nes puikiai jaučiu, kur mes sukam, bet vis dar saugau mažylytę viltį, susidomėjęs linkčioju galvą, žiūriu į jį vertinamu, pasitikėjimo kupinu žvilgsniu... ži-

[16] Tikriausiai turima galvoje dekretai, išleisti *Milerano (Millerand)*, kai jis *Valdeko Ruso* (*Waldeck Rousseau*, 1893—1902) kabinete buvo prekybos ministru — jais ketino pagerinti darbo sąlygas. 1900 m. buvo įvesta 10 valandų darbo diena.

nau, kad visuomet budri vidinė jo akis nepaleidžia manęs nė akimirką... „Taip... aš gavau gan gerą išsilavinimą, mano žinios buvo tvirtos, aš neperdedu, patikėkit..." Ne, ne, kas gi išdrįstų tuo suabejoti... Jis rūgščiai nusišypso... „Išmokau visokių „įdomių" dalykėlių..." Teta, rodos, krusteli... Vis dar santūrus Martero — jo akys krypteli į mano pusę, o gal ir ne, tikriausiai man tik pasirodė — pagarbiai pritaria: „Aš tuo neabejoju, žinau". — „Turėjau labai gerą postą, gan aukštą jaunam inžinieriui, ką tik baigusiam institutą... taigi, reikėdavo ateiti į darbą kiekvieną mielą rytą prieš skambutį darbininkams. Mane tik juokas ima iš tų jų darbininkiškų rojų, iš tų jų utopijų... Parodykit man inžinierius SSSR, kuriems reikėtų šitaip dirbti. Bet man tatai atrodė natūralu, aš mėgau savo darbą, vertinau gerai atliktą užduotį... Be to, reikia pripažinti, turėjau aistrą tyrinėjimams..." Tyrinėjimai... Pagaliau prašokom, dabar jau viskas. Beveik galima atsipūsti... dabar mes sukaliosimės palengva... „Jūs, pone Martero, tikriausiai šito nepatyrėte. Kiekvienas turi savo amatą, ar ne, kiekvienas turi savo pomėgių..." Aš vos pastebimai krusteliu, vos vos linkteliu Martero pusėn, dabar man norisi priglusti prie Martero, globoti jį, bet aš žinau, kad menkiausias krustelėjimas — ir man galas; kaip kareivis per bombardavimą turi įveikti instinktą, verčiantį jį iššokti iš duobės, kurioj buvo įsirausęs, turiu prisiversti nekrutėti: jokio solidarumo su Martero, turiu likti prisiklijavęs prie dėdės, stipriai prie jo prisispaudęs... dabar mes sukam iš kelio, mes pasileidom visu greičiu... „Ak, kai sensti, brangusis pone Martero... — aš šypsausi su užuojauta, susigraudinęs... — kai iš naujo pergalvoji visą gyvenimą... kartais man šitai atsitinka naktį, kai negaliu užmigti... peržvelgiu visą savo gyvenimą nuo pat pradžių... žinote, tas domėjimasis savo darbu, tas smalsumas galų gale buvo vienintelis svarbus dalykas mano gyvenime... visuomet ieškoti ko nors naujo, eksperimentuoti... Tik tai ir tėra svarbu... rinktis amatą, kad užsidirbtum pinigų — ne man, aš niekad nebūčiau to galėjęs, veikiau jau būčiau stipęs badu... yra tokių žmonių — ir mokytų, atkreipkit dėmesį, protingų žmonių,— jie nenustygsta

vietoje... jie keičia amatus kaip marškinius..." Martero nė nekrusteli, o dėdės mina tokia nekalta, jog aš kaip visuomet suabejoju... aš kaip visuomet noriu, nepaisant to, kas taip akivaizdu, įtikinti save, kad jis visai ne šitai turi galvoje, kad jis užmiršo, kad aš klystu... bet juk jis pats — aš nesapnuoju — man pasakojo, būtent jis, esu tuo tikras, sakė man: „Tasai šaunuolis Martero išbandė visus amatus, statybą, mūrininko darbą... Prieš dvidešimt metų buvo draudimo inspektorius, paskui tvarkėsi su elektros ar šildymo prietaisais, jau nė nebežinau, bet tai jam irgi nenusisekė... jam visuomet nenusisekdavo tai, ką pradėdavo..." Ne, jis turėtų suvokti, kad dabar laiko mus, Martero ir mane, savo gniaužtuose, mudu supančioti, surišti, mudu gulim priklausomi nuo jo malonės... „Suprantate, visų tų žmonių, negalinčių nustygti vietoj, paslaptis — per skystos blauzdos, jie nesugeba aistringai trokšti... jie tenori gerai susitvarkyti, kaip dabar sakoma, užsidirbti pinigų... O va jeigu aš, kaip Fordas, rašyčiau knygą apie sėkmės meną, tai pasakyčiau, kad sėkmės esmė — domėtis kokiu nors dalyku, vienu vieninteliu, nesvarbu kokiu, bet tuo pačiu visą gyvenimą: tuo pačiu, ir niekuo daugiau. Visąlaik kalti vis tą pačią vinį. Tik tai ir tėra svarbu. Aš visuomet sakau jaunimui: kalti tą pačią vinį... štai kur paslaptis. O pinigų visuomet atsiras — po to... daugiau negu reikia. Metų metais, dar neseniai, aš turėdavau tik du laisvus vakarus per savaitę — žmona gali paliudyti, ji gan daug man dėl to priekaištavo,— suprantat, tik du vakarus, kada galėdavau išeiti iš namų, o visus kitus sėdėdavau prie stalo prakaituodamas... aš perdarydavau kokį nors planą penkiasdešimt kartų, rinkdavau medžiagą, ieškodavau..."

Čia jo jėga. Jėga visų tokių kaip jis, jau sakiau. Jie jaučia, kad jiems nieko neatsitiks. Jie tikri, kad nebus nubausti. Jie puikiai apsaugoti. Užsiglaudę už savo žodžių. Niekam nepavyks įsikabinti į lygų jų kalbų pylimą ir užsikabaroti iki jų, kur jie tūno bailiai susigūžę ir seka mus, iš kur, apsaugoti savo pylimo, pila ant mūsų smalą, verdantį aliejų. Man darosi linksma, kai matau tetą besistengiančią, kaip kitados darydavau ir

aš, užkopti į tą pylimą ir, didžiulei mano baimei, didžiuliam mano džiaugsmui, nusigauti iki jo. Žinoma, ne iškart, tai būtų pernelyg neatsargu ir, be abejonės, pasmerkta nesėkmei, bet palūkėjus, pamažu (ta jų manija iššniukštinėti visas kerteles, kad neliktų nė šiukšlės, mėginti išnaikinti dėmes; skatinama to instinkto, tos jų pareigos, kaip jos šitai vadina, ji atlaikytų visus smūgius)... man smagu, nors drauge ir baisoka, kai su skruzdėlės, tolydžio atstatinėjančios tai, kas sugriauta, atkaklumu, ji vėl — iš pradžių klastingai, netgi nutaisiusi švelnią miną — pradeda: „Žinai, brangusis, aš vis galvoju, ar tu buvai teisus vakar su Martero..." Jis pašoka, bematant įsitempia, traukiasi... „Ką tu turi galvoj, sakydama „su Martero..." Ji žingteli į priekį: „Nežinau, gal tai tik prasimanymas, bet man buvo truputį nesmagu, aš vis galvoju, ar tu nesuklydai..." Staiga jis darosi storžieviškas: „Suklydau? Suklydau dėl Martero? Ką tu čia išsigalvoji? Ir vėl nauja istorija?" Ji spurda, traukiasi mažumą išsigandusi, tačiau pagunda pernelyg stipri... „Žinai, kai kalbėjai su Martero... tikriausiai jau užmiršai... kai kalbėjai apie žmones, nuolat keičiančius amatą..." Jis žiūri į ją nustebęs, įtūžęs... „Žmones, nuolat keičiančius amatą? Na ir kas? Koks čia ryšys?" — „Bet juk pats man sakei, kad jam nesisekė, kad jis — devyni amatai, dešimtas badas..." — „Ar aš? Aš taip sakiau? Pirmiausia, aš šito niekad nesakiau, aš nieko nežinau, nei ką jis darė, nei ko nedarė, be to, man į tai nusispjaut, aš net nepagalvoju apie šitai, ir jis taip pat..." Ji tebespurda, ir nors nepašiaušė plauko, bet vis dėlto pasivaro į priekį — ją akina pareigos jausmas, būtinybė atlikti savo misiją. „O! Dėl jo tai esu tikra, jis atkreipė dėmesį... man pasirodė, kad jis truputį susiraukė... man buvo nesmagu..." Jis juokiasi tuo savo juoku, apie kurį sakoma — ir posakis labai tikslus,— kad nuo jo kūnas pagaugais eina, jis tuoj paleis tą gailią čiurkšlę... Jis švilpteli... „Ak! Tau pasirodė... tu matei, tu... šitai matei... Jūs visuomet viską matote... viską, ko nemato niekas kitas. Tu manai, kad Martero toks kaip jūs, jautruolis... labai delikatus žmogus... Taigi, galiu tau pasakyti,— jis nieko nepamanė, nieko nepastebėjo, jis — ne

moteris, ne nervų kamuoliukas..." Ji suraukia lūpas ir abejodama linguoja galvą, jos veidas kažkoks atkaklus ir sykiu baikštus... Tuomet jis atsitiesia, įbeda į ją akis ir, kai aš jau susigūžęs laukiu, puola savo auką: „O be to, nori, kad pasakyčiau? Taigi, įsivaizduok, man nusispjaut, man nusispjaut ant jūsų Martero, ant to, ką jis galvoja ar negalvoja, ant to, ką jūs visi galvojate, niekam nevalia mane mokyti,— jis šaukia,— aš sakau žmonėms tai, kas man patinka, ir iki šiol, manau, man šitai sekės neblogai, svetimų patarimų man nereikia, pagaliau duokit man ramybę, palikit mane..." Vėdarėliai, niekingi padarai, šliaužiojantys tarp šlykščių kvapų drėgnoje tamsoje — štai kas mes esame, jinai ir aš, jo kojos persekioja mus ir traiško; šleikštus, trykštąs iš mūsų skystis jį vimdo. Jeigu Martero mus matytų, irgi susivemtų. Stotų prieš mus su juo: betgi, aišku, jis neatkreipė dėmesio... Kokios fantazijos... Ko tik žmonės neprisigalvoja... Jis būtų stojęs normaliųjų pusėn, sveikų ir stiprių žmonių pusėn, juk mes ne silpnos moterėlės, tiesa? ne nuluptaskūriai, be kompleksų, kaip teisingai apibūdino jūsų dėdė. O Martero iš tikrųjų toks. Jei ji ir matė jį „susiraukiant", tai tematė savo pačios atspindį, apgailėtiną, niekingą mūsų pačių paveikslą. Martero „nesirauko". Jam tai nebūdinga: jis niekad nedaro tų skubotų, slaptų, mažumėlę gėdingų judesių, kurių tuoj pat atsisakoma. Net ir ta manyje esanti švytuoklė, kuri išsyk ima sutartinai virpėti ir švytuoti, to nepajuto. Jei ir susijaudinu jo akivaizdoje, tai susijaudinu pats, iš jo negaudamas nė menkiausio impulso. Jo veidu nenuslenka joks šešėlis. Jis nė nevirpteli, kai stebi mus linksmai šypsodamasis. Bet žodis „stebi" čia netinka. Martero nestebi. Kaip kad stambūs jo pirštai mikliai ir meiliai kemša pypkę ar kabina jauką, taip ir jo protas kuo glaudžiausiai susilieja su žodžių kontūrais — įprastais ir raminančiais. Jam žodžiai ne tas, kas man — ne plonytės apsauginės kapsulės, gaubiančios kenksmingus gemalus, o tik kieti, pilni daiktai, išlieti vienu kartu, ir nors užsimušdamas juos atidarinėtum, pjaustytum, tirtum iki padugnių, nieko nerastum. O jei ir esama kokio nors daikto, su kuriuo galėčiau palyginti žodžius, geriamus

Martero su linksma, atlaidžia šypsena, tai tik su moneta tą akimirką, kai ji krinta į automato plyšį ir slysta toliau nubrėžtu keliu tiesia ir lygia išdroža, kad nukristų ten, kur reikia: pakanka spustelti mygtuką ir, automatui spragtelėjus, iššoks saldainių pakelis ar degtukų dėžutė... „Patikėkit manimi, reikia visąlaik kalti tą pačią vinį..." Tuose žodžiuose nėra nieko, jokio kenksmingo gemalo, jokios mirtinos bacilos, jie — paprasta nikelio moneta, kuri įkrinta į jį, nuslysta, ir aš galiu paspausti mygtuką: „Ką jūs apie tai manote, pone Martero, apie tai, ką dabar pasakė mano dėdė?" — „Ogi nieko, ką turėčiau manyti? Jūsų dėdė teisus, aš niekad apie tai nepagalvojau, aš truputėlį panašus į žmogų, apie kurį sako devyni amatai, dešimtas badas, jūs juk žinot, bet toks požiūris pasiteisina, daugeliui žmonių tai pavyko, ir visų pirma jūsų dėdei..." Beskonis maistas, nevykę saldainiai — reikia jais pasitenkinti. Kad ir kiek spaustum mygtuką, niekas kitas neiššoktų.

Aš puikiai visa tai žinau, bet privalau būti visiškai tikras, kad nieko neįvyko, kad Martero nieko nepajuto, kad tamsiausioje jo sielos kertelėje niekas nė nekrustelėjo, kad ir vėl dievai žino kodėl sudrebėjau aš pats... audros vandens stiklinėje — mano didysis pašaukimas... Neatsispyriau ir šįkart. Vos tik Martero atsistoja eiti, aš pašoku ant kojų — jaučiu, kad dėdė iškart suklūsta, uosdamas išdavystę, bet tiek jau to, dabar nebeturiu ko prarasti: „Aš einu su jumis, pone Martero, dar nevėlu, palydėsiu jus truputėlį, pasivaikščiosiu..." Dėdės akys susiaurėja: tai, ką jis nujautė, dėl ko būgštavo, kam stengėsi užkirsti kelią, sunaikinti pačioje užuomazgoje, tai, ką aš taip bijojau jam parodyti — susimokymą su Martero, prieraišumą, žavėjimąsi Martero, pagrįstą, ir jis tai puikiai žino, mudu taip gerai kits kitą pažįstame, mano priešiškumu jam,— pagaliau atsiskleidžia... Martero nekaltai sutinka... „Gerai, eime, kodėl gi ne... tik apsirenkite šiltai, kad neperšaltumėt, oras vėsus..." Dėdė linksmai spaudžia jam ranką, susitvardo priešais jį, stengiasi atrodyti geraširdis, tačiau žino viską, ko gero, net žino, kas bus, ką pamėginsiu padaryti, jis tai numato su neapykantos kupina aiškiaregyste, kuri kartais

jam būdinga: nuo neapykantos jis visada praregi... „Iki pasimatymo, pone Martero, man buvo labai malonu vėl su jumis pasimatyti, neužmirškit mūsų... netrukus vėl apsilankykit... Žinot, aš gyvenu užsidaręs, labai retai išeinu iš namų, būtinai užeikite, gera prisiminti senus laikus... Beje, neužmirškite mūsų pokalbio, prisiminkite mus, jei pasitaikys tokia proga, mes būsime jums labai dėkingi..." Jis persilenkia per turėklus... „O tu pasisaugok, nesušalk".— „Ne, ne, būkit ramūs, aš sugrįšiu po dešimties minučių, tik pramankštinsiu kojas... geriau ims miegas".

Mudu tylėdami nulipame laiptais. Aš nekantrauju, sunkiai tvardausi, norėčiau peršokti visas pakopas, iškart pasiekti tikslą, bet nežinau, kaip tai padaryti, dvejoju. Tačiau vos mums atsidūrus lauke, Martero, pats to nesuvokdamas, ištiesia man pagalbos ranką: „Ak! Tas jūsų dėdė toks keistas, su charakteriu, įdomus žmogus. Taip! Jis, matyt, mokėjo skintis kelią gyvenime, jis neįpratęs drovėtis... Nesileis skriaudžiamas..." Aš pritariu jam juokdamasis... „Ką jau ką, bet šito tai tikrai nel.. Jis ne iš tų". Tačiau, didžiam mano nusivylimui, Martero iškart nukreipia kalbą... „Ar jis vis taip pat daug dirba? Maniau, kad jau pasitraukė iš biznio... Nors tebeatrodo labai aktyvus..." Aš atsainiai pritariu, ir jis žiūri į mane truputį nustebęs: jaučiu, kad nebegalima prarasti nė akimirkos, puolu strimgalviais, rodos, šokteliu virš pragarmės... „Žinote, pone Martero, norėčiau jus paklausti..." Suklydau, kam puoliau prie jo taip tiesmukai, pernelyg iškilmingai, taip negrabiai pasidaviau polėkiui, tačiau jau per vėlu... „Kvaila jus šito klausti, bet, atvirai kalbant, mano dėdė... kokį jis jums paliko įspūdį?" — „Kokį įspūdį?" — „Na, kai pasakėte man: „jis keistas", ką jūs turėjote galvoj?.." Aš šoktelėjau aukštyn ir šiaip ne taip nusileidau kitoje bedugnės pusėje, o dabar kabinuosi į viską, ropšdamasis į kitą krantą, stengiuosi įsitverti... „Suprantat, nuo tada, kai gyvenu su juo, aš niekaip jo neperprantu ir vis dar negaliu priprasti"... — aš šliaužiu, pasikeliu ir laikausi rankomis, man po kojom — tuštuma... — „Žinote, pone Martero... — man svaigsta galva... aš noriu viską paleisti ir pulti į tą tuštumą...

pagunda, kurią tikriausiai patiria sadistas, išvydęs patiklų, tyrą ir rimtą vaiką... — Žinote, jus tai tikriausiai nustebins, pasirodys keista, bet su jumis aš būsiu atviras ir pasakysiu viską, ką galvoju... — Jis pasigręžia į mane, įdėmiai žiūri. Ramus paprastų, taurių bruožų jo veidas, rodos, surimtėja, jame žymu šioks toks susirūpinimas. Nežmoniškomis pastangomis atgaunu pusiausvyrą ir šįkart pasitraukiu tolokai nuo krašto, į saugią vietą... — „Pasakysiu viską, ką galvoju... Kartais dėdė man atrodo mizantropas, jis per griežtas žmonėms, iš pradžių jam teko patirti sunkumų, jis daug kovojo, todėl nemoka būti atlaidus... Bet iš esmės jis nepiktas, nė per nago juodymą... Jisai laukinis, bet kai jaučia kam nors prielankumą..." — Aš įsitvirtinau saugioje vietoje, patenkintas neriuos iš kailio, lydimas raminančio žvilgsnio... — „Žinote, jis labai jus myli, ne sykį man yra tai sakęs: „O, man taip patinka kalbėtis su ponu Martero". Jums reikia dažniau pas jį užsukti. Jūsų apsilankymai išeina jam į gera". Martero palenkia galvą, šypsosi, paduoda man ranką: „O! Jis jums taip sakė? Man irgi labai smagu su juo matytis, jis toks įdomus, aš mėgstu su juo kalbėtis. Jis išsaugojo jaunystės karštį. Tai labai reta. Be to, jis turi didžiulę patirtį".— „Puiku, labai gerai, iki pasimatymo, pone Martero, pasakysiu jam, kad jūs netrukus apsilankysite, jis bus patenkintas".— „Tegu ir jis mane aplanko, gali atvažiuoti automobiliu, kaip kaimynas, be jokių ceremonijų. O jei išgirsiu kalbant apie namą, prisiminsiu jį, tik dabar geros progos retai pasitaiko". Nueinu su palengvėjimu, jaučiuosi nuramintas, apsišvarinęs. Vėl įsukau į tiesų kelią. Viskas gerai. Martero atstatė pusiausvyrą nė piršto nepakrutinęs.

„Iš ko tas namas?" — droviai klausiu sėdėdamas prieš juos ant atlenkiamos sėdynės, kai trise, Martero, dėdė ir aš, važiuojame pro artimiausio priemiesčio sodelius ir namukus. Martero žiūri į mane truputį nustebęs didžiulėmis tyromis akimis. „Namas? Iš akmens... Aš taip ir aiškinau jūsų dėdei: kitaip jis šitiek nekainuotų, tikrai. Pakanka tik palyginti su bet kurio iš šitų namiūkščių kaina. Dievaž, tas namas dabar — vienas iš geriau-

sių statinių. Be jokios abejonės. Žodžiu, pamatysite, jūsiškis, na tas, apie kurį kalbu, labai jau gražus namas, tikra vila". Jaučiu, kaip dėdė mėgaujasi, iš malonumo laižosi. Jis kreipiasi į Martero: „Ak, pone Martero, jūs nė neįtariat, kaip žeidžiat mūsų jaunuoliui širdį. Juk akmuo — mūsų nekenčiamiausia medžiaga. Žmona pradės šaukti, jog tai šlykščiausia, kas galėtų būti. Jie nori, kad tai būtų senoviška: sena pilis — nors ir apgriuvusi — arba pirkelė... Svarbiausia — poezija... jūs to nežinote". Martero šypsosi ir dar labiau įsispitrija į mane nuostabos kupinu žvilgsniu... „Ką blogo jums padarė akmuo? Juk jis nėra bjaurus. Prie jo labai greit priprantama. O gyventi tokiame name — puikumėlis. Užtikrinu jus. Jis tvirtas. Niekad nesulauksi jokios bėdos. Ir nė lašo drėgmės". Aš nuraustu ir nugręžiu akis į langą. Nesąžininga versti mane šitaip mokėti už senus paklydimus. Aš sutinku, tebūnie akmuo. Aš jo laukiu. Tegu jis žvilga saulėje visais savo geltoniais ir aukso smiltelėmis. Tegu porcelianinė katė išriečia nugarą ant stogo arba ištiesia uodegą apvalios vejos vidury, tegu karpyti buksmedžiai būna paukščiais ir tegu dvi papūgos, išraižytos priešingose langinėse, spokso viena į kitą. Man nieko kito ir nereikia. Tačiau kai automobilis sustoja, aš nustembu: „Jau?" Man išsprūdo. Gal tai noras suerzinti dėdę ar negebėjimas visiškai atsikratyti to personažo, kurį jis verčia mane vaidinti, o gal pareigos jausmas: juk aš čia atvykau ne tik patenkinti savo norų, bet ir kaip tetos emisaras, kurį ji atsiuntė kaip stebėtoją: „Vila prie pat Paryžiaus... Nieko sau fantazijos... Aš nevažiuosiu ten, net jei man siūlytų viso pasaulio auksą. Bet jūs važiuokite, prašau. Papasakosite, kaip tai atrodo. Jūsų dėdei kartais užeina. Jis sugebėtų ją nupirkti". Lipdamas iš automobilio ir dar neatitraukęs rankos nuo atvirų jo durų, Martero atsigręžia ir rūsčiai mane nužvelgia: „O reikėtų susitarti. Jūsų dėdė man sakė, kad jis norėtų patogaus susisiekimo su Paryžiumi, kitaip nebūčiau jums nė užsiminęs apie šitą namą. Čia lygiai dvidešimt penkios minutės kelio nuo Sen Lazaro stoties. Namo savininkas kasdien važinėja į Paryžių. Ir sykiu — visiškas kaimas, čia labai graži vieta..." Dėdė

uždeda jam ranką ant peties... „Nagi žinoma, žinoma. Jums nebūtina man aiškinti. Nepakenčiu nuošalių vietų. Neturiu jokio noro pasilaidoti kokiam užkampy. Reikia, kad būtų visai arti. Mes neturim šimto automobilių". Visi trys žingsniuojame į priekį (aš — vidury) ilgu žvirgždo taku, po nedidukėmis vijoklinių rožių arkomis. Užlipame cementiniais terasos laipteliais. Aš mažumą atsilieku. Atsigręžiu. Oras labai gražus. Pirmoji pirmųjų pavasario dienų saulė. Violetiniai, geltoni, balti raktažolių guotai nekaltai glaudžiasi prie cementinio terasos krašto. Ties rauplėta tvora švelniais rausvais žiedlapiais ryškiai išsiskiria Japonijos vyšnia. Tasai įstumtas į narvą, už pasaitėlio pririštas pavasaris kažkoks sykiu raminantis ir jaudinantis. Mielai čia pasilikčiau. Atsisėsčiau ant to suolo priešais namą. Klausyčiausi drovaus paukščių čiepsėjimo... Dėdė nekantrauja: „Ką tu darai? Ieškai gražių vaizdų? Geriau ateik čia pasižiūrėti: čia įdomu. Jis iš tikrųjų labai gerai išsilaikęs. Neįkištum net elektros jungiklio. Nebus jokių staigmenų. Martero man sako, kad reiktų tik nedidelio remonto, keleto smulkmenų: pakeisti stogo plokštes, lietvamzdį, galbūt dar apmušalus. Ir viskas. O pažiūrėk į kambarius: juose šviesu, linksma, ne taip, kaip jūsų supelijusiuose užkampiuose. Ateik pažiūrėti vonios. Visur karštas vanduo. Visas namas kūrenamas mazutu. Eime patikrinsim instaliaciją: jie sako, kad ji nuostabi". Mes užtrunkam didžiuliam ir švariam, gerai apšviestame rūsyje, apžiūrime šildiklį, skaitome ant rankenėlių užrašus: iš tikro maga jas pasukti; tai nuostabi sistema, net vaikas galėtų ją įjungti. Per dešimtį minučių įšyla visas namas. Martero, stipriausias iš mūsų, pirmasis puola prie tų nuostabių dalykų. Laikas grįžti. Išėję randam jį mūsų belaukiantį prie automobilio su namo savininku. „Na ir ką jūs apie tai manote?" Dėdė stengiasi paslėpti savo pasitenkinimą, jaudulį: „Atrodo neblogai. Reikia pamąstyti. Pažiūrėsim". Žinau, jeigu jis klausytų savęs, iškart sudarytų sandėrį; jam varo siaubą dvejonės, atidėliojimai, jis nekantrauja kaip vaikas, pamatęs naują žaislą. Prisipažinsiu, valandėlę aš irgi persiimu jo nekantra, jo jauduliu. Tik štai kas — nei jis, nei aš nepamirštame, kad dar yra teta.

Šaižus balsas, koks nors šūksnis, durų trinktelėjimas beveik visuomet pranašauja tokį tylėjimą. Tylėjimas — paveikiausias metodas, ryškiausia iš visų tų procedūrų, kurias jinai naudoja, norėdama jį išdresuoti. Ir jis puikiausiai žino, kai trukteli išeidamas duris taip, kad jos trinkteltų kiek tik įmanoma garsiau (bet tuo metu nieks nesugebėtų sukliudyti jam smogti šitą smūgį, kurio ji laukia įtempusi visus nervus), jis žino, kad ji būtinai nubaus jį, tik šaltakraujiškai atidėlioja tą malonumą, kaip daro sadistai.

Tik šitaip, tik tokio nepalenkiamo ryžto, didžiulės begalinės kantrybės, milžiniškų nepaliaujamų pastangų kaina jai truputį pavyko, anot jos, išmokyti jį elgtis: dabar jis moka stovėdamas už jos kėdės palaukti, kol ji ateis ir atsisės prie stalo; atsiprašyti, kai valgant jį pakviečia prie telefono, ir man visuomet darosi truputį jo gaila, kai su protingo šuns, perrengtos beždžionės mina jisai pasigręžia jos pusėn ir dėdamas servetėlę sako: „Atsiprašau". Sykį jau įvesto tylėjimo režimo laikomasi griežtai ir nenumaldomai, kaip gerai sutvarkytame kalėjime. Jo trukmę kaltajam ji nustato pagal padarytos klaidos dydį ir pagal pastebėtus jo kančios bei atgailos požymius.

Nedaugelis žmonių gali ilgai tverti tą kankinimą tylėjimu. Kai kurie, jam užtrukus, nebepajėgdami jo iškęsti, jausdami nebeturį ko prarasti, apimti neviltingo poreikio susinaikinti arba statydami ant kortos viską ir taip tikėdamiesi priversią ją išeiti iš kantrybės, sukelia kokią baisią sceną, daužo brangius daiktus, trypia kojom, šaukia. O jis, ilgų treniruočių užgrūdintas, dažniausiai pasiduoda: įglunda į tą tylėjimą, tarsi koks senas recidyvistas, kuris vos tik vėl patupdytas į kalėjimą ilgai nelaukdamas griebiasi senų įpročių. Beje, iš pradžių jis ir pats neturi nė menkiausio noro kalbėti — teeinie visi jie po velnių, jam iš tikrųjų jau visko per akis — jis gromuliuoja savo įtūžį. Prie stalo, kai jos metodas pasiekia kulminaciją, paniuręs, prisimerkęs, suraukęs lūpas ir nutaisęs tą mums gerai pažįstamą miną, jis valgo priešais ją tylėdamas, nukoręs nosį virš lėkštės, tarpais kilsteldamas galvą ir pažvelgdamas priešais save

skvarbiu, nuožmiu žvilgsniu. Jų duktė ir aš, patekę tarp jo žvilgsnio ir ledinio, išdidaus jos žvilgsnio, dedamės nekaltai, nerūpestingai išdykaują. Mūsų žaidimui tokiais atvejais stinga natūralumo. Tokiomis sunkiomis aplinkybėmis mes esame prastoki aktoriai. Be abejo, mūsų, patyrusių žinovų, dėmesį pernelyg traukia išradingos ir išmoningos jų kovos peripetijos. Tarp jų veikia kompensacijų sistema — kaip tarp susisiekiančių indų. Kai viename skysčio lygis krinta, iškart matai jį kylant kitame. Jei jis atrodo prislėgtas, jinai bematant pratrūksta linksmybe, tampa guvi, plepa su mumis, puikuojasi. Jis niūrsta vis labiau, kilsteli galvą nuo lėkštės tik tam, kad kimiu balsu, trumpai drūtai paprašytų mus, dukterį ar mane, paduoti jam garstyčių arba duonos, ypač kai ji stovi prie jos ir jis paprastai turėtų kreiptis į ją. O kartais — tačiau labai retai, nes tokiais atvejais iš jų dviejų jis būna kur kas silpnesnis — jis įžengia muistydamasis į valgomąjį, trina delnus, žnybteli man į ranką: „Ak vaikai, koks oras! Aš dusyk įstrigau. Vos neapsivertėm ant Grenelio tilto". Jos veidas kaipmat sustingsta: kairysis antakis pakyla ir išsilenkia, ji tampa panaši į nuožmų indėną. Griebiasi ryžtingų priemonių, paleidžia į darbą tai, ką aš vadinu jos pompos sistema: jos tylėjimas darosi slogesnis, sunkesnis, jis vis stipriau traukia mus į savo pusę, įkvepia mūsų žodžius, mūsų žodžiai valandėlę sklando tarp mūsų visiškai tuščiaviduriai, netvarūs, pasūkuriuoja akimirką ir, pagauti jos tylėjimo, nukrypę nuo kelio, nepasiekę tikslo, atsitrenkia į ją ir subliūkšta nelyginant beformė srovelė. Ji puikiai šitai mato ir energingai mėgaujasi bergždžiomis mūsų pastangomis. Mes pamažu prarandam drąsą, mūsų balsai aidi vis dirbtiniau. O žodžiai, vis trapesni, vis lengvesni, iškart susivelia, mes jų beveik negirdime. Galiausiai nutylam. Tuščioje vietoje lieka tvyroti tik jos tylėjimas, išdrikęs visur, išstūmęs viską. Tuomet, po valandėlės, jau pasimėgavusi savo pergale (rodos, girdžiu, kaip ji patenkinta atsidūsta, pergalingai sušunka, kai mes liaujamės žaidę), jau pasimėgavus savimi, ji puola muistytis: mudu su dukteria už sąmokslą su juo ištremiami, bet, vos įėjus kuriai nors iš kambarinių, ji

tuoj pradeda šypsotis, girti ją: „Šįsyk jūsų vynas puikiai išlaikytas, iš tikrųjų nuostabiai, sveikinu, jūs tapote tikru vynininku". Kambarinė, nors puikiai, kaip ir mes, suvokdama šitą subtilią strategiją, nesugeba jai atsispirti, kaip visuomet nesugebi atsilaikyti prieš pačius šiurkščiausius komplimentus. Sužavėta ji nurausta. Kambarinės labai dažnai mus gelbsti iš padėties. Tomis nepaprastai sunkiomis valandėlėmis, kai visi keturi tylime, jos mums suteikia galimybę atsipalaiduoti, kvėptelti grynо oro, priverčia mus stengtis išsaugoti padorumą. Kai viena iš jų įeina, iškart puolame ją kalbinti... Ypač teta: tai vienas jos rūpesčių — ir viena jos silpnybių — elgtis taip, kad tarnai nieko nepastebėtų; tai jos pažeidžiama vieta, kuria jis, išvestas iš kantrybės, kartais pasinaudoja: kai abu žino, kad gali būti išgirsti, jis ima kelti balsą, norėdamas ją suvaržyti, išgąsdinti ir, tvyrant nepakeliamo pažeminimo grėsmei, priversti ją bent valandėlei nusileisti.

Šįkart ji ilgai nepasiduoda. Pastatyta suma verta to vargo: tasai siaubingas priemiesčio namas, kurį jis spyriojasi pirkti, be to — ir tai svarbiausia — būtina griežtai nubausti jį už įtūžio protrūkį, už šiurkštumą: nuo jo riksmų skambėjo visas namas.

O jis, pasibaigus įprastinei pradžios fazei,— po grėslaus tylėjimo, tūžmingų žvilgsnių, gaižių pastabų, skirtų savo dukrai ir man, nors iš tikrųjų taikomų (visi tai žinom) jai,— aiškiai silpsta. Akivaizdu, jog jau kuris laikas jis mėgina susitaikyti: pastarosiomis dienomis droviai, graudžiai stengėsi iš tolo įsijungti į tą pokalbį, kurį ji pradėdavo su mumis kiekvienąsyk, kai susitikdavom prie stalo, darydamasi juo linksmesnė, žvitresnė, juo labiau smuko jo lygis. Dabar (ji tai žinojo) ji galėjo leisti sau ką norėjo: jis jau atbuko, liko bedantis; nė nemirkteldamas, kupinas savotiško švelnumo, paslėpto ilgesio, klausėsi kvailiausių paistalynių, kuriose atsiskleisdavo gėdingiausi jos moteriškumo, lengvabūdiško puikumo požymiai, paprastai varydavę jį į pasiutimą.

Ji dievina tą nuostabią akimirką, kai jaučiasi atlyginta už būdo stiprybę, už ištvermę... štai ką reiškia

atsilaikyti... Kaip kitados, kai jis ateidavo pas jos tėvus, toks gan drovus vyriškis, sėdėdavęs tarp žymių asmenų ir nesiliaudavęs stebėti ją iš tolo, nors to ir neparodydamas, tačiau ji jausdavo, jai atrodydavo, jog nematomos iš jo besidriekiančios gijos ją pakylėdavo, valdydavo jos judesius, šokdindavo ją, lanksčią ir lengvutę,— tokią ožkelę,— ant terasos laiptų, versdavo juokiantis purtyti garbanotą galvą, žaisti su seserimis slėpynių,— ją, tokią laisvą, nepagaunamą, tokį drugelį, žaltvykslę... o štai dabar, kai išdriekė tarp savęs ir jo plačias neperžengiamas savo tylėjimo erdves, ji vėl pajuto, net nežiūrėdama į jį, jo žvilgsnį: panašus į dulkiną lapiją, nuplautą audros atneštos liūties, jis vėl tapo gaivus kaip ir anksčiau. Kaip kitados ją kėlė aukštyn nematomos gijos: ji lenkė garbanotą galvą prie dukters, juokėsi tokiu jaunatvišku juoku — draugė, vyresnioji sesuo... juk visi taip kalbėjo... ir ji dar kur kas žavesnė, toks paukštelis, bitutė, skrajojanti tarp žiedų, renkanti medų... „Jeigu būtum mačiusi, mieloji, tuos languotus švarkelius iš vilnos pas Žaką Bareli... miela pažiūrėti... Bet kaina..." Jautei, kaip jis trypčioja iš nekantrumo vietoje, jam norėjosi ištrūkti, bėgti prie jos, ištiesti rankas... „Ką reiškia kaina? Argi tai svarbu? Tiesiog juokinga. Nusipirkit. Aš jums dovanoju juos. Nusipirkite kelis, jeigu jie tokie gražūs". Būdavo graudu žiūrėti, kaip jis stengiasi, baikščiai prisiartina, suka galvą, kaip čia prie jos prisigretinus,— jos tvirtai laikė jį atstu,— kaip žiūri į dukrą... „Bareli dabar labai madingas, tiesa? Jis daro gražius daiktus? Tau jie patinka?" Sutrikusi duktė sumurma: „O! Žinoma, taip...", tuo tarpu ledinis, nustebęs motinos žvilgsnis negailestingai priverčia jį atsitraukti.

Regis, aš puikiai perpratau jų slaptą kodą, įsigudrinau suprasti tikrą jų poelgių prasmę, tad niekad nepasitikiu išoriniais jų manevrais. Perdėtas nepatiklumas, matyt, kartais mane suklaidina. Tas staigus jo nuotaikos pasikeitimas šiandien, seno, prislėgto žmogaus, visų palikto Samsono mina, kurią jis ūmai nutaisė po to, kai droviai siūlė taikytis kelias dienas pagret ir buvo kiekvienąsyk atstumtas, man rodos, tėra naujas būdas — nes

visi kiti nepavyko — išmušti ją iš jos pozicijų. Man netgi rodos, jog tai būdas, kurį aš jau mačiau jį taikant nebepamenu kokia proga. Švelniai kandžios pastabos, kurias ji svaido jam per mūsų galvas, dirbtinė nerūpestinga jos nuotaika ir juokas, vos vos palietę jį, lieka tarsi nepastebėti: jis didžiulis, sustingęs, storaodis gyvulys. Storaodis gyvis sunkiais užkritusiais vokais, tauriomis raukšlėmis. Jis tapšnoja pirštais per stalą, įbedęs į jį akis, nesiklausydamas mūsų plepalų, galvodamas apie kažką kita. Jaučiu, kad ir ji, mažumą nustebusi, jį tyrinėja — nepatikliai ir vis dėlto truputį sunerimusi. Galiausiai per desertą staiga mus pertraukdamas, šluote nušluodamas tuščias mūsų šnekas, jis pasilenkia prie dukters ir prie manęs: „Klausykit, vaikai. Man reikia su jumis pasikalbėti. Turiu šiokių tokių nemalonumų. Nieko ypatingo... (būtent tai, ko reikia jai sugundyti, blaivus, santūrus tonas, vyriškas noras patausoti ją, pigiai nesinaudoti padėtim)... tačiau man reikia keliom dienom išvykti. Manau, viskas susitvarkys, tik turiu pats ten nuvykti. Taigi, dukryčiuk, noriu tavęs paprašyti šiokios tokios paslaugos. Tu lengvai suprasi, koks tai reikalas".

Aš bematant įžvelgiu gudrybę... Jų duktė — jo galingiausias ginklas, ta derva, tas verdantis aliejus, kurį, šnypščiantį neapykanta, jis išpila ant priešo,— dabar jau tapo jo balta vėliava... Jų duktė, suteikianti tam „jūs" griaunamos jėgos... „Ak! Jūs nieko naujo nepasakote... O! Jūs! Jūs visuomet visko prisigalvojate... Jums tiktai tas terūpi: visokie niekai..." Jų duktė — būtinas elementas jo sieros rūgšties gamybai... Suvienodintos, sumenkintos, apklijuotos etiketėmis, susigėdusios ir raustančios dėl savo keisto nuogumo, bevardės vergės, prirakintos viena prie kitos, galvijai, netvarkingai vedami į turgų; jos taip skiriasi nuo jo savo panašumu, bejėgyste, kvailumu, kaip gyvulys skiriasi nuo žmogaus...

Tegu jie šaipos iš manęs, jei nori, tačiau tas „jūs" — jis tai suvokia iškart, net nespėjęs pagalvoti, ir mes visi tai suvokiame,— tas „jūs" reiškia va šitai ir kur kas daugiau: „Jūs", niekingi gyvuliai, bendrauti su jumis — didžiulė gėda, jumyse sukaupta visa žmonių kvailybė,

„jūs" — visos nuolaidos, kurios jam buvo primestos, „jūs" — visos kliūtys, visi pančiai, sutrukdę jam iškilti, nešvarumai, suteršę sielą, sunaikinę jaunatvišką gaivumą, įkarštį, paskatinę užmiršt svajas, kurias kitados, kai buvo dvidešimties metų, apimtas beprotybės, džiaugsmo — to vienintelio, to tikro džiaugsmo — jisai svajojo, kai žingsniuodavo dainuodamas pats vienas po žvaigždėtu dangumi, su kuprine, kai miegodavo šiene, pasaulio šeimininkas, bardas, pranašas, užkariautojas... Tas „jūs" joms visa tai pasako. Tas „jūs" žymi akimirkas, kai jis vis dėlto susigriebia, atstumia jas, kad truputėlį atsipūstų, nurodo joms jų vietą — kartais jos per toli nužengia,— priverčia jas atsisakyti familiarumo. Visa tai mes sužinome — ne *in so many words*[17], aišku, o kur kas greitesniu, subtilesniu, sudėtingesniu ir akivaizdesniu būdu. Sėdėdami visi keturi susikaupę prie stalo mes sužinome dar ir kitų dalykų: patikli, švelni, beveik nuolanki jo veido išraiška, tos minkštos intonacijos, kai ištaria, tarytum puoselėdamas, tarytum glamonėdamas tuos žodžius liežuviu bei gomuriu: „dukryčiuk, dukra", tas „jūs" suteikia jiems visą jų prasmę, reljefą, tampa jų fonu. Išryškėja tos akimirkos švelnumas. Tasai „jūs" suteikia švelniai, vangokai tų žodžių melodijai tragišką akompanimentą — sunkų ir šiurkštų. Arba, jeigu pasinaudosime kitu palyginimu, tas „jūs" — tai paslėpta raidė, parašyta simpatiniu rašalu po taip švelniai ištęstu žodžiu „dukruže". O tokie kaip mes ekspertai ją bematant išryškiname — didžiulę, viską užklojančią; iš čia tikriausiai tas mūsų varžymasis, lengvutis pasibjaurėjimas, tas mano jau minėtas, iškart mus apimantis noras pykčio protrūkių metu nustumti jį šalin, sudrausti...

Jis persilenkia per stalą degančiomis švelnumu akimis... „Klausyk, dukryčiuk, klausyk įdėmiai ir viską suprasi..." Ji nurausta, šypsosi iškreipta šypsenėle, viena iš tų substancijų, iš kurių sudarytas tasai „jūs", iškart atsiskiria nuo jos lengvučiais burbuliukais, pakyla į orą... „O! Tu juk žinai, jei tai sudėtinga... kokie finansiniai klausimai... tai aš niekad jų neišmanydavau..." Jis ne-

[17] Būtent tais žodžiais, aiškiai, nedviprasmiškai *(angl.)*.

kantriai mosteli ranka, norėdamas ją suturėti. Ji kliudo jo manevrui. Ji tuoj pradės kaišioti pagalius jam į ratus. Erzinanti, aptingusi, vangi, nesugebanti mikliai išsisukti, žaibu išsilaisvinti iš tos formos, iš tos komiškos kaukės, į kurią jis pats,— bet tai juk būdavo tik šiaip žaidimas, užgaidos, trumpalaikiai susierzinimai, kai jis įnikdavo ją drausminti: „Ką tu čia supranti? Ką tu čia išmanai? Tu tik kartoji tai, ką tauzija kiti... Tu perskaitei šitai *Vogue?*" — į kurią pats ją įgrūdo... Dabar ji tyčia stengiasi viską išpūsti, pasirodyti kvailesnė, negu yra iš tikrųjų, kad atsikeršytų, kad jį paniekintų, kad jam primintų tai, ką jis nori užmiršti, ištrinti iš atminties... Tačiau netrukus motina, jis tai pajunta kaip ir aš,— nė vienas bet kurio iš mūsų judesys nelieka čia nepastebėtas tuojau pat — susiskaido, susidvejina, pasistumia į priekį, prie jo, prie manęs, kad geriau įžiūrėtų pavojų, matytų jį iš priekio... Ji nori pamatyti šitai mūsų akimis (savo akimis jinai nepamatytų dabartinės dukters veido išraiškos — be mūsų, ji nematytų nieko, o jeigu net ir pamatytų, tai neatkreiptų dėmesio, nesuteiktų jokios reikšmės, apskritai jai nusispjaut į tai: ryšys tarp dukters ir jos per daug stiprus, jos perdėm neatskiriamos viena nuo kitos... Ji pradeda kalbėti man apie savo dukrą, skųstis, tik norėdama bent kiek prasiblaškyti, pasilinksminti, pasikutenti, pasikasyti, pasierzinti, mažumą pasitrinti į mane, kad nuraminčiau ją, kad pasakyčiau, jog viskas taip, kaip turi būti... ji iškart šokteli atgal, vos tik aš negrabiai jai pritariu... ir tuomet jodvi iškart sudaro bloką prieš mane: dvi dalys vėl sulydytos į vieną)... Norėdama užbėgti už akių pavojui, motina iškart persimeta mūsų pusėn, pereina į priešo stovyklą ir regi mūsų akimis tai, ką regim mes: kvailutę pamaivą, veidmainę... ji nori įsiterpti, mudu tai jaučiam, papučia plunksnas, pagyvėja, ji norėtų apginti dukrą, priversti ją pasitempti, kaip tą prizų dalijimo dieną, kai neramiu žvilgsniu nužiūrinėjo ją prieš jai užlipant į pakylą deklamuoti eilėraščio (tasai jų žvilgsnis tokiomis akimirkomis itin judrus, naršus, paskui ūmai sustingstantis, drėgnas, žvilgantis — nežinau, kas galėtų jam prilygti įtampa, nebent tik tykančio iš pasalų šuns

žvilgsnis), kai tyrinėjo ją nuo galvos iki kojų, letenos grybštelėjimu pataisė plaukų sruogą, išlygino raukšlę... Kiek kartų matydavau, kaip nuožmiai jisai džiūgavo sukurstęs, uždegęs tą josios jaudulį, kaip jausdamas ją su virpuliu sekant tą paniekinamą, priešišką, kupiną neapykantos žvilgsnį, kuriuo jisai nužvelgdavo jųdviejų dukrą, mėgaudamasis tuo, kad dar gali padidinti, vos spėjęs įsitikinti, jog jinai stebi jį, tą priešiškumą, neapykantą bei panieką, kai tik duktė pradėdavo maivytis... „Haifongas, kur jis? Kinijoje ar Japonijoje? S.F.I.O.[18] — kas tai per daiktas?" ar paprasčiausiai padarydavo tą erzinamą judesį — tai buvo tikas, manija,— atsargiai palygindavo apvalainais pirštais plaukų kuodelį, susuktą ant sprando... „Nieko sau rezultatas... gali didžiuotis... tau pavyko..." — bylojo jai piktdžiugiškas jo žvilgsnis... Dabar jis jau galėtų būti patenkintas: į priešą pataikyta, jis apleidžia pozicijas, tačiau tai anaiptol ne tas priešo pralaimėjimas, kurio jis geidžia, jis puikiai žino, kad šis atsikeršys, jis siekia ne tokios pergalės, jis geidžia taikos, kurios sutartyje būtų minimas atleidimas, užmarštis... „Na jau, dukra, ką tu šneki, tiesiog juokinga... Suprasi kuo puikiausiai... tu gali šitai suprasti kaip ir aš, tik reikia truputėlio geros valios". Jis atsigręžia į mane: „Žinai, jei tik mūsų mažylė panorėtų... visi būtų nustebinti... tiesiog apstulbau, kai priverčiau ją mokytis algebros... kai tik malonėdavo pasivarginti, viską suprasdavo iš pusės žodžio. Beje, turi iš ko... Yra gyvas mano motinos portretas... Kai va šitaip suraukia antakius — kaip iš akies lupta mano motina. O jūsų senelė puikiai viską išmanė, patikėkit manimi. Po tėvo mirties ji pati viena tvarkė jo reikalus: mažulytė moteriškaitė, va šitokia. Ji mus išaugino. Beje, kol buvo gyvas, tėvas tardavosi su ja dėl visko. Šiais laikais tokių kaip ji moterų netrūksta, esu sutikęs biznyje tiesiog stulbinančių, tikrų vadovų. O tu, dukra, jei tik panorėtum, jei rastųsi būtinybė, neabejoju, kad mokėtum kuo puikiausiai suktis..." Jis nutrina, nulupa storą lako sluoksnį, purvą,

[18] Sutrumpinimas, reiškiantis: *Section Française de l'Internationale ouvrière* (Darbininkų Internacionalo prancūzų skyrius).

tamsų glaistą... ir išnyra paveikslas, nutapytas gyvomis spalvomis, skruostai parausta, akys sužvilga... jo kūnas, jo kraujas, jo ateities viltis... kam gi dirbame, kam gi statome, jei ne savo vaikams, jis žiūri į ją... spindinti jaunystė... gudri žmonos šypsena, tas gyvas žvilgsnis... kiek kartų jam buvo sakyta: jūsų duktė atrodo protinga, tačiau savo vaikams esi toks reiklus, niekad jais nepasitiki, o jiems taip reikia... trupučio paramos, švelnumo, ir jie išsiskleistų... „Klausyk, dukra, tuojau tau paaiškinsiu... — Dabar jis nusuka nuo jos akis ir įbeda tiesiai prieš save: skvarbus, tikslus žvilgsnis, persmeigiąs per patį vidurį tą nematomą daiktą, į kurį yra nutaikytas, rimtas ir aiškus žvilgsnis; jo balse nelieka nieko minkšto, išnyko bet koks „jūs" pėdsakas; klausomės jo atidžiai; gerbiame jo aiškų protą, jo vyriškumą — visuomet paveikų, energingą, greitą rimtais momentais, todėl jis mus ir žavi, jis tai žino... — klausyk, tai labai paprasta... štai kur visa esmė... aš turiu šiokių tokių nemalonumų su finansais... nieko rimto... viskas susitvarkys... bet man reikia išvažiuoti keliom dienom, o čia turiu šiokią tokią pinigų sumą, dėl kurios jaučiuosi nejaukiai prieš mokesčių rinkėjus... norėčiau ją naudingai investuoti... galvoju apie tave, apie tavo ateitį... bet nenorėčiau, supranti, kad mokesčių inspektorius įkištų čionai savo nosį, jis ir taip nulupa nuo mūsų devynis kailius, jeigu taip bus ir toliau, tai neapsimokės dirbti... taigi, jaunuoli, aš ją patikėsiu tau... — Jis pasigręžia į mane... — Judu abu nueisite pas Martero — gali netgi nueit viena, jei nori, tačiau geriau būtų, jeigu nueitumėt kartu,— ir nunešite jam tuos pinigus. Aš jau kalbėjau su juo apie tai, jis viską žino, tu jam pasakysi: „Štai, mano tėvas nori pirkti tą namą... — tarytum norėdamas mus sustabdyti jis mosteli ranka... — ne tam, kad ten gyvenčiau, visai ne, man nusispjaut į tą namą, paprasčiausiai svarbu investuoti pinigus, tikriausiai greit aš perparduosiu jį, bet tam kartui — tai puikus pinigų investavimas. Martero — jūs mane suprantate — jį įsigis savo vardu už pinigus, kuriuos jam perduosi — aš jau kalbėjau su juo apie tai, jisai sutinka: jam tai nesudaro jokių keblumų; jis lengvai galės dėl

jų pasiteisinti prieš mokesčių rinkėjus... o aš, šiuo metu man būtų itin nepatogu juos deklaruoti. Taigi tu supratai mane, dukryčiuk... nueik pas jį šiandien pat... aš pasikliauju tavim..." Motina žiūri į ją prasižiojus, švytinčiomis akimis... ji susitvardo, kad nepultų atsakyti už ją... Na žinoma, žinoma, ji nueis, ji tokia šauni mergaitė, tokia rimta, pasiaukojanti, sunkiais momentais galima ja pasikliauti, nors ir atrodo išlepinta... Tokia tvirta, patikima, kaip ir ji pati... Žaidimų, įkandimų, juokingų aikščių kaip nebūta; visi trys susijungė į vieną bloką; pasaulyje nerasi nieko tvirčiau už tai, kas paženklinta šitiekos metų antspaudu; visa kita — niekai, dulkės, viskas jau nušluota, mes kvėpuojam išgrynintu, gaivinančiu oru, jis jaučia tą — tokį nuostabų — sunkių akimirkų jaudulį... taip buvo ir prieš keletą metų, kai jam atrodė, kad jis jau galutinai sužlugdytas... staiga toji šiluma, tasai švelnumas... ji priėmė šitai labai narsiai, ji tikra draugė, ji iš tikrųjų nuostabi, ji palaikė jį, padrąsino... jie gėrė kavą virtuvėje, ji privertė jį nusijuokti, tas žmogeliukų gyvenimas iš tikrųjų juokingas, ji buvo tokia gyva, veikli, kone švelni, jie pasijuto laimingi... ir dabar, kai ji tylėdama jam pritaria, jis vėl pajunta tą pačią plūstančią iš jos srovę, jį palaikančią, nešančią... jie dar nesikalba, tačiau jis žino, kad tie pykčiai baigėsi, jinai iš lengvo pritaria jam galvos linktelėjimu, dukterį padrąsina žvilgsniu, kai švelnumo kupinu ramiu, tvirtu balsu, keliančiu pagarbą, jai sako: „Vadinasi, tu supratai mane? Aš tuoj paduosiu tau tą paketą, o pats lekiu į Briuselio traukinį, turiu krūvą darbų. Geriau būtų, kad nuneštum jį šįvakar, man būtų ramiau".— „Na, žinoma, aš ten nueisiu šiandien". Ji žiūri į mane: „Eisi su manim? Man bus malonu pamatyti poną Martero, jisai toks mielas. Aš tiesiog dievinu jį..." ji ima skleistis, nusipurto stingulį po tuo švelnumo kupinu tėvų žvilgsniu... Motina, jausdama, kad dabar jodvi gali įsidūkti, atsipalaiduoti, žiūri į ją apimta kvaitulio, ekstazės, trykštančių dėl motiniškų jausmų, motiniško išdidumo pertekliaus... ir aš toks patenkintas, jog klausausi susigraudinęs... tokia jaunutė, tokia naivi ir gaivi mergina — gan jaudinantis reginys... „Na, juk iš

tikrųjų aš pasakiau tikrą teisybę, ar ne, mama, ponas Martero tiesiog nuostabus..." Motina žiūri į ją šypsodamasi, linkčioja galvą, ir tatai reiškia: kvailelė... Tik paklausykit, ką ji tauškia... Padrąsinta duktė išdykėliškai mojuoja pirštu: „Aš jį dievinu, aš dievinu poną Martero..." Valandėlę išsigąstu — ji vis dėlto per toli eina,— kad viskas, visa ta išmoninga konstrukcija nesubliūkštų, rodos, kažkas sujuda tėvo veide, tarytum perbėga koks šešėlis, bet ne, ką aš čia prasimaniau, ne, jokiu būdu, jis klausosi, jis švelniai žiūri į žmoną, kuri linguoja galvą tarsi melomanas, mušantis mėgstamos melodijos ritmą... „Na, tu tik paklausyk, mamyte, ar nesutinki su manim, sakyk atvirai..." Motinos akys ją ryte ryja... argi ji ne graži, ne miela, ar ne beprotiškai žavi... ta jos šypsena, tos duobutės, atsirandančios, kai jai užeina gera nuotaika... tėvas juokiasi: „Žavusis Martero, ak, jis labai nustebtų, jei išgirstų, ką tu šneki, jis, rodos, nesijaučia don Žuanu... Na, bet jeigu tu juo taip žaviesi, tuo geriau, nueisi pas jį šiandien... nežinau, ar jis jau toks Apolonas, tačiau, šiaip ar taip — labai šaunus vyras, juo galima pasitikėti". Jis laimėjo pergalę, tvirtovė pasiduoda, matyti, kaip virš įtvirtinimų kyla balta vėliava. Žmona atsistoja: „Eime, mažyle, nieko neužmiršk, prisimink, ką tau pasakė tėvas, ir svarbiausia — nepamesk pinigų". Paskui kreipiasi į mane: „Manau, vis dėlto būtų geriau, jeigu ir jūs eitumėt kartu..."

Baigta. Tuoj bus pasirašyta galutinė taika. Beliko tik formalumai. Reikia pasirinkti tinkamą momentą. Prieš mus jie varžosi, bet vos mums išėjus pradės kalbėtis lyg niekur nieko, iš pradžių mažumėlę įsitempę, ne visai tvirtu balsu (jie niekad nesiaiškina santykių: jis nepakenčia tų aiškinimųsi, tų graudinimųsi, ir jau seniai ji buvo priversta atsisakyti tenkinti tą jausmingumo poreikį, kurį nuo pat pradžių — išskyrus itin retus atvejus — jisai negailestingai užgniaužė. O vis dėlto juk būtent tai — sakydavo ji man dažnokai — ir yra žmogiški santykiai... negi negalima atvirai prisipažinti savo klaidų, išsikalbėti, kaip daro civilizuoti, kultūringi žmonės?.. būtent to jam labiausiai ir stigo, „bet jam tai kaip kinų raštas, o būtent šitai, patikėkit manimi ir įsidėmėkite

ateičiai, moteris sunkiausiai atleidžia...", bet pagaliau tai pasidarė įpročiu; vis tiek bus nuostabu pasijusti vėl atgimus, apsišvarinus tarsi po ilgo nebuvimo), per tas kelias dienas tiek visko atsitiko, tiek mažylyčių įvykių, smulkių rūpesčių, na, kad ir tie jo nemalonumai... na va, ji gavo brolio laišką — jis tarsi tyčia atėjo dabar, tinkamiausiu tam metu,— brolis ir vėl prikrėtė balažin kokių nesąmonių, jo reikalai prasti, bet taip būna visuomet... ir jis pasijus pamalonintas, padrąsintas kontrasto, kurį ji visuomet pabrėždavo be žodžių, ir jis tai jausdavo, kontrasto tarp jos brolio ir savęs, tokio energingo, tokio darbštaus: tikro vyro. Ak! Čia tai jau galima juo pasikliauti. Jis toks stiprus. Kilniaširdis... „Tu turi tą laišką? Duokš jį man, pažiūrėsiu, ką ten dar galima padaryti. Pasistengsiu..."

Mudu su dukra pakilome iš už stalo, reikia palikti juos vienus. Mudu irgi nurimome, nudžiugome, mums palengvėjo, pasijutome tarsi nešami sparnų... „O jei dabar nuėjus pas Martero? Žinoma, eime tuojau pat, reikia pabandyti, gal rasim jį namie".

Kai žingsniuojame vienas šalia kito, nešini tuo brangiu paketu — dvi klusnios Raudonkepuraitės, einančios pas senelę,— jaučiu savyje nuostabią dermę ir tvarką: kaip ką tik išvalytas, gerai išpustytas nuo dulkių, suteptas alyva ir vėl sudėtas mechanizmas. Būtent tokia būsena, tai jau pastebėjau, ir yra palanki sėkmei: viskas veikia, visi krumpliaračiai sutartinai sukasi aplink mus, o mes be jokios trinties sukamės viduj. Martero randame namie. Jis pats atidaro mums duris, apsiavęs šlepetėmis, atsmaukęs akinius ant tankios plaukų kupetos. Kaip visuomet širdingai paprastai apsidžiaugia mus pamatęs... „Žiūrėk, žiūrėk, kokia maloni staigmena!.. Kokie vėjai jus čia atpūtė?.. Prašom vidun... Žmona išėjo apsipirkti, netrukus grįš... Aš su šlepetėmis vidury dienos, to niekad nebūdavo, bet ką gi, amžius, nieko nepadarysi, jau ir podagra... Nagi sėskitės, sėskitės... Jus ima juokas, panele, ar ne, senatvės negalavimai, podagra... Nežinot, kas tai yra... Ak! Senatvė — nelinksmas daiktas... O jūs kaip laikotės? Kaip sveikata? Puiku, tuo geriau... O tė-

vai? Anądien mačiau jūsų tėvą, kaip niekad jauną, žydėte žydintį... Na, ką gero pasakysit? Kas naujo?" Žiūriu į pusseserę... suteikiu garbę jai... Ji nurausta, muistosi, prabyla tyliu, šaižiu ir aiškiu balsu, tokia jaunutė, ji netgi truputį švepluoja kaip kai kurios aktorės, vaidindamos naivias mergaites... „Žinote, pone Martero. Mus atsiuntė tėtis. Mes atėjome pasikalbėti apie reikalus". Martero pakelia antakius, išpučia nustebusias akis ir, paveiktas jos kalbos, komiškai linguoja galvą: „Apie reikalus? Jūs atėjote pasikalbėti su manimi apie reikalus?" — „Taip, įsivaizduokit... Tikrai taip. Tėtis negalėjo pats ateiti, jis turi išvykti keliom dienom, todėl paprašė manęs, jis mums sakė... Beje, jūs viską žinote. Jis jums kalbėjo apie tai... Dėl to namo... Na, dėl to vasarnamio, kurį jūs patarėte jam nusipirkti..." Martero kilsteli ranką: „Gerai, „patariau", jei jau taip norit. Jūsų tėvas prašė manęs pranešti jam, jeigu ką nors apie tai išgirsiu..." Jinai nutraukia jį: „Taip, taip, žinoma... Aš norėjau pasakyti, kad, jūsų nuomone, tai būtų buvęs geras biznis..." — „O! Taip, namas iš tiesų labai gerai išsilaikęs. Tvirtas pastatas. Vertas tos kainos". — „Taip. Užtat tėtis ir pagalvojo, kad tai būtų geras pinigų investavimas. Tik dabar jis turi keblumų, minėjo jums... užtat ir atsiuntė mus paprašyti didžiulės jūsų paslaugos... jis sakė, kad anądien apsitarė su jumis ir kad jūs sutikote, kad jūs sutikote nupirkti jį savo vardu, tad jam nereikės jo deklaruoti mokesčių rinkėjams... Na, jūs suprantate tai geriau už mane... Taigi... jis davė mums tuos pinigus..." Martero įdėmiai klausosi. Jis rimtai palenkia galvą: „Taip, aš jam sakiau; viskas sutarta. Jeigu jis pasiryš jį įsigyti, aš padarysiu tai savo vardu, pažadėjau jam padėti kapstytis iš bėdos". Aš išsitraukiu iš vidinės švarko kišenės storą perrištą voką ir paduodu jam. Stori jo pirštai grakščiai ir vikriai atriša mazgą, ima pundelius... „Kad viskas būtų kaip reikia, jei leisite?"... mikliai perskaičiuoja banknotus. Mudu tylime. Girdėti tik šiugždant popierių... „Tvarka: du milijonai aštuoni šimtai tūkstančių frankų". Jis sudeda pundelius, papliaukši per juos pirštu lygindamas, vėl sukiša į voką ir užriša mazgą. Pasisuka su kėde prie rašomojo stalo. Išsitraukia

raktų ryšulėlį. Išsirenka vieną. Atsirakina stalčių, padeda į jį paketą. Mėsinga jo ranka su stora lygia oda atsargiai ir tvirtai pasuka raktą, paskui įdeda į kišenę raktų ryšulėlį. Jis atsigręžia į mus: „Sutarėm. Įspėsiu žmoną, kad čia jūsų pinigai: niekad nežinai, kas gali atsitikti. Pasakykite dėdei, kad užsiimsiu tuo rytoj pat. Šįvakar paskambinsiu pardavėjui".— „Ačiū. Labai ačiū..." Mudu žiūrim vienas į kitą... „Ką gi... Nebetrukdysim jūsų... Eisime namo..." — „Jau? Nagi pabūkit dar truputį, juk niekur neskubat... Netrukus grįš žmona... Išvirs arbatos..." Tačiau mes atsistojame. „Ačiū. Mums jau laikas grįžti. Mūsų laukia..." Laiptų aikštelėje, atsisveikinant, pusseserė — ji dažnai šitaip daro, tikriausiai iš drovumo, norėdama atrodyti oresnė — brūkšteli ranka per kaktą. Martero gudriai šypteli: „Aha! Jus kankina migrena? Biznis — varginantis dalykas, ar ne?.." Ji nusijuokia: „O ne, visai ne; tai niekis, man tik truputį skauda galvą, gryname ore praeis..." Martero pakelia dešinės rankos smilių: „Ar žinote tą seną dainą? Man ją dainuodavo, kai buvau mažas..." Stovėdamas laiptų aikštelėje, mojuodamas ištiestu smiliumi, linkčiodamas galvą į taktą, niūniuoja: „Man skauda galvą, o žinote kodėl? Senelė išpėrė man kailį..." Mes visi trys juokiamės choru, kai jis mums spaudžia ranką... „Na, iki greito pasimatymo, linkėjimai tėvams", uždaro duris, ir mudu skubiai pasileidžiam laiptais. Gana dirbtinis, nevykęs pusseserės juokas nepataiko į tą vietą mumyse, į tą paruoštą ertmę, kurią jam išduobė dainelė. Finalinis akordas, lauktas ir būtinas, bet nelabai grabiai priderintas.

Tą reikėjo numatyti (jau sakiau: mes veikiame kaip susisiekiantys indai): vos tik įėjęs į namus jis išvysta — jo nebuvo beveik šešias savaites — vos tik pastato koją prieangyje, jis pamato, kaip mes spurdam, jaudinamės, kaip tarsi šuns žvilga mūsų akys, ir tada, iškart (kartais man atrodo, kad jis tai pajunta anksčiau, dar mūsų nematęs, kai jį prislegia mūsų kylantis džiaugsmas), jo inde lygis krinta: praeidamas pro šalį mesteli mums paskubom ištartą šaltą: „Vadinasi, viskas puiku" ir eina tiesiai į savo kabinetą ir ten užsidaro.

Tačiau mes nenusimenam dėl tokio niekniekio. Tokiomis akimirkomis, kai mūsų pačių lygis toks aukštas, nė žiauriausi išmėginimai nesukliudys mums elgtis taip, kaip elgiasi normalūs žmonės: viskas tik į gera, mes elgiamės kaip reikia, jis, ačiū Dievui, irgi, išskyrus retus atvejus. Solidžiai. Teisingai.

Vos tik išgirdę atidarant duris, skubame jo pasitikti. Labiau iš mudviejų jaudinasi jo duktė. „Žinai, tėti, tu būsi patenkintas, viskas pavyko kuo puikiausiai, ponas Martero beregint sutiko, kaip ir buvo tau pažadėjęs. Mes padavėm jam pinigus, ir jis pasakė, kad susisieks su šeimininku rytoj pat. Turėsi nueiti su juo pasimatyti". Jis nužvelgia mus rūsčiu, skvarbiu žvilgsniu: „Šeimininku? Kokiu šeimininku? Ak, taip, to namo. Jūs perdavėt jam pinigus?" Jis kreipiasi į mane, pagal visas žaidimo taisykles parodydamas, kad ji to neverta: „Tu paprašei jį kvito?"

Kortos, kurias ką tiktai gavo, tokios geros, sėkmė tokia didžiulė, kad tuoj imsiu dėl jo džiaugtis. Bet aš ypač juo žaviuosi. Žaviuosi jo kirčių taiklumu. „Pažįstu, pasak puikaus posakio, savo aplinką". Trumpas susipažinimas su objektu, paskubom nubrėžta schema, keletas

stambių štrichų — daugiau nė nenorėk. Jis geras darbininkas, kuriam nereikia labai sudėtingų įrankių, kad padarytų gražų darbą. Štai jis ūmai surado mumyse tą tašką, šarnyrą, į kurį įstatė pragaro mašinos grąžtą: mudu būsim tuoj sumalti į dulkes. Tik kokios pragaro mašinos? Tai paprasčiausias visų naudojamas įrankis, kuriuo kas akimirką manipuliuoja visi dori žmonės, nė nepagalvodami, jog daro ką nors bloga: paprastas, labai natūralus klausimas.

Koks jaučiuosi šalia jo silpnas ir nevykęs. Be paliovos jį čiuopiu, rausiuosi jame, tikrinu iš visų pusių, nužiūrinėju jį su neramiu ligonio, stebinčio savo ligos simptomus, dėmesingumu. Aš nujaučiu menkiausius jo judesius. Numatau, kaip jisai šokteltų atgal, vos tik pamatęs ištiestą paglostyti jį ranką... kaip purkštaudamas, pašiaušęs plauką trauktųsi... jam kelia siaubą tie mėginimai prisigerinti, tas gailestingosios sesers linksmumas... „Nagi nagi, vis.as kuo puikiausiai, džiaukitės, būkite patenkintas, nagi nusišypsokit, nutaisykit linksmą miną..." Taip norima atvesti jį į protą, išmokyti elgtis, todėl jis nuolat stebimas iš viršaus: jis jaučia šleikštų mažų, glebių, prie jo prilipusių, jį čiuopiančių siurbtukų prisilytėjimą, jis nori juos nusiplėšti. Aš nesunkiai nuspėjau kelią, kurį jame nubrėžė žodžiai: „Ponas Martero buvo labai malonus, jis iškart sutiko, kaip ir buvo tau žadėjęs". Kai jie slydo per jį, išgirdau jame jų sukeltą kunkuliavimą, tarsi rūgštimi aplietų kalkių šnypštimą: „Ak! Iš tikro, jis sutiko... Kokia garbė... Kokia malonė... Jis pernelyg jau geras... Ne, tik pamanykit, jie įsivaizduoja, kad man reikia šito vargšelio... Man nereikalingas niekas, aš niekad niekam nieko nebuvau skolingas... Juk tik dėl jų įsivėliau į tą istoriją, norėdamas suteikti jiems malonumo... galiausiai pavargau nuo kalbų apie tuos namus ir apie jų Martero: tai paskutinis jų susižavėjimo objektas, naujas užgaidas... jos kalba vien tik apie jį, leipsta prieš pirmą pasitaikiusį kvailį... O aš galiu siūlyti joms nors aukso kalnus, niekad neįtiksiu, viskas atrodys paprasta, o Martero tuo tarpu užtenka krustelt pirštą, ir jau privalai verkti iš graudulio, iš

dėkingumo... Gražiosios sielos... Jausmai... dievaži, aš duosiu joms garo, nuleisiu jas ant žemės...

Visa tai aš žinojau. Būčiau galėjęs geriau už jį ir iš anksto aprašyti tą cheminę reakciją, kai žodžiai „O kvitas?" išsiskiria tarytum dujos, kurias chemikas rengiasi surinkti mėgintuvėlyje. Bet aš nė piršto nepakrutinau, kad sutrukdyčiau jam, kad sulaikyčiau tą reakciją, kaip visuomet nesipriešinau, toks klusnus, baikštus, nedrįstantis tikėti savimi, įteisinti savo nuojautų. O ji, jo duktė, irgi kaip aš: beje, užtat jos ir nemėgstu. Mudu, ji ir aš, panašūs į tuos žmones, kurie, pamatę savo akimis jūros baidykles, ektoplazmas ar besisukančius staliukus, vis dėlto purtytų galvą sakydami: „Jei šitai egzistuotų, visas pasaulis žinotų. Apie tai būtų skaitomi pranešimai Mokslų Akademijoje". Niekas niekada nėra jai sakęs, niekas niekur niekada nėra pareiškęs, jog esti klausimų, kurie jokiu būdu neprivalo „visiškai natūraliai" sulaukti tam tikrų atsakymų, jog klausiamas, kodėl nepareikalavai kvito, tam tikrais atvejais jokiu būdu negali atsakyti, kaip kad ji dabar, manydama, jog tai teisinga, normalu, su nuostaba išpūtusi akis atsakė: „Bet tu juk nesakei, kad tau jo reikia". Ir juolab dar pridurti: „Aš maniau, kad tu visiškai pasitiki Martero, kad tai gal būtų buvę nelabai delikatu, nepatogu..." Jaučiu savotišką pasitenkinimą, palengvėjimą, kai įvyksta neišvengiama reakcija. Jos žodžiai — lyg silpnas garsas, kuriuo prasideda sniego griūtys, išsyk atveria šliuzus milžiniškai ore pakibusiai masei: „Ak, taip, tai aš, tai aš — jis delsia, iš lėto košia žodžius — žinoma... aš klydau... aš visuomet klystu... dėl visų jūsų daromų kvailysčių kaltas aš... Jūs neatrodot man tokie jau neišmanėliai... Jūs neatrodot man tokie jau bukapročiai, kad reikėtų jus įspėti, jog du milijonai aštuoni šimtai tūkstančių frankų neatiduodami va taip, iš rankų į rankas kažkokiam ponui... Ne, tiesiog negirdėta..." Jis maivosi: „Tai būtų nepatogu... tu pasitikėjai..." Pirmiausia, aš nepasitikiu niekuo, be to, net jei tai būtų mano brolis, iš kur galiu žinoti, kas gali jam nutikti... Bet jums tatai juokinga... jūs galite sau leisti prabangą būti dosnūs... —

Staiga jis nutyla ir suraukęs antakius žiūri priešais save, tarsi norėtų pragręžti žvilgsniu kažką tolumoje, kažką, ką mato tiktai jis — tatai visuomet daro man didžiulį įspūdį, žadina baimę,— jo balsas įgyja metalinio skambesio, jis kalba pro nosį, tarytum kreipiasi į kažkokį protingą, blaiviai mąstantį žmogų — juk esi tarp savišKių, tarp žmonių,— į kažką, kas supranta, kas žino... — Bet juk jis, Martero, labai keista... juk jis ne geltonsnapis viščiukas, ne vakar gimęs, juk jis žino, ką daro, jis puikiai žino, kad šitaip nesielgiama, juk jis puikiausiai žinojo, ką darė..."

Tai ne iliuzija, ne klaidingas prisiminimas; ne, aš patyriau būtent šitai, atpažįstu tą pojūtį: tarsi kažkas manyje ką rautų, draskytų, viskas dreba, skyla ir veriasi... tarsi perskeltas pusiau į mane gūsiu veržiasi ledinis oras... Žodžiai, kuriuos jis ką tik ištarė pro nosį, jo tvirtas tonas, palietė silpnąją vietą, vėl atvėrė senąją žaizdą, taip niekad ir neužgijusią, tą įplėšą, atsiradusią kitados, kai buvau dar mažas, nuo spigaus jų juoko, nuo to, kad jos kuždėdavosi tarpusavy, jog negirdėčiau, bet aš girdėdavau, sėdėdamas šalia virtuvėje, laukdamas, kol jos baigs šokinėti aplink mano tėvus ir nuves mane miegoti. Kiek įmanydamas stengdavaus išgirsti, suprasti, pažvelgti į tą grėsmę, į tą pavojų iš priekio. Jos rodydavo į atneštą nuo stalo lėkštę: „Tik pažiūrėk, ką ji paliko mums, kad būtum mačiusi, kaip jinai rinkosi tuos gabalus. Pačius didžiausius. Žiūrėk, kas liko: gyslos ir kaulai". Ir tas pašaipus jų juokas: „Kurgi ne!.. nėra ko bijoti. Nuo šito nenutuksi. Su jos pagalba mes bent išsaugosime linijas..."

Stipresnis už mane būtų atlaikęs, užsigrūdinęs, įdiržęs, bet aš jau tuomet buvau toks glebus, galėjai minkyti mane kaip nori, reikėjo tiktai smulkmenos, pakakdavo brūkštelti skalpeliu... ir aš vangiai atsiverdavau, apimtas siaubo ir pasimėgavimo... leisdavausi persmelkiamas žvarbaus vėjo iki kaulų smegenų... viskas švytavo... iro... tas motinos žvilgsnis, kai ji sėdi prie stalo ir atidžiai apžiūrinėdama mėsos gabalus lėkštėje ragina: „Nori dar, imk, dar yra, tarnaitėms užteks..." Patirti šitą

širdgėlą iki galo... Viskas many siūbuoja ir atsiveria... man šalta... Tas Martero gestas, kai jis pasuka raktą stalčiaus užrakte... Stori pirštai, traukiantys tą raktą... Jo veido išraiška, kai jis atsisuko į mus...

Reikia tuoj pat vėl susitikti su Martero, pamatyti jo gerą šypseną, ramų, tiesų didelių šviesių jo akių žvilgsnį, stiprų riešą, išgirsti meilų storą jo balsą... „Nagi, nagi, čia jūs? Koks geras vėjas jus čia atpūtė?.. Kaip sekasi? Kas naujo? Kaip reikalai?" Viskas iškart sugrįš į vietas, įgis formą, tai buvo niekis, o ir kas gi tai buvo? netikęs sapnas, kvailos fantazijos, na kas gi yra mano viščiukui, mano šelmiui... ji sėdi ant mano lovos krašto, o aš prigludęs prie jos... švelni kaip šilkas oda, tokia plonytė, švelnesnė net už šilką, jos pirštai glosto man kaklą, kaktą... Tu toks sušilęs... Aš prisispaudžiu prie jos, užsimerkiu, užsnūstu, traukiu nuostabų kvapą, būdingą tik jai, tik man, tai paslaptis, aš ją atskleidžiau, prasimaniau: tai tikrumo, saugumo kvapas...

Negalima prarasti nė sekundės... bėgte užkopiu laiptais, nelaukdamas lifto, pėstute bus greičiau... trys aukštai, durys kairėje; skambinu.

Niekas neatidaro. Už durų — jokio garso. Aplink tyla. Sėduos ant laiptelio. Tykau...

Tyliai girgždteli lifto grotos — gyvas kylančios vilties dūzgimas, aš atsistoju, prispaudžiu veidą prie laiptų turėklų, stengiuos įžiūrėti... kažkas trinkteli, šokteli, kažkas many atsikabina ir nukrinta. Paskui apačioje, aukštu žemiau, vangiai ir šleikščiai trukteli lifto grotos. Vėl atsisėdu. Klausausi... Ir viskas prasideda iš naujo...

Reikia eiti, atsisakyti. Reikia pasiruošti iškęsti tai, ko taip bijau, to skausmingo pojūčio tuščioje vietoje, kurią paliko milžiniškas troškimas, vilties tynis — tarsi atsiradęs vietoj amputuotos galūnės,— tas nebylių polėkių, tvinkčiojimų tynis.

Dabar kaip tik tas pavojingas momentas, kai atsitinka įvairiausi nerimą keliantys dalykai. Jie visuomet nutinka tuomet, kai aš pasiduodu, kai viskas išsiklibina. Būtent tomis valandėlėmis aš ir pamatau juos išdygstant

priešais. Jie visuomet pasirodo reikiamu laiku, kai aš va šitaip plūduriuoju susiskaidęs į dalis, bangų nešamas. Aš žaviuosi ta neklystama jų uosle; iš tolo pajutę, gal net patys gerai to nesuvokdami, kylant nuo manęs tą puvėsių kvapą, dvėselienos dvoką, jie nusišalina. Aš bijau jų žvilgsnių, vogčiomis slystančių manim tuomet, kai į juos nežiūriu, bijau jų pasalūniškų judesių. Mane apima baisus nerimas, kone panika, kai matau juos žengiant per gatvę dirbtinai susirūpinusius, paskendusius mintyse, kad tik nesukeltų mano įtarimo; arba, kai netikėtai užklupti, ieškodami, kur pasislėpti, jie sustingsta per kelis žingsnius nuo manęs priešais parduotuvės vitriną ir dedasi apžiūrinėją, kas joje išstatyta, o visa jų pasipriešinimo valia, visos pastangos gintis susikaupia sustorėjusioje, sukietėjusioje it kiautas nugaroje; arba dar, kai jie, savo nelaimei, pamato mane per vėlai, kai išdygstu per daug arti — pabėgti jau nebeįmanoma, jau nebepasislėpsi, jiems tenka griebtis beviltiškų, drąsių priemonių — tuomet jie žengia į priekį tuščiu, negyvu veidu, sustingusiu žvilgsniu, tarytum koks somnambulas eitų stogo pakraščiu, apsupęs save užburtu ratu, kurio aš negaliu peržengti.

Kai pamačiau Martero priešais save, manyje vis dėlto žybtelėjo viltis, įsiaudrino vaizduotė, bet tuoj susitvardžiau. Martero artėjo prie manęs perėja, su atsmaukta tamsia fetrine skrybėle, laikydamas rankose didžiulį paketą; buvo užsigalvojęs, žiūrėjo įtemptu tuščiu žvilgsniu; atrodė, kad jei jį užkalbintum ar paliestum, jis griūtų aukštielninkas. Kai lenkėm vienas kitą, aš įsmeigiau į jį akis, negalėdamas susiturėti ir droviai šypsodamasis: jo veidas dar labiau suakmenėjo, liko visiškai tuščias — nelyginant tuščia lėlės galva,— akys, jam einant pro šalį, mažumėlę kryptelėjo, jis vos vos nusuko žvilgsnį į šalį, ir aš pajutau, kaip jis, sukaupęs visas jėgas, mane stumia.

Dabar turiu būti šaltakraujis. Sukaupti bent kiek drąsos. Bent kiek blaivaus proto. Pasistengti būti nuoširdus. Apsimetinėti neverta, tai bus netikra: aš visai nenuste-

bau. Kitas žmogus negali, kad ir kaip iš pažiūros tai atrodytų netikėta, užklupti mus iš pasalų. Nebūna iš anksto numatyto judesio, kurio nepastebėtume, nors mes to ir nenorime prisipažinti. Aš atpažįstu, esu jau matęs tą Martero judesį, tokį jam nebūdingą, tokį keistą, tokį mane bauginantį,— jis iškyla mano atminty lyg koks užmirštas skonis, lyg koks neaiškus kvapas, kurį iškart užuodžiau... tai buvo tądien, kai Martero atėjo mūsų aplankyti, kai taip žavėjausi juo, tokiu vientisu, tvirtu, nuostabiai santūriu, tarsi jis būtų glotnus kamuolys. Svilinančio garo čiurkšlės, kuriomis dėdė šlakstė jį, nepaliko nė menkiausios žymės, jokio blandumo, jokios drėgmės ant žvilgančio jo paviršiaus. Martero stovėjo prie svetainės durų atsisveikindamas: „Man jau pats laikas eiti gulti, mat aš guluos labai anksti, anksti gulęs, anksti kelsi...", o dėdė plekšnojo jam per petį su globėjišku familiarumu, kuris visuomet mane varžo — karščio banga užplūsta, aš nuraustu, pradedu erzėti,— tapšnojo geraširdiškai ir atlaidžiai... „Iš tikrųjų, mano mielas Martero, nėra net ko ir klausti, ar jūs gerai miegat... Be abejonės, jūs miegat kuo puikiausiai ir net nežinote, kas yra nemiga, jūs — laimės kūdikis, kurgi ne", ir nusijuokė tuo nenusakomu juoku, kur tiek pasigėrėjimo ir paniekos: toks tvirtas vyriokas tas šaunuolis Martero... o Martero palingavo galvą ir nuolankiai nusišypsojo: „Ak, ne visuomet, kartais ir man nesiseka užmigti, kai turiu nemalonumų, didelių rūpesčių, bet tai atsitinka labai retai... Apskritai negaliu skųstis, miegu gerai..." Jo žvilgsnis vis dar buvo vaiskus kaip visuomet, jis, rodos, nė nevirptelėjo, tačiau aš pajutau, kaip jis susigūžė nuo to geraširdiško ir draugiško plekšnojimo: mažumą atsitraukė, padarė vos pastebimą judesį, vieną iš tų judesių, kuriuos pajunti be jokio išorinio ženklo, be žodžio, be žvilgsnio; sakytum nematoma banga atvilnija nuo kito žmogaus ir perbėga tave, tasai kito žmogaus virpesys, kurį tu užregistruoji tarsi koks jautrus mechanizmas, kuris persiduoda tau, tu virpteli sykiu su juo, o kartais net stipriau... aš atkartojau savyje tą judesį, kurį jis vos vos padarė, norėdamas pasišalinti, aš pajutau jo susierzinimą, jo pasibjaurėjimą, aš mačiau tai, ką matė

jis: tą savo paties atvaizdą... ak! tasai šaunuolis Martero, niekada nesinervinantis, niekada nesijaudinantis, visai be kompleksų, greit apsisukantis, nėra ko kvaršinti sau galvos... Toksai šaunus ir ištvermingas, patogus gyvulys... Jam kilo noras sušerti per ranką, kuri prispaudė jam prie veido tą šiurkščią kaukę, tačiau jis susitvardė, atsidavė žaidimui...

Prieš valandėlę, kai jis mane pastebėjo,— aš atpažįstu jį, esu tikras, tai buvo tas pats impulsas, tik šįkart labai stiprus, labai aiškus, labai nevaržomas... jis negudravo su manimi, buvo toks pavargęs, skubantis namo su tuo didžiuliu paketu rankoje,— jis neturėjo jėgų... šįkart jų nemažai reikėjo... Aš jį matau, sučiupau, laikau, jaučiu galėsiąs jį atskirti, neutralizuoti — patį kenksmingiausią apnuodytos mikstūros, kurią ką tik išgėriau, elementą. Žinau, kas taip mane išgąsdino, tai anaiptol ne tas jo atsitraukimo judesys, visi panašiais atvejais daro tą patį,— vis dėlto aš maniau, kad jis stipresnis,— jis pastebėjo mane iš toli, kai dar jo nemačiau, pajuto kažką glebaus, kibaus, nešamo srovės, plūduriuojančio jo link, tuos minkštus, pasirengusius staiga jį griebti čiuptuvėlius, visus tuos jų siurbtukus, godžiai atsiveriančius, trokštančius prie jo prikibti, įsisiurbti... jis susigūžė, sukietėjo... ne, mane įskaudino ne šitai, aš puikiai žinau, kas tai buvo; tai labai būdinga jam, Martero — jis pajuto, kaip anąsyk, kai mes žiūrėjome į jį, atsisveikinantį su mumis prie svetainės durų, kad jam reikės, vos tik jį pastebėsiu, vėl apsisiausti tuo vaikišku apdaru, idant suteiktų man malonumo, iškart surasti ir patiekti man tai, ko aš laukiau, tykojau: geraširdišką šypseną, aiškų žvilgsnį, įprastą gestą, nuoširdų rankos paspaudimą, kurie mane taip nuramina, sugrąžina man pusiausvyrą... jis visuomet jaučia, kaip aš virpu, visuomet turi pasistengti pastatyti mane tvirtai ant kojų ir priversti laikytis...

Būtent, tą aš ir pastebėjau: jis mane stebi, manipuliuoja manimi... aš esu toji lėlė, marionetė... Kai ėjau pro jį, jis žinojo, ką reikia daryti, kad neprieičiau... Jis žino, kad su manim reikia tiek nedaug, aš taip lengvai minkomas, pakanka menkiausio impulso, menkiausio

kvėptelėjimo, kad išlaikytum mane per norimą atstą... jis skaito mane kaip atvirą knygą, jis irgi pažįsta savo aplinką... dar, dar truputis pastangų, manau, jog šįkart man jau pavyko iš tikrųjų... tąsyk prie svetainės durų, kai atsidavė tam vaikiškam žaidimui, jame jutai tarsi paslėptą pasitenkinimą, tik jam vienam suprantamą mėgavimąsi, tą patį, kurį, matyt, pajuto dabar, kai priverte mane praeiti pro šalį... Jis gražiai pasityčiojo iš manęs... apmovė mane... Tas veidmainiškas pasitenkinimas atsargiuose, stambiuose jo pirštuose, kai užrakino paketą stalčiuje, pasuko raktą spynoje... „Na va! Štai viskas ir padaryta...", kai pasigręžė į mus ir žvelgė kone susigraudinęs, o mes spurdėjom priešais jį: tokie apetitiški pieniniai paršiukai, atėję į didžiulio pikto vilko iršvą...

Panašų palengvėjimą junti, kai po blogos savijautos, neaiškių nerimą keliančių simptomų staiga išmuša karštis ir prasideda tikra liga. Vadinasi, tai nebuvo hipochondrija, tariama liga, vadinasi, esi tikras ligonis, sergi tikra liga, kurią nesunku diagnozuoti, kuri visiems žinoma, visų godojama, jautiesi turįs teisę atsigulti į lovą, būti slaugomas, išsikviesti gydytoją... įeinu į pirmą pasitaikiusią kavinę, greičiau, greičiau, skubu... telefono žetonas... Kurgi kabina? Kur? Po laiptais? Puiku... „Alio... dėde? ... taip, aš".— „Alio... kas tau? Kur tu? Kas yra?" — „Štai kas. Klausykit. Aš buvau pas Martero. Jo nebuvo namie". — „Na ir kas..." — „Na, aš ką tik prasilenkiau su juo gatvėje. Jis negalėjo manęs nematyti, jis matė mane kuo puikiausiai ir jam užteko įžūlumo praeiti pro mane per žingsnį, tarsi manęs nematytų. Aš norėjau prie jo prieiti, bet jis nusuko akis. Be abejonės, jis norėjo išvengti susitikimo. Aš pradedu galvoti, kad jūs buvote teisus. Man neramu dėl to kvito..." — „Brangusis, tu kvoštelėjai. Jis paprasčiausiai tavęs nepastebėjo, ir tiek, arba skubėjo. Jūs visuomet puolate iš vieno kraštutinumo į kitą. Anksčiau jis buvo jums šventasis, dabar sukčius, gal net žmogžudys? Jums nieko negalima pasakyti, jūs viską priimate tiesiogine prasme. Dėl to kvito aš supykau todėl, kad mėgstu, jog viskas būtų daroma kaip reikia, ir noriu, kad jūs vaikščiotumėte žeme, o ne skrajotumėt padebesiais... Bet būk ramus, aš žinau, pažįstu

žmones. Beje, jis ką tik man skambino. Namas jau nupirktas, netgi pigiau nei aš galvojau: jis viską sutvarkė kaip keitimą. Jis, be abejo, jį suremontuos. Geriau negaišk laiko tokioms kvailystėms".

Palaiminga, nuostabi nubudimo ramybė. Vėl tvirtai stoviu ant žemės tarp įprastų daiktų. Pasaulis vėl tampa gausiai sutepta alyva mašina, kurios puikiai įtaisyti krumpliaračiai slysta neužkabindami vienas kito ir sukasi vienodu ritmu. Anksčiau tokia nemaloni kasininkė, kai vėl pro ją einu, atsako į mano šypseną, gracingai linkteli galvą. Dabar nėra draugo, nėra priešo, kuris, mane pamatęs, iškart nepereitų gatvės ir nepaspaustų man rankos. Namsargė, sėdinti priešais duris, įspėja mane nė neklausiama, bet juk man nėra ko ir klausti, aš žinau, kad ponas Martero namie, ką tik parėjo. Aš spusteliu skambutį, ir štai išgirstu jį ateinant, durys atsidaro, aš išvystu gerą, nuoširdžią šypseną, pajuntu stiprų rankos paspaudimą: „Ak, čia jūs? Aš ką tik skambinau į jūsų namus. Prašom vidun, aš ką tik grįžau, žmona irgi ką tik parėjo. Jums pavyko, kad radot mus namie..."

Tikriausiai tas didžiulis džiaugsmas, tas jėgų perteklius ir skatina mane taip šėlioti, žaisti su ugnim, aš jaučiuosi toks pasitikintis savimi, toks apsukrus, galėčiau be baimės manipuliuoti trapiausiais daiktais, pavojingiausiais mechanizmais... „Žinote, pone Martero...", tačiau joks pavojus man negresia, aš noriu tiktai pasilinksminti, puikiai įsitaisęs saugioje vietoje, ant kranto, atkurti tą dramą, prisiminti (kontrasto poveikis toks nuostabus) tas baisias akimirkas, kai buvau nešamas srovės... „Žinot, aš ką tiktai mačiau jus gatvėje..." — „Jūs mane matėte? Kada gi?" — „Ką tik, jūs nešėte didžiulį paketą, praėjote už dviejų žingsnių nuo manęs..." Jis paėjėja tolėliau, kad geriau mane matytų, ir nustebęs žiūri: „Tai kodėl gi jūs manęs nepašaukėt?" — „Atvirai prisipažinsiu, maniau, kad jūs nenorite manęs matyti!.. — Aš labai noriu būti nuramintas, pamyluotas... bet juk tai nesąmonė, nieko sau, tik pamanykite, kas šauna jam į galvą, tam bepročiui, tam šelmiūkščiui... aš

spaudžiuosi prie jo, iš anksto spurdu iš malonumo... — Man pasirodė, kad jūs mane aiškiai matėt ir nusukote akis, kai aš į jus žiūrėjau..." Juokdamasis jis patapšnoja man per petį: „Na, jaunikaiti, pasakykit, ar jums dažnai šitaip užeina? Žinojau, kadaise mėgot fantazuoti... bet neįsivaizdavau, kad tai galėtų būti šitaip, rimta". Nuramintas, patenkintas, aš juokiuosi, dar mažumėlę pasilinksminu... „Ak! Pasirodo, jūs manęs visai nepažįstat... Aš jau pradedu tuo tikėti. Gerai, eime verčiau pro čia, prašom,— jis stumia mane priešais save,— aplankykite mano žmoną... Žiūrėk, aš atvedu tau labai įdomų tipą, mes, pasirodo, jo nepažinojom, jis labai kompleksuotas... — Martero patepšnoja smiliumi per smilkinį... — čia ne viskas gerai, jis įsivaizduoja, kad aš nebenoriu jo matyti, kad tyčia praeinu pro jį nepasisveikinęs... Na, pažvelkit, ar ne nuostabi... — Žmona skubiai nuplėšia nuo nikelinio gražios naujos viryklės, pastatytos vidury virtuvės, strypo paskutinę popieriaus juostelę... — Skubėjau išpakuoti, mums ją pristatė šįryt..." Ponia Martero išsiblaškiusi paspaudžia man ranką, paskui vėl nukreipia žvilgsnį į viryklę, kuriame, šito daikto pritraukta, tarsi susitelkia visa jos esybė: tuo žvilgsniu ji tarsi prisiklijuoja prie viryklės visa visutėlė, nepalikdama savyne menkiausios atsiknojusios vietelės. Martero žiūri į ją: „Na? Viskas gerai? Ji tau patinka? Ką pasakysi?" Ji pasipurto, tarsi norėdama nubusti... „Taip... tik nežinau, tos emaliuotos viryklės man atrodo keistos... Aš taip buvau pripratus prie anos..." Martero linguoja galvą, šypsosi... „Je... je... moterys visuomet tokios: jai būtinai reikėjo naujos viryklės, ji nebegalėjo pakęsti senosios, o dabar, kai turi naują, gailisi anos..." Ponia Martero žvilgteli į mus kaltu žvilgsniu: „Ne, aš nieko nesakau, žinoma, šita geresnė... anai nušveisti man prireikdavo dviejų valandų... Kai baigdavau, atsistodavau va čia... — ji atsitraukia per du žingsnius ir stabteli prie durų... — turėdavau atsistoti va čia, kad pamatyčiau, ar tas varinis strypas gerai nublizgintas... bet paskutiniu metu, rodos, pasenau... jau dveji metai, kaip į jį nebežiūriu: tik baigiu ruošą, ir sudie, vienu lažu mažiau;

šita man patinka, jai nereikės didelės priežiūros... tik, žinot, prie senų daiktų juk taip prisiriši..." Martero apkabina ją per pečius, pabučiuoja į plaukus, prisitraukia prie savęs... „Bet su ana juk dar neatsisveikini, juk dar ja naudosies tenai... Jūs turbūt žinote, kad mes gyvensime jūsų name... Ką tik kalbėjau apie tai su jūsų dėde: reikia nedelsiant šį bei tą paremontuoti... Mudu su žmona ir pagalvojome, kad būtų patogiau gyventi vietoje ir prižiūrėti darbus, tai mažiau vargintų nei važinėti pirmyn atgal. Labai jau norėtum pasitarnauti, tik kad va jau sensti, žmona teisi, žmogus nebeįstengi padaryti tiek, kiek padarydavai anksčiau... Ar žinote, kodėl čia atsirado ta viryklė? Tai mano dovana jai mūsų sidabrinių vestuvių proga... Taip, pone, iš tikrųjų. Šiandien kaip tik sukanka dvidešimt penkeri metai nuo tos dienos, kai aš užmoviau jai ant piršto šitą žiedą".

Jiedu stovi priešais mane, atsikolę į duris. Jis apglėbęs žmoną per pečius, ji švelniai į jį atsirėmusi. Gražį pora: ji mažėlesnė, smulki, jis — aukštas ir stiprus, su visuomet gaivia veido oda, gražiomis aiškiomis raukšlėmis, tankiais žilais plaukais. Jie žiūri kits kitam į akis tarsi įsimylėjėliai spalvotuose pašto atvirukuose, jisai — palenkęs prie jos galvą, ji — atgręžusi jam veidą...

Tyla. Jie atidžiai stebi. Jaučiuosi nepatogiai, man truputį gėda, noriu nusukti akis, tačiau nedrįstu.

Niekas nė nekrusteli, kai jie va šitaip atsistoja pozuodami — sužadėtiniai šeimos rate, jaunavedžiai prieš draugų būrį, laimingas tėvas su naujagimiu ant kelių sėdi tiesut tiesutėlis prieš susirinkusiuosius, sena sutuoktinių pora. Jie stovi priešais jus sustingę ir apsunkę. Jie įbesti čionai it vėliavos, išdidžiai plazdančios priešais.

Kol jie susimąstę žiūri viens į kitą, kažkokia godi, gudri akis jų viduje sekioja tave. Jie jaučiasi esą labai stiprūs: kad ir kaip stengtumeisi išsivaduoti iš to jų nebylaus ir atkaklaus spaudimo ar nusukti akis, tau nepavyktų. Jie žino, kad visas pasaulis juos palaiko ir kad kažkokia nenugalima iš jų srovenanti jėga verčia

tave žiūrėti į juos su graudžiu pritarimu, susižavėjimu ir netgi — o tai pagyvina jų triumfo jausmą ir slaptą, kiek sadistišką jų mėgavimąsi — su mažu pavydu.

Tačiau keletas iš labai nedaugelio žmonių, su kuriais, nors ir labai atsargiai, galėjau surizikuoti ir paliesti tuos dalykus, prie kurių šiaip jau niekas neprisiliečia netgi mintyse, patvirtino man, jog aš klydau. Stipruoliai, užtikrino jie mane, anaiptol ne tie, kurie jums tokie atrodo. Silpnuoliai yra būtent tie, kurie sustingsta va šitaip priešais jūsų žvilgsnį nelyginant statulos laimingos meilės poza. Būtent jiems visąlaik atrodo, kad juos nuolat stebi negailestinga ir pašaipi jūsų vidinė akis. Jiems gėda, jie, tokie nuolankūs, nepatiklūs, bijo, kad toji nepritarianti akis vis tiek pamatys, kaip jie skiriasi nuo to tobulybės pavyzdžio, kurį tarsi pasaulio įdagą nešiojamės kiekvienas savo širdyje. Jie stengiasi apgauti jus, pateikdami kuo panašesnę imitaciją: ji banali, bet ar jie dėl to kalti? Ji mažumėlę negyva ir lėkšta, kaip būna kopijos... Galbūt jie stengiasi apgauti ir save pačius, nusiraminti, gal tikisi, kad atkakliai kartodami tas pozas jie pagaliau sučiups ir uždarys bet kokį gyvą jausmą šitoje formoje, kuri sukurta jam laikyti, o sykiu su juo ir laisvę, fantaziją, slėpiningą ir santūrų gyvenimo virpesį...

Todėl, kaip man paaiškino tie gailiaširdžiai ir aiškiaregiai žmonės, ir kyla tas nejaukumo, gėdos pojūtis, kurį, kaip ir jūs, patiria jų akivaizdoje jautrios sielos. Jums gėda dėl jų gėdos. Tad jūs mąsliai žiūrite į juos susižavėję, su pavydu, tik iš žmogiškos pagarbos, iš gailesčio, ypač norėdami įtikinti, net ir save, jog nieko nepastebite, jog esate pakerėti...

Ponia Martero pirmoji sudrumsčia tuos kerus, ji pasipurto, juokdamasi išsilaisvina iš vyro glėbio... „Gerai jau, gerai, mes — seni pakvaišėliai, verčiau kibkim į darbą. Mano pyragas tikriausiai jau svyla".

Staiga pajuntu nuovargį, nuobodulį, tarsi kokiam prastai vaidinamam spektaklyje, kurio veiksmas tavęs nepatraukia; noriu išeiti, bet negaliu to padaryti: tas pojūtis,

jog įklimpai, tas niūrus pasyvumas, taip dažnai apimdavęs mane tarp saviškių be Martero. Laikas jau nebepriklauso Martero: tu drąsiai stovi ant tankios materijos, linksmai šokinėji per skirtingus jos lopinėlius: kai vieną peržengi tvirtu žingsniu, abiem kojom šoki ant kito. Pasidžiaugta nauja virykle, atsipalaiduota, susigraudinta; dabar jau laikas baigti kalti dėžes, žiūrėti, kad neprisviltų pyragas. Ne, laikas dar toks kaip mūsų namuose, tokia beformė ir minkšta materija, purvina, iš lėto nešanti mane upė... tuoj įsiurbs siaubinga tuštuma... abu Martero mane sulaiko... „Nagi pabūkit, neišeikit, užkąsim, mes švenčiam savo sidabrines vestuves, žmona iškepė pyragą, eime..." aš vangiai kabinuosi, griebiuosi bet ko, žolės kuokštų, plaukiančių pro mane rąstgalių, kaip ir aš srovės nešamų... einu paskui juos į valgomąjį, mes geriame arbatą, klausomės radijo, jaučiu, kaip tolydžio slystu, klimpstu, tai panašu į širdies maudulį, į kvaitulį, į apsvaigimą... reikia padaryti dar vieną pastangą... staiga pernelyg ūmai pašoku, jie žiūri į mane nustebę... „Man iš tikrųjų jau laikas grįžti. Jau vėlu, namiškiai laukia manęs vakarienės, aš pavėluosiu. Pastaruoju metu prastai jaučiausi, jie nerimaus".

Vos tik jų durys užsidaro man už nugaros, pasijuntu geriau. Jėgos sugrįžta. Jaučiuosi kiek sudirgęs, tarsi pakylėtas, tarsi iš tolo traukiamas, man norisi bėgti, kaip kitados, kai bėgdavau kiek įkabindamas tamsiu koridorium į šviesų kambarį, kur būdavo tėvai...

Dėdė namie, jis sėdi savo fotelyje įprastinėje vietoje ir skaito laikraštį. Per akinių viršų nužvelgia mane geraširdišku senstančio žmogaus žvilgsniu, kartais jam būdingu ir visuomet mane sugraudinančiu: „Na, ką nuveikei?" — „Buvau pas Martero". — „Vėl? Bet tu praleidi ten visą savo laiką..." — „Ne, resijuokit iš manęs, man buvo neramu, nepaisant to, ką jūs pasakėte, norėjau jį pamatyti". — „Na? Ir ką pamatei?"

Atpažįstu tą lengvą susijaudinimą, tą geidulingą, šleikštų skonį... niekšybės, išdavystės skonį... tą patį, kurį pirmąsyk pajutau labai seniai, kai pastūmėtas kažkokio neaiškaus poreikio papasakojau grįžusiai iš kelionės motinai, kad tarnaitė, kuri taip rūpinosi manimi,

likusi viena, be jos, vogė... „Ir vis dėlto visame tame esama kažko, dėl ko verta nerimauti... Ar žinote, kad Martero su žmona kraustosi?" Jis dar žemiau nuleidžia akinius, kad geriau mane matytų. „Kraustosi? Kur?" — „Ogi į tą namą... Martero man sakė, kad prašėte jį suremontuoti. Taigi jam patogiau gyventi vietoje. Tik čia kažkas keista... aš apie tai galvojau grįždamas — būnant pas juos man tatai neatėjo į galvą — naują viryklę jie nusipirko dar prieš jums paskambindami, ji buvo ką tik atvežta, o senąją jie nusigabens į tą namą... Panašu, kad jie nori įsikurti ten kaip savo namuose... Pakuojasi krūvas daiktų... Užkalinėja dėžes..." Dėdė atsitiesia, nusiima akinius, skvarbiom akim nužvelgia erdvę priešais save, paskui pakelia akis į mane ir raminamai mosteli ranka: „Nagi nurimk, nepradėkime fantazuoti... Tai, ką man papasakojai, gan keista... Jis man nė žodžiu neprasitarė, kad kraustosi..."

Dėdė svarsto. Aš tylomis stebiu jį. Mudu abu išgyvename laimės akimirką. Dėl jos mudu, ir vienas, ir kitas, atiduotumėm viso pasaulio namus ir pilis. Aš beveik visuomet nevykusiai stengiuosi sukurti tokias mudviejų akimirkas. Šįkart pavyko kuo puikiausiai. Bendras priešas, kurį mums reikia nugalėti, grėsmė, kurios mes turime išvengti, aiški kliūtis, iškilusi prieš mus ir kurią mes turime įveikti, paveikia mus kaip galvanoplastas: sakytum kažkokia stipri srovė, plūstelėjusi iš išorės, apgaubia mus apsauginiu metalo sluoksniu: nepatvari, trapi, minkšta materija, be perstogės trupanti ir tirpstanti, apsidengia kietomis ir glotniomis nuosėdomis. Mes tampame gražiai nugludintais harmoningų ir aiškių formų daiktais. Dabar jis jaučiasi esąs toks, kokį jį mato mano pagarbus žvilgsnis: senas, protingas ir teisingas žmogus, kupinas patirties, visad mokėjęs pakilti virš aplinkybių ir aiškiai įvertinti pačias sudėtingiausias situacijas, žmogus, iškart žinąs, kaip veikti. O aš stoviu priešais jį, toks karštakošis jaunas leitenantas, pasiųstas į žvalgybą, sugrįžęs, atidžiai atsiskaitęs už savo misiją ir dabar pagarbiai, tyliai laukiantis generolo įsakymų. Pagaliau jis pažvelgia į mane ramiu, guviu ir tiesiu žvilgsniu. „Klausyk, neverta tuščiai įtarinėti, sukti galvą dėl nie-

kų. Viskas labai paprasta: aš jam parašysiu ir labai mandagiai, bet primygtinai paprašysiu, kaip įprasta tokiais atvejais — juk niekad nežinai, kas gali atsitikti, ir jam tai turėtų atrodyti visai natūralu,— atsiųsti tą kvitą... Ir tuomet pamatysim. Būk malonus, atnešk man popieriaus lapą, voką ir parkerį: jis ant mano rašomojo stalo".

Ir vėl niekas manyje nesipriešina jų buvimui. Vos tik jie pasirodo priešais, tokie gyvi ir realūs, iškart tarsi šluote nušluoja mano nerimą, įtarimus, dvejones, mano išmoningas suktybes. Ponios Martero gestas, kai šluostosi „su" prijuoste šlapias rankas, josios tartis — berietiška? burgundiška? — kuri man taip patinka... „Ak!, tai jūs?.. Koks malonus netikėtumas... Prašom... Vyro nėra namie, jis tuoj pareis... Nežiūrėkite į mano prijuostę, tvarkiau namus: tai ruošai nėra galo, namai tokie didžiuliai, nespėji baigti, o jau vėl reikia pradėti iš naujo..." — ir aš iškart, užuot tapęs subtiliu sekliu, kaip ketinau, ar teisingumo vykdytoju, atėjusiu patikrinti sąskaitų, virstu geru berniuku, dėdės siųstu pas draugus su užduotimi. Vėl patiriu tą gerai pažįstamą, taip dažnai mane apnikdavusį jaudulį, kurį patirdavau įžengęs į jų namus — tą švelnų namo sugrįžusio keliauninko susijaudinimą, kurį man sukelia raminantis svetainės su privertomis langinėmis gaivumas, išvaškuotų grindų kvapas, jaukus kuklumas, malonus, ilsinantis serijinių baldų bjaurumas... „Prašom pro čia, tai vienintelis kambarys, kurį mes jau baigėme sutvarkyti... jei nesibijote to kvapo... yra žmonių, kurie nemėgsta jo... aš ką tik išvaškavau grindis... Sėskitės, tuoj sugrįšiu, tiktai užkaisiu vandens arbatai... žinoma, žinoma, mudu išgersime po puodelį arbatos, kaip tik du ir išviriau, tuoj tuoj, ateinu, tik nusisegsiu prijuostę... — Ji atsisėda ant kanapos šalia manęs... — Kaip gera truputį prisėsti, man ne dažnai pavyksta tai padaryti dieną... vienas darbas, paskui kitas, žinote, ką tai reiškia... Taigi? Kas naujo? Seniai nesimatėm... Manėme, kad jūs susirgote... Mudu beveik nebuvome iš čia kojos iškėlę. Vyras kartais nuvažiuoja į Paryžių su reikalais. Kaip tik šiandien ir išvyko. Tai

mažumėlę vargina, bet, kita vertus, jam į naudą, jis išsiblaško, pakeičia aplinką... Dabar jis toks nervingas, turi tiek rūpesčių..." Jos veide kažkas nauja, negalėčiau net pasakyti kas, kažkoks trapumas, tarsi kokia rezignacija, tik dar labiau paryškinanti, švelniai pabrėžianti jos įprastą orumą. Orumą... būtent orumą... Beprasmiška toliau ieškoti žodžio, kaip tiktai jis ir verčia mane pasitempti, jis apvalo mane, dėl jo turiu laikytis jos akivaizdoje taip, kaip ji to geidžia; tai kažkoks nepalenkiamas, švelnus spaudimas: aš — įkūnytas prielankumas, kupina pagarbos ir subtilumo užuojauta, dėmesingos mano akys glamonėja pavargusį jos veidą, žilus plaukus...

Geriau tai padaryti tuojau pat, nes dar akimirka, ir bus per vėlu, aš jau nebegalėsiu... „Man labai nesmagu jus trukdyti, nenorėčiau suteikti jums papildomų nemalonumų, tačiau dėdė įsakmiai pareikalavo... Jis taip dažnai gadina sau kraują dėl visokių niekų... jis manęs paprašė... Nežinau, ar jums tai žinoma... jisai parašė jūsų vyrui prieš gerus du mėnesius..." Ji žiūri man į akis ir rimtai linkčioja galvą: „Taip, žinau. Mano vyras viską man pasako. Jis gavo jūsų dėdės laišką. Jis neatsakys". Jaučiu, kaip raustu, bet ji mane palaiko, aš vos pastebimai parodau, kad jai pritariu, aš žiūriu jai tiesiai į akis... „Taip, vyras buvo labai įskausdintas. Kai sutiko padaryti jūsų dėdei šitą paslaugą, nė iš tolo neįtarė, kad vieną gražią dieną jam bus atsimokėta tokiu laišku. Jis buvo priblokštas. Jeigu būtų žinojęs, patikėkit, niekados... Aš jam tai sakiau, kai jūsų dėdė buvo atėjęs pas mus vakarieniauti... aš pasakiau jam tą pat vakarą, vos tik jūsų dėdė spėjo išeiti, kad jam niekad nereikėjo sutikti..." — „Bet mano dėdė viską suprato... Patikėkit, jis buvo labai sujaudintas..." Ji kilsteli ranką: „Ne, nekalbėkit šitaip, juk jūs puikiai žinote, kad taip nėra. Jūsų dėdė pagalvojo, kad mano vyras norėjo išpešti iš viso šito kokios nors naudos. Kad jūs žinotumėt... Kiek visa šitai mums kainavo... Įsivaizduokit, mes patys tuomet ketinom įsigyti namą, taip, taip, ir teko atsisakyti: su mūsų ribotomis galimybėmis mokesčių inspekcija niekad nebūtų leidusi mano vyrui įsigyti

dviejų namų vienu metu. O dabar kainos išaugo, jūs tą puikiai žinote, nuo pernai kainos beveik padvigubėjo, ir mes išleidom krūvą pinigų šitam remontui. Iš pradžių viena, paskui kita... jūs žinot, ką tai reiškia, niekad nėra galo. Be to, mano vyras daug ką daro pats... jis tiek privargo... jis mūrijo, atliko visus staliaus darbus... beje, jis nesiskundžia, jis labai mėgsta visokius smulkius darbus. Ir mums niekad nė minties nebuvo paprašyti kokio pažado, garantijos... Ir štai po viso to jūsų dėdė staiga jos paprašo, sutikit, kad tai netikėta... Jūsų dėdė reikalauja iš mano vyro, kad jis įrodytų savo gerus ketinimus, laiduotų, jog viskas bus garbingai atlikta, patikintų... Ak ne, niekados! Jūs nepažįstat jo. Kai su juo elgiamasi šitaip — viskas baigta. Kai jis užgaunamas, užsispiria, ir tuomet jau nieko nepadarysi, jis niekad nebesugrįš prie to, kas buvo pasakyta... Ak! Jeigu jis būtų manęs paklaūsęs... Aš nujaučiau, kad visa šitai mums atsieis vienais nemalonumais. Aš taip ir pasakiau jam tą pačią dieną. Bet jis nenorėjo nieko girdėti, jis supyko: tu nesupranti, aš negalėjau jam to atsakyti, tai paslauga, kurią privalai padaryti draugui... jis žavus žmogus... Galiu jums pasakyti: jis labai gerbė jūsų dėdę, didžiavosi, kad galėjo laikyti jį savo draugu, jam jis atrodė labai nusipelnęs, nepaprastai protingas žmogus, tikras džentelmenas... O, užtikrinu jus, jis dar neatsigavo nuo tokio jūsų dėdės poelgio, draugystė jam — šventas daiktas... draugams niekas nebūna per gražu, per gera... Jūsų giminės — išlepę žmonės, jūsų dėdė turi plačių užmojų, labai dosnaus žmogaus reputaciją, taigi mano vyras ir nenorėjo kalbėti apie savo sunkumus, atrodyti smulkmeniškas... Žodžiu, jis iškart sutiko, nepasakęs nė žodžio. Dėl manęs, tai aš nesutikau. Natūralu, kad dabar mano vyras dar labiau ant jo pyksta. Jis jaučiasi apvogtas. Aš jam nieko nesakau. Jeigu dabar išdrįsčiau jam pasakyti: „Prisimeni, aš juk tave įspėjau...", jis įtūžtų... Mano vyras šaunus žmogus, tik jis toks yra: negalima jo tiesiai užgauti; jūsų dėdė padarė klaidą taip staigiai užsipuolęs, tai jį suerzino, jis niekad nebepakartos to, ką pasakė. Jis man pasakė: „Į tokį laišką aš niekad neatsakysiu. Niekad". Ir galite manimi

patikėti, aš jį pažįstu. Jums net neverta apie tai su juo kalbėti, tai ničnieko neduos.— Ji suglėbia rankomis kelius ir nusigręžia... — O, būna tokių akimirkų... Gyvenimas labai bjaurus, kvailas... O vis dėlto aš darau viską, ką galiu; užvis labiausiai mėgstu ramybę, o suktybės, kivirčai man kelia siaubą... Aš puikiai suprantu, kad ir jus tatai vargina; jūsų dėdė irgi, matyt, ne visad sukalbamas žmogus... Bet ką darysi, mes čia bejėgiai, ir jūs, ir aš..."

Sužvanga sodo vartų varpelis, sugirgžda žvyras... „Štai ir jis. Tik nieko nesakykit, ne dabar, prašau jus, nė žodžio apie tai, galit patikėti manimi, tai nieko neduos.— Staiga pakitusį, lengvabūdišką, nerūpestingą ir natūralų balsą persmelkia išdavystės, galimos išdavystės gaidelė. Ji perspėja jį: — Žiūrėk, kas atėjo mūsų aplankyti..." Jis kilsteli antakius, atkiša ranką: „Nagi nagi — toji pašaipa tokia menka, ji taip greit pradingo, man net atrodo, kad aš tik įsivaizdavau ją, ji buvo tarsi koks švilptelėjimas, sugertas tos „nagi nagi" moduliacijos,— o mes jau manėm, kad užmiršot mus... Koks geras vėjas jus čia atpūtė? Kaip sekasi?" Jis skubiai spusteli man ranką ir neklausydamas, ką atsakau, pasisuka į žmoną... „Buvai užmiršus ant ugnies virdulį, aš užgesinau, vanduo jau bėgo per kraštus. Na? Kaip sekėsi be manęs? Skubėjau kiek įkabindamas: per tą kvailį vos nepavėlavau į traukinį..." Ponia Martero pakelia į jį akis, jis neramiu žvilgsniu tyrinėja jos veidą... Ansamblis, jiedu dviese, vienas blokas prieš pasaulį, prieš mane. Visas pasaulis nušalintas ir laikomas per pagarbų atstą, o aš — nustumtas į kampą, nevertas dėmesio, bereikšmis... „Man buvo neramu: neabejoju, kad tu pasinaudojai mano išvykimu ir netausojai savęs... kertu lažybų, kad vėl darbavaisi be atvangos..." Iš kampo, į kurį esu nutremtas, pamėginu nedrąsiai prie jų prieiti... „Ponia Martero negaluoja?.. Nežinojau... Labai apgailestauju, ji nieko man nesakė... Jei būčiau žinojęs..." Ji žiūri į mane, šypsosi man: „Tai niekis... Neklausykit jo, nesąmonė. Jei jo klausyčiau, turėčiau nelipti iš lovos". Bet jis mane nustumia: „Kurgi ne, jei bent mažumėlę pagalvotum apie save, užuot čia plušus kiaurą dieną,

užuot galavusis..." Nežiūrėdamas jis stumdo mane, paspiria koja, aš pajuntu jo bato smaigalį... „Tu nusibaigsi, tikrai, taip ir bus, visos šitos kvailystės... Juk puikiai žinai, ką tau sakė daktaras..." Ji tiesia man pagalbos ranką, nori padėti, pakelti mane nuo žemės... „Nagi jūs, matęs šitiek gydytojų, pasakykit jam, kad jie nieko neišmano; jei būtumėt jų klausęs, jau būtumėt po žeme, argi ne taip?" Aš dėkingai sugriebiu jos atkištą ranką... „Ak, tikra teisybė. Žinau tuos dalykus, kartais jie varo jus iš proto dėl menkniekių. Reikia išklausyti ir nekreipti dėmesio... jie buvo davę man gyventi tik šešis mėnesius. Bet jūsų vyras teisus..." Man nieko nereikia, tik vieno Martero žvilgsnio... vieno raminamo, geraširdiško, kaip kitados, žvilgsnio... „Bet jūsų vyras teisus, vis dėlto reikia labai žiūrėtis, aš kiaurus mėnesius pratūnojau šezlonge, ir man atrodo, kad būtent todėl dabar jaučiuosi neblogai; aš ir dabar kasdien atsigulu po pietų, tik mano liga, žinoma..." Galiausiai jis pasigręžia į mane: „O jūs, jaunuoli, ar žinote, kaip vadinasi jūsų liga?" Aš kiek susigūžiu, atsitraukiu... „Ar žinot, kaip vadinasi jūsų liga? Tai turtuolių liga... Ne todėl, kad ji ištinka tik turtuolius, o priešingai, ji tinka tik turtuoliams, tik jie gali nuo jos pagyti... Jūs galite laikyti save laimingu, ne visiems taip pasisekė... nuolat tūpčiojantys aplink giminaičiai, lepinanti teta... jinai pasijus įžeista, kai jai nebereikės jūsų slaugyti... O mano žmonos liga — nuo per didelio nuovargio, jai nedera taip vargintis jos amžiuje, jai reikia pasisaugoti, daugiau ilsėtis... Atleiskit, aš nenorėčiau, kad galvotumėt, jog varau jus pro duris, bet jai reikia eiti atsigulti, pažiūrėkit, kaip ji atrodo... aš irgi, prisipažinsiu, nebepastoviu ant kojų, taip pavargau..."

Prieškambaryje, kai jis nusigręžia ir atidaro man duris, mane pribloškia jo liesumas. Laibas tarsi paauglio kaklas plūduriuoja per didelėje apykaklėje. Kažkas pažeidžiama sukelia man graudulį. Norėdamas parodyti jam savo pasitikėjimą, prielankumą, tvirtai paspaudžiu atkištą ranką. Jis paplekšnoja man per petį... „Na, atleiskite mums... aplankykite mus kitą kartą... mums visuomet malonu jus matyti, bet šiandien atleiskit mums...

Gerai, kad šilčiau apsirengėte. Oras keičiasi... Kokia gražuolė jūsų kaklaskarė... o-o-o... teta jums mezga tokius gražius daiktus? Na, iki pasimatymo ir atleiskit mums. Iki greito pasimatymo, laimingai".

„Ak, po perkūnais, nieko sau bobšė! Iš tikrųjų nuostabi... pakako tos komedijūkštės, kad apverstų tave va šitaip, kaip kokį blyną... Kad ateitų pas mane ir pasakytų, jog ne kas kitas, o būtent aš ir esu tas banditas, išnaudotojas, o jie — tik vargšai garbingi žmonės, kuriuos aš apvogiau ir sužlugdžiau. Ne, ji tiesiog nuostabi, toji... Vargšelis Martero, jis mat susierzino, aš pakutenau švelnutę jo savimeilę, aš kėsinausi į jo garbę. Tik pamanykit, į jo garbę. Ak, jie visi vienodi: vos tiktai pradeda sukčiauti, tas žodis nenueina jiems nuo lūpų: jų garbė, ir būtinai iš didžiosios raidės. Žinau tuos triukus. Patirtis tave pamokys, brangusis, jog tai itin blogas ženklas, kai žmonės prabyla apie savo Garbę, kai tampa pernelyg dėl jos įžeidūs. Ne, paklausyk, prašau tave, nesišaipyk iš manęs. Vadinasi, tu nieko nepaklausei, nieko nepasakei, tik išklausei nekrustelėjęs tų nesąmonių? Ir tau pagailo Martero? Ak jau tie jautruoliai — tiesiog baisu... Laimei, turiu kietą širdį ir dar tvirtą galvą, dar ne visai ištižau, nesuprantu, kuo taip jau įžeidžiau tą poną, kuris nė nemirktelėjęs susidėjo į kišenę du milijonus aštuonis šimtus tūkstančių frankų — dėl jų jis nesusierzino,— kuris net nematė reikalo brūkštelti man kokį popierėlį, kuris įsikūrė tarsi savam name, nupirktame už mano pinigus, ir atsisako parašyti man laišką, nes tai būtų įrodymas prieš jį. Ne, klausyk, leisk man pasijuokti. Jie ten irgi juokiasi, būk tikras. Jie juokiasi iš to, kaip tave „nupirko"; tavo metuose tai neatleistina, juk tu ne kokia vangi moteriškaitė, tau ne ketveri metai. Visa ta istorija siūta baltais siūlais... „Tik jokiu būdu nekalbėkit jam apie tai, jis toks įsižeidęs, tai jį nuliūdins, jis beveik sužlugdytas..." Bet juk ta moteris — jo bendrininkė, tatai akivaizdu, jie abudu patyliukais tai sugalvojo ir jiems pavyko: tam kartui jie tave išprašė, ir tai viskas, ko jiems reikėjo, dabar jie gali vilkinti tą reikalą, žiūrėti, kas iš to išeis. Laukdami, jie

viską laiko susiglėbę. Ir elgiasi atsargiai, neduoda jokios garantijos, jie ne tokie kvaili, jokio raštelio, kuris galėtų būti panaudotas prieš juos. Matai, brangusis, aš ne iš svajotojų padermės. Tu puikiai žinai, jog man svarbūs tik faktai. Į kitką man nusispjaut. Manęs nesugraudina kalbos apie garbę, ilgesingos minos. Svarbu tik, kad namas ir pinigai — jų rankose. Ir jeigu tavo galva nebūtų tokia tuščia — tavo metų aš toks nebuvau, būk tikras, gyvenimas mane daug ko išmokė, vis dėlto aš nebuvau toks kaip tu,— tu niekad nebūtum leidęsis va šitaip vedžiojamas už nosies".

Tai jo stiprybė, patikimiausia jo gundymo priemonė, kuria jis koketiškai naudojasi. Kai jam pavyksta iš dumblo, po kurį klampoju, nelyginant deimantą iš uolienos ištraukti faktą ir pamojuoti juo man prieš akis, aš būnu nugalėtas. Tam jis turi stebuklingą uoslę. Skvarbi, įgudusi jo akis iškart aptinka jį ten, kur jis geriausiai paslėptas. Jis ištraukia jį ir pasileidžia juo švytruoti. Kiek sykių mačiau, kaip pasinaudoja juo, ir vienu matu, labai taikliai smogia priešininkui ir jį sutriuškina. Kiek kartų, būdavo, atėjęs jam papasakoti, jog susilaukėme sėkmės,— niekas jo taip neerzina kaip tie zaunijantys pasigyrimai,— jog tos mūsų mažytės išmonės, tos mūsų kėdės iš nikelio ir sofos iš pintų šiaudų buvo gerai įvertintos, aš šliaužte šliaužiau artyn, nuleidęs akis — taip man būdavo gėda — sakydavau jam, kad ponia X... kalbėjo apie jas... ji klausė kainos, buvo dusyk užsukusi į parduotuvę... madingiausiame meno žurnale joms buvo skirta visa skiltis... o jis klausydavosi tylėdamas, prisimerkęs,— jam stačiai bjauru duoti, kai jį jėga čiumpa už rankos,— pasigręžęs šonu, tokiais atvejais jis niekad į mane nežiūri, paskui paieškodavo neaštraus instrumento, išsyk surasdavo jį ir smogdavo man: „Kiek?" Aš susverdėdavau. Mėgindavau į ką nors įsikibti... „Kaip kiek?.." Jis smogdavo dar sykį: „Taip, kiek? Kiek jūs tų savo krėslų, sofų pardavėt? Kiek? Kiek parduota? Juk tu žinai, kad man tos kalbos, tie komplimentai nieko nereiškia. Aš mėgstu tvirtą realybę. Faktus".

Turiu prisipažinti, jog aš, jo paveiktas, irgi beveik juos pamėgau. Tik neturiu jo uoslės, jo įžvalgaus me-

džiotojiško žvilgsnio, to nenumaldomo taiklaus jo žvilgsnio iškasti juos iš po žemės. Kai jau laiko juos rankose, niekas jam jų nebeišmuš. Jis atsispiria viskam. Aš nelabai gerai juos skiriu. Kai dažniausiai, jo padedamas, jau manau juos sučiupęs, koks nors niekniekis man išmuša juos iš rankų. Tuomet pats teisinuosi. Kaltinu dėdę nuožmumu, kuris jį suklaidina, netašyta siela, kuri viską supaprastina, paklusdama slaptam šiurkštumo pomėgiui: jis, kaip ir aš, nemėgsta tų subtilių niuansų, kuriuose kartais glūdi tiesa, jam stinga atlaidumo, užuojautos... kartais bemeiliju,— nes aš visuomet būgštauju, jog prastai susigaudau,— tenkintis pačiu lengviausiu būdu, net jeigu faktas akivaizdus ir viską sugriaunantis — neigti tą akivaizdumą, abejoti savo pojūčiais...

Šiuo atveju situacija jam palanki. Jis gali užsispyręs kartoti: „Taip ar ne? Taip ar ne? Ar jis pasiliko sau tuos pinigus? Ar grąžino namą? Taip ar ne? Ar atsakė į mano laišką? Taip ar ne?" Bet aš nesu toks tikras... Vis dėlto tai „ne taip jau paprasta" (nuo to pasakymo jis visuomet pašoka, dėl jo ima manęs nekęsti — ir ne be priežasties). Jis puikiai jaučia, jog aš duodu jam grąžos jo paties pinigais: darau su juo tai, ką jis stengiasi padaryti su manim, bandydamas mane nugalabyti savo „faktu". Stengiuos jį susilpninti, sunaikinti, priversti suvokti savo šiurkštumą, vaikišką tiesmukumą, įtraukti į pelkes, kurios jam kelia siaubą — jis puikiai žino, jog galiausiai jose įklimps,— į tai, ką jis šaipydamasis vadina mano „psichologija"... Tas įsiūtis, ta panieka balse, kai mane sudraudžia: „Na jau ne, prašau tave, jokių psichologijų..."

Bet šįkart atsilaikau. Jis manęs neišgąsdins. Iš tikrųjų — tai ne taip jau paprasta... Man reikia pamąstyti, pažiūrėti iš arčiau... dar mažumėlę pasvarstyti...

Viskas turėjo įvykti be jokių sutrikimų. Laiptų aikštelėje jie dar kartą paspaudė kits kitam ranką. Dėdė palaikė tarp delnų Martero ranką, kaip daro visuomet, kai būna apimtas švelnumo. Atrodė susijaudinęs... „Iki pasimatymo, iki greito pasimatymo, dar sykį ačiū, ačiū. Ne, jūs darot tiesiog nuostabius dalykus... Ak, kaip ge-

ra, kai žinai, jog dar gali susirasti tikrų draugų, kuriais galima pasikliauti. Vadinasi, sutarta, aš atsiunčiu jums pinigus, mes susiskambinsim ir susitarsim, kurį vakarą susitikti. Mano žmona bus labai patenkinta. Ji taip apgailestavo negalėdama ateiti..." Net tylus vartų trinktelėjimas apačioje atrodė raminantis — paskutinis draugiškas ženklas, paskutinis paglostymas. Neatsitiko to, ką Martero neaiškiai nujautė (tai buvo tarsi ledinio oro gūsis, nutvilkęs jį staiga per patį karštį, per tą švelnią artumo akimirką), neįvyko tai, dėl ko jis taip būgštavo, atsisveikinimo akimirką jis nepasijuto esąs atplėštas, krentąs į tuštumą. Jautė tik džiugų pasitikėjimą. Dabar jį užplūdo gera nuotaika, jėgų perteklius, ir jis turi jį išeikvoti. Švilpaudamas vaikšto pirmyn ir atgal... „Negaliu nė pagalvoti apie miegą. Ta kava mane įjaudrino. Geriausia būtų išeiti pasivaikščioti..."

Jo žmona neapsirinka: jiedu jau seniai, ir vienas, ir kitas išmoko skaityti tą šifruotą kalbą, nerizikuodami ties kiekvienu ženklu suklysti: ji žino, ką reiškia tas švilpavimas, ta džiugi nuotaika, tokia nevaržoma, nerūpestinga, ji tai žino. Tai išdavystė. Tai maištas, iššūkis. Jis irgi žino, kad ji žino. Visą vakarą jis jautė, net nežiūrėdamas į ją — jiems to jau nebereikia,— ją priekaištaujant ir šaukiant. Jai tas visuomet pavyksta, ji tam ir sukurta... Vos tik jis mažumą atsipalaiduoja, iškiša laukan galvą, kvėpteli gryno oro, toks nerūpestingas, laimingas,— taip kitados kazino, lošimo salėse, tarp žvilgančių sietynų, šilkų, brangakmenių, padrąsinančių žvilgsnių, gražių moterų šypsnių, jis, pražydęs, apsvaigęs, staiga išsilaisvinęs, sviesdavo ant stalo banknotų ryšulį... „Na, ponai, loškite, teeinie viskas po galais..." — iškart pajunta, kad ji stovi jam už nugaros ir tempia jį: „Klausyk, tu praradai nuovoką, tu kraustaisi iš proto. Tai beprotybė, mes negalim sau to leisti... tik to mums ir betrūko..."

Ji visuomet čia pat, be paliovos plušanti skruzdėlė, tolydžio taisanti, atstatinėjanti apgriautą skruzdėlyną. Vos tik užsidarius durims, ji puola vėl viską tvarkyti, naikinti įsiveržėlio pėdsakus. Nukrausto stalą, ištuština pelenines, sustato į vietą kėdes ir fotelius... Jos manija —

vos tik lankytojams išėjus iškart grąžinti kiekvieną daiktą į jam skirtą vietą... Beje, ir jis daro tą patį — jų manijos čia jau seniai vienodos,— paprastai jis tuo naudojasi kaip priemone, kuri jam neleidžia nukristi į tuštumą, kai užsidarius durims jiedu palieka vieni, ir padeda vėl atsistoti ant kojų.

Tačiau šįkart jis jaučiasi nuostabiai drąsiai, jam visai nesinori jai padėti kaip visuomet sunaikinti visus pėdsakus. Dargi priešingai. Jis vaikšto pirmyn ir atgal į ją nežiūrėdamas, jo rankos sukištos į kišenes, jis švilpauja, jis šypsosi savo mintims... Jis jaučia, kaip ji stebi jį... Ji žino, apie ką jis galvoja... Tegu, juo geriau, šįkart jis nesileis erzinamas. Jis visuomet buvo per silpnas, per jautrus, pernelyg užsiėmęs, pernelyg įkniubęs šifruoti jos rodomus ženklus. Netgi dabar, kad ir kaip stengtųsi, jis negali jų nepastebėti, jis registruoja juos prieš savo valią, nelyginant jautri plokštelė. Bet jis neleis jai pakirsti savo polėkio, sugadinti džiaugsmo... Reikia apsimesti, jog nepastebi jos užsispyrimo, nuolankumu persunktos nuotaikos, nepalankaus tylėjimo, nenoro dalyvauti tame vyksme ir noro pasilikti prie savo nuomonės... reikia užsidaryti, įdiržti, apsigaubti kiautu, į kurį atsimuštų, nepatekusios vidun, visos dalelytės, kuriomis ji bombarduoja jį. Jis stabteli prie jos, pasitempia: „Ak! Praleidau tokį puikų vakarą... jis iš tikrųjų nuostabus žmogus, ar tau taip neatrodo?.. Jis nenusakomai gyvastingas... jis velniškai protingas... Kalbėtis su tokiais žmonėmis — vienas malonumas..."

Jiedu jaučia, jog tai tarsi kažkokios drovios paieškos, malda... sumišęs su iššūkiu poreikis — matyt, nuo jį apnikusios geros nuotaikos pertekliaus — prisitraukti ją arčiau, priversti dalintis su juo tuo, kas vyksta, dalyvauti... negi negalima būtų jaustis laimingiems kartu?.. tegu ji maloningai duoda sutikimą, sutinka suprasti... Jeigu ji bent kiek galėtų dalintis su juo savo pomėgiais, savo mintimis... kodėl visuomet būna taip, kad ji tik tyčiojasi iš jo, kaišioja jam pagalius į ratus... juk būtų taip lengva jaustis laimingiems...

Kitados, kai jie dar buvo jauni, jam nutikdavo, anot jos, „prisitrainiojus iki valiai po kavines", kartais par-

sivesti vakarienei draugų... „Nagi eime, mano žmona bus sužavėta... namuos visuomet rasim ko užkąsti... eime, aš jus kviečiu..." Tarsi berniūkštis bėgte užbėgdavo laiptais... „Luktelkit, tuojau ją pakviesiu..." Ir tyliai įsliūkindavo į jos kambarį... „Ku kū, o štai ir aš... Padariau tau staigmeną... atspėk, brangioji, kas atėjo su manim... Tik nesirūpink, mes nealkani, pakaks po sumuštinį ir geros kavos puodelį..." Vos tik pamačius, kaip atsainiai ji padėdavo į šalį rankdarbį, kažkas jame ūmai nuslūgdavo. Visas jo nerūpestingumas ir linksmumas išgaruodavo akies mirksniu. Balsas apsiblausdavo. Nors nevykusiai stengdavosi nutaisyti ankstesnę linksmą miną, draugai tai pastebėdavo, vos tik jis įeidavo į kambarį. Pamažu ji paėmė viršų, ir jis galiausiai liovėsi... ji kalta, kad dvidešimt penkerius metus jiedu stūmė tą apgailėtiną, uždarą gyvenimą...

Ir šįkart ilgai netruks, ji padarys savo; tas blyksintis atšvaitas, tos drovios paieškos, ta virpanti viltis, kurią jame pajunta, ją provokuoja, jaudrina... nedaugelis gali tam atsispirti. O ir jai savotiškai malonu matyti, kaip jis išdykauja, lengvabūdiškai šėlsta tarsi koks jaunas įsisiautęs šuo, paleistas pievoje, o paskui sučiupti jį už pakarpos ir bakstelti nosim į realybę. Tai neišvengiama. Sunku ir jai, ir jam. Mirtis, liga, senatvė: ji visad jausdavo kartėlio atmieštą malonumą senti, prisidurdama metus kitus dėl apvalaus skaičiaus, sykiu sendindama ir jį... jam tai atrodo siaubinga, kažkas jo viduj susigūžia, pasišiaušia, girdint, kaip ji sako: „Tu žinai, tokiems seniams kaip mes..." Arba jam pasiskundus nuovargiu ar skausmu sąnariuose: „Ko gi tu nori, tau jau nebe dvidešimt, tikriausiai tai podagra, reumatizmas... Ko tu nori, jau prasideda mūsų amžiaus ligos..."

Ji pavydi... iš tikro taip ir yra, ji nori, kad jis visas priklausytų jai... tas nekantrus, suirzęs jos tonas, kaip va dabar, kai jis, ginčydamasis, laidydamas sąmojus, juokdamasis, skaitydamas, anot jos, pamokslus, persilenkė per stalą... jos tonas, kai ji rėžia jam: „Nagi dėkis"... arba: „Paduok gi padažą, viskas aušta...", baksteldama jį nosim į žemę, į tikrovę, į tvirtą pagrindą, kad neskaičiuotų varnų, negaištų laiko niekams... ginčams,

kurie nieko neduoda... visokioms idėjoms... vėjams... va šitaip, jo nosis įbesta į žemę, ji laiko jį šalia savęs nulenkta galva, jie prigludę viens prie kito, tokie mažyčiai, dėmesingi kits kitam ir labai apdairūs... ji nekenčia įsibrovėlių, atitraukiančių jį toli nuo jos į nepažįstamą, neprieinamą jai pasaulį... Dabar ji pasistengs nukirsti tą plonytį siūlą, tą trapų ryšį, užsimezgusį tarp jo draugo ir jo... tai, ką ji netrukus pasakys — neabejotinai tikra, jis tai puikiai jaučia, tai tvyrote tvyro jos tylėjime ir, matyt, irgi iš nekantrumo, norėdamas ją paskubinti, sako: „Jis velniškai protingas. Iš tikro nepaprastai guvus, ar tau taip neatrodo?.." Ir ji iškart to nusitveria: „Protingas... O, šito iš jo tai jau neatimsi. Netgi per daug protingas mano skoniui, gerokai per daug. Ak, jis žino, ką daro. Aš net manau, kad jis vynioja tave aplink pirštą ir stengiasi tavim pasinaudoti, tave įkinkyti. Tu padarei klaidą, kam sutikai su tuo pasiūlymu. Taip mes ir įklimpom..."

Sumenkinti, sumažinti, pažeminti jį — tą ji sugeba viena vienintelė visam pasauly. Jiedu seniai nieko nebesivaržo, niekuo nesibjauri: rodo viens kitam savo žaizdas, silpnybes, niekšystes, pasisako visas „slaptas tiesas" — argi jie nesujungti viens su kitu kaip Siamo dvyniai?.. žinoma... jis turi per daug iliuzijų, jis pernelyg pasidavė jos kerams... jis manė — senas kvailys, senas beprotis,— sužadinęs jai tikrą pasitikėjimą, uždegęs tikrą draugystės jausmą — ji tuoj viską grąžins į savo vietas: „Tai — ne mums, atsikvošėk, beproti. Kas verčia šitą poną, tikriausiai turintį gausybę pažįstamų, įtakingų draugų, ateidinėti čia ir nuobodžiauti kiaurą vakarą su mumis? Tu iš tikrųjų nemoki pažvelgti į mus iš šalies... Kokia dar jam gali būti nauda iš mūsų, jei ne toji, į akis krintanti — įkinkyti tave kaip gyvulį, kaip amžinai visi įkinkydavo — ir tai mums brangiai kainavo — tiesiog pasinaudoti tavimi".

Jis tai moka atmintinai. Vos tik ji prasižioja, jis jau žino viską, ką pasakys. Ne, šįkart jis to nenori, nenori žaisti to žaidimo. Jį apima tas įtūžis, kuris įsiplieskia, kada daiktai — stalų, kėdžių, išrikiuotų ant tavo tako, kampai — nors tu ir žinai, kad jie čia stovi, tiesi rankas jų

ieškodamas, čiuopdamas,— kvailai atsitrenkia tamsoj į jautrias tavo kūno vietas: kelį, alkūnę, ir tu užsigeidi jiems atsikeršyti, trinktelti, įskaudinti juos... Tačiau jis dar puikiai tvardosi, jis dar jaučiasi labai laimingas, labai stiprus, jo draugas dar čia, visai šalia, malonus, kilniaširdis, jis elgiasi su juo padoriai, mandagiai, korektiškai... „Iki greito pasimatymo, iki labai greito pasimatymo, žmona bus labai patenkinta, ji taip nusiminė..." Jis susitvardo, kad išvengtų jos protrūkio, staiga ją nutraukia: „Paklausyk, prašau tave, tu nieko nesupranti, nesipainiok į tuos reikalus. Aš žinau, ką darau. Tau atrodo, kad aplink tave — vien priešai. Beje, kaip tik todėl mudu ir nugyvenom tokį gyvenimą... Ai, žinai ką, eisiu pasivaikščioti..." Jį persmelkia džiaugsmas, kuriuo jis moka naudotis kaip patikimiausiu ginklu. Jis mėgaujasi ūmai užplūdusiu ją sielvartu, sąmyšiu... atidaro duris... „Man viso to jau per akis, aš išeinu, truputį pasivaikščiosiu... Nesivarginkite, nelaukite manęs. Grįšiu tikriausiai vėlai, nelaukite manęs".

Atsargiai veriamų vartelių klangtelėjimas sukelia nerimą: tai tylių pabėgimų, pasitraukimų garsas... Sprogymė, žiojėjantis plyšys, kurį Martero šįvakar tarpais pajusdavo prasiveriant savy ir kaipmat užsiveriant, dabar atsivėrė visu pločiu, ledinio oro gūsis plūstelėjo vidun, vos tiktai dėdė staiga atsistojo, pažvelgė į laikrodį: „Viešpatie, jau visos ribos peržengtos... Apie ką aš galvoju? Ar žinot, kiek dabar valandų? Jūs tikriausiai mirtinai norite miego..." Niekas, nei šiltas rankų paspaudimas, nei patikinimai... „Iki pasimatymo, iki greito pasimatymo, reikės susiskambinti ir susitarti dėl kurio nors vakaro... žmona bus sužavėta..." negalėjo užpildyti šitos kiaurymės: ji liko žiojėti kaip didžiulė anga, didžiulė tuštuma. O jinai savo nepasiekiamu abejingumu, išlaikyta ramybe (vos tiktai durys užsidarė, ji jau kaip niekur nieko pluša, viską deda į vietas, nukrausto stalą, sustumia baldus), jinai, nelyginant lygumos, kurias, persilenkęs per viršūnės uolą, regi ramiai plytint slėnio apačioj, dar tik padidina tą apsvaigimo jausmą, ir jis išsigąsta.

Susikišęs rankas į kišenes, vaikšto pirmyn ir atgal, švilpauja, kad susitvardytų, neištveria į ją nepažiūrėjęs: ji vis bindzena, čia atneša padėklą, čia išpurto staltiesę. Ji visiškai nesijaučia praradusi pusiausvyrą. Ji turi tą kačių savybę vaikščioti stogo atbrailomis ir nepatirti galvos svaigimo, šokti iš labai aukštai ir visuomet nukristi ant kojų. Ji nežiūri į jį. Jai truputį dėl jo gėda. Netgi tarp jų, po tiekos metų, dar esama drovumo. Kontrastas tarp jo susijaudinimo, kurį ji matė prieš minutę, jo linksmumo, nuoširdumo, geraširdiškumo, jo pokštų ir štai šito staigaus nuopuolio, sudribusio ir tuščio veido, pernelyg nejaukus; ir kuriam galui visa tai? Viskas jau išeikvota, šešėlis, kurį jis norėjo sučiupti, išnyko, šmėkla pabėgo, jis tik tuščiai eikvojosi... Liko tik tas nuovargis skruostų raumenyse nuo pernelyg ilgo šypsojimosi, per dažno juoko, kurį ji su panieka vadina mandagumo mėšlungiu. Jinai nežiūri į jį, ji pernelyg gerai žino, jis irgi žino, kad ji žino, iš kur tas mėšlungis atsirado, ir tas ūmus sąmyšis, pasišlykštėjimas savim, kurį dabar jaučia... Ji žino, kad jis kupinas tuštybės, koketiškas, lyg kokia graži moteris, jis geidžia būti įvertintas, paglamonėtas, pagirtas... tarytum galima tikėti bent vienu žodžiu, ką sako žmonės, tačiau jis, kaip ir visi vyrai — didelis vaikas... O šiandien, tik pamanykit, juk tai ne šiaip sau... toks ponas... toks šaunus... Ir ko tik jis nepadarytų? Atiduotų viską iki paskutinio skatiko, paliktų mus su duona ir vandeniu, kad tik įrodytų, jog jam prilygsta, kad jį sugundytų... jis niekad nedrįstų prisipažinti, jog negali padaryti jam tokios paslaugos, o ne... Ji valo kilimą, deda į krūvą lėkštes... Ak! Dabar jis jau atsikvošėjo, bus proga pamąstyti, yra apie ką. Ji praeina pro jį nežiūrėdama su padėklu rankose ir tokia išraiška veide, kuri byloja: na štai, šventė pasibaigė, dabar viskas atrodo visiškai kitaip ir reikia atsiskaityti už sukultus puodus...

Didžioji jų stiprybė — niekad nesustoti, niekad nesvaičioti, nestatyti smėlio pilių... daiktai aplink, žmonės, „gyvenimas" neleidžia joms likti be darbo, prarasti bent akimirką, jos visad naršo po tuos daiktus, niekad nepakelia galvos, tai ne jų reikalas... Mirtis, kur tau... Am-

žinybė... svaičiojimai, neaiškūs siekiai, didžios idėjos... lavonas štai čia, ant lovos, jį reikia numazgoti, aprengti, uždegti žvakes... negaišdamos nė akimirkos, jos nuvalo ir suvysto naujagimį, riša, plauna, skuta, verda, ado... juk čia esi ne tam, kad linksmintumeisi, dažnai kartoja ji... gyvenimas susideda iš daugelio sunkių darbų, vos baigi vieną, ir jau iškart privalai pulti prie kito... Didžioji jos stiprybė — tai jos orumas, kuriuo jis retkarčiais negali nesižavėti, toji pusiausvyra, tas jautimasis šioje žemėje kaip savo namuose, tas turėjimas visuomet, kaip ji sako, „krūvas kitų darbų"... Jai niekada „nereikia kitų žmonių"... ne taip kaip jam... tokiam lengvai minkomam, priklausomam, virpančiam, besikeičiančiam... kaskart vis panašiam į savo paties atšvaitą, kurį jis mato kitų žmonių akyse... Paleidžiančiam laimikį dėl šešėlio... Puolančiam vėjo malūnus... Gyvenimas priverčia jį brangiai už tai sumokėti... jis visuomet labai brangiai mokėdavo, pačią didžiausią kainą už menkiausią gyvenimo jam duotą malonumą... Vos tik ištiesdavo ranką — ir niekad neprašaudavo pro šalį: tuoj pat gaudavo per pirštus, kad žinotų, kur jo vieta; o ji, ji net ir nemėgina ištiesti rankos, ji to nenori, jai nieko nereikia, ji tenkinosi mažu, ji tokia blaivi, veikli, tokia skruzdėlytė... Štai ji, negaišdama, kaip jis, laiko, jau atidžiai apžiūrinėja vyno dėmes ant staltiesės, linguoja galvą...

Jis jaučia, kaip dabar, pirmyn ir atgal vaikštant ir švilpaujant, kažkas jį sunkiai slegia, plėšte plėšia: tai visa neišnaudota jo stiprybė, visas ką tik susikaupęs jėgų perteklius, noras sugriebti, prispausti prie savęs, užvaldyti... jis nė pats nežino ką... truputį šilumos, truputį draugiškumo?.. veikiau ne, ne tai... jis trošku veikiau garantijos, tikrumo, kad ir jis gali — kodėl gi ne? juk truputis sėkmės būtų galėję viską pakeisti — įsibrauti į tą uždraustą zoną, tą uždarą spindintį ratą, atsidurti tarp galinguųjų, „pasiekusiųjų tikslą", šalia jų privalai jaustis esąs daug gyvybingesnis, jausti, kaip tave, šlakstomą aukščiausių bangų purslų svaigina, neša grynas oras, ir kad esi pačioje savojo laiko viršūnėje... „Žinote, ką man papasakojo?.. — Dėdė pasilenkė jam prie ausies... — Žinote, tai iš patikimų šaltinių, vienas aukštas pareigūnas,

užimantis labai svarbias pareigas, anądien, per Anglijos ambasados priėmimą..." Klausydamasis tų žodžių jis pajuto jaudulį, pasitenkinimą, ir tuo pačiu metu, kai pritardamas pagarbiai pasilenkė, norėdamas geriau girdėti, kažkoks mažulytis blogumas, neaiški baimė... žėrinčios iškilmių salės durys, prie kurių slenksčio jis buvo priverstas... pro kurias rengėsi eiti vidun, galėjo staiga užsitrenkti, ir jis vėl būtų atsidūręs lauke, trepsintis iš šalčio kojomis, gaubiamas niūraus pilkumo...

Štai ji ir vėl grįžta su tuščiu padėklu, vėl jį prikraus, ...pamėlusi, paglebusi, pakumpusi, visai nekoketiška, nepasidažiusi, neskoningai apsirengusi... apie tokias moteris ir kalbėjo tas bulvarinės komedijos personažas (jis matė ją labai seniai, bet taip ir neužmiršo tų žodžių) sakydamas: „Mūsų, smulkiųjų buržua, dalia — vesti tokias moteris..." Ji praeina pro jį, nešina prikrautu padėklu: „Būk malonus, atidaryk duris.— Spigus, šaižus jos tonas — tarsi pliaukštelėjimas delnu, kad pažadintų jį, priverstų atgauti pusiausvyrą... — Nagi atsikvošėk bent mažumą ir nusileisk iš padebesių, liaukis vaidinęs vaiką... Verčiau jau būk malonus ir padėk man". Jis atidaro jai duris. Jinai teisi: reikia pasipurtyti, atsitiesti, tatai niekinga, komiška, tas pavėluotas jaunatviškas ilgesys, reikia pasistengti, nusiplėšti deformuojančius stiklus, matyti daiktus taip, kaip mato ji — protingai, sugrąžinti jiems tikrąsias jų proporcijas ir mokėti tuo pasitenkinti: praleidai vakarą su protingu žmogumi... ir garsiai tai pasakyk, pasakyk jai, ir tegu ji ramiai sutinka, tai bus geriausias išsivadavimas nuo šėtono... Uždeda ranką jai ant peties... „Praleidome malonų vakarą, ar ne? Tu taip nemanai? Tasai žmogus labai įdomus, labai protingas... Su juo kalbėti — vienas malonumas". Ji pakelia į jį apstulbusias akis: „Ak! Galima ir šitaip pasakyti... Jis net per daug protingas, gerokai per daug. Puikiai tave apsuko su tuo namu... Štai mes ir įklimpom..."

Jis norėjo nusiraminti, jis stengėsi save įtikinti, jog į tai, už ką jis sumokėjo tokią milžinišką kainą, nereikėjo žiūrėti su panieka: tai buvo malonus naudoti, geros kokybės daiktas... tačiau ji viską puikiai supranta, jos neapgausi... negi jis nemato, kad atsinešė prastą pre-

kę, klastotę, išbrokuotą, niekam nereikalingą daiktą. O jau dėl kainos, kurią sumokėjo, tai išvis nekalbėkim, gėda net prisipažinti, jį apsuko aplink pirštą kaip vaiką... apvogė... Dabar jinai negailestingai stengsis parodyti, kokia netikra toji prekė, ištyrinės ją iš visų pusių, papurtys, kad jis išgirstų jos tuščią skambesį... Ak ne, gana, ne dabar, gana... „Prašau palikti mane, nesirūpinti dėl šito..." Pabėgti nuo jos, pabėgti tuojau pat... Jis atidaro duris.

Tai nebuvo nieko, tik tai, kas vadinama nieku... gal kažkas visiškai menka, tą akimirką, kai mano dėdė jau kėlėsi eiti ir po jų maldelės... „nagi neskubėkite, juk dar nevėlu, pabūkit dar, mes visai nepavargę, pabūkit..." iškart vėl atsisėdo ir nedvejodamas sutiko pasilikti, gal kiek per staigiai, tame jo poelgyje buvo justi šaltakraujiško pasiryžimo, atsižadėjimo (kad ir prastai suvaidinto, bet ką padarysi: jie dar negavo to, kas jiems priklauso, jie reikalauja priedo, tai pagal visas žaidimo taisykles, ir reikia mokėti nesiraukant)... kažkas jame nuvilnijo, vos pastebimai, tačiau taip, banguojant audeklui, staiga pamatai tarsi kokį įplyšimą, apgaulę... Ir išsyk visa, kas akimirksniu buvo sukilę Martero viduj, paskui dingę — tos visos abejonės, tie mėginimai įtarti, tie neaiškūs negalavimai, tie nerimai, įsismelkę į jį šitą vakarą,— visa vėl išplaukia į paviršių ir susitelkia vienam taške, auglyje, kuris tinsta, spaudžia. Reikėtų jį apčiupinėti, kad suvoktum, kas tai yra iš tikro, pasilenkti prie jo ir gerai ištyrinėti, bet neįmanoma to padaryti, dabar ne laikas, ji komanduoja, valdo visus jo judesius... reikia bet kuria kaina sutrukdyti jai sumažinti bent dešimtąja laipsnio dalimi tą jaudulį, švelnumą, linksmą nuotaiką, smagumą... nuo menkiausios dvejonės visas pastatas, taip rūpestingai, kantriai rėstas, bematant sugriūva... mandagumo mėšlungis tampo jų skruostus, jie šypsosi, juokauja, plekšnoja kits kitam per ranką, meiliai žiūri viens į kitą... „Tad iki greito pasimatymo, sutarta, susiskambinsim"... — kol jis čia — neparodyti nė menkiausio atsitraukimo ženklo: net užsivėrus durims atsargumo dėlei verčiau ir toliau šypsotis, išlaikyti gyvą ir linksmą žvilgs-

nį... o jeigu jis ką nors užmiršo, jeigu sugrįš... Tik kai vos girdimai apačioje trinkteli vartai, gali pasijusti laisvai. Dar keletą akimirkų jauti kažkokią gėlą, mėšlungį... paskui pasitempi, iš lengvo atsipalaiduoji... šypsena dingsta, žvilgsnis užgęsta, veidas sudrimba... Martero pradeda vaikščioti pirmyn ir atgal... Na, dabar jau mudu susikibsim — kas tai yra iš tikro? Iš kur tai? Jam nereikia ilgai ieškoti. Dar nė aiškiai nesuvokus, jį užplūsta kažkoks karštis, svilinantis garas, jis jaučia raustąs. Tas nuraudimas, tasai karštis — tai įspėjamieji ženklai, žaibas prieš sugriaudžiant perkūnui, ir tas griaustinis kone iškart kurtinamai trinkteli: jis šiaudinis žmogelis. Būtent. Staiga pasijunta tarsi prarijęs mietą, suakmenėja, subliūkšta: šiaudinis žmogelis. Viskas aišku, nebeverta stengtis, nebėra prasmės apgaudinėti, mėginti tai nuslėpti, apgaubti šydu: abipusės paslaugos... ko tik nepadarytum draugui... bet juk tai smulkmena... draugas dabar turi rūpesčių, keblumų... jis kol kas negali pats investuoti pinigų, tad ir paprašė, kad aš... man tai buvo niekis... jo akimis žiūrint, suma buvo tokia menka... Beprasmiška, jau nieko nebepadarysi... jis va čia, žvilga kaip aukso grynuolis smėlyje, kaip deimantas uolienoje, kietas, švarus, jo neįmanoma įbrėžti: šiaudinis žmogelis...

Jie stiprūs. Jie labai stiprūs. Jie viską daro tik apgalvoję. Jais galima pasitikėti... Šiaudinis žmogelis... jie jau seniai išrado jį, gebėjo išskirti jį iš visų mišinių, visų įvairiausių kombinacijų, toks paprastas kūnas, kuris prisiderina prie kitų paprastų kūnų šimtais įvairių būdų ir sukuria šimtą sudėtinių kūnų, bet jie sugebėjo atskirti jį nuo kitų ir įvardyti, ištirti visas jo savybes; jie žino jas puikiausiai, visi jas žino taip gerai, jog pakanka vien tik vardo, tereikia jį ištarti — ir visos jos iškyla vienu metu: apsirikti čia neįmanoma, čia nebėra daugiau ką atrasti, išrasti, viskas jau žinoma, pripažinta, suklasifikuota: šiaudinis žmogelis. Būtent taip. Ir tas šiaudinis žmogelis esu aš, aš. Jo šiaudinis žmogelis. Vėl blyksteli žaibas, sugriaudžia griaustinis, perkūnas, ir jis užsidega: jo šiaudinis žmogelis... ir jam aš toks esu... štai kas aš jam esu... Ieškojo, peržvelgė visus pažįsta-

mus... kurie galėtų su tuo sutikti... ogi, dievaži, šaunuolis Martero, jam tai pritiktų kuo puikiausiai... menkos santaupos... garbingos deklaracijos... jis neišdrįstų apgaudinėti mokesčių rinkėjų... pernelyg sąžiningas, pernelyg atsargus... ne itin plačių užmojų žmogelis... padaryti paslaugą kokiam nors „ponui", įgyti jo pasitikėjimą — tatai paglostys jo savimeilę... pakels jį savo paties akyse, sureikšmins jį, jam nė į galvą neateis atsisakyti... jis ne toks protingas, ne toks ciniškas, išdidus, kad sumanytų tai įvardinti, ištarti tą žodį, susierzinti... pakaks paauksuoti jam tą piliulę... Vėl žaibas, siaubingai nudegines... Žinoma... jis buvo teisus... jam viskas ėjos kaip per sviestą... Abudu meilikauja, ji taip pat, neprarasdama budrumo... virpa, spurda, šuoliuoja su paketais rankose... nieko per gera, nieko per gražu... pasiskubink, jis tuoj ateis, bėk persirengti, tik pamanykit, kokia garbė... šypsodamasis, keliaklupsčiaudamas... įpila Ponui vyno, paduoda pyragaičius, likerį... jiedu laimingi, juokiasi, kai jis teikėsi paginti... Martero jau iš anksto girdi pataikaujantį, alpų, glebų savo juoką, kai anas pliaukštels jam per petį... „Mūsų metuose, a? Argi ne?" Kaip būtų išdrįsęs atsisakyti?.. Būtent tokios rūšies žmonės ir pasirenkami panašiems vaidmenims... jis buvo tam skirtas... o anas stebėjo jį, spaudė rankenas, valdymo svertus: mechanizmus jis išmanė puikiai, o šitas veikė taip, jog malonu buvo žiūrėti.

Martero vaikšto pirmyn ir atgal, susikišęs rankas į kišenes, švilpauja, kad susitvardytų, nes ji neišleidžia jo iš akių, ji mato jį nežiūrėdama, tupinėdama aplinkui, stumdydama baldus, dėliodama lėkštes... ji mato viską, ji visuomet jį stebi, ji matė viską, jo paslaugumą, pokštus, linksmumą — tai eksporto produktai, skirti užsieniečiams: namuos jis veikiau tylus, visuomet užsiėmęs, susierzinęs dėl niekniekių... O čia: šiaudinis žmogelis... ji net nepagalvojo prieš pasakydama, ji net gerai nežino, ką tai reiškia... jai tatai nieko nereiškia, ir net jeigu žinotų, neraustų dėl tokių nesąmonių, dėl tokių apkalbų... Mano vyras pasidavė jo keramas, na ir kas, juk tai didelis, įtakingas ponas... o kas gi esam mes, maži žmoneliai... reikia matyti dalykus tokius, kokie jie yra, gy-

venimas — ne romanas, reikia atsiimti, kas tau skirta, ne, ji iš tiesų neturinti laiko džiaugtis tokiais delikatesais, tokiomis rafinuotų žmonių kančiomis. Jai rūpi tikri, tvirti dalykai: ką daryti dabar? Šįkart jis buvo sunkiai palenkiamas: atsisakyti buvo keblu, tačiau vis tiek jam nereikėjo sutikti... Ji nieko nesako... Jis žino, kad ji renkasi tinkamą momentą...

Tai, kas „sukaupiama" savyje, tai, į ką neatsakoma iškart, saugoma visą gyvenimą, tai bręsta jūsų viduje, didėja, pūva... Atsakyti reikia iškart, beregint atmušti kamuoliuką... tačiau jis niekad to nemokėjo, iš esmės būdamas drovus, baikštus... reikėjo atsikabinti, išsprūsti iš to glėbio, sugriauti tuos kerus, gerokai šoktelti atgal ir iš ten, per gerą atstumą šaltakraujiškai pareikšti: „Brangusis, aš puikiai suprantu, mielai tai padaryčiau, patikėkit, tik dabar labai nepalankus metas, aš apgailestauju, bet iš tikrųjų negaliu", ir anas, pasijutęs nepatogiai, būtų mažumėlę atsitraukęs, tačiau išlaikęs pagarbą, nusivožęs kepurę... o va to jam ir stinga, tos stiprybės nuleidus galvą atlaikyti kito atsitraukimą, kad nekiltų noras iškart nertis iš kailio, perspėti, sulaikyti jį, atitaisyti padėtį...

Dabar tikriausiai jam būtų atlyginta, jis prieitų prie jos iškelta galva, karūnuota laurais, gracingai nusilenktų ir pakeltų jam sviestą jos pirštinę. Atidėtų į šalį visus darbus, kaip kitados jiedu susėstų šalia kits kito ant sofos, pasidalintų įspūdžiais, pradėtų viską nuo pat pradžių... „Aš kažką nujaučiau, vos tik mes pradėjome valgyti... Jis ruošė dirvą... — „O aš nieko neįtariau, ir netgi nustebau, kai jis pradėjo kalbėti apie mokesčių deklaracijas, kai jam pasakei..." — „Jis taip ir stovi man prieš akis, tas senas lapinas. Tik aš irgi ne vakar gimusi, moku save apginti"... — „Ak, kas tiesa, tas jau tiesa... tavęs už nosies nepavedžiosi..." Ji suima jo ranką, žiūri į jį, šypsosi jaunatviška, malonia, truputį pašaipia šypsena... Būtų taip gera: jam taip reikėtų truputėlio švelnumo, paramos... Galiausiai viskas tikriausiai ne taip jau ir niūru, jis turi polinkį viską matyti juodai, viską perdėti... tai jo silpnybė, jo manija viską padidinti, schematizuoti,

suteikti daiktams kampuotus kontūrus, prikabinėti ant jų negrabiausių etikečių ir va šitaip sustingti prieš juos su aptemusia sąmone: Šiaudinis žmogelis... Bet kas gi šitai pasakė? Kas per mintis... Ką jis čia išsigalvoja... Žmonės kur kas įžvalgesni, negu apie juos manoma, jie jus supranta kuo puikiausiai, o jis, tas senas lapinas, per daug jau trynėsi tarp žmonių, kad apsiriktų; jis moka atpažinti nesavanaudžius, dosnius žmones; jis net nedrįso pasiūlyti kokios naudos, nesakė, kad jam bus kaip nors atlyginta, ne, tik paprasčiausia paslauga, kurią padaro draugas draugui... o kaip susigraudino prieškambaryje, spausdamas jam ranką... jis buvo nuoširdus... tokie dalykai neapgauna... o ji... į ką ji kartais išdidžiai atsiremia, kuo pasikliauja sunkiais momentais, jei ne juo... žinoma, ji tokia kaip visi, ji turi savo silpnybių, bet reikia būti atlaidžiam ir negalvoti apie tai, reikia pasitikėti, pasikliauti žmonėmis, matyti tai, kas juose yra gera, niekad neišleisti iš akių svarbiausio — tikrų didžiųjų jausmų... ji myli jį, jis puikiai tai žino, jinai pažįsta jį ir jai patinka tas kartais toks būdingas jam vyriškas pomėgis rizikuoti, tie kilniaširdiški jo polėkiai... jis prieina prie jos, uždeda ant peties ranką... „Tu nieko nesakai... ką apie tai pagalvojai? Praleidom puikų vakarą... Jis velnioniškai protingas, ar tau taip neatrodo?"

Kai kurie geri mano pažįstami ponios Martero vietoje čia nebūtų atsilaikę: „Protingas, kur jau ne! Kalbėk, ką nori... galiausiai man pasidarė įdomu... Aš klausiau savęs, kur bus jo cinizmo ir tavo silpnumo riba... Kai pagalvoju, jog tu visai nesivaržytum atsakyti draugams, tikriems draugams... ypač jeigu jie būtų mano draugai... ar mano giminaičiai... su mumis tu nesivaržai..." Plakančia širdimi, sunkiai alsuodami jie pripultų lūpomis prie drungno tekančio kraujo, prie tvinksinčio pulso, jie siurbtų, kąstų... „Kartais man norisi juoktis... Jei tu manai, kad būtent šitaip sužadinsi tokio žmogaus prielankumą, dėkingumą... Juk jam atrodo, kad jis tau suteikė per daug garbės... jis puikiai matė, kad tai paglostė tavo savimeilę... Juk matei... kaip jis teikėsi vėl atsisėsti, kad paskirtų mums dar ketvirtį valandos... tokį menkutį

priedą..." Tačiau ponia Martero neturi nieko vampyriško. Ji visai nelinkusi į didžius pasimėgavimus, puotas, orgijas, kurių pabaigoje voliojamasi susikibus po stalais vėmaluose ir vyne. Jokio nesveikų žaidimų pomėgio. Jei galėtų, jie nieko nesakytų. O kam? Kuriems galams? Žmonės yra tokie, kokie yra. Gyvenime nedera rodytis per daug nesukalbamam, per daug reikliam. Vis dėlto jai nėra kuo per daug skųstis, galėjo būti kur kas blogiau, tereikia apsižvalgyti aplinkui. Kad ir kaip ten būtų, jai pasisekė gauti, kaip sakoma, gerą vyrą... Jeigu galėtų, atstumtų jį truputį susierzinusi... (ak tie vyrai — dideli vaikai)... „Taip, taip, nagi leisk man praeiti, būk toks malonus... Aš dar nebaigiau... Nėr kada plepėti... jau po dvylikos..." Tik šįkart tai jau rimtai, reikia gelbėti tą užstatytą stambią sumą, kažką, kuo negali juokauti, jų pačių namo pirkimas jau sukompromituotas, ji neturi teisės... Jai nemalonu prisiversti daryti jam pastabas, tam vargšui senukui, jis atrodo toks sutrikęs, jai būtų maloniau, jei galėtų jį nuraminti, tačiau ji privalo atlikti savo pareigą, nuo to priklauso jų saugumas, jų ateitis, ak, o kas gi jį įspėtų, kas apgintų, jeigu ne ji... „Taip, kalbėk, ką nori. Tikiu, kad jis protingas, net per daug, pernelyg protingas, tas senas lapinas tave sutvarkė, jis puikiai mokėjo tavim pasinaudoti... Ką tu dabar darysi? Štai mes ir pakliuvom į keblią padėtį".

Dabar žino: jis nebeturi pasirinkimo. Tai atpildas už silpnumą, už tuos išsižadėjimus, už paskutinę, baisiausią niekšybę: už mėginimą save apgauti, sau meluoti, už tai, kad tikėjosi jos bendrininkavimo, ir už tai, kad taip kvailai davė jai dingstį išlieti visą pagiežą. Belieka tik kuo ramiausiai pasitraukti, sumažinti nuostolius, išlikti oriam bent jau prieš ją, jei dar nevėlu... Juk negalvoja, kad dabar juo manipuliuos — tai būtų jau viršūnė, to tik betrūko,— kad dabar jis leis jai tampyti virvutes. Reikia kuo skubiausiai užčiaupti jai burną, priversti atsitraukti, su ja tai nesunku... „Na jau ne, prašau, palik visa tai, būk gera, nesikišk, aš jau pakankamai suaugęs, kad žinočiau, ką darau..." Šalin letenas... Palikit jį ramybėje. Jis nori būti toli nuo jų visų vienas ir žingsniuoti po žvaigždėtu dangum, po plačia erdve,

alsuoti grynu oru... Jis žengia durų link... „Žinai, noriu pasivaikščioti. Apsuksiu kokį ratą. Tu tikriausiai pavargai. Atsigulk. Nelauk manęs".

Kitados, jų bendro gyvenimo pradžioje, vos tik ji taip pažvelgdavo į jį prie žmonių, norėdama jam duoti ženklą, sulaikyti, perspėti jį, visas jo džiugesys bematant išnykdavo: šventė baigdavos, jį apimdavo vienintelis noras: kad visi išeitų, kad juos paliktų vienus... jis norėdavo tuoj pat sužinoti... tegu ji jam pasako... gal jis apsiriko, gal ji visai ne tą turėjo galvoje, gal net nepažvelgė į jį... jis puikiai žino, koks yra įtarus, kaip viską, anot jos, išsigalvoja... Vos tik durys užsiverdavo, jis imdavo žiūrėti į ją maldaujamu žvilgsniu... „Klausyk, brangioji, pažadėk man, kad atsakysi atvirai... juk mudu žadėjome sakyti viens kitam viską... Pasakyk: dabar, prieš akimirką, kai sutikau paskolinti jam pinigų, man pasirodė, kad tu pažvelgei į mane..." Iš pradžių ji nesisaugodavo ir atvirai rėždavo: „Aš tavimi tikiu. Maniau, suprasi. Bet tu tiesiog beprotis. Juk jis tau niekad jų negrąžins..." Kažkas jame tarsi nutrūkdavo, nukrisdavo žemėn: vadinas, jis neapsiriko. Tai ir buvo visų blogiausia. Tai, ko jis bijojo. Tas gražus jo nuskintas vaisius buvo kirmėlėtas, supuvęs... Veidmainė, šalta, smulkmeniška, niekuo nepasitikinti, iš jos niekad nesulauksi jokio kilnaus polėkio, gražaus gesto... Bet ne, jis per daug baiminasi... jis negali, nenori to pakęsti, galbūt dar galima visa tai sutvarkyti... ji dar tokia jauna, jis gali ją išmokyti, ji gali pasikeisti, pakaks tik paaiškinti, ir ji supras... „Klausyk, brangioji, nereikia šitaip... aš jau sakiau tau, kad nepakenčiu, kai rodomi kažkokie ženklai žmonių akivaizdoje, svaidomasi žvilgsniais... jie juos pastebi, o tai labai užgaulu, patikėk manimi... Jeigu šitaip elgsimės, prarasime draugus... draugystė, bičiulystė — ne tai. Aš suprantu... tu gyvenai be galo uždarą gyvenimą... Jei žinotum, kokią laimę kartais pajunti duodamas... Žinai, aš niekad nebuvau toksai patenkintas kaip tuomet, kai vienąsyk, labai seniai, man teko atiduoti paskutinį šimto frankų banknotą ir sumokėti už

draugų išgertuves..." Tuomet ji bukai, senatviškai nusijuokė... „Ak koks tu gerutis... Tai labai gražu, tačiau tai galiausiai užgula mane, po to turiu plušti, kad atpirkčiau tavo kvailiones... Aš darausi negraži... Pažiūrėk į mano rankas... Aš visko atsisakau... Ir taip visuomet: tau — gražūs gestai, o man — taupymas..."

Bet pamažu ji pastebėjo, jog tolydžio tatai jam virto savotiška manija, kaip ir tas jo įprotis keltis keliskart naktį patikrinti, ar dujų čiaupas tikrai užsuktas; galiausiai jam ėmė vaidentis, kad ji visada reaguoja žvilgsniu ar gestu į kiekvieną jo poelgį ar judesį... kai jis atkimšdavo naują butelį vyno, perpildydavo taures, kai siūlydavo cigarus... Ji įsigudrindavo išsisukti nuo salsvų jo klausinėjimų, nuolat užsibaigiančių amžinomis dorovės pamokomis, priekaištais, scenomis... Kai paklausdavo: „Kodėl tu taip pasižiūrėjai į mane?", ji iškart nutaisydavo pavargusią išsekėlės miną... „Ak, aš nežinau, apie ką tu čia kalbi, nebeatsimenu, nesuprantu, tu visąlaik stengiesi surasti..." Ir jį kankindavo dvejonės, siaubingi smilkuliai, kuriuos pavykdavo trumpam numaldyti įtikinėjant save, kad jis apsiriko, kad ji sakė jam teisybę, bet paskui tie smilkuliai ir vėl imdavo jį varstyti.

Tačiau jau seniai jis jos nieko nebeprašo ir nebekelia sau klausimų: vos tik pamatęs jos žvilgsnį suprato, kad landa užsivėrė. Jie atsidūrė vieni urvo gūdumoj. Niekas nebegalėjo jam pagelbėti. Nei nekalti, draugiški jo bičiulio žvilgsniai, nei jo padėkos, nei patikinimai... kuriuos suvokdavo tarsi atklystančius iš toli, per didžiulį nuotolį... nebegalėjo jam padėti iš ten išlįsti. Verčiau jau tegu jis visai nueina — kuo greičiau, tuo geriau,— tegu palieka jį likimo malonei. Likimui, kurį pasirinko pats... likimui, kurį pats užsitarnavo savo vaikišku patiklumu ir savo bailumu... Jis tai pamatė, nujautė, vos tik išvydo ją pirmą sykį, tačiau vis bandė sau meluoti, save apgauti. Dabar privalo už tai sumokėti. Kaip pasiklosi, taip išsimiegosi. Štai taurė, ir reikia ją išgerti.

Jis vaikšto pirmyn ir atgal, susikišęs rankas į kišenes, švilpauja, žvilgteli į ją su neapykanta... taip, jis pataikė... ji jau demonstratyviai rodo aukos veidą: Ak, jis visad buvo toksai, ji turėjo prie to priprasti, tačiau

dabar jau negali, ji sensta, ji pavargusi, vadinasi, niekad nebus galo tam šuniškam gyvenimui, žinote, būna akimirkų, kai suima noras... bet ką darysi, reikia gyventi toliau... Ji dirbtinai nutaiso nuolankų, malonų veidą: vargšė beginklė moteris storžievio rankose... jis žino, kad ji mato save būtent šitaip. Dabar ji tuo mėgaujasi — liūdna, silpna... Pats moteriškumas su visa begaline kantrybe, kančia — ko tik tos moterys neištveria — kiekvienas jos gestas byloja apie tai, kai meta į peleninę nuorūkas, paliktas lėkštėje, kai linguodama galvą apžiūrinėja staltiesę, kai išskėtusi rankas, sučiaupusi lūpas tampo sunkų padėklą: „Būk malonus, praleisk mane. Būk geras, atidaryk duris".

Ji galėtų netgi pastūmėti jį į nusikaltimą, kai ima kalbėti tokiu tonu, kai nutaiso tokią miną, ji galėtų pastūmėti jį į dievaižin kokius kraštutinumus. Storžievis. Ji teisi: budelis. Jiedu čia vieni. Tegu jinai nutraukia jam batus, kai sverdėdamas pargrįžta iš bistro. Nusigėręs žagsintis gyvulys atsistoja priešais ją, užtveria kelią ir plyšta juoku žiūrėdamas į jos mėlynas, nuo siaubo išsiplėtusias akis: na, mano gražuolėle, tu nesijuoki, tu nenori šypsotis, parodyti baltų dantukų? Didžiausias malonumas jam būtų jai įžnybti taip, kad ji sušuktų, užvožti jai kumščiu, nusviesti viską — tą padėklą, tas taures — ant grindų. Jis sučiumpa jai už riešo: gana komedijų, pasikalbėkime, gražuole, dviese, čia, be liudininkų, ar tau neatrodo, kad tai buvo — jis suima jos smakrą — puikus, labai vykęs vakaras, katyte... „Jisai žavus, velnioniškai protingas, tiesa? Ar tau taip neatrodo? Praleidom puikų vakarą... Kalbėti su tokiais žmonėmis kaip jis — vienas malonumas..."

Ji sakytum susigūžia ir susitraukia, veide — nebyli baimė, iššūkis... „Gali kalbėti ką nori... Taip, iš jo to neatimsi, jis protingas... netgi per daug... puikiai apvyniojo tave apie pirštą..."

Jis stipriai spustelėjo būtent ten, kur reikia, ir visa tai ištryško jam tiesiai į akis... Iš to, kaip jam staiga suspaudė širdį, iš to akimirksniu nuslopinto judesio, to sąmyšio jis suvokia, jog, nepaisant nieko, jis, senas idiotas, senas beprotis, dar puoselėjo menkutę viltį...

Dabar, kai jos kišenė jau kiaura, ji panorės ištuštinti ją iki galo. Bet jis to neleis. Tegu ji vėl suryja savo tulžį, savo nuodus. Tegu tatai joje išbrinksta, apnuodija ją, tegu jai pasidaro bloga... „Ak ne, ne, mažyle, prašau tave, nepradėkim. Aš apie tai galvoju kitaip. Žinai, tau būtų geriau eiti miegoti. Atsigulk, o aš eisiu pasivaikščioti. Nelauk manęs".

„Sakytum paskutinė Kafkos „Proceso" scena"... staiga šovė man į galvą tą dieną, kai lankėmės priemiesčio viloje, kai visi trys — dėdė, Martero, aš viduryje — žengėme alėja, vedančia į namą... „Ponai"... jie man priminė būtent juos, ramiai, ritmingai žingsniuojančius su ilgais, per liemenį įimtais lietpalčiais, tamsiomis fetro skrybėlėmis atverstais kraštais ir tuo atkakliu, nenumaldomu, salsvu meilumu, su kuriuo jie mane vedė. O aš, kaip ir „Proceso" herojus, leidausi vedamas, klusnus, beveik jų bendrininkas, nors ir su šleikštuliuku širdyje...

Aišku, tai juokinga. Man tai atrodė juokinga. Aš tai bematant atstūmiau, ir viskas iškart dingo, matyt, nugrimzdo į mane ir liko ten palaidota. O štai dabar staiga iškyla į paviršių, drasko, ką buvau besukuriąs, tą neapčiuopiamą, tą virpantį audeklą, nuaustą iš voratinklio gijų, kurias aš leidau iš savęs ir į kurias stengiausi pagauti Martero. Norėjau iš lėto jį sutrinti į dulkes, paskui jas sulipdyti, sulipdyti iš jų šitą beformę, minkštą ir tokią prėską masę, iš kurios čia sudaryti visi mes ir kuria aš mintu. Tačiau plonos gijos perkertamos. Martero išsilaisvina. „Ponai"... Martero buvo vienas iš dviejų, vadovavusių operacijai. Jis žinojo, kur mane vedė: jokių istorijų, jokių grimasų, spardytis beprasmiška. Vis tiek tave privers eiti tiesiai. Ta jo šypsenėlė, kai žiūrėjo į mane, vangiai besistengiantį ištrūkti, sėdintį priešais jį ant atlenkiamos sėdynės ir droviai klausiantį: „Iš ko tas namas?", o dėdė, nė nežinodamas, jog žaidžia jo žaidimą, dar stipriau mane suspaudė glėbyje: „Jūs nepažįstat jų, brangusis Martero, tie netašyti akmenys jiems kelia siaubą, tai jiems blogiausia, ką tik išvis įmanoma įsivaizduoti. Jiems reikia senos lūšnos..." Jam tie žaidimai —

netikėtas laimikis... O paskui, kai mačiau jį laukiantį mūsų priešais automobilį su namo savininku... Jis buvo atsukęs nugarą... palengva lingavo į priekį ir atgal. Ilgas tamsus jo lietpaltis, kurį giliai į kišenes įleistos rankos tempė priekin, buvo glotniai apgulęs jo nugarą... Išgirdęs mus artėjant, ūmai nutilo, paskui pradėjo nei šį, nei tą kalbėti, tarsi nieko nebūtų buvę... Jis išėjęs pirmas, mat norėjęs pasikalbėti su namo šeimininku, tad ir palikęs mus rūsyje besigėrinčius nauju dailiu žaisliuku, skaitančius užrašus ant šildiklio rankenų...

O tądien, kai padavėm jam pinigus... Kokią puotą iškelčiau pusseserei, jeigu dabar ją rasčiau: „Klausyk, ar turi laisvą valandėlę? Norėčiau su tavim šnektelti... Apie Martero... žinai, šita istorija mane kankina. Tu man pasakyk, ar tik aš nesikraustau iš proto... bet juk tądien, kai buvome pas jį nuėję... pasakyk man... kartais juk nuspėji... ar nepajutai... tu kartais taip puikiai jauti tuos dalykus... (taip vienu gaistu nutraukčiau erzinančius jos naivumo, vaikiško entuziazmo protrūkius: „Ko jūs visi prikibot prie pono Martero, jis man labai patinka, jis toks žavus...")... pasistenk trupučiuką, juk kai nori, tau tas taip gerai išeina — būni tokia aiškiaregių aiškiaregė... Prisimink... ar tuomet, kai padavei jam pinigus, ar tau nepasirodė... ar neturėjai tokios nuojautos, tikrumo jausmo, jog niekad tų pinigų nebematysi, kad iš to kils visokių visokiausių istorijų... Aš esu tikras, kad tai pajutau... dabar prisimenu... tai plykstelėjo kaip žaibas... tą pačią akimirką man pasirodė, jog duodu jam pinigus va šitaip, be įrodymų, be kvito, kad parodyčiau jam draugiškumą, pasitikėjimą — man visuomet atrodė, kad tavo tėvas... juk tu žinai, koks jis... kartais jis gali jį suerzinti, pažeminti — aš maniau, kad Martero tai įvertino, susijaudino, bet anaiptol. Patenkinta jo veido išraiška bylojo ką kita, kai paėmė tuos pinigus, kai dėjo tą paketą į stalčių... prisimeni, kaip jis į mus pažiūrėjo? ...toks užslėptas, tik jam būdingas pasitenkinimas... Tarytum būtų sau pasakęs: „Uch, pagaliau tie spąstai suveikė. Dangtis užsivožė. Jie pakliuvo. Jie jau viduj". Ji klausos žvilgančiom akim, pravėrus burną. Jaučiu, kaip

spaudžiasi prie manęs visa, virpa... „Žinai, tu teisus... aš neatkreipiau dėmesio... tačiau dabar, kai apie tai man kalbi, pasakysiu tau... netgi kur kas stipriau: aš norėjau atsikratyti tais pinigais, man kilo noras išmesti juos pro langą... Man visad kyla noras išmesti pro langą viską, ką jie man duoda... viską, ką jie turi..." Aš pritariamai linkčioju galvą... „Taip, taip, suprantu..." Mes pamaži einam į priekį, susikibę rankomis, Nykštukas ir jo sesutė, ieškantys kelio girioje, atrasdami vieną po kito akmenėlius... „Žinai, kaip mama širsta dėl mano netvarkingumo, dėl mano išsiblaškymo... aš viską pametu... Visai neseniai supratau, kas tai yra... atsisakymas... maištas... man nereikia jų pinigų... jų pinklių, į kurias jie nori mane įpainioti... Mama, be abejonės, tai supranta, kitaip nedarytų iš to tragedijos... Aš jiems tą pasakiau, prisimeni, kai jie sukėlė tą baisią sceną dėl to, kad pamečiau tą savo krepšį... Jis pamanė, kad aš išsikrausčiau iš proto. Taigi ir pasakiau jiems visą teisybę... Kai padaviau pinigus Martero, žinojau, kad jis pasiliks juos sau. Aš norėjau, kad juos pasiliktų sau... Tyčia nusukau taip, kad nereikėtų kalbėti apie kvitą..." Aš ją nutraukiu: „Galimas daiktas... tik dar štai ką tau pasakysiu..." Mudu abudu jaučiam tą malonų kutenimą, tą geidulį, kurį patiri, kai leidies, krenti į gelmes... „Aš tau pasakysiu... Net jeigu būtum norėjusi apie tai kalbėti, tau nebūtų pavykę... Martero nebūtų tau leidęs... Jis spaudė iš visų jėgų... Mus sulaikė labai stipri iš jo sklindanti srovė... Mes negalėjom nieko jo prašyti, prisimink..."

Taip, mudu, ji ir aš, galėjome išgyventi gražią akimirką. Bet tai būtų sugaištas laikas, beprasmiškas švaistymasis tikra painiava. Galiu išspausti iš to mažučio lobio kur kas daugiau naudos. Turiu jam geresnį pirkėją.

Šįkart manau, kad visi šansai mano pusėje, o rizika pralaimėti beveik lygi nuliui. Pasitenkinimas, suvokimas, jog esu stiprus, išmiklina visus mano judesius. Dėdė, rodos, džiaugiasi mane matydamas... jis žiūri tuo savo geru žvilgsniu, maloniai pašaipiu, švelniu: „Na va, štai ir tu... ką pasakysi? kas naujo? Ką dar suradai? Kokios naujienos iš Martero?" Džiaugsmas daro mane kuklų, kilnia-

širdį: „Klausyk, dėde — tai nuostabu: jūs buvot šimtąkart teisus. Aš ką tik prisipažinau klydęs". Jis labai aukštai pakelia antakius, komiškai išpučia akis, norėdamas geriau išreikšti savo nuostabą, susidomėjimą: „Nagi? Nagi? Kas nors naujo?" — „Ne, ne, nieko ypatingo. Tiktai jūs buvote teisus, reikia pamąstyti, ir viskas tampa aišku". Nedvejodamas pasirenku deramą metodą jam įtikinti. Galiu pasirinkti vieną iš dviejų, juk kartais būna du tam tikrų problemų sprendimo būdai: vienas algebrinis, kitas aritmetinis. Paprastai savo problemoms spręsti aš naudoju aritmetinį. O dėdės požiūriu jis nieko vertas: visi konkretūs jo duomenys, pojūčiai, neaiškūs įspūdžiai, prisiminimai, nepastovios, greit praeinančios nuojautos sukeltų jo nepasitikėjimą ar įtūžį. Jį įtikina tik visų pripažintas, neabejotinas, visuotinas požymis. Nėra nieko lengviau, nei juo pasinaudoti. Kai žinai galutinį rezultatą, imi savaime protauti: „Žinote, tai darosi visiškai aišku... Tereikia minutę pamąstyti... Pats nežinau, ko aš ieškojau: faktai akivaizdūs, nėra ko abejoti. Tai buvo aišku kaip dieną nuo pat pradžių. Pirmiausia jis paima pinigus ir nepasiūlo jokio kvito, bet tai dar nieko. Taip, sutinku su jumis, tai buvo nekorektiška, bet mes jo ir neprašėme. Tačiau paskui jis persikelia į tuos namus, įsikuria juose tarsi jie būtų jo, daro išlaidas, gan nemažas, ir nieko jūsų neprašo... taip sau... savo sąskaita... O ta istorija su laišku: jis susierzina todėl, kad jūs išdrįstat paprašyti kvito, o iš tikrųjų — jis nenori, kad koks nors popierius patektų į jūsų rankas. Ypač įrodymai. Nieko nemačiau, nieko nežinau. Bet juk bet kokiam tribunolui to pakaktų nuteisti žmogų. Ir tribunolas būtų teisus. Svarbu tik faktai. O faktai byloja".

Vėl pajuntu tą nuostabų saugumo jausmą, kurį man visuomet sukeldavo Martero. Mintis vingiuoja nuo vieno fakto prie kito aiškiu, tiesiu, pačiu trumpiausiu keliu. Jungdama tiksliai pažymėtus taškus, vieną su kitu, ji piešia aiškią geometrinę figūrą. Pakanka tik į ją pažvelgti, ir apibrėžimas peršasi pats savaime. Jokia abejonė neįmanoma. Martero — sukčius. Dėdė, kaip ir aš, mėgaujasi ta akimirka. Tai toji nuostabi akimirka, kai viskas įrodyta, kai rezultatas atsiskleidžia beveik vienos tūkstan-

tosios tikslumu. Ir tą sprendimą radau aš: toks stropus vaikas, mokėjęs išpešti naudos iš savo mokytojo pamokų. Jis juokiasi laimingu juoku, smagiai ir draugiškai plekšnoja man per petį: „Oho!.. ne taip mikliai, senuk..." Jis toks patenkintas, jog nori dar truputį pasismaginti, pratęsti malonumą, paerzinti mane, galbūt jis nori, prieš parašydamas man pažymį, užduoti paskutinį sunkų klausimą... „Ne taip mikliai... Kaip smarkiai tu įsibėgėjai... Sukčius — labai stiprus žodis. Būk apdairesnis. Nepersūdyk. Ne, nieko neperdėkim..." Tikriausiai jam atrodo, kad aš per daug jį lepinu, kad iš tikro esu per dosnus... žinoma, tai beprotybė... jam tiek nereikia... Tačiau siūlau jam tai su džiaugsmu, man taip smagu, kad galiu duoti, aš jį maldauju, kad priimtų: „Taip, taip, būkite tikras, Martero tai sumanė iš pat pradžių. Net neabejoju, kad jau tuomet buvo susikalbėjęs su namo šeimininku. Paskui pasitaikė netikėta proga, ir jis čiupo ją. O aš leidausi vedžiojamas už nosies". Jis sužavėtas, sujaudintas, jo žvilgsnis glosto mano veidą, pirštai čiupinėja ranką, jis meiliai žnybteli mane, kaip tai daro labai retomis susigraudinimo akimirkomis... „Nagi ne, paklausyk, vis dėlto tai ne taip jau paprasta..." — jis nori rungtis su manim kilniaširdiškumu, atsilyginti tuo pačiu, jis pasiruošęs daryti bet kokias nuolaidas. Mes pasikeitėme rolėmis, jis imasi tos, kurią paprastai vaidinu aš. Dabar, kai mudu šitaip suartėjom, kai jis jau įsitikino, jog aš jam paklusau ir jaučiu jam pagarbą, jis gali mažumėlę atsipalaiduoti, elgtis laisvai, parodyti man, kad jis, kaip ir aš, geba matyti pustonius, niuansus... „Viskas ne taip paprasta... Ak tie jauni žmonės, jie visuomet įsivaizduoja, kad nuo vyresniosios kartos juos skiria praraja, bet juk ir mes, kad ir ką jie galvotų, irgi tai suprantam, visas jų subtilybes, jų „psichologiją"... dabar tai vadinama kitaip, ir tiek, o žmonės nepasikeitė, kad ir ką sakytų madingi psichiatrai... Aš irgi turiu šiokią tokią uoslę, gyvenime teko pasitrinti nemažame žmonių būry... žinoma, apskritai tu teisus, bet tai ne taip jau paprasta... Visi žmonės skirtingi. Martero — šaunuolis. Ne itin stiprus. Ne itin protingas. Jam visad prastai sekėsi. Jie truputėlį susitaupė, visą gyvenimą nuolat krapš-

tydami, nuolat karpydami tai šen, tai ten... Šiaip jau esi doras, kartkartėmis, kaip ir visi, ką nors apsuki, tačiau galiausiai taip ir numirsi nepadaręs akivaizdaus akibrokšto... šaunus žmogus, geras tėvas, geras vyras... ir staiga tokia proga... tik pamanykit... du milijonai aštuoni šimtai tūkstančių frankų... kuriuos jums duoda va šitaip, iš rankos į ranką, ir nereikalauja jokio popierėlio... tai ko norėti, atsispirti sunku, pagunda pernelyg stipri... Matai, brangusis, dabar, kai kalbam apie šitai atvirai... tu puikiai žinai, kad anksčiau to nebuvo galima liesti, juk jūs jį dievinot..." Manau, kad ir jam tai per didelė pagunda, jis irgi negali jai atsispirti; jaunas švelnus kūnas va čia, priešais jį, tereikia ištiesti ranką... juntu karštą jo alsavimą... „Nereikėjo jo liesti... Martero čia, Martero ten... O aš jau seniai turiu apie jį savo nuomonę, seniai jį pažįstu, tą jūsų Martero, jis buvo trumpam išnykęs iš mano akiračio, bet aš žinau, kad žmonės nesikeičia: jis — devyni amatai, dešimtas badas, jis išbandė viską... ir visuomet sužlugdavo, visuomet jam kas nors nepavykdavo... iš esmės jis tinginys, silpnas žmogelis..." Klausydamasis jaučiu savotišką susižavėjimą, sumišusį su baime... „Taip, brangusis mano Martero, patikėkite, sėkmei reikia tik vieno dalyko: kalti tą pačią vinį, atsiduoti vienai aistrai..." Jo pasipiktinimas, jo įtūžis tais atvejais, kai norėdavom jį demaskuoti: „Kas čia per istorija? Ką jūs dar susigalvosite... Iš kur man žinoti, ar jis keitė amatus, ar ne, tas jūsų Martero... Ir vėl tų nuluptaodžių įtarinėjimai..." Jam pavyksta mums atsikirsti, mus sugėdyti. Vien todėl, kad drįsome įtarti, mes pasijuntame purvini ir niekšiški... Šį kartą jis pasidavė. Jis demaskuotas. Jokių abejonių. Būtent. Ir staiga aš pasijuntu švarus, tarsi apsivalęs: tai išganingo nudegimo pojūtis, kurį patiri, kai tau dezinfekuojama žaizda. Dabar jis laisvas, pavadžiai atleisti... „Taip, iš esmės jis tinginys, tas jūsų Martero, nevykėlis... Bet aš maniau, kad jis man buvo tiesiog skirtas padaryti šitą menką paslaugą... maniau, kad jam tatai paglostė savimeilę. Ketinau vėliau jam už tai atsilyginti... Juk turėjo numanyti, kad vienaip ar kitaip jam atsimokėsiu... Tačiau panoro lošti iš stambesnių pinigų... rodos, jis turi lošėjo

temperamentą... Ar žinojai, kad jis mėgo lošti? Kai tik nueidavo į kazino, nebegalėdavai jo sulaikyti: pasiusdavo kaip avinas. Jo žmona apie tai papasakojo tą vakarą, kai pas juos vakarieniavau: kitados jis kas sekmadienį lankydavosi Angjene[19]. Jis lošdavo ruletę..." Dėdė jaučiasi esąs devintam danguj, jis juokiasi šaižiu senio juoku... „Taip, taip, jis impulsyvus, tas jūsų Martero, tikras aistruolis..."

Staiga mudu nuščiūvam... priešais mus išdygo teta... Vilkinti lauko drabužiais, užsimovusi pirštines, išsidažiusi, ji stovi prie durų ir žvelgia į mus lediniu žvilgsniu, o mes sustingstame, suglumę, susigėdę, nelyginant vaikai, sučiupti nusikaltimo vietoje. Ji nekenčia tų mudviejų suartėjimų ir to įtartino linksmumo, to sąmokslininkų juoko... Ji pajunta, kaip jis iš karto susigūžia, įtraukia galvą į pečius, laukdamas smūgio. Ji žino, kad gali jam suduoti: dabar tam tinkamas momentas. Ji neprašaus pro šalį: „Dar? Jūs dar nebaigėte? Vis apie tą patį? Vis dar apie Martero? Bet, vargšeli tu mano, kai jums užeina, jau nebegalite sustoti. Tai tikra manija... *idée fixe*... būkit atsargus, jūsų amžiuje tai daros pavojinga, jūs pradedate svaičioti... tai sukvailėjimas..." Mus perlieja vienodas karštis. Nepaisant amžiaus, jo skruostai nurausta kaip kokio jaunuolio...

Švelni, silpna, persmelkta šalčio, tiesianti deformuotą savo ranką prie restoranų durų... berniūkščiai svaido į ją akmenis... ji išjuokė jį, užtraukė gėdą, sužlugdė... Išsidažiusi veidą, apsikarsčiusi juokingais blizgučiais, ji kas vakarą verčia jį būti pajacu, kakariekuoti smuklės estradoje, gaubiamoje juoko, rykavimo... Mergiščia... ji užkelia sijoną į padanges ir priverčia jį atsiklaupti priešais ją ir užtempti kojines... o mokinukai plyšta juoku... profesorius Unratas[20]... tai jis... mano širdis kraujuoja, aš noriu nuraminti jį, apginti... Nieko nebijokit, dėde... Aš jus išsivesiu. Eime iš čia. Štai mano ranka.

[19] Paryžiaus priemiesčio kurortas, pagarsėjęs savo kazino.

[20] Scena primena veikiau kadrą iš „Žydrojo angelo" (*Josefo fon Sternbergo* filmas, 1929), kur Emilis Janingas vaidina Marlenos Ditrich (Lolos-Lolos) sugundytą profesorių, nei Henricho Mano romaną „Profesorius Unratas".

Dusliai, nerimastingai mano ausyse dūzgena iš už trobos atsklindantis mechanizmų gausmas. Aš bunku nuo slopaus operacinių, ligoninių karščio. Jau nežinia kiek laiko sėdžiu čia užmirštas, sudribęs fotelyje, tuščia ir aidinčia galva, tarsi būčiau pusiau užmarintas. Reikėtų prisiversti atsistoti, išeiti į koridorių, šūktelti, bet aš nepakrutu iš vietos, bemeiliju laukti... tuoj ateis teta, ji atkakliai prašėsi įleidžiama manęs paimti, ji tuoj ateis... Kaip tos jaunos anų laikų merginos, norinčios sužinoti savo ateitį, atsisėsdavo priešais veidrodį tarp dviejų žvakių eilių, įdurdavo į jį akis ir sėdėdavo, kol pusiaumigos sapne išvysdavo artinantis taip lauktą savo būsimo jaunikio atvaizdą, taip aš stebeiliju pro lango stiklą į medinius sodo vartus, tikėdamasis, kad ji tuoj išnirs pro juos... Išsičiustijusi, glotniu siauru veidu (toks jis būna antroje dienos pusėje), ji greitai pereis alėją, ir aš išgirsiu skubrius jos žingsnius koridoriuj... „Kaip, jūsų dar neperšvietė? Nesąmonė, palaukit, reikia pasakyti, palaukit, aš tuojau jas papurtysiu". Ir ji nueis, tiesi, truputį susikausčiusi, nes apsiavus batelius aukštais kulniukais, „papurtyti" seselių, plepančių koridoriaus gale mažam įstiklintam kabinete: „Bet, panele, tai negirdėta. Ponas jau pusantros valandos laukia, kada bus peršviestas..."

Pagaliau mediniai varteliai tako gale — ar tai ne sapnas? — prasiveria... tai ji, atpažįstu kailinį jos paltuką ir juodo aksomo skrybėlaitę, bet kaip keistai ji elgiasi: pasisuka nugara, neina vidun, stovi nusisukusi, sustingusi tarp pravirų vartų... kažkas stovi už jos, didžiulis tamsus siluetas... ji per žingsnį atsitraukia, siluetas išnyra į priekį... kampuoti pečiai, rausvas veidas, fetrinė

skrybėlė su atverstais kraštais... Martero... ir jis atėjo... jiedu tuoj įeis vidun... tačiau ji vis dar stovi nugara į mane, sakytum neleidžia jam įeiti... jis pasilenkia, jo smakras paliečia juodo aksomo skrybėlaitę, atsitiesia, tarytum timptelėtas atgal, ir ji uždaro paskui jį vartelius.

Ji žingsniuoja taku viena, išsičiustijusi, glotniu siauru veidu... girdžiu koridoriuje skubrius jos žingsnius, ji kone bėga, atidaro laukiamojo duris... „Baisu... pavėlavau... Kaip, jūsų dar neperšvietė, nieko sau, bet jeigu tylėsite, tai jus pakvies ten tik rytoj. Luktelėkit, aš jas papurtysiu..."

Žodžiai, kuriuos nugirstu, skamba keistai. Jie nerealūs — atsklidę iš toli, tarsi balsai žmonių, kuriuos girdi užmigdamas.

Jie plūduriuoja tarp jos ir manęs ir labai skiriasi nuo žodžių, kuriuos ji ištaria visuomet ir kuriuos aš lengvai nuseku iki tos vietos, kur jie randasi: taip skiriasi tvirtai įsišakniję medžiai, įsiskverbę giliai į žemę, nuo nukirstų šakų, kuriomis prisidengia slėpdamosi žygiuojančios kariaunos.

Maskuotė — šitie žodžiai, šitas balsas nieko daugiau ir nereiškia,— ji prisidengia nuo manęs, kad jos nematyčiau; pasislėpusi už jos, ji mane stebi, pati nematoma, grėsminga, galingomis bangomis valdanti mano judesius. Aš paklūstu. Mano balsas, kaip ir josios, skamba keistai: „O, prašau, jaučiuosi toks pavargęs, užsnūdau, man baisu net pajudėti. Pasakykite joms, kad aš užrašytas trečią valandą. Jos tikriausiai užmiršo..."

Ritmingas smulkių jos žingsnių ant koridoriaus linoleumo aidas skamba nenumaldomai, tarsi bylodamas: būkit malonus, jokių istorijų, jokių sapnų vidurdienį: nusileiskite į žemę, pasitempkit — štai ką man byloja tie žodžiai. Ji sugrįžta: „Eime, jūs tuoj būsit pakviestas. Paskubėkite".

Vadinasi, Martero iškrėtė mums pokštą: sučiupo savo tvirtu delnu ir ištraukė mus į gryną orą iš mūsų pūvančios balos. Vadinasi, mums irgi nesvetimi tikri, pla-

tūs mostai. Ne tie įprastiniai, nenusakomi vos paregimi pasimuistymai, blyškūs mirgesiai, o kažkas stipru, aišku, gerai matoma: tikras veiksmas. Kažkas, ką kiekvienas iškart atpažįsta ir įvardija: svetimavimas...

Tačiau man, taip neįpratusiam prie gryno oro ir šviesos, man vis dar atrodo, kad mums tai atsitinka ne iš tikrųjų: aš panašus į tuos rafinuotus keliauninkus, kurie, lankydamiesi tolimuose kraštuose ir pirmąsyk matydami eskimus jų ledinėse lūšnelėse arba arabų minią, jų skoniui pernelyg spalvingą, užsidengusias veidus moteris, turbanuotus vyrus su burnusais, aikščių pasakorius, vandens nešėjas, gyvačių kerėtojas, įsivaizduoja dalyvaują Operos teatro arba Šatlė spektakliuose. Tądien, klinikoje, man atrodė, jog tetos ir Martero pasirodymas prie sodo vartelių buvo ne visai tikras: pernelyg jau teatrališkas.

Ir juk tai vyksta toliau. Iš tikro, kaip teatre. Mes — vaidinantys aktoriai. Aplink, tamsoje, tylėdama į mus žvelgia publika, norinti sužinoti, kas nutiks.

Scena: miesčionio salonas. Vakaras, po vakarienės. Kairėje, prie židinio, vyras (mano dėdė),— jis sėdi dideliame fotelyje ir skaito laikraštį. Prie stalelio, po lempa, susisupusi į skarą, viena ranka parėmusi galvą, kitoje laikydama kortą,— jo žmona (mano teta). Šalia jos: jaunas jų sūnėnas (aš) žiūri, kaip ji dėlioja pasjansą ir kartkartėmis nekantriai nukelia kortą. Tyla. Prie lošimo stalelio kažkas sykiais prislopintai šūkteli. Irzliai sušiugžda laikraštis. Staiga vyras nusviedžia laikraštį ir keliasi. Pereina per kambarį ir atsistoja priešais lošėjus. Vyras: „Būkit maloni, palaukit penkias minutes. Turiu jums pasakyti kažką svarbaus".

(Žmona, vis dar nuleidusi akis, nieko neatsako, perkelia kortą.)

Vyras (šnypščiančiu balsu): „Na, būk maloni, paklausyk, garantuoju, kad tai bus truputį įdomiau..." Ji, švelniai: „Bet juk aš puikiai girdžiu". — „Taigi man paskambino Martero. Vietoj atsakymo į mano laišką. Pačiu laiku. Paklausykite, jo žodžiai verti aukso kainos: mat jis dar nežinąs, ar gali grąžinti tą namą dabar. Jo žmonai ir jam būtinas grynas oras, tai priklausys nuo gydy-

tojo nuomonės. O dėl išlaidų jis nežinąs. Aš prašau, kad jis pasakytų man apytikriai, *grosso modo*... juk jis turi daugybę sąskaitų, sąmatų... Sąskaitų! Jis mirtinai įtūžo. Ir aš dar leidžiu sau kalbėti jam apie sąskaitas! Kuo aš jį laikau? Savo rangovu? Savo valdytoju? Tuomet jau ir aš įtūžau. Ir sušukau jam: „O jūs kuo mane laikote? Kretinu? Jūs manote, kad aš nesuprantu, kodėl man neatrašot? Jūs bijote pateikti man įrodymų: kad tik nebūtų jokio popierėlio, viskas akis į akį... Tuomet man dar išsprūdo..." Jis paima sūnėną už rankos: „Žinai, vaikeli, ką jis man pasakė? Ar jūs žinote, ką jis man atsakė?" Žmona iš karto pakelia į jį akis: „Tai va, jis man pasakė: "Ak! Pagaliau! Galiausiai išsitarėt. Aš irgi ne kretinas. Aš jau seniausiai supratau. Žinau, ką jūs tarpusavyje kalbate,— žmona ir sūnėnas krusteli,— žinau, ką kalbate apie mane... kad viską nuo pat pradžių surezgiau slapta, kad tyčia nedaviau to kvito... Aš žinau viską, jūs to nenuneigsite, tuščias reikalas... Jūs priskiriate man dievai žino kokias niekšybes, jūs drabstote mane purvu..." Tyla. Žmona ir sūnėnas sustingsta, tarsi suakmenėja. Vyras, sunėręs už nugaros rankas, pradeda žirglioti po sceną į priekį ir atgal. Jo balsas skamba vienu tonu žemiau: „Namas, pinigai, man į tai nusispjaut, jūs tą puikiai žinote. Norėčiau žinoti tik vieną dalyką..." Jis sustoja priešais juos, skubiai nužvelgia žmoną, paskui įsmeigia žvilgsnį sūnėnui į akis: „Norėčiau žinoti, kas čia išdavikas". Jis pakelia balsą: „Kas išneša iš namų tai, kas čia kalbama, kas dedasi mano namuose? Na? Kas tai daro?" Tyla. Salė, skendinti tamsoje, laukia. Aš išblykštu. Pasitempiu. Žinau, jog mano vaidmuo reikalauja, kad pažiūrėčiau į tetą, bet man tai per sunku; negaliu net čia, gryname ore, tarp plačių mostų... Aš kalbu virpančiu balsu: „Dėde, prisiekiu jums dėl vieno dalyko, duodu jums garbės žodį: aš nė žodžiu neprasitariau apie tai Martero". Dėdė žiūri į mane, paskui nueina ir vėl atsisėda į fotelį. Visas jo jaudulys atslūgsta. Balsas pavargęs: „Tai kaip jis sužinojo?" Tyla. Visi žvilgsniai nukrypsta į tetą ir į mane, nušviestą lempos. Teta nuleido akis į pasjansą. Maslial pakelia vieną kortą. Laiko ją iškėlusi ir labai švelniai prabyla: „Dabar, kai bent kiek aprimai,

gal ir aš šį bei tą galėčiau pasakyti. Kai jaudiniesi, beprasmiška tau ką nors aiškinti, tų neklausai. Juk tu pats jo paprašei to kvito, tu parašei jam, tu pasiuntei pas jį tą vaiką... Kaipgi nori, kad jis nesuprastų, ką tu galvoji? Tu visuomet galvoji, kad žmonės kvailesni nei yra iš tikrųjų. Jis norėjo tave priblokšti, todėl ir pasakė, kad žino. O tu bematant ir užkibai. Ir dar apkaltinai šitą vaiką... Iš tikro, kai jau įsileidi..." Dėdė atrodo pavargęs, tarsi išskrostas ir sykiu tarsi susigėdęs. Susierzinęs mosteli ranka, norėdamas ją nutildyti — taip nuvejama musė. Vėl paima laikraštį. Tuomet aš oriai atsistoju: „Jeigu jūs neturite daugiau ką pasakyti, norėčiau eiti gulti". Vos linkteliu galvą atsisveikindamas ir išeinu. Man išėjus, jiedu dar pasilieka valandėlę, kiekvienas savo vietoje, ir tyli, ji toliau dėlioja pasjansą, o jis vėl įninka į laikraštį. Paskui uždanga nusileidžia.

Tačiau aš negaliu ilgai išbūti ne savo stichijoje: šviesa mane akina, nuo gryno oro man darosi bloga, erdvūs mostai glumina. Vos tik sugrįžęs už kulisų, pasilikęs vienas savo kambaryje, stengiuosi vėl panirti į minkštą puvėsingą dumblą, liulantį stovinčių vandenų dugne. Ir tai įvyksta labai greitai...

„Kalti tą pačią vinį... patikėkit manimi, brangusis Martero, svarbu tik šitai..." ir aš švytuoju tarp jųdviejų, liana, virpanti jūržolė, nešama nuo vieno prie kito, pagret besiglaudžianti tai prie vieno, tai prie kito, čia aš noriu palaikyti dėdę, čia — apginti Martero... Tikriausiai Martero pralinksmino mano negrabios, pašėlusios pastangos...

Dama su vienaragiu, Tanagros statulėlė, mažoji fėja... Ištekėjo būdama tokia jauna, beveik vaikas... Ji mąsliai žvelgia į tolį, o jis, sėdėdamas šalia ant suolelio kavinėje, prie staliuko arbatinėje, įdėmiai stebi ją. Jis spusteli jos plonus pirštus. Atodūsiai. Prisipažinimai. Ašaros, paslapčia nušluostytos mažiulytės nosinaitės krašteliu... „Ak! Kad jūs žinotmuėt... Aš verkdavau kiauras naktis... Jis gali būti neapsakomai šiurkštus... gali vaduotis mir-

timi jo pašonėje, ir jis nė nepastebės... vienintelis jo rūpestis — jis pats. Virte verda savo sultyse. Išpurtęs nuo tuštybės: „Aš. Aš..." Užjausdamas, susigraudinęs Martero klausosi, kartais varžydamasis, jog šitaip įsibrovė ir patyliukais klausosi už durų, bet juk moterys kitaip jaučia tuos dalykus... Ir vis dėlto rolė, kurią ji verčia jį vaidinti, kurią ji jam parinko, nuostabi: riteris, silpnųjų gynėjas, teisusis. Suprantantis, delikatus, stiprus. Kilniaširdis nugalėtam priešininkui, kurį jinai velka priešais jį plikomis kojomis, surakintą grandinėmis...

Tarpais mažumėlę varžė, atrodė pernelyg komiškas, tačiau šis spektaklis buvo to vertas, jis buvo iš tiesų įdomus, tarytum kokia nuostabi paroda, kur gali rinktis į valias. Martero gražiai pasilinksmino. Negalėjai atsistebėti, tai buvo pernelyg gražu, kad būtų tikra, kaip dėdė tądien pranoko save: sakytum kiek įmanydamas stengėsi tobulai atitikti jos nupieštą portretą; gal jį pakerėjo, kaip atsitinka nervingiems žmonėms, jo paties atvaizdas, kurį regėjo Martero asmenyje, klusniai atliekančiame judesius, diktuojamus nematomos lazdelės. Martero norėjo šaukti bravo! — portretas buvo toks panašus (moterys dažnai esti apdovanotos aiškiu, negailestingu žvilgsniu), norėjo ploti katučių. Sėdėdamas ant amfiteatro suolų, patogiai įsitaisęs ant pagalvėlių, su atlaidžia, linksma mina (aš taip mėgau tą jo veido išraišką), jis žiūrėjo, kaip anas jam po kojų, aikštelės dulkėse, nušviestas prožektorių, vaidino klouną, mušėsi į krūtinę, koneveikė jį: „Žinote, aš... aš tai gerai žinau, ką reiškia triūsti, sakau jums, aš žinau, ką reiškia dirbti, aš dirbdavau dvylika valandų per dieną, taip, taip, pone, aš ateidavau į darbą kartu su darbininkais... Aš dirbau visą gyvenimą... Kalti tą pačią vinį... štai kur paslaptis..." Sukryžiavęs priekyje rankas, truputį atsilošęs atgal, Martero jį stebi: netašytas, šiurkštus, nemėgstantis gaišti laiko subtilybėms: vos tik žmogus peržengia jo kabineto slenkstį, jis kaipmat susidaro apie jį nuomonę, žino, kas jis toks ir ko jam reikia... Dabar jis mano, jog jam, Martero, būtent to ir reikia — norint jį pavergti, sužlugdyti... Tokia smulkutė

moteris, toks gležnas salų paukštelis[21] nyksta šalia tokio vyro... kad išsiskleistų, lepiems šiltnamių augalams reikia trupučio švelnumo, šilumos, dėmesio, meilumo. Kaip jaudinamai ji dabar atrodo, koks jaudinamas reginys matyti ją čia, drakono urve... švelnutę auką... išgąsdintą paukštelį... ji dreba dėl jo, jis tą jaučia, o anas tuo tarpu artinasi, ieško pažeidžiamos vietos... jam norisi ją nuraminti, tegu ji nieko nebijo, jis stiprus, jis labai savim pasitiki. Visi tie žodžiai, kuriais anas jį apšaudo, tėra tuščios tūtelės, bombos be sprogdiklio... Sėdėdami kits šalia kito kavinėse, prie staliukų arbatinėse, jie nubraukė visą jų turinį: tie žodžiai tapo nepavojinga substancija, kurią jie vartaliojo tarp pirštų, tyrinėjo prieš šviesą, klasifikavo...

Martero šypsosi lyg psichiatras, patenkinta mina besiklausantis ligonio įžeidinėjimų, kurie atskleidžia jo būklę, apibūdina jo atvejį. Nori pasigręžti į ją, į savo asistentę, ir pasakyti: „Vaikeli, sveikinu, jūsų pastabos buvo labai tikslios. Jūsų diagnozė — nuostabi. Iš tikrųjų puiku".

Kreipdamasi į vairuotoją, į kirpėją, ji nusijuokia tokiu trumpu, trūksmingu, šaižiu, lediniu juoku, tarsi šaipytųsi, o jos klausimai, panašūs į kutenimą, į glostymą prieš plauką, į žnaibymąsi erzina, jaudrina... „Jūs mėgstate šokti, Žiuljenai? hm, hm, jūs gerai šokate? dažnai lankotės baliuose? Monmartre? Ką jūs šokate? tango? mano mėgstamiausias šokis... Neprieštaraukite, neprieštaraukite, per daug kuklinatės, tikriausiai šokot nuostabiai... hm, hm... jūsų partnerė tikriausiai tos pačios nuomonės kaip ir aš... ir staiga jos išsiplėtusių, blykštančių akių gilumoje įsižiebia žaltvykslė... Ne, į kavinę jie neis, kas per mintis, ji nori eiti į arbatinę, į Puarė ar Kolombeno arbatinę... „Jūs nieko negirdėjot apie Kolombeną? Brangusis, vadinas, jūs iš viso nieko negirdėjot, hm, hm... Negi niekad gyvenime nebuvot pakvietęs gražios moters išgerti arbatos Kolombeno arbatinėje? Aš jus ištvirkin-

[21] *Džozefinos Beiker (Josephine Baker)* dainos „Mano širdis — salų paukštis", labai populiarios 1930 m., reminiscencija.

siu, hm, hm... Pamatysit, tai tokia vieta Paryžiuje, kur geriama geriausia arbata, kur valgomi gardžiausi pyragaičiai... Reikia išmokti būti smalžiumi... hm, hm..." Nuostabus, gaivus jos kvepalų, jos kailių aromatas, jos kailių, jos odos švelnumas... Martero nuleidžia gležną riešą, mažylytę ranką, apmautą plona zamša... Žinoma, kur tik ji panorės... paskui ją eis nors į pasaulio kraštą... Kai būna su juo, jai tiesiog dieviškai patinka taip jaustis, būti išlepinta, aikštinga, užgaidžia dama, jis toks susižavėjęs, nuolankus... Ponia Rekamjė priešais mažąjį kaminkrėtį, geroji fėja, dalinanti nepaprastas akimirkas, vienu gracingu magiškos lazdelės mostelėjimu pakeičianti niūrų gyvenimą. Jis puikiai tai jaučia, suvokia: jos nugula jame kažkur giliai, tos plonytės neapčiuopiamos dulkelės, smulkios nuosėdos, neišplaukiančios į paviršių, jis neleidžia joms išplaukti į paviršių... reikia naudotis tąja akimirka, ji myli jį, jis tą puikiai žino, jam smagu, jis sužavėtas, jis atsiduoda josios valiai, jis klusniai nulenkia galvą, kai, prieš įeidama vidun, jinai perbraukia ranka jam per plaukus, sušnabžda... „Luktelkit valandėlę...", sutaršo užkritusią jam ant kaktos plaukų sruogą... va taip... jai nepatinka ta garbana, jam labiau tiktų ežiukas, pakaktų kokio niekniekio — ji tiksliai žino, ko jam reikėtų,— kad jis iš tikro taptų imponuojantis, elegantiškas... jai patinka šitaip karpyti, modeliuoti pagal sugalvotas iškarpas... „Skubiai eikite išrinkti pyragaičių, aš jumis pasitikiu, visi jie nuostabūs..." Eidamas tarp staliukų, prie kurių kuždamasi, čiauškama, šiugždama, jis jaučia, kaip ji įremia skvarbų, akylą žvilgsnį jam į nugarą, žvilgsnį, pro kurį niekas neprasprūsta: dešinysis petys aukštesnis, sprandas ne itin dailus, švarko sukirpimas abejotinas... tais savo žvilgsniais į nugarą tarsi varo jį į priekį... na, na... taip juokingai apsitaisiusį, kakariekuojantį tarp aplinkui sklindančių juokų ir rykavimų... Su pyragaičių mentele rankoje, nuolanki, išdidi patarnautoja, kvaila, išdidžių, orių manierų pamaiva laukia... Jis nesmagiai jaučiasi ilgai dvejodamas, atrodo tarsi šykštautų, patarnautoja, įvertinusi jį akimoju, tikriausiai mano, kad jį suglumino kainos... Kai sugrįžta prie staliuko su lėkštele, prikrauta pyragaičių, ji pakelia į jį

nustebusias, susigraudinusias akis:... „Jūs išsikraustėte iš proto, brangusis, jūs atnešėte jų visai kareivių kuopai..."

Tai niekis, smulkutės nuogrimzdos, nematomos menkutės nuosėdos, tačiau jos pasilieka jame, jų niekas nesunaikina ir jos gali netikėtai išplaukti į paviršių. Jos pavojingos nelyginant uždelsti protrūkiai, dėl kurių tam tikros karštinės rūšys tampa piktybinės.

Viskas — tie žaidimai, tie viliokiški juokai, tie veriami žvilgsniai, šypsenos, ta Ponia Rekamjė ir mažasis kaminkrėtys, geroji fėja ir panašūs dalykai — mano dėdei žinoma. Tatai susikaupė jame pamažu — vientisas blokas, vientisas kūnas, kurio sudėtinių dalių jis niekad neketino... — matyt, bijodamas — išskirti ar atskirai patyrinėti — susikaupė ir glūdi viduje, va čia, kai jis varosi į priekį, agresyvus ir pasipūtęs, mušasi į krūtinę: „Aš, aš dirbau visą gyvenimą... Aš pasiklioviau tiktai savimi... Kalti tą pačią vinį, brangusis Martero, patikėkit manimi, svarbu tik šitai..." Kai va šitaip žengia į priekį, jis puikiai žino, kad nėra koks apgailėtinas nelaimėlis, pastatytas prieš triumfuojantį priešininką, o pačius gražiausius savo šarvus apsivilkęs riteris, žengiantis į turnyrų aikštę žvelgiant damai, kurios spalvomis pasipuošęs. Jis žino, kad ir damos, ir jo — ta pati spalva, tas pats herbas. Ją žavi jo drąsa, miklumas, išdidi narsa, stiprybė. Juos jungia nesutraukomas ryšys. Kiti — paprasti žmogeliai laikui praleisti, žaisliukai, vargani pajacai. Šitai dabar jie ir šaukia, o ji girdi, kaip jis įžengia turnyrų aikštėn, žvangindamas ginklais. Kai noriu įsikišti, sulaikyti jį, netgi aš negaliu juo nesižavėti: mes bijome per didelės jo jėgos, kurios jis nemoka suvaldyti. Mums gėda matyti Martero šiurkščiai parblokštą, pažemintą, mes reikalaujame malonės...

Martero taip pat girdi tą karo šūksnį, tą pergalės giesmę. Jis mato ne juokingą klouną, besimaivantį dulkinoje aikštelėje, ne paimtą į nelaisvę priešą, velkamą priešais jį arenoje, o gal, be visa ko, mato dar ir šitai, juk dažnai būna, kad tas pats objektas matomas skirtingai —

jis mato galingą, iki dantų apsiginklavusį priešininką, puikuojantį turnyro aikštėje prieš sužavėtą ir truputį išsigandusią minią, puolančią jį, kertančią jam smūgius... „Kalti tą pačią vinį, mano brangusis Martero, patikėkit manimi,— tai vienintelis sėkmės laidas..." Jis apsukrus, jis taiko tiksliai. Būtent į tą vietą, kur tai susikaupė, pamažu susitelkė nuosėdos, paliktos Martero tų žaidimų, tų subtilių popiečių, tų žvilgsnių, kuriais ji varstė jo nugarą, versdama jį eiti pro juokus ir kuždesius... tų šypsenų, žvelgiant į kupinas pyragaičių lėkštes, į per didelius arbatpinigius... ir dar daugybė kitų dalykų... tokių tikrų, nuo kurių susidaro pačios kiečiausios, vos vos matomos, vos pastebimos nuosėdos... Nuo jam kirstų smūgių visa, kas buvo paslėpta, atsipalaiduoja, iškyla į dienos šviesą. Martero aiškiai viską supranta. Žino, kad jis vienas priešo teritorijoje, apleistas, išduotas. Ji priešininko pusėje, ji tokia kaip ir jis, to paties kraujo. Jų vienas devizas, vieni ginklai. Tarp jų, nepaisant visų atodūsių, prisipažinimų, verkšlenimo visuomet būta slapto bendrininkavimo, slapto pakto. Jis, Martero, niekas: pasilinksminimo įrankis. Jis jaučia, kad širdies gilumoje netgi aš palaikau juos — koks dėdė, toks ir sūnėnas, visi mes vienos padermės.

Mano naivumas mane iš tikrųjų sugraudina, prisimenu, koks buvau kvailas, kai, nepraradusiam orumo Martero garbingai traukiantis, nusekiau paskui jį... man buvo be galo neramu, norėjau, kad jis man pasakytų... ar nelabai jam skauda?.. kad mane nuramintų... Su kokiu pasibjaurėjimu tikriausiai stebėjo mano judesius, kai atsargiai šliaužiau prie jo, mėginau prisiartinti, kad apžiūrėčiau jo žaizdas... „Pasakykit man atvirai, pone Martero, kokį įspūdį jums padarė mano dėdė?"... norėjau, kad jam palengvėtų, norėjau jį paguosti, jam parodyti, kad ir aš tūnau po ta pačia iškaba... kad ir aš visas įskaudintas, išvagotas kraujosrūvų, randų... norėjau prisišlieti prie jo, kad mudu susiglaustume, kad mums būtų šilta... O ne, tik jau ne tai, jie nenori to žeminančio šokiruojančio artumo, to pažemintųjų ir įžeistųjų bendrininkavimo. Jisai sustingo, pajutęs tokį atgrasų kontaktą. Apsimetė negyvas.

Jis privertė mane laikytis atstu. Jis man pareiškė, kad tarp mudviejų nieko bendra, kad jis ne mano aplinkos. Tiesą pasakius, aš manau — ir jis tikriausiai irgi taip mano,— kad jeigu jam reikėtų rinktis vieną iš mudviejų, tai galbūt vėl pasirinktų dėdę; jis stotų, kaip ir ji, kaip aš, stipresniojo pusėn: dėdė jam ne toks atgrasus kaip mes, bejėgiai maištininkai, verkšlentojai, bailūs parazitai, išnaudotojai...

Ta pasitenkinimo kibirkštėlė jo akyse, kai žvelgė į mane, sėdintį priešais ant atlenkiamos sėdynės, mataruojantį kojomis, juokingai spurdantį dėdės kumštyje... „Ar tas namas iš akmens?"... ir kai dėdė spusteldavo mane dar stipriau, sukaliodamas į visas puses prieš jo linksmas akis... „Tik pažiūrėkite į jį, brangusis Martero, ak, jūs jo nepažįstate... tas akmuo, jūs ir nežinote, kad mums jis atgrasiausia medžiaga... Mums reikia lūšnos, senos pilies..."

Čia ir šventasis neatlaikytų, per didelė pagunda, Martero negalėjo jai atsispirti... tokius polėkius žmonėms, kurie nėra įprastiniai kankintojai, sukelia įbaugintos aukos, kankiniai vaikai... Martero sugebėjo atsispirti pagundai tądien, kai išdygome prieš jį, tokie švelnūs paršiukai, atnešę pinigų, kai mes, mano pusseserė ir aš, virpėjome, maivėmės, nenustygome prieš jį... Prisimenu, kaip žiūrėjo į ją: motinos karikatūra, koketė, pamaiva... „ak, ponas Martero, aš dievinu jį, o, tai didžioji mano aistra, jis toks gražus..." tik apskritai dar nejautresnė už motiną, sunki, glebi, vangi... jis nesugebėjo atsispirti pagundai... Ji buvo toji pasiūlytoji auka, įkaitas, atsidūręs jo galioje, vaškinis motinos portretas, kurį jis laikė ant delno... Jam pasitaikė proga subtiliai atsikeršyti, atsirevanšuoti už tuos netikusius žaidimus, ledinį juoką, linksmus žvilgsnius, protingo šuns dresavimą — jis šypsodamasis žvelgė jai į akis, o ji virpėjo nuo to žvilgsnio, tokia glebi, raustanti... Jis pakėlė pirštą, pavedžiojo jai priešais nosį ir padainavo falcetu... *man skauda gal-vą-ar-žino-te-ko-dėl?*

Ir kaip jautėsi atsirevanšavęs, kaip džiaugėsi, vesdamas mus prie to namo! Eidami į priekį sodo taku, mes sudarėm keistą nediduką būrelį. Aš nebuvau panašus, kaip man (anksčiau) atrodė, į „Proceso" herojų, vedamą „Ponų". Aš buvau nebe vienas: ta tolimoji maža princesė, toji Ponia Rekamjė, geroji fėja, žingsniavo šalia manęs. Martero, stumiantis mus į priekį, ženge voros gale. Juokingasis klounas, narsusis riteris irgi buvo tarp kalinių, tačiau Martero buvo jį pakėlęs į prižiūrėtojo rangą. Jis buvo itin uolus, žiūrėjo tvarkos, rikiavo besispyriojančius. Martero numatė jam dalią, panašią į mūsiškę. Tačiau jis, suglumęs, nerūpestingas, nusiraminęs, kad atsidūrė stipriųjų pusėje, apsvaigęs nuo savo trumpalaikės, juokingos galybės, tyčiojosi iš savo kompanionų, linksmino Martero mūsų sąskaita, rodė šaipydamasis į mus pirštu... „Ar matot juos? Nagi pažvelkite... juk nepažįstate jų... O aš pažįstu juos kaip nuluptus... namas iš akmens — mums daros bloga, vien pagalvojus apie tai, juk mes tokie rafinuoti, tokie delikatūs... mums reikia senos romantiškos pilies, mūsų svajonė — sena lūšnelė". Vilkėdami vienodomis dryžuotomis uniformomis, prirakinti viens prie kito nuskustgalviai, mes žingsniavome tylėdami. Martero įdėmiai stebėjo ją nuleidęs galvą, žingsniuodamas šalia manęs. Kas atpažintų tą princesę, tą nuverstą nuo sosto karalienę, tą Kapeto žmoną[22], vedamą per užgauliai besijuokiančią minią iš Tiuilri rūmų į Šventyklą... Sudie baliams, naktinėms šventėms, fontanams, galantiškiems pasimatymams, lauko žaidimams, na o jūs, princese, nesimaivykit... o, kaip jūs drebate, kaip dairotės aplinkui išsigandusi... nagi, pirmyn, dabar ne laikas vaizduoti švelnią būtybę, pamaivą, atėjo metas mokėti, dabar šitai reikia pakartoti žvyro alėjoje, po baisiomis arkomis, nuo kurių karo vijoklinės rožės, tą kelią, kurį ji savo pasimėgavimui versdavo jį nueiti pro šypsenas, kuždesius, juokingai skubant su pyragaičių prikrauta lėkšte rankoje... Gana grimasų, gražuole. Štai cementinė terasa. Puikiausiai išsilaikę salono apmušalai.

[22] Turima galvoje Marija Antuanetė, Prancūzijos karalienė, Liudviko XVI žmona.

Jokios drėgmės. Jums nereikės jų keisti. Savininkas tikriausiai paliks jums už menką kainą šiek tiek baldų: kampinė sofa — kas gali būti praktiškiau: dieną — sofa, naktį — lova, Henriko II stiliaus bufetas, miegamojo baldai iš geltonosios pušies... Ką sakote? Mes nesakome nieko. Dėdė pritariamai linkčioja galvą ir žiūri į mus labai patenkintas, kad mes tokie sutramdyti ir klusnūs.

Martero, matyt, buvo septintam danguj. Koks laimikis, kokia netikėta sėkmė laikyti visus tris čionai, atėjusius gera valia nekaltai atsiduoti į jo rankas. Tas klounas, tas pagyrūnas, tas didysis užkariautojas, išpurtęs nuo puikybės, tapo paslaugiu jo tarnu, ir jis patenkintas, kad mato ir ją, sutramdytą, priverstą sumokėti už viską, ką ir jam teko iškęsti, už dresavimą — už tą kakariekū! Brangioji, atleiskite man... vidury valgio keliantis nuo stalo su ta paslaptinga, išdidžia žinovų mina, kurią jie nutaiso prieš jį — ji ir tas mažas švelnus išglebėlis,— prieš jį, beotietį, tokį nepriekaištingą, kai jiems reikia jo pinigų, juk jam dėl to irgi slegia širdį, todėl jis atsikeršija: „Žinoma, mes nupirksim tą kampinę sofą, kurgi ne! Ji labai praktiška. Jiems reiks prie jos priprasti, mes išdulkinsim jiems tas dykaduonių svajones, poetinius polėkius, mielasis Martero, galit pasikliaut manim..." Martero juo pasikliauja. Bet ateis eilė ir tam skubančiam tarnui, kaip ji ateina ir tiems žmogžudžiams, kuriuos bandos šefas likviduoja, atlikus darbą. Jam bus atimtas noras pamokslauti: „Pinigai, brangusis Martero, patikėkit, man niekad nieko nereiškė... Kalti tą pačią vinį, turėti vienui vieną aistrą, o pinigai jau patys atsiras, daugiau, nei jų tikėjaisi..." Nejaugi! Kam jūs tai aiškinate? Patyrus karą, mano pone — nepaistykit niekų. Spekuliuojant... Sėkmė — didžiausias jūsų nuopelnas... įžūli laimė. Jūs niekad nežinojote, kas yra skurdas. Sunkus darbas. Jūsų vienintelė aistra — tyrinėjimai, ai tik pamanykit... Jūs visuomet pakildavot, skrajojot virš smulkmeniškų išskaičiavimų, žemų interesų... Vienas laiku surinktas telefono skambutis gali atnešti daugiau naudos nei dvidešimt metų neaiškių pastangų, netekčių... Jūs visuomet žaidžiate, linksminatės... Šitas namas — paskutinis žaisliukas, naujasis hobis, laikinas kaprizas, paprasčiausia spekulia-

cija... Tačiau žaidžia ne tas, kuris įsivaizduoja žaidžiąs. Šįkart žaidimui vadovauja jis, Martero, o jūs — tik jo stumdomas pėstininkas. Jis mato jus, o jūs jo — ne. Jis veda jus: eime pro čia, į rūsį, pamatysit naujas šildykles, naują, labai įdomią sistemą, pažvelkite į čiaupus, į rankenėles, pasidžiaukite, vargšai debilai, išlepinti vaikai, o jis kviečiamas svarbiam reikalui, šeimininkas jo laukia... Dabar bus vyriška kalba — be jūsų — mes susiremsim dėl pelno, dėl komisinių, dėl kainos, kurią priversim jus sumokėti.

Jis tai įtarė, nujautė vos peržengęs to namo slenkstį, kai tik išgirdo iš svetainės sklindančius balsus, pamatė pro atdaras virtuvės duris padėklą su arbatos servizu ir virdulį — žmona, matyt, buvo užmiršus jį ant ugnies jau visą valandą, ir vanduo tekėjo per kraštus... Jis atspėjo — ir tuo neabejojo,— kad čia buvau aš... visa tai buvo dėl manęs, dėl mažo išglebėlio, dėl manęs, lepūnėlio, tetos, dėdės išpuoselėto, supuvusio... pasiųsto šnipinėti, pamėginti „jį paveikti"... o ji, žinoma, skuba, šypsosi, tokia žvitri, vis nuraustanti, „nežiūrėkite į mane, valiausi... nežiūrėkit į mano rankas, prijuostę"... tik pamanykit, tokia garbė, ko tik mes nepadarytume, tokie menki žmoneliai, vargšai nuomininkai, kai pilies savininko sūnus, jaunasis ponas... ji tiesiog išsinertų iš kailio, ji bėga... „taip, taip, jūs neatsisakysit, išgersite puodelį arbatos, aš kaip tik du išviriau"... ji skuba, negalima palikti vieno per ilgai, greičiau, ji pripildo virdulį ligi kraštų, jiedviem būtų užtekę ketvirčio, bet geriau tegu būna per daug, kad tik nepritrūktų, nutaikyti nėra kada, ji skuba grįžti prie jo, reikia pasistengti viską padaryti iki sugrįš tas jos žmogėdra vyras, reik pasiskųsti, reik jį nuraminti: „Ak, aš viską puikiai suprantu, aš irgi dėl to kenčiu, kad jūs žinotumėt... apsišarvuokite kantrybe kaip aš, viskas susitvarkys, patikėkite, jūs atgausite savo namą... tik reikia būti apdairiam, nereikėjo jo įžeisti, jis toks įtarus..." tegu jie nieko nesibaimina, jie turės viską, ko norės, ji pasirūpins tuo, jie gali ramiai miegoti... vanduo bėga per kraštus, užlieja viryklę, dujos dega, jai tas nė motais, kurgi... ji nepagailėtų jiems viso Senos vandens, jei-

gu tai suteiktų jiems malonumą, atiduotų jiems paskutinius marškinius, kad tik užsitarnautų jų malonę, kad jie būtų geros nuomonės apie ją, apie jį, „mano vyras turi daugybę trūkumų, tačiau tai dėl sąžiningumo", kad jie būtų visai patenkinti, kad patarnautų jiems kaip ištikimi geri tarnai, jie pasiruošę paaukoti savo santaupas, kai reikia gelbėti šeimininkų turtą, kuriam gresia nemalonūs dalykai... jį perlieja karštis: šiaudinis žmogelis... valandėlę jie išdrįso tuo patikėti... žinoma, nedelsiant, kaipgi, mes jūsų paslaugoms, mums net per daug garbės, jie pamaloninti — jie tuo patikėjo — jų pasitikėjimo, tų kaulų, numestų žmonėms... sutrikęs, kaip ir ji, jis skuba, nešinas pyragaičiais, buteliais, pastumia ją, „tu dar nepasiruošusi, jis tuoj ateis, paskubėk persirengti"... bukai paklūstanti, vangi, erzinanti lyg koks negyvas daiktas, ji tebedaro tuos pačius judesius tarsi būtų jo užsuktas mechaninis žaislas, jos jau nebesustabdysi, jai to nepaaiškinsi, Kolombenas, mažoji fėja, jis bėga su kupina pyragaičių lėkšte už beprotišką kainą, užtenka jai kilstelti ranką... Dieve, ar tai įmanoma? — ir žeria stulbinančius arbatpinigius, elgiasi kaip pajacas... Kakariekū!.. apakusi, užsispyrusi, kvaila, ji manipuliuoja juo, jėga neleidžia jam sustoti: Na, persiversk per galvą! Nagi nusišypsok, argi nematai, kas atėjo? Kas atėjo mūsų aplankyti? Bet viskas jau baigta. Puota pasibaigė. Šokiai irgi. Prisižaista, prisijuokta, šalin kaukes. Čia jis kaip savo namuose. Gana apsimetinėjimų, arbatų, rafinuotų pietų, daugiau nė vieno žvilgsnio to vargšo pono pusėn, tuščia jų, jei tai, ką jis mato, jam nepatinka, žeidžia jo subtilią uoslę, rafinuotą jo estetinį jausmą, brangioji, jiems taip svarbu „elegancija", geros manieros. Jie tuoj pamatys... Jis žiūri į savo žmoną — jo balsas šaltas, šnypščiantis: „Tu užmiršai virdulį ant viryklės, vanduo bėga per kraštus. Aš užgesinau ugnį. Tu pripylei vandens visai kuopai". Baigtos komedijos, koketavimai, šalin gražmenas — jis yra toks, koks yra... Mes neturtingi, bičiuli, pinigai nekrinta mums iš dangaus, mes triūsiame, skurdas nėra gražus dalykas, jūs tai sužinosite, jis, anot jūsų, bjaurus... mano žmona čia pluša iki sąmonės netekimo, ji menkos sveikatos... Jis čia šeimininkas, jis čia

savo namuose... įkaitas gera valia atėjo jam pasiduoti... jis atstumia mane, jis nuspiria mane į kampą, pakelia koją: „O jūs, jaunikaiti, ar žinot, kaip vadinasi jūsų liga?..“ Susigūžęs, pakėlęs akis laukiu... didžiulė milžino koja, milžiniškas kaustytas padas... Tačiau jis manęs nesutraiškys. Tik šiaip paspirs, net ir šventasis neatsilaikytų, bet jis susituri. Jis leidžia man išeiti, išstumia mane lauk... tegu sau sprunka, tegu bėga vilkdamas pažeme pilvą, te nešasi tą gabalą... Visi drauge apuostinės jį, išvers ir pervers, sutrins į gabalėlius, užglaistys, sotinsis be atvangos... dvi galingos jo rankos sučiumpa mus už sprando, subloškia mus nosimis... smaginkitės, smaginkitės... „sugrąžins, nesugrąžins... tu leidaisi apvyniojamas apie pirštą, elgeisi kaip vaikas, jis žinojo, ką darė, nuo pat pradžių... būtent jūs jį ir suerzinot“... skruzdėlės, zujančios didžiulės jo rankos delne... narsuoliai paršiukai, erzinantys vilką... ramus ir švelnus, kad mūsų neišgąsdintų, jis leidosi prisiartinti, na dar arčiau, arčiau, nebūgštaukit... jis leido dėdei pauostyti, suleisti dantis... jis leido man, drebančiam, prie jo prišliaužti: „Jūs užsigavot, pone Martero? Nuraminkit mane, aš taip išsigandau...“ Tik pamanykit koks jautruolis, gležni jo nervai nepakenčia kraujo vaizdo... jis matė mus ateinant, jis numatė, stebėjo mūsų judesius... nuklystančius į tolumą žvilgsnius, mąslias minas, tą brangią moterį, tuos rafinuotus užkandžius, tuos pyragaičius, mažytes pergales, ak — visa tai mudviem, brangusis, jūs išsikraustėte iš proto... linksmom akim nužvelgė arbatpinigius... Juoksis tas, kas juoksis paskutinis... O dabar gana. Baigta. Laikas griebtis tvarkos: riba, kurią jis iš anksto nubrėžė mūsų išdaigoms, neturi būti peržengta. Grįžkit į savo vietas. Ramiai. Gerai pasižiūrėkit į mane... Aš šypsausi kreivokai... Na, nutaisyk dailesnę šypsenėlę... Šilti jo pirštai kutena man kaklą, godžiai čiuopia mano kaklaskarę, žvilga žmogėdriški dantys... Jo akys... balsas blausiasi, šiltėja, nutvilko: „Negi jūsų teta jums šitai numezgė?“, iš už medžio išdygsta vyriškis, mergaičiukė nurausta, traukiasi atatupsta, nuleidžia akis... „Tai jūsų teta mėgsta megzti, ji puikiai mezga, jai tatai patinka, ji maloniai leidžia laiką su mezginiu, ar ne?..“

Kažkas mane šaukia. Teta. Atsiveria durys: „Kaip, tu čia? Ir negirdi? Mes visur tavęs ieškom. Laiškas iš Martero..." Tartum užtroškęs žmogus ar gaivinamas skenduolis regiu per kažkokį rūką tolimus, nerealius jų judesius, balsus... „Na, žinoma, jis sėdėjo ten, tamsoje... apie ką tu galvojai? Miegojai?"... jie atidaro duris, langus, įleidžia gaivaus oro, kyšteli prie akių kažkokį popierių... „Nagi, pažvelk... tai Martero laiškas... „namas... jums grąžinamas... spalio penkioliktą... buvo užimtas tiek laiko, kiek reikėjo remontui atlikti... išlaidų suma pridedama". Jie purto mane, dėdė nekantrauja... „Na ko gi tu spoksai apstulbęs, sakytum nieko nesupranti. Martero grąžina mums namą spalio penkioliktą. Jis buvo įsikraustęs, kad prižiūrėtų, kaip atliekami darbai, jis įsivaizduoja, kad aš prašiau jo prisiimti šitą pareigą. Jis siunčia sąskaitas. Jis patikrino visas kainas. Viskas atlikta tvarkingai, nieko neprikiši". Šaižus tetos juokelis perbėga man per nugarą kaip ledinio vandens čiurkšlė... „Daug triukšmo dėl nieko... hm... hm... kokia tuštuma, na ką gi. Brrr. Apie ką dabar kalbėsit? Dėl kieno reikalų suksite sau galvas?" Trinkteli durys. Tyla. Dėdė vaikšto į priekį ir atgal. Sustoja priešais mane: „Na. Ką pasakysi? Jau nusiraminai? O kad prilaužei iš piršto visokiausių istorijų... Nuostabiai gebi iš musės daryti dramblį. Galiausiai ir mane sukurstei. Visai be reikalo suerzinau tą šaunų vyruką..."

Viskas tarsi sapne. Stebėtinai tikra. Tikriau už tikrovę. Kaip tik šitai jis ir turėtų man pasakyti. Tokios taisyklės. Tai atpildas, kurio aš visad laukiu iš jo už savo įgimtus gabumus, už visa tai, ko nebyliu jo paliepimu bėgu ieškoti ir padedu jam prie kojų kaip išdresuotas šuo. O kai jam nebepatinka, jis sako: „Gana. Liaukis. Kur dar įkišai nosį? Kokių šlykštynių dar iškapstei? Ko dar ieškai?" Ir, pabrukęs uodegą, aš atsitraukiu.

Vienu iš tų būdingų jam staigių posūkių jis peršoka į kitą stovyklą. Jiedu vėl suėjo draugėn su Martero, sudarė prieš mane sąjungą, artinasi prie manęs, susikibę už parankės, jų veiduose tvyro šventųjų ramybė.

Tačiau ir aš moku daryti posūkius, šuolius. Aš irgi galiu... už parankės, kaip kitados... lyg niekur nieko. Bet kodėl lyg niekur nieko? Juk nieko ir nebuvo: tik oro burbulai, svaičiojimai, miražai, dūmai, atšvaitai, šešėliai, mano paties šešėlis, kurį vijausi, sukdamasis ratu.

Aš nesugebėjau patikėti Martero, kaip jis to nusipelnė. Pristigo pasitikėjimo. Drįsau įsivaizduoti, kad jis toks kaip mes; ne visiškai toks kaip mes — toks įžūlus aš dar nebuvau. Bet galėjau patikėti, kad gal kažkas labai stiprus (mums pakanka menkiausio dvelktelėjimo, gryno nieko, kad susiskaidytume), kažkas nelyginant tie galingi neutronai, kuriems pavyksta suskaidyti nepažeidžiamus paprastus kūnus, kažkokiu būdu suskaidė ir jį. Bet jis, rodos, atlaikė. Jis tvirtesnis už atomo branduolį. Toks, kokį įsivaizdavau iš pat pradžių, toks, kokio aš aistringai troškau.

Jo veiksmai, judesiai, žodžiai, ryškūs, išgryninti bruožai tobulai jį apibūdina ir paaiškina. Po jais, aplink, nieko nėra: balto popieriaus lapas.

Ir vėl, kaip kitados, aš — vien akys, aš pakerėtas, visas susitelkęs, įgludęs į tuos švelnius, tikslius ir lėtus storų jo pirštų tiesiai nukirptais nagais judesius; jie atsargiai ištiesina, paskui pririša prie pasparos pomidorų stiebus, rožių kerus, jie naršo po dėžutę su kabliukais, įveria šilkinį siūlą į kabliuko žiedą, užriša mažylytį mazgą, palaiko kabliuką ore: „Žiūrėkit..." Didžiulis juokingai neklusnus tarsi koks pašaipūnas jo smilius muša taktą: *„Man-ska-da-gal-vą-Ar-ži-no-te-ko-dėl..."* Jo vertinantys pirštai čiuopia mano kaklaskarę, jis palenkia galvą... „Oooo... tiesiog nuostabu, ar ne?.. tokia šilta, jūsų teta ją numezgė?.." Nei aplinkui, nei kur kitur nieko nėra, dėdė teisus, aš išpūčiau iš musės dramblį: nerimastauti nebuvo pagrindo.

Nerimastauti nėra pagrindo: reikia tai kartoti sau, kad ir kas įvyktų. Štai kad ir beveik nepastebėtas tas jo judesys, kurį ką tik padarė, kai pamatė žengiant mane pro sodo pinučius; jo veide tarsi kažkas persimainė, bet jis tuoj susitvardė, pasitaisė — ir daugiau nieko. Nieko neatsitiko: nustebo mane pamatęs, susierzino dėl sutrukdymo, nerimastauti nėra ko, nėra dėl ko sukti sau galvą, kaip pats pasakytų. O ir jis, kaip kitados, dabar, rodos, nori man padėti tvirtai atsistoti ant kojų... Nagi prieikite arčiau, mano kišenės, mano rankos — tuščios, žiūrėkit, va šildaus prieš saulę, toks gražus oras, „paskutinės gražios dienos, tai jau rudens saulė, vakarais jau vėsoka, bet oras dar gražus, koks geras vėjas jus čia atpūtė? Kaip sekasi? Seniai nesimatėm... matote, mes jau ruošiamės kraustytis, grįžti į Paryžių, naudojuos paskutinėmis gražiomis dienomis..." Jis padeda ant žemės dėžutę su kabliukais, palaisvindamas man vietą ant suoliuko šalia savęs, meškerė taip ir lieka atremta į jo kelius;

kantrūs, miklūs, stori jo pirštai lėtai išvynioja valą, apsuktą aplink ilgą bambuko lazdą, vieną po kito atriša mazgus; nykščio nagu ir sulenktu smiliumi jis sučiumpa mazgo užspaustą valą, trukteli... pavyko... bravo, dar vienas atrištas, kibkime į naują... jis ima meškerkotį į ranką, pastato tiesiai prieš save, pakrato, valas nukrinta žemyn, dar sykį pakrato, ir, kol žiūrim pakėlę galvas, kaip išsivynioja paskutiniai žiedai, apsukti aplink viršūnę, jis šneka... tik keletas žodžių... tai, kas paprastai sakoma tokiais atvejais, nėra ko nuogąstauti, paprasčiausios bereikšmės mandagumo frazės... „Jūs nieko nekalbat... kas naujo?.." Kažin ką galėčiau atiduoti, kad nereikėtų pajusti jo balso tone, skambesy, jo žodžiuose, ne tiek pačiuose, o tai, kaip jie nutęsiami, ir pauzėse tarp jų, kažkokio agresyvumo, kažkokios paniekos... „Kas naujo?.. Jūs nieko nesakote?.. Ką veikiate?.. Kaip sekas namuose?"... Kažkokia trintis, kažkoks girgžtelėjimas... netgi švilptelėjimas... iš jo žodžių ištrykšta gaili, karšta čiurkšlė... bet aš jau perdedu, netrukus prarasiu pusiausvyrą, tai ne taip rimta, tik vos vos pastebimas niuansas, sakytum mažylytis prastai suteptas krumpliaratis laikrodžio mechanizme, tobulai prižiūrimame, reguliuojamame, bet būtent čia, jau aiškiai pastebėjau, man tereikia gryno mažmožio, ir prasideda nesklandumai, mano trapiai pusiausvyrai gresia pavojus, ji jau sugriauta, aš švytuliuoju, virpu, ir jis tai jaučia, jis tai jautė nuo pradžių, jautė, kaip aš šalia jo visąlaik drebu, kažką seku... jį traukė kažkas sunkus, glebus, prie jo prikibęs, jis panoro pasipurtyti, tai nusimesti... susierzinimas, pagieža, pasidygėjimas išsprūdo vienu gaistu ir susiliejo su tuo vos pastebimu šveplenimu, ilginančiu jo žodžius... „taigi... jūs nieko nesakote... kas naujo?.. ką gražaus kuriate?"... beveik nieko, mažiau nei nieko, banalios frazės, neutralūs žodžiai, tačiau mudviejų žodžiai jau nebe neutralūs, neutralių žodžių nebėra, žodžiai pasidarė tarsi mažyčiai apsauginiai vožtuvai, pro kuriuos veržias sunkios kenksmingos dujos ir apgaubia mane... dabar jau viskas, aš jas geriu, persismelkiu jomis, kaip visuomet atkartoju savy visus jo judesius, jame sukilusius verpetus, jo jausmų raidą, o gal jame atsiliepia mano

paties jauduliai? — nežinau ir niekad to nežinojau: veidrodžių žaismas, kuriame pasiklystu ir nežinau — ar tai mano atvaizdas, kurį metu ant jo, ar tas, kurį jis, nieko nelaukdamas, nuožmiai priploja prie manęs, kaip ir anas mano dėdė, po kuriuo imu dusti... aš mataruoju kojom, norėdamas išsilaisvinti, tačiau jis mane laiko, aš pasiduodu, jis teisus, aš tai jaučiu, aš toks esu: silpnas gležnas jaunuolis, išlepęs, sugadintas vaikas, visi tik šokinėja aplinkui, namų valgiai, „turčių liga"... ir aš susigėdęs nuduriu akis... „tai ir yra jūsų liga, jaunikaiti, patikėkit manimi... karo tarnyba, sunkus gyvenimas, niekas kitas nesugrąžins jums pusiausvyros"... silpnas, klusnus... parazitas... atėjęs čionai pašnipinėti, žvilgčiojantis iš pasalų, stebintis — trykšteli deginanti čiurkšlė... „Nagi... jūs nieko nesakot... ką veikiate?.." toks niekam tikęs, nevykėlių padermės padaras, tebesikrapštąs su tais savo į kamščiatraukį panašiais baldais, su tais savo stalais, primenančiais lietą stiklą, tikriausiai jiems tai velniškai brangiai atsieina, bet reikia rasti tam mažyliui užsiėmimą, argi ne taip, reikia jį išblaškyti... tas atvaizdas, kurį įžvelgiu jame, mane taip žavi, aš pasilenkiu... tai mūsų visų — liguistų žmonių, lengvabūdžių, dykaduonių, išlepėlių — atvaizdas... stengiuosi susilaikyti, ir mano balse kažkas — jis tą pastebi — nuskamba netikrai... „Na... nežinau, nieko įdomaus... dėdė pastaruoju metu kiek negalavo, sakosi pavargęs..." reikia jam duoti tai, ko jis laukia, bet kuria kaina prisigerinti prie jo... už jų, už jų nugaros... pasiūlau jam, tegu pasiima ir pasigaili manęs... būti išvien su juo, prieš juos... „Žinote, koks jis... jis skundžiasi... jis sako..." štai jau čia, priešais, tolumoj, brėžiasi grėsmė, pavojus, dar neryškus, bet jau matau jį, kažkokią tamsią masę, beformį luitą, kliūtį, į kurią atsitrenksiu ir subyrėsiu į šipulius, jaučiu, kad atsitrenksiu kaip dviratininkas, kaip pradedantys slidininkai, kurie būtinai atsitrenkia į medį ar akmenį prie kelkraščio, kurio jie kaip tik stengiasi išvengti... bet mane stumia ne tai, ne baimė, aš nebijau — o gal sykiu ir bijau, — aš nujaučiu, aš geidžiu malonumo, be abejonės, to paties, kurį tikriausiai tokiais atvejais patiria mano dėdė... tegu įvyksta tai, kas neišvengiama, te-

gu ištinka šokas, tegu viskas ima siūbuoti, virpėti, plastėti, aš noriu pamatyti verpetus, sūkurius... aš paleidžiu vadžias, rituosi žemyn... „dėdė sako, jog tai todėl, kad šią žiemą jis nebuvo nuvykęs į Šveicariją kaip visuomet... jo gydytojas jam rekomendavo būtinai praleisti ten kas žiemą vieną mėnesį... Sen Morice..."[23] Martero nusuka akis nuo apžiūrinėjamo kabliuko ir pažvelgia į mane... „Į Šveicariją?.. į Sen Moricą?.." Sen Moricas... rūmai... terasos... tai neapsakomai toli, tarp žvilgančių viršūnių... Persų šachas, maharadžos Kapurtalos žmona... etiketėmis apklijuoti lagaminai, atiduodąs pagarbą grumas, iš visų pusių skubą tarnai, o jie iriasi į priekį — nelyginant su visom išpūstom burėm — į didžiąją salę, ir jis įsispraudęs tarp jų, įkištas į tą skylę, iš visų jėgų besikabinantis į tą niūrią skylę... jie niekina jį... aš išdrįsau... ir nuo to suvirpa, kažkas jame sukyla, ima virti, sūkuriuoti, nelyginant miriadai mažylyčių dalelių, gravituojančių pasaulių plūste plūsta iš jo ant manęs — tai, ko aš bijojau, tai, ko tikėjausi... jie įžeidinėja jį, tačiau daro tai žaviai, kvailys, senas beprotis... jis ištiesė rankas, jis patikėjo... jis nori persiplėšti, jis dar kautųsi, bet plekšt.... globėjiškas plekštelėjimas per petį... juokeliai, kalti tą pačią vinį, pone Martero... glitūs drungni spjaudalai, tačiau jis jų nenusišluosto, nė nekrusteli, jis perdėm mandagus, o kaipgi, priešingai, nesivaržykit manęs, siauskite... juokingas klounas, kakariekū, jis bėga įraudęs, užduseęs, rankos pilnos paketų, bėgte užbėga laiptais, greičiau, jis tuoj ateis, paskubėkim, nusisek prijuostę, o ji, jojo galvà, jo verta bendražygė, batas, atitinkąs jo koją... jis norėtų įdrėksti ir jai, sutrypti ją... ta įbaugintos pelės mina, kai atrišinėja prijuostės raiščius... O anas — jie viską žinojo, matė,— kaip anas vėl sudribo ant sofos... per šykštūs arbatpinigiai, reikėjo dar bent kiek pridėti... O ir jis — tai buvo stačiai nuostabu, žinant viską, žinant viską nuo pat pradžių, tačiau apsimetant, nesugebant atsisakyti... — toks silpnas, vis dar turintis vilties, nors jai neliko jokio pagrindo, žaidžiantis žaidimą, kad gautų... niekniekį, vis geriau

[23] Slidinėjimo kurortas Šveicarijoje.

negu nieko, laikui bėgant viskas darosi lengviau, pakanka keleto trupinių... vis dėlto pamalonintas, šypsantis, įkalbinėjantis... „ne, ne, juk dar ne vėlu"... dar įpila likerio... jos žvilgsnis kliudė jį, perrėžė nelyginant skustuvo ašmenys, tas žvilgsnis, kurį ji metė į arbatpinigius... glotni švelni išpuoselėta oda, delikatūs kvepalai, jo delne — plonučiai pirštai lakuotais nagais, gaivus kailių kvapas, skubrus įkypas žvilgsnis į banknotą, išsikišusį iš sulankstytos sąskaitos... jie vertino jį iš tolo — negailestingi, nepalenkiami, blaiviai protaujantys: ryškiai apšviestas šaltas kambarys, hermetiškai uždaras, su plikomis pertvaromis, jis blaškėsi, stengdamasis iš jo ištrūkti, beprasmiška belstis, šaukti, lauke tyla, jokios pagalbos, korta mesta: menkas, be užmojo žmogeliukas, šaunus vyriokas, šiaudinis žmogelis, per daug išgirtas... ir vis dėlto buvo išeitis, buvo galimybė išsilaisvinti, jam būtų buvę taip nesunku... bet ji, ji, tai jos kaltė, tos išsigandusios pelės, tokios baikščios, tai jos kenčianti maldaujanti mina, nuolatinis pataikavimas... varganas veidas, nublukintas nesibaigiančių susitaikymų, atsižadėjimų... ji ir dabar triūsia, jis girdi, kaip ji stumdo baldus, kad viskas liktų tobulai sutvarkyta, kad jiems nebūtų ko prikišti, kad tik jie negalėtų jų sukritikuoti, jie tokie geri, pasiaukojantys tarnai... ji privertė jį žengti tiesiai, prisitaikyti, jokiu būdu nesistengti rodyti narsos, fantazuoti, tai ne jam... nugludintas, išvargintas, sutriuškintas, jie surijo jį... jis atsisako visko — neberūko, nebemiega, reikia dar truputėlį pasispausti, nuo praėjusių metų namų kairos dar labiau išaugo... Mes jam sukliudėm, atėmėm galimybę... apiplėšėm jį, aš žiūriu į sulysusį jo profilį, jo suplonėjusio kaklo, skęstančio per didelėje pridurtinėje apykaklėje, linija kažkokia jaudinanti, tyra, jis jaučia mano žvilgsnį ir mažumėlę įtempia kaklą... jis toks apgailėtinas, beginklis... jis dar daugiau susiraukšlėja... mes jį sumažinom, pažeminom... tie mūsų, išlepintų vaikų, žaidimai... aš atnešiau jį pasigardžiavimui, ir jie prarijo jį... bet jis pamažu atsigauna, dviem pirštais sučiumpa valą ir įveria jį į mažytę kilpą; žaviuosi jo narsa, laikysena, jis šypsosi su vos matomu kartėliu, švelnia ironija... „Ak! Jūsų dėdė vyksta į Sen

Moricą... O ką jis tenai veikia? sportuoja? slidinėja?" Labai toli, tarsi matomas pro storąjį žiūrono galą, liesas mažas klounas leidžiasi nuokalne drebindamas kinkas, mosikuodamas rankomis; mes juokiamės sykiu su Martero, mes žiūrime į jį iš tolo... per atstumą... dabar jau nutolsta jis, Martero. Galas vaikiškom iliuzijom, švelnumui, polėkiams. Dabar jis žino, supranta: tai buvo paskutinė jaunystės klaida, reikia išmokti brėsti, senti... jis sumokėjo nešykštėdamas, tiek, kiek reikia, didžiulę kainą. Jis atsitiesė, dabar jau gali pamėginti trupučiuką atsipūsti, pasilinksminti, jis juokiasi, tačiau be džiaugsmo, spauste spausdamas niūrią šypseną... „jūsų dėdė dalyvauja slalomo varžybose?"

Aš irgi juokiuosi — man gerai pažįstamas aitrus ir salsvas išdavystės skonis — žiūriu, kaip dėdė, išplėtęs akis leidžiasi priešais mus nuokalne, tik pažiūrėkite į jį, dėmesio! Jis eina atbulas kaip krabas, jis pameta lazdas, jis verčias kūliais, mus krečia juokas, dabar mes sykiu, mums šilta, aš gūžiuosi prie Martero, gaubiamas švelnaus jo artumo, pasitikėjimo, mes taip puikiai suprantam vienas kitą... „Dėdė! Juk jūs jį pažįstat, jis kiaurą dieną žaidžia bridžą..." Kažkas Martero mane traukia, man maga prisiglausti prie jo arčiau... tie glostymai, kutuliai, paerzinimai, įžnybimai... „Teta... — aš pastumiu ją tiesiai priešais jį... — teta vos sugeba priversti jį pasivaikščioti rytais po terasą..." Jo žvilgsnis, sutelktas į kabliuką, kurį laiko iškėlęs, sušvelnėja... gležnas tolimų salų paukštelis, katytė, meili pagrobta vergė, jos gyvenimas ne visad rožinis, kad jūs žinotumėt, koks jis egoistas, jis galvoja tik apie save... jis jaučia tarp pirštų gležną rankutę... švelni skaisti oda, kurią gali palytėti... pasigręžia į mane, kažkas jo žvilgsny sušvytuoja, toks drėgnas atšvaitas, galvos linktelėjimu jis parodo man didžiulę cemento juostą priešais namą... „Ką gi! Jūsų teta turės čia puikią terasą, jiedu galės sau vaikščioti, žaisti bridžą, rengti, kaip jūs tatai vadinate... turnyrus... — Jis mirkteli akim į šlykščią pavėsinę, apaugusią dulkėtomis gebenėmis... — O čia įrengs džiazo estradą, čia viskas tartum tyčia tam pritaikyta", juokiasi... delikati, raustanti... pagrobtoji princesė: karalienė, patekusi

į šiurkščių kalėjimo sargų rankas... ji susiraukia pasibjaurėjusi, nusuka akis, išdidžiai pakelia nosį, bet jau viskas — jokių švelnybių, jokių apsimetinėjimų, gana, eime, beprasmiška rodyti nepasitenkinimą, jis stipriai suspaudžia jai ranką, veda, „čia bus nuostabi vieta, ar jums taip neatrodo, jūsų pusseserė galės šokti, o jūs galėsite čia rengti puotas, na, ką pasakysit?"... Aš irgi drauge su jomis, suspaustas drėgnam jų glėby, kažkas drungna, minkšta teka mano veidu, bet jokiu būdu to negalima šluostyti, negali nė pajudėti, nė suraukti antakių, reikia sutikti su šypsena, su priverstine šypsenėle, tai jau viršija mano jėgas, aš noriu nugręžti akis, tačiau jis gali būti ramus, jis braukia per aksomą, aš nepakrutėsiu, aš pernelyg bijau... menkiausias judesys, ir būčiau laisvas, atstumčiau jį, pakaktų vieno vienintelio šiurkštesnio judesio ir atsitiktų kažkas baisu, nepakeliama, įvyktų siaubingas sprogimas, mūsų drabužiai būtų nuplėšti, ant manęs pasipiltų miazmai, mirtinos išskyros, visa jo neviltis, negalė, vienatvė... pliki mudviejų kūnai raičiotųsi susipynę... jis uždeda ant mano rankos delną, atsidūsta, patenkintas išspaudžia „aaah"... rodo man kabliuką, kurį laiko iškėlęs ore ant kieto valo, suspausto tarp nykščio ir smiliaus... „Aaah, štai ir viskas. Žvilgtelkit, jaunikaiti..." pliaukšteli delnais, kad sugrąžintų mane į vėžes? kad ištrauktų iš liūno, kuriame klampojau? šitai be galo siutindavo mano dėdę, žemindavo jį, kai mudu vaikščiodavome nuleidę nosis po pievas ir kai staiga jį nutraukdavau, norėdamas parodyti žibuokles, saulutes: „Kokios jos gražios, dėde, tiesa, tiktai pažvelkit..." Aš žiūriu į Martero. Jis sėdi labai tiesus, įsmeigęs akis į kabliuką. Dėmesingose raukšlelėse, susitelkusiose aplink jo akis, justi gerumas, padorumas... „Štai ir baigta. Na, argi negražus mazgas? Jūrininkų mazgas, jus turėjo išmokyti jį rišti, kai buvot skautas. Mano meškerė jau gatava. Bet oras, rodos, vėsta. Dabar toks metas, kad vos tik saulė pasislepia, iškart darosi šalta. Man regis, geriausia būtų grįžti namo. Padėkit man viską parnešti".

APIE AUTORĘ IR KNYGĄ

Nathalie Sarraute šiuo metu jau pripažinta moderniosios prancūzų prozos klasikė, „naujojo romano" pradininkė.

Nathalie Sarraute gimė 1902 m. liepos 18 d. Ivanovo-Voznesenske, kur jos tėvas turėjo dažų fabriką. Vienas jos senelių prekiavo mediena Smolenske, kitas buvo advokatas Kijeve. Ivanove būsimoji rašytoja praleido savo pirmuosius gyvenimo metus. Tėvams išsiskyrus ir sukūrus naujas šeimas, mergaitė gyvendavo tai pas vieną, tai pas kitą Šveicarijoje, Prancūzijoje, Rusijoje. Paryžiuje praleistų vaikystės dienų, gyvenimo su tėvu Sankt Peterburge įspūdžiai atsispindi jos autobiografinėje knygoje „Vaikystė" (Enfance, 1983). Jau vaikystėje ji kalbėjo ne tik gimtąja rusų, bet ir prancūzų kalba, vėliau iš savo pamotės motinos išmoko vokiškai. Kaip rašoma autobiografijoje, ji pati neprisimena, kokia kalba dar būdama vaikas parašė savo pirmąjį romaną. Nuo aštuonerių metų amžiaus Natali su tėvu apsigyvena Paryžiuje, lanko mokyklą, o vėliau Fenelono licėjų. Močiutė iš pamotės pusės moko ją ne tik vokiečių kalbos, bet ir skambinti pianinu.

Įgijusi anglų filologijos licenciato diplomą Sorbonoje, 1920—1921 m. N. Sarraute Oksforde studijuoja istoriją, o 1921—1922 m. sociologiją Berlyne. Grįžusi į Paryžių, 1922—1925 m. mokosi Teisės fakultete Sorbonoje, kur susipažįsta su savo būsimuoju vyru Raymondu Sarraute'u.

Nuo pat mažų dienų Nathalie daug skaito, ypač rusų ir prancūzų klasikus, tačiau pats svarbiausias jos jaunystės išgyvenimas siejasi su garsiąja Thomo Manno novele „Tonijus Kriogeris", kurią ji perskaitė būdama dvidešimties metų ir kuri paskatino ją pačią rašyti. Būtent tuomet

ji sukūrė pirmuosius „Tropizmų" (Tropismes) fragmentus (iš biologijos perimtą „tropizmų" — gyvo organizmo reakcijos į išorinius fizinius dirgiklius — terminą pritaikė romanui, subtiliems ir išoriškai vos pastebimiems psichiniams judesiams apibūdinti), bet 1939 m. išleista knyga liko beveik nepastebėta kritikos. Tiktai Jeanas Paulis Sartre'as ir poetas bei kritikas Maxas Jacobas atkreipė į ją dėmesį. Antrojo pasaulinio karo metais N. Sarraute slapstosi Senos ir Uazos apylinkėse, Nikolės Sovaž slapyvardžiu, rašo romaną „Nepažįstamojo portretas", kurio keli skyriai 1946 m. buvo išspausdinti Sartre'o leidžiamame žurnale „Les Temps Modernes". Šiuo romanu rašytoja aiškiai demonstruoja savo pasirinktą originalų kelią literatūroje, taip pat ryšius su Fiodoro Dostojevskio ir Marselio Prousto kūryba. Ji dalyvauja Europos rašytojų asociacijos simpoziumuose, lankosi Sovietų Sąjungoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. 1964 m. jos romanas „Aukso vaisiai" Zalcburge apdovanojamas Tarptautine literatūros premija, kuria yra apdovanoti Samuelis Beckettas, Jorge Luisas Borgesas ir kiti žymūs mūsų amžiaus rašytojai.

„Martero" (1953) veiksmas vystomas dviem planais, kaip ir „Nepažįstamojo portrete". Viena vertus, prieš mus atsiveria tropizmų pasaulis, kuriame gyvena pasakotojas, antra vertus, matome įvykius, daiktus, jų išorinį apvalkalą ir išorinio gyvenimo bendrybes, į kuriuos tie tropizmai atsimuša. Šiuo atveju pasakotojas itin jautrus tropizmų judesiui, kurį atskleidžia savyje ir aplinkiniuose, gyvenančiuose siaurame šeimos ratelyje. Jų artimas sąlytis, paslėpti konfliktai skatina tropizmų raidą, tačiau ji nepadeda atskleisti Martero paslapties. Martero — tai įsibrovėlis iš kito pasaulio. Skirtingai nuo kitų romano personažų, jis turi vardą, apibrėžtą padėtį visuomenėje, jo paveikslas piešiamas tiksliais kontūrais. Į šį personažą „kiti" žvelgia iš šalies ir iš toli, remdamiesi gerai žinomomis psichologinėmis schemomis. Jo paprastumas ir nuoširdumas žavi pasakotoją, tačiau banalus įvykis — nuosavybės pirkimas — nustato prieš jį „kitus". Taip šis „vientisas" personažas tarsi susiskaido, kyla įtarimas:

„Ar iš tikrųjų Martero toks jau geras kaip atrodo?" Tam tikrą akimirką Martero elgesys šį nerimą nuslopina, tačiau jau per vėlu: įtarimas išrausė bedugnę tarp jo ir „kitų", jo paveikslas netenka integralumo. Martero ir toliau lieka mįsle tiek pasakotojui, tiek „kitiems", tiek pačiai autorei, tiek ir skaitytojui. Autorė akivaizdžiai parodo, jog „kito" paslapties įminti neįmanoma, jog negalima spręsti apie jį remiantis bendromis psichologinėmis normomis ir klišėmis.

Galina Baužytė-Čepinskienė

N. Sarot
Sa 215 Martero: Romanas / N. Sarraute; Iš pranc. k. vertė V. Tauragienė; [„Apie autorę ir knygą", p. 173–175, G. Baužytės-Čepinskienės].— V.: Alma littera, 1995.— p. 175.

ISBN 9986-02-101-4

N. Sarraute pripažinta moderniosios prancūzų prozos klasikė, „naujojo romano" pradininkė. Jos kūrybos esmė — pažinti žmogų. Autorė verčia įdėmiai įsiklausyti į, rodos, bereikšmius žodžius, įsižiūrėti į poelgius. „Martero" teigia, jog „kito" paslapties įminti neįmanoma, negalima spręsti apie žmogų remiantis bendromis normomis ir klišėmis.

UDK 840-3

Nathalie Sarraute

MARTERO

Romanas

Iš prancūzų kalbos vertė V. Tauragienė
Redaktorius P. Bieliauskas
Dailininkas L. Spurga
Techninė redaktorė B. Tolvaišienė

SL 412. 10,32 leidyb. aps. l. Tir. 3000 egz. Užsakymas 909.
Išleido leidykla „Alma littera", Šermukšnių 3, 2600 Vilnius
Spaudė „Spindulio" spaustuvė, Gedimino 10, 3000 Kaunas

Kaina sutartinė 4,80

Martero susitikau ne atsitiktinai. Aš netikiu atsitiktiniais susitikimais <...> Mes klystame manydami, kad susiduriam su žmonėmis iš netyčių. <...> Aš visuomet ieškojau Martero. Visuomet jo šaukiausi. Jo įvaizdis — dabar tai žinau — visuomet mane persekiojo įvairiausiais pavidalais. Aš ilgesingai jį stebėjau. Jis buvo toji tolima tėvynė, iš kurios buvau ištremtas dėl paslaptingų priežasčių; prieglobstis, ramus uostas, į kurį buvau pametęs kelią; žemė, kurios niekad nepriplauksiu, siūbuojamas audringos jūros, nuolatos nešamas tolyn visų srovių.

ISBN 9986–02–101–4